

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»**

**збірник тез доповідей II міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ**

**25-27 квітня 2024 року
Полтава, Україна**

ST JOSEPH'S UNIVERSITY

EURÓPSKY INŠTITÚT DALŠIEHO VZDELÁVANIA
EUROPEAN INSTITUTE OF FURTHER EDUCATION

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Державний заклад «Луганський національний університет імені
Тараса Шевченка»

Рада молодих учених і здобувачів вищої освіти ДЗ «Луганський
національний університет імені Тараса Шевченка»

Університет Матея Бела, Банська Бистриця, Словацька Республіка
Лодзінський університет, Республіка Польща

Європейський інститут подальшої освіти, Словацька Республіка

Університет Святого Джозефа, Індія

Університет UCSI, Малайзія

Центр науково-дослідної співпраці: Польща-Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
II МІЖНАРОДНОЇ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(25-27 квітня 2024 року)

Полтава - Миргород – Лубни
Україна

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ

Олена КАРАМАН, голова комітету, доктор педагогічних наук, професор, ректор Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

СПІВГОЛОВИ КОМІТЕТУ

Віталій КУРИЛО, доктор педагогічних наук, професор, перший проректор ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», голова вченої ради, академік Національної академії педагогічних наук України;

Анатолій ЖУЧОК, доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Ярослава ЮРКІВ, доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Вячеслав ЧЕБОТАРЬОВ, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки і маркетингу ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», професор Лодзінського університету, Республіка Польща;

Томаш Чапля, доктор хабілітований, професор Лодзінського університету, декан факультету менеджменту, Республіка Польща;

Беата ГЛІНКОВСЬКА-КРАУЗЕ, доктор хабілітований, професор Лодзінського університету, Голова Центру науково-дослідницького співробітництва Польща – Україна, Республіка Польща;

Йозеф ЗАТКО, почесний доктор, доктор права, доктор філософії, Президент Європейського інституту подальшої освіти, Словачка Республіка;

Крісто СЕЛВАН, доцент, декан Школи бізнесу, Університет Святого Джозефа, Індія;

Бенедикт Валентин АРУЛАНАНДАМ, доцент Університету UCSI, Малайзія;

Єгор ЧЕБОТАРЬОВ, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та банківської справи ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», доктор, ад'юнкт Лодзінського університету (Республіка Польща);

Володимир МОРОЗ, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, голова первинної профспілкової організації ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка».

НАУКОВА РАДА

Олена КАРАМАН, доктор педагогічних наук, професор, ректор ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Віталій КУРИЛО, доктор педагогічних наук, професор, перший проректор ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», голова вченої ради, академік Національної академії педагогічних наук України;

Анатолій ЖУЧОК, доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Ярослава ЮРКІВ, доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Вячеслав ЧЕБОТАРЬОВ, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки і маркетингу ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», професор Лодзінського університету, Республіка Польща;

Томаш Чапля, доктор хабілітований, професор Лодзінського університету, декан факультету менеджменту, Республіка Польща;

Беата ГЛІНКОВСЬКА-КРАУЗЕ, доктор хабілітований, професор Лодзінського університету, Голова Центру науково-дослідницького співробітництва Польща – Україна, Республіка Польща;

Роберт МАЙКУТ, доктор Вищої банківської школи у Вроцлаві (Республіка Польща).

Єгор ЧЕБОТАРЬОВ, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та банківської справи ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», доктор, ад'юнкт Лодзінського університету (Республіка Польща).

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Ольга КОРІНСЬКА, голова комітету, викладач кафедри східної філології і перекладу, голова Ради молодих учених і здобувачів вищої освіти Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»;

Олена ОВЧАРЕНКО, заступник голови комітету, заступник голови Ради молодих учених і здобувачів вищої освіти Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», асистент академічних програм факультету бізнес адміністрування Меморіального університету Ньюфаундленду, Канада.

ЧЛЕНИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ

Анна БРАЇЛКО, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри товарознавства і торговельного підприємництва, член Ради молодих учених і здобувачів вищої освіти ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Оксана ГУСАКОВА, викладач кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням, член Ради молодих учених і здобувачів вищої освіти ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Катерина КОВАЛЕНКО, асистент кафедри початкової освіти, член Ради молодих учених і здобувачів вищої освіти ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Яна ЦИСЬ, провідний фахівець відділу аспірантури, секретар Ради молодих учених і здобувачів вищої освіти ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Євгенія СЕМЕНОВА, лаборант кафедри дизайну, член Ради молодих учених і здобувачів вищої освіти ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка».

Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку науки та освіти :

- A43** збірник тез доповідей II міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Полтава, 25-27 квітня 2024 року). Полтава : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2024. – 255с.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Державного Закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» від 31 травня 2024 р. (протокол №11)

Матеріали друкуються в авторській редакції мовами оригіналів, за виклад, зміст і достовірність яких відповідальні автори. Погляди, відображені у публікаціях, не завжди можуть співпадати з офіційною позицією організаторів конференції.

©Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2024

ЗМІСТ

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 1 ДИЗАЙН ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Костюк Ольга Петрівна ЕСТЕТИЧНА СВІДОМІСТЬ ТА ЕМПАТІЯ: ШЛЯХИ ПЕРЕТИНУ В ДІЯЛЬНОСТІ ДИЗАЙНЕРА	12
Лукафейник Надія Олегівна Копотілов Максим Володимирович ДИЗАЙН ТЕАТРАЛЬНОЇ АФІШІ	15
Донченко Володимир Юрійович Донченко Світлана Миколаївна «РОЗУМНИЙ» АКВАРІУМ З АВТОНОМНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ НА ОСНОВІ ARDUINO	18
Могильний Геннадій Анатолійович Фурман Олександр Андрійович СТВОРЕННЯ КОМП'ЮТЕРНОГО ДОДАТКА ДЛЯ ВВІМКНЕННЯ КОМП'ЮТЕРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЇ WOL	20

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 2 ДЕРЖАВА ТА ПРАВО

Гирич Ігор Володимирович УКРАЇНА В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	24
Кореняк Юлія Сергіївна ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ ТА НАУЦІ: ЗА ЧИ ПРОТИ?	26

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 2 ЕКОНОМІКА, МАРКЕТИНГ, МЕНЕДЖМЕНТ І ФІНАНСИ

Лічова Любов Миколаївна ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ В РОЗРІЗІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА «KONSORT»	30
Павлова Валентина Андріївна ПРО ПЕРСПЕКТИВНУ ГАЛУЗЬ ЕКОНОМІКИ У ДИНАМІЦІ СТАТИСТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	32
Горбатюк Людмила Михайлівна ВПЛИВ ВІЙНИ НА АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ ТА ОСНОВНІ ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ	34

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 3 ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ТОРГІВЛЯ

Анна Сергіївна Браїлко Омельченко Наталія Володимирівна Олена Михайлівна Грибанова АНАЛІЗ РИНКІВ ДЛЯ ЕКСПОРТУ ФРУКТОВОЇ ПАСТИЛИ УКРАЇНСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА	38
Омельченко Наталія Володимирівна Колесников Дмитро Володимирович ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ ЧОЛОВІЧОЇ НИЖНЬОЇ БЛИЗНИ	42
Омельченко Наталія Володимирівна Сухорукова Ганна Євгенівна СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В АСОРИМЕНТІ ВАФЕЛЬ	47

Омельченко Наталія Володимирівна Ворожбит Вероніка Михайлівна ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ РИНКІВ КРАЇН ЄС ДЛЯ ЕКСПОРТУ НАБОРІВ БЛИЗНИ ДЛЯ ЖІНОК УКРАЇНСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА	53
ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 4 ІСТОРІЯ, МИСТЕЦТВО ТА КУЛЬТУРА	
Лиманська Світлана Сергіївна Стуканова Юлія Ростиславівна ХОЛМСЬКА ІКОНА БОЖОЇ МАТЕРІ: ІСТОРІЯ САКРАЛЬНОГО ОБРАЗУ	59
ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 5 МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ	
Дементов Володимир Олександрович Ткач Антоніна Володимирівна ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	64
Maksym Gardus ANALYSIS OF THE IMPACT OF INTERNATIONAL SANCTIONS IN OIL AND GAS SECTORS ON THE RUSSIAN ECONOMY AND POLITICS: A TWO-YEAR REVIEW	68
ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 6 ОСВІТА І ПЕДАГОГІКА	
Акмаєва Вікторія Анатоліївна Кальченко Лариса Володимирівна СУПЕРВІЗІЯ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ	70
Висоцька Софія Едуардівна ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИКИ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ (CLIL) У ПРАКТИКУ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ НАУКОВОГО ЛІЦЕЮ	73
Гуржій Едуард Григорович СПЕЦИФІКА ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	75
Журавель Марія Василівна ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ЗМІСТІ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА З ІНФОРМАТИКИ ДЛЯ 5 КЛАСУ	78
Карапиш Світлана Павлівна Мірченко Артур Володимирович Яловець Назар Євгенович РЕАЛІЇ СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО КЛАСТЕРА ЯК НОВОГО ФОРМАТУ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ, СПРЯМОВАНОГО НА ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	81
Колодка Юлія Олександрівна КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	85
Мазур Вероніка Григорівна ШКІЛЬНИЙ ФІЗИЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ОНЛАЙН- СЕРВІСІВ ТА ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ	87
Сергієнко Тетяна Григорівна НУШ: ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	91

Рабовлюк Дарина Вячеславівна РОЗВИТОК ГНУЧКИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	94
Лейба Оксана Геннадіївна МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ТЕМИ «ЕЛЕМЕНТАРНІ ЧАСТИНКИ» В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ	97
Таранець Альона Володимирівна ПАРТНЕРСТВО МІЖ ОСВІТЯНАМИ ТА ФАХІВЦЯМИ ЦЕНТРУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ТЕОРІЯ І ДОСВІД	100
Лиманська Світлана Сергіївна ІННОВАЦІЙНІ КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	103
Тернієвський Юрій Іванович РОЗВИТОК АБНОТИВНОСТІ ПЕДАГОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	107
Тетерещенко Олена Володимирівна МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПРОВЕДЕННІ ДЕМОНСТРАЦІЙНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З ФІЗИКИ	110
Шелупахіна Тетяна Володимирівна ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД У МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ ЯК ФАКТОР ОПТИМІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ТА ВИРОБНИЦТВА В УНІВЕРСИТЕТІ	113
Власовчук Дмитро Валерійович ВИКОРИСТАННЯ ЗОБРАЖЕНЬ РОБОТИЗОВАНИХ ТЕЛЕСКОПІВ У ВИКЛАДАННІ КУРСУ АСТРОНОМІЇ	116
Бондаренко Ліна Ігорівна ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОГО ІНСТРУМЕНТУ ДИЗАЙНУ НАВЧАННЯ LEARNING DESIGNER У РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ	119
ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 7 ПРИРОДНИЧІ НАУКИ	
Швець Ірина Михайлівна ФІЗИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ ЗМІНИ КЛІМАТУ	124
ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 8 ПСИХОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА	
Тюганова Марія Сергіївна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАРКОТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ СЕРЕД ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ	128
Перова Світлана Вячеславівна ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	131
Грушевська Олена Борисівна АКТИВНИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК ЧИННИК ЗАГАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ У СТАРШОМУ ВІЦІ	134
Дорохов Олександр Сергійович МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОКТРИНИ «ПЛІД ОТРУЙНОГО ДЕРЕВА» В РОБОТІ З ВИПАДКАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	136
Іванова Вікторія Олександрівна СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЖЕРТВАМИ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА НА ОСНОВІ ГЕНДЕРНО-ЧУТЛИВОГО СПІЛКУВАННЯ	141

Івко Інесса Євгенівна НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ	144
Караман Олена Леонідівна Лабенок Олександр Іванович ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВО-СЛУЖБОВЦІВ ЗСУ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ В УМОВАХ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	147
Котенко Анна Серіївна ПРИЧИНИ І ДЖЕРЕЛА ПСИХОЛОГІЧНОГО СТРЕСУ У НАШ ЧАС	150
Краснова Наталія Павлівна СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПІДЛІТКІВ У РОЗВ'ЯЗАННІ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	153
Медведовська Наталія Григорівна СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ОБДАРОВАНІСТЮ	156
Миропольська Наталія Вікторівна СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ДИТИНИ, ЯКА ОПИНИЛАСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	159
Михайловська Наталія Костянтинівна ЛЮДИ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК КАТЕГОРІЯ КЛІЕНТІВ СОЦІАЛЬНОЇ РАБОТИ	162
Мінзак Валерія Костянтинівна ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТАРШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	165
Мушкет Яна Василівна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	168
Островська Наталія Олександрівна Сьомкіна Інна Сергіївна ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОУЧИНГУ У ФОРМУВАННІ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА	171
Щербак Тетяна Анатоліївна ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ	174
Щукіна Наталія Іванівна ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ АРТ-ТЕРАПІЇ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ РОБОТІ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ	177
Кутало Лариса Миколаївна СОЦІАЛЬНО –ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ	180
ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 9	
ТОЧНІ НАУКИ	
Зінченко Андрій Сергійович ЧОРНІ ДІРИ, ЇХ РІЗНОВИД, ОСОБЛИВОСТІ ТА СПОСОБИ ДОСЛІДЖЕНЬ	184
Крутько Олександр Олександрович ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ІНТЕРФЕЙСУ ГРАВЦЕМ	186
Горбатюк Вікторія Андріївна ВПЛИВ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ. UVЧ-ТЕРАПІЯ	189

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 10
ФІЛОЛОГІЧНІ НАПРЯМИ

Белік Марина Олегівна РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ДОКУМЕНТООБІГУ ЯК ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ	191
Kostiantyn Valente FEATURES OF POLITICAL DISCOURSE AND THE SPECIFICS OF ITS TRANSLATION	197
Гузиченко Олена Сергіївна ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ КОМПОНЕНТОМ-АНТРОПОНІМОМ У ЛЕКСИЧНІЙ СИСТЕМІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	202
Єсакова Світлана Сергіївна КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД: РОЛЬ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО КОНТЕКСТУ	205
Копач Ілля Олегович ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ ТВОРІВ НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНОГО ЖАНРУ	207
Жалдакова Юлія Володимирівна ПЕРЕГЛЯД АНГЛОМОВНИХ ФІЛЬМІВ ТА СЕРІАЛІВ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	208
Калініченко Валентина Василівна РЕАЛІЗАЦІЯ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯУ ВИКЛАДАННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ТА МАТЕМАТИКИ. МАТЕМАТИКА ПОДОРОЖЕЙ	211
Калтишев Кирило Олександрович МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ САТИРИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ	215
Крисало Ольга Вікторівна ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ КВАЗІРЕАЛІЙ	219
Перепада Дар'я Олександрівна Крисало Ольга Вікторівна ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ КИТАЙСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ	221
Сазонова Поліна Сергіївна СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТЕКСТИ: ОСОБЛИВОСТІ І ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ	225
Свіріденко Дар'я Олександрівна Жалдакова Юлія Володимирівна РОЛЬ ПРИЙОМІВ МНЕМОТЕХНІКИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	227
Кудря Владислав Юрійович ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ МЕДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ	230
Тернієвська Євгенія Йосипівна АНАЛІЗ ЧИННИКІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ВАРІАТИВНОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	232
Шаповалова Марія Вікторівна СЛЕНГ ЯК ЛІНГВІСТИЧНЕ ЯВИЩЕ	236
Сухина Анастасія Олександрівна ДЕЯКІ ТРУДНОЦІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АНГЛІЙСЬКУ	239
Андріянов Денис Дмитрович ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СТАЛИХ ВИРАЗІВ У АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	242

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 11
ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАУКИ

Журба Ігор В'ячеславович ПІДРИВНІ СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ: СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА	245
Медведська Вікторія Юріївна ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СТАНОВЛЕННЯ ДЕЛІБЕРАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ	248
Ювсечко Ярослав Володимирович РОЛЬ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СОЦІАЛЬНИХ ЗМІНАХ І ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	251

Тематичний напрям 1 ДИЗАЙН ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ЕСТЕТИЧНА СВІДОМІСТЬ ТА ЕМПАТІЯ: ШЛЯХИ ПЕРЕТИНУ В ДІЯЛЬНОСТІ ДИЗАЙНЕРА

Костюк Ольга Петрівна,
кандидат філософських наук,
доцент, завідувачка кафедри дизайну,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
olgakostuck@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5309-2816>

Естетична свідомість та емпатія представлені як багатофункціональні конструкції, що взаємодіють і впливають на пізнання й розуміння мистецтва, вирішення проблем естетичного досвіду, процеси у розвитку особистості. Взаємодія естетичної свідомості та емпатії в мистецтві й в дизайні зокрема визначає усвідомленість щодо мистецьких і дизайнерських творів, сприйняття, їх інтерпретування. Одночасно виявляється здатність співчувати й сприймати емоції, думки та переживання інших митців, дизайнерів, глядачів, а також передавати їх через власні твори. Ця важлива якість дозволяє створювати виразні образи, які не лише вражають зовнішнім виглядом, але й спонукають до внутрішньої рефлексії та емоційного співпереживання. Взаємодії естетичної свідомості та емпатії недостатньо приділено уваги у дослідженнях, присвячених діяльності дизайнера, й потребує подальшого ґрунтовного вивчення.

У дослідженнях науковців естетична свідомість визначається як синтез інтелектуально-творчих, емоційно-позитивних, розумових якостей особистості, що дає змогу розвивати естетичні потреби, уяву, смак, реалізовувати художньо-творчі здібності. Розвинена естетична свідомість дозволяє фіксувати прекрасне, дивовижне, незвичайне та емоційно реагувати на побачене, розкривати вміння аналізувати та інтерпретувати власні емоційно-чуттєві враження. Естетична свідомість відноситься до свідомого стану розуму в естетичній діяльності й як перцептивна ідеологія є усвідомленим і систематизованим естетичним досвідом, що включає здатність суб'єкта до естетичного сприйняття, мислення та визначення естетичних ідеалів. Вона заснована на фізіологічному задоволенні, що формується на основі багаторазового злиття розуму та матерії, ідентичності об'єкта та самості, а також психологічних характеристик, створених під впливом різних факторів соціального життя. Тому, естетична свідомість перебуває під впливом культурних форм, загальної культурної психології та органічної частини суспільної свідомості людини [1].

З іншого, емпатія є здатністю розуміти та розділяти почуття іншої людини. Це передбачає бути чутливим до емоцій, точок зору та досвіду інших. У дослідженнях проблеми емпатії науковці виокремлюють основні напрями. Перший, когнітивний напрям пов'язано з розумінням емпатії як інтелектуального процесу пізнання людини при аналізі її особистісних якостей й усвідомлення її внутрішньої суті. Представники іншого напрямку визначають емпатію як емоційний стан, що виникає як реакція на емоції іншої людини. Термін емпатія виник в естетиці 19-го століття, де це поняття розглядалося як пояснення естетичного досвіду. Основні аспекти цього значення втілені в структурі, що включає досвід іншого суб'єктивного відчуття, переживання та афективну прихильність, інтеріоризацію, задоволення від спільного використання та розуміння. Базуючись на цій структурі, естетична емпатія характеризується відчуттям іншості до ступеня, який раніше не визнавався, є внутрішньо суб'єктивним досвідом, у

якому глядача запрошують брати участь і ділитися почуттями, вираженими у творі мистецтва, у моменти естетичної присутності [2].

На основі міждисциплінарного аналізу філософської, психологічної, педагогічної літератури шляхи перетину естетичної свідомості та емпатії обговорюються на рівні ключових теорій естетичного сприйняття, естетичного переживання, співпереживання, розуміння емоційних станів, підкреслюючи особливості людської реакції на мистецтво та естетичні стимули.

Теорія естетичних емоцій. Александер Баумгартен ввів поняття «естетика» як окрему область, пов'язану з чуттєвим сприйняттям та емоційними реакціями на мистецтво та красу. Естетичне сприйняття включає переживання естетичних емоцій, які відрізняються від повсякденних емоцій і виникають під час споглядання естетичних об'єктів або переживань. Фундаментальна праця А. Баумгартена «Естетика» (1750-1758) є першоджерелом для його теорії естетичних емоцій і філософських основ естетики, досліджує природу чуттєвого сприйняття, красу та роль емоцій в естетичних переживаннях.

Формалістична теорія Клайва Белла наголошує на визначенні форми, композиції та естетичних якостей у мистецтві. За словами К. Белла, естетичне сприйняття передбачає безпосередню реакцію на формальні елементи мистецтва, такі як лінії, кольори та форми, які викликають емоційні та естетичні реакції незалежно від репрезентації чи змісту оповіді. К. Белл у праці «Мистецтво» (1914) чітко формулює свої уявлення про естетику та мистецтво, особливо наголошуючи на понятті «значущої форми». Ця концепція передбачає, що певні комбінації візуальних елементів мають формальне розташування, яке викликає естетичні емоції або естетичний досвід.

Теорія естетичного досвіду Джона Дьюї, викладена у працях «Досвід і природа» (1925), «Мистецтво як досвід» (1934), є значним внеском у розуміння того, що естетичний досвід виникає в результаті взаємодії між індивідом та його оточенням, зокрема, через взаємодію із середовищем. В результаті визначається спадкоємність між естетичним і звичайним досвідом, робиться наголос на важливості естетичного сприйняття та рефлексивній активності.

Гештальтпсихологія стверджує, що людина сприймає цілісність, а не окремі частини, наголошуючи на організації та структурі візуальних елементів у мистецтві. На принципах гештальтпсихології ґрунтується гештальт-теорія, зокрема її застосування до естетики та сприйняття мистецтва. Теорія припускає, що на естетичне сприйняття впливають принципи перцептивної організації, такі як близькість, подібність, замкнутість, безперервність та інші, які сприяють загальному естетичному досвіду.

Психоаналітична теорія. Зигмунд Фрейд стверджував, що естетичні переживання формуються несвідомими бажаннями, конфліктами та фантазіями, які знаходять вираження та вирішення через мистецтво. В «Жахливе» (1919) З. Фрейд досліджує концепцію страшного (das Unheimliche), його прояви в літературі та мистецтві, підкреслюючи роль пригнічених емоцій і несвідомих страхів в естетичних переживаннях. У викладеному есе «Творчі письменники та мрії про день» (1908) обговорюється взаємозв'язок між мріями, фантазією та художньою творчістю, пропонується погляд З. Фрейда на психологічні мотиви, що лежать в основі художнього вираження. Фрейдистська естетика досліджує складність людської психології та творчості, коли вони перетинаються зі сферою мистецтва та естетики.

Нейроестетика об'єднує нейронауку з естетикою для вивчення нейронних процесів, що лежать в основі естетичного сприйняття. Цей міждисциплінарний підхід досліджує, як області мозку, залучені до сприйняття, емоцій і винагороди, сприяють відчуттю краси й естетичного задоволення, розкриваючи біологічні основи естетичного сприйняття та естетичної оцінки. Фундаментальні праці, у яких викладені концепції

нейроестетики, представлені дослідженнями Семіра Зекі «Художня творчість і мозок» (1994), Вілейанура Рамачандрана «Мозок розповідає» (1999), в яких обговорюються, як мозкові процеси впливають на розуміння природи естетичних переживань, на естетичні судження та уподобання.

Теорії обробки інформації естетичного сприйняття досліджують когнітивні процеси, що лежать в основі того, як людина сприймає, інтерпретує і реагує на естетичні стимули. Ці теорії ґрунтуються на когнітивній психології та пропонують зрозуміти, як естетичні враження формуються механізмами обробки інформації. Марк Тернер у «Хитрий розум: когнітивна наука та загадка людської творчості» (2006), досліджуючи аспекти обробки інформації естетичного сприйняття як когнітивну основу художніх та естетичних переживань, визначає когнітивні процеси (сприйняття, пам'ять, увага, емоції) такими, що сприяють кодуванню та інтерпретації естетичних стимулів. У праці «Сприйняття та зображення: фотографія як спосіб бачення» (2010) Річарда Д. Закіа та Джона Сулера визначається роль сприйняття та пізнання у візуальному мистецтві, включно з фотографією. Автори торкаються теорій обробки інформації та того, як вони застосовуються до інтерпретації та оцінки візуальної естетики. Е. Брюс Голдштейн у підручнику «Когнітивна психологія: поєднання розуму, досліджень і повсякденного досвіду» (2020) не зосереджується конкретно на естетиці, матеріал охоплює поняття, пов'язані з обробкою інформації, сприйняттям і увагою, що забезпечує теоретичну основу, яку можна застосувати для розуміння когнітивних механізмів, що лежать в основі естетичного сприйняття.

Розглянуті теорії пропонують різні точки зору на природу естетичного сприйняття, естетичного переживання, співпереживання, розуміння емоційних станів, підкреслюючи особливості людської реакції на мистецтво та естетичні стимули. Естетична свідомість виходить за рамки простого сприйняття й поширюється на розуміння емоцій і значень, які вони викликають. Емпатія в поєднанні з естетичним усвідомленням надає можливість глибше долучитися до мистецтва, резонувати з ним, що дозволяє не тільки оцінювати красу та художні якості твору, але й емоційно взаємодіяти з естетичним досвідом.

Розвинута естетична свідомість та емпатія дизайнера визначається сприйняттям краси і художньої цінності, здатністю співчувати, розуміти потреби, емоції та перспективи інших митців, дизайнерів, глядачів в рамках взаємодії з якими створюється дизайн. Шляхи перетину естетичної свідомості та емпатії в діяльності дизайнера визначаються *в естетичному сприйнятті з позиції емоційного співпереживання*. За таких умов дизайнери здатні створювати виразні естетичні образи, що мають глибокий емоційний та інтелектуальний зміст, який змушує думати, відчувати та співпереживати. Такі образи викликають емоційний відгук у вигляді співчуття, радості, туги або будь-яких інших почуттів, які переживає автор через свої твори. Це дозволяє дизайнерам передавати не лише зовнішню красу, але й внутрішній світ створених персонажів, ситуацій, оточуючого середовища.

Список використаних джерел

1. **Zhu Z.** Aesthetic Consciousness. *Chinese Aesthetics in a Global Context*. Springer : Singapore. 2022. Pp. 161–190. https://doi.org/10.1007/978-981-16-7747-2_6. 2. **Jannik M. Hansen, Tone Roald.** Aesthetic Empathy: In Investigation in Phenomenological Psychology of Visual Art Experiences. *Journal of Phenomenological Psychology*. 53 (1). 2022. Pp. 25–50. DOI 10.1163/15691624-20221397.

ДИЗАЙН ТЕАТРАЛЬНОЇ АФІШИ

Лукафейник Надія Олегівна,

викладач кафедри дизайну

Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

voloshinanart@gmail.com

Копотілов Максим Володимирович,

здобувач 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 022 Дизайн

Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

kopotilov.maxim@gmail.com

Театр століттями впливає на людську особистість. Театральна афіша відіграє важливу роль у приверненні уваги до вистав, адже поєднує в собі не лише естетично-привабливий дизайн, а й включає інформаційне наповнення. Афіша – це аркушеве видання, надруковане з однієї або двох сторін аркуша й призначене для експонування [1, с. 6]. Театральна афіша є рекламним видом продукції, адже містить інформацію про оголошення події та розміщується в місцях людського скупчення й медіапросторі.

Історія афіші бере початок з часів давнього Єгипту, Риму та Греції: люди викарбовували та вирізьблювали оголошення мідних чи дерев'яних дощечках, писали на папірусі або ж просто на стінах будинків. У Стародавній Греції існувало таке явище, як люди-крикуни – «живі» афіші – «проко», а в Римі – «рекламарі». У середньовічному театрі інформацію про вистави поширювали «глашатаї» та «зазивали».

Надрукована афіша виникла у XVI столітті у Франції. У XVII ст. на афішах з'являються відомості про виконавці, драматурга, ціни на квитки тощо. У Київському колегіумі, нині – Києво-Могилянська академія, афіші прикрашали сюжетами й зображеннями. У XVII ст. дизайн афіші трансформується із мальованого до графічного. Художню композицію малюнків створювали або самі студенти Київського колегіуму, або запрошували професійних майстрів. Такі афіші вирізнялися високим художнім рівнем, виготовлялися на папері, атласі та шовку в друкарнях Києво-Печерської лаври. Їх розміщували на воротах монастиря, стінах академічних будівель, вручали почесним гостям. З розвитком кріпацького театру й приватних антреприз, афіші стали писати іноземними мовами, а згодом почали друкувати у вигляді програмок, які називали афішками [2].

У виготовленні шрифтової театральної афіші враховувалися регіональні особливості. Замовником таких афіш у Західній Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. був перший український професійний Театр Української Бесіди, де працювали відомі майстри плакату, як К. Стефанович, Ф. Зелінський, В. Блоцький, Ф. Зайховський [3]. На думку В. Сидоренка, «митці, усвідомлювали свою національну належність, свідоме витворення власних культурних форм, індивідуально неповторний зміст творчості» [4, с. 23]. Також в Україні поширюється шкільний театр, виникають афіші «конклюдії» чи «тези» [2].

Ю. Бондар вважає, що зображуючи на афіші лише головних персонажів картини, глядач збагне суть вистави, однак афіші містять більше інформації, як-от імена, дати та логотипи тощо [3]. Полтавський академічний обласний український музично-драматичний театр імені М. Гоголя є одним з найкращих театрів країни, історія якого

бере початок 1818 року, у зв'язку із заснуванням театральної трупи І. Котляревським. Розглядаючи сучасні театральні афіші цього театру, звертаємо увагу на запозичення елементів та на оригінальність візуальних творів «з певним рівнем новизни ідеї». С. Борисова зазначає, що створення візуальних відмінностей для уникнення візуального плагіату це «позитивне ставлення до процесів впровадження у власні творчі проекти надбань інших митців, що базується на уявленні про взаємне збагачення: культур, сенсів, оточення»[5, с. 46].

Для привертання уваги глядача не важливо, де побачать афішу, адже її образи мають бути яскравими та зрозумілими для швидкого привернення уваги. Автор вказує, що «найкраще привертає увагу людина, в ідеалі її обличчя крупним планом. І, звісно, сильні емоції Виставу може «продати» зірка, яка в ній грає. Тому часто її беруть на передній план або взагалі залишають на афіші наодинці» (рис. 1, 2) [6].

Рис.1 Сватання на Гончарівці

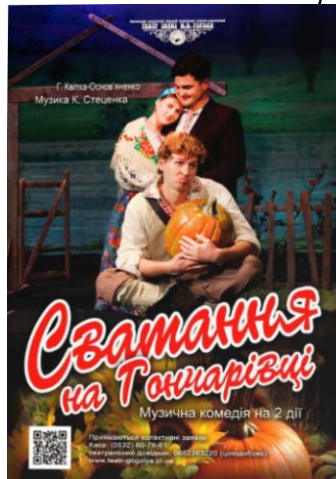

Рис.2 Музична вистава Наталка Полтавка

Аналізуючи театральну афішу Полтавського театру «Сватання на Гончарівці», що є музичною комедією Григорія Квітки-Основ'яненка, потенційний споживач зчитує інформацію, що вистава буде сповнена життєвими сценами та українським щирим гумором, що приваблює глядача. (рис. 1).

Також з першого погляду максимально зрозумілий та яскравий образ театральної афіші музичної вистави «Наталка Полтавка» – подія відбувається в мальовничому селі, Наталка чекає свого коханого Петра (рис. 2).

Сучасні технічні можливості графічних редакторів надають дизайнерам простір для творчості та експериментів у створенні афіш. Завдяки програмному забезпеченню, наприклад компанії Adobe, дизайнери можуть легко створювати афіші з різноманітними

ефектами, текстовим оформленням та візуальними елементами, комбінувати різні графічні елементи. Інструменти для маніпулювання текстом і формами в дозволяють дизайнерам створювати унікальні типографічні ефекти та обробляти растрові та векторні зображення. Якісні афіші привертають увагу та ефективно комунікують з аудиторією (рис. 3).

Рис.3 Вистава Ромео і Джульєтта

Таким чином, театральна афіша має тривалий розвиток, зазнає трансформацій відповідно до технологічного прогресу. Театральна афіша відіграє важливу роль у привертанні уваги до вистав, для цього має бути яскравою та зрозумілою. Важливо зазначити, що театральні афіші мають передавати суть вистави, зображувати персонажів. Афіша поєднує в собі дизайнерські та інформаційні складники, а за допомогою сучасних графічних редакторів графічний дизайнер може експериментувати із елементами та творчими ідеями, використовуючи різноманітні ефекти, текстові та візуальні елементи, щоб створити візуально привабливий дизайн.

Список використаної літератури

- 1. ДСТУ 3017: 2015.** Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. Київ. Держспоживстандарт України, 2016. 42 с. URL: https://lib.zsmu.edu.ua/upload/intext/dstu_3017_2015.pdf.
- 2. Шев'якова К. С.** Афіша *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс]. НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. URL: <https://esu.com.ua/article-44666> (дата звернення: 08.03.2024).
- 3. Бондар Ю.** Плакати, афіші та листівки у контексті соціальної й політичної комунікації. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 7. С. 15–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2014_7_4.
- 4. Сидоренко В. Д.** Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України ХХ-ХХІ століть. Київ. ВХ[студіо], 2008. 188 с. URL: <https://www.mari.kiev.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/Sydorenko.pdf>.
- 5. Борисова С.** Проблема запозичення у творчості візуального. *Актуальні проблеми сучасного дизайну: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Київ, 27 квітня 2023 року. Т. 1. Київ : КНУТД, 2023. С. 44- 47. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/24496/1/APSD_2023_V1_P044-047.pdf.
- 6. Рибаків Д.** Як ми створюємо афіші для театральних вистав. URL: <https://cases.media/en/article/yak-mi-stvoryuyemo-afishi-dlya-teatralnikh-vistav> (дата звернення: 14.03.2024).

«РОЗУМНИЙ» АКВАРІУМ З АВТОНОМНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ НА ОСНОВІ ARDUINO

Донченко Володимир Юрійович,
старший викладач кафедри інформаційних технологій та систем
Державний заклад "Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка"
м. Миргород, Україна
ifmit.s.2014@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-0359-3051>

Донченко Світлана Миколаївна,
асистент кафедри інформаційних технологій та систем
Державний заклад "Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка"
м. Миргород, Україна
donchenko.lana77@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2374-2109>

Мікропроцесорні та мікроконтролерні системи стали широко використовуваними в промисловості. Проте в галузі акваріумістики вони залишаються відносно рідкісними через складність налаштування для конкретного акваріума.

Власники звичайних домашніх акваріумів часто вимушені використовувати саморобні або замовлені автоматизовані системи, спеціально призначені для їхньої конкретної гідросфери. Такі системи часто потребують спеціального налаштування та підтримки, що створює проблеми для звичайних користувачів.

У зв'язку з цим існує актуальна потреба у розробці простого, але ефективного пристрою, який можна легко адаптувати для різних акваріумів. Таким чином, робота над створенням "розумного" акваріума з автономним середовищем на базі Arduino була спрямована на аналіз існуючих систем автоматизації для підтримки гідросфери акваріума. Це включало порівняння різних моделей та розробку уніфікованої мікроконтролерної системи для широкого спектру акваріумних середовищ.

Метою цього дослідження є поліпшення ефективності управління "розумним" акваріумом з автономним середовищем на основі платформи Arduino.

Перед розробкою пристрою було проведено аналіз роботи існуючих мікропроцесорних систем для вибору найбільш підходящої базової платформи. На ринку існує декілька популярних мініатюрних мікропроцесорних систем, таких як Arduino, Raspberry Pi та BeagleBoard. Останні дві відзначаються більшими характеристиками мікрокомп'ютерів, маючи потужніші процесори та більший обсяг оперативної пам'яті, ніж Arduino. Крім того, ці системи мають різноманітні інтерфейси, які зазвичай притаманні звичайним комп'ютерам, і можуть працювати під управлінням різних операційних систем, таких як Linux, Android або Windows CE. Проте для створення простого та уніфікованого пристрою, що буде реалізований у даному дослідженні, оптимальним вибором є платформа Arduino.

Arduino відкриває нові можливості для розробки електронних пристроїв, які взаємодіють з навколишнім середовищем набагато активніше, ніж традиційні комп'ютери. Ця платформа, заснована на відкритому програмному забезпеченні, надає доступ до мікроконтролерів та інструментів розробки для створення програмного забезпечення, що оперує різними фізичними об'єктами. Широкий вибір матеріалів для розробки Arduino, від бібліотек для спрощення програмування до готових проєктів, сприяє розвитку творчості та інновацій.

У серії Arduino доступно принаймні 15 різновидів мікроконтролерів з різними характеристиками, що дозволяє користувачам обирати платформу, яка найкраще підходить для їхніх потреб [1]. Обраною платформою для дослідження є Arduino NANO, яка має потрібний набір інтерфейсів та достатню потужність для розробки. Основними датчиками у системі є модульні пристрої, спеціально створені для використання у розробці автоматизованих систем керування, які працюють на базі мікроконтролера ATmega328P в мікроконтролерній системі Arduino.

Аналізуючи наявні зразки систем автоматизованого керування середовищем акваріумів, можна визначити, що всі вони спеціально розроблені з урахуванням особливих вимог і характеристик конкретного типу акваріума.

Під час аналізу функціональних вимог до майбутньої системи управління встановлено, що вона повинна виконувати ряд завдань, таких як вимірювання температури води, рівня рідини та інтенсивності світла. На основі отриманих даних система має активувати відповідні пристрої, такі як обігрівач, аератор та світлодіодні лампи, регулюючи подачу напруги через замикання кола цих пристроїв за допомогою керуючого сигналу на реле. Додатковою можливістю системи є дистанційне керування за допомогою пульта.

Для вирішення цих задач було використано відповідні датчики. Вигляд проектуваного та реалізованого пристрою наведено на рисунку 1.

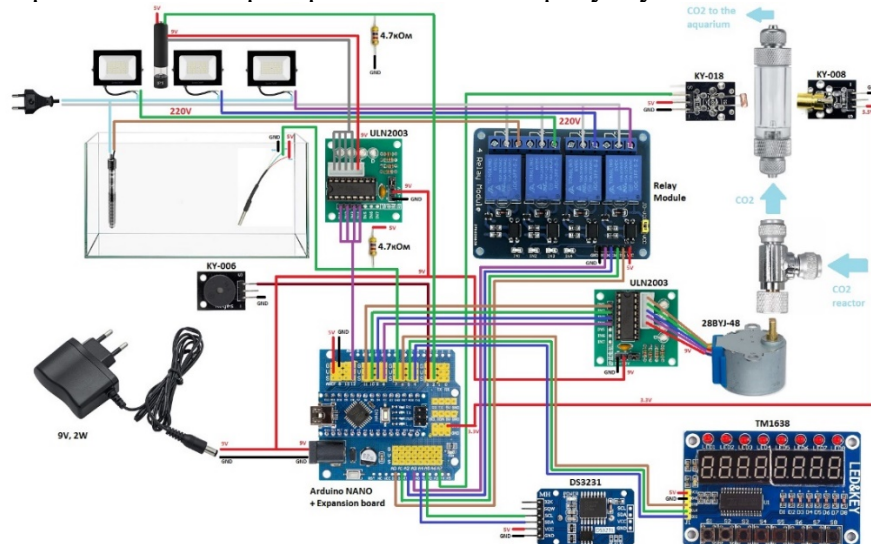

Рисунок 1 - Схема пристрою автоматизації керування акваріумом

Висновки. Оскільки розробка "розумного" акваріума з автономним середовищем на базі Arduino є відносно обмеженою темою у дослідженнях, готових рішень і масового виробництва таких пристроїв поки не спостерігається, навіть з урахуванням швидкого розвитку новітніх технологій і досягнень у сфері робототехніки. Тому це дослідження також має на меті збільшити інтерес суспільства та наукової громадськості до подальших досліджень у цій області технологічної автоматизації.

Список використаних джерел

1. **Banzi M.** Getting started with Arduino. 2nd ed. CA: Make:Books/O'Reilly, 2011. 118 p. 2. **AquaTeam** - Automated Aquarium URL: <https://content.instructables.com> (дата звернення: 20.04.2024). 3. **Blue Blade Fish.** DIY Arduino Aquarium Controller Pt7: Monitor Humidity and dewpoint with DHT11, 2017. YouTube. URL: <https://www.youtube.com> (date of access: 20.04.2024). 4. **Instructables.** Arduino Aquarium LED Controller. Instructables. URL: <https://www.instructables.com> (date of access: 20.04.2024). 5. **Instructables.** PH Regulator/Meter - Arduino. Instructables. URL: <https://www.instructables.com> (date of access: 20.04.2024)

СТВОРЕННЯ КОМП'ЮТЕРНОГО ДОДАТКА ДЛЯ ВВИМКНЕННЯ КОМП'ЮТЕРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЇ WOL

Могильний Геннадій Анатолійович,
кандидат технічних наук, доцент, директор НН ІМІТ
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Миргород, Україна
g.mogilniy@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5317-2795>

Фурман Олександр Андрійович,
2 курс, перший бакалаврський рівень,
спеціальності Інженерія програмного забезпечення,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
Миргород, Україна,
sashafurman33@gmail.com

В умовах військового стану велика кількість навчальних закладів було переведено на дистанційний або гібридний спосіб організації навчального процесу. В цей період значна частка здобувачів освіти та викладачів вимушена працювати в складних умовах. Така ситуація привела до необхідності перегляду та реорганізації діяльності всіх навчальних комп'ютерних лабораторій та пошуку додаткових рішень, що забезпечують безперервне, контрольоване використання комп'ютерного обладнання.

За умови створення віддаленого доступу до комп'ютерних лабораторій [1,2] одним із важливих завдань є забезпечення можливості відділеного включення навчального комп'ютерного обладнання, щоб здобувачі освіти та викладачі мали можливість його використання за розкладом занять. Вмикати кожен комп'ютер – це довго та не зручно, а іноді, за відсутності навчально-допоміжного персоналу, практично неможливо.

Основною метою даної роботи є аналіз шляхів дистанційного включення комп'ютерів та розробка програмного забезпечення, що дозволяє в умовах віддаленого доступу організувати дистанційне включення необхідних комп'ютерів одночасно.

Wake-on-LAN (в перекладі з англ. — «Пробудження по сигналу з локальної мережі») — технологія комп'ютерних мереж, яка дозволяє вмикати та виводити зі сплячого режиму пристрої в локальній мережі (LAN) [3]. Ця технологія реалізується за допомогою спеціально розробленого кадру, званого магічним пакетом, який відправляється з головного комп'ютера всім комп'ютерам у мережі, зокрема тим, які потрібно розбудити.

Встановлено, що магічний пакет має спеціальну структуру, містить MAC-адресу комп'ютера та повинен бути доставлений на певні IP адреси мережі. У комп'ютерах, що підтримують Wake-on-LAN, мережні адаптери прослуховують вхідні пакети, навіть, коли система вимкнена. Якщо прибуває магічний пакет, адресований MAC-адресі пристрою, мережна плата сигналізує блоку живлення комп'ютера або материнської плати про необхідність пробудження. Це має той самий ефект, що й натискання кнопки живлення [4].

Попередній аналіз показав, що існують багато додаткових засобів, які основані на спеціальних можливостях мережевих роутерів. Наприклад, WinBox [5] – спеціальна програма для керування маршрутизатором MikroTik має функцію WoL, крім того, інше

спеціалізоване програмне забезпечення Depicus WoL, HM Software NL WoL, SolarWinds WoL [6,7,8].

Усі вище перелічені програмні додатки багатофункціональні, але не мають функції одночасного ввімкнення обчислювальних машин та функції включення за певним графіком. В умовах роботи навчальних лабораторій існує потреба у багаторазовому ввімкненню обчислювальних машин на день. Тому за мету було поставлено завдання створення власного комп'ютерного додатку, де функціонує множинне ввімкнення комп'ютерів та інші зручні функції. Новий розроблений комп'ютерний додаток відзначається широким функціоналом та зручністю (рис. 1).

Основні функції та можливості комп'ютерного додатку

Рис. 1 - Функціонал програми

Запит WoL складається зі спеціально сформованого пакета даних, який містить чітко визначену послідовність байтів такий пакет має таку структуру:

- 6 байт (48 біт) з усіма бітами встановленими в 1 (FF FF FF FF FF FF) - це адреса призначення, яка повинна бути широкомовною;
- Після цього адреса призначення повторюється 16 разів, щоб сформувати загальну довжину пакета 102 байти.

Після створення "магічного пакета" програма відправляє його на широкомовну IP-адресу в мережі, використовуючи протокол UDP (User Datagram Protocol), що дозволяє передавати дані без необхідності встановлення з'єднання з вузлом-отримувачем. Коли цільовий комп'ютер отримує «магічний пакет», він розпізнає його за своєю MAC-адресою та активується, вмикаючи свою мережеву карту та запускаючи операційну систему Windows.

Такий механізм надсилання пакетів WOL дозволяє ефективно та зручно керувати комп'ютерами у мережі, забезпечуючи їх вмикання за допомогою програмного забезпечення без необхідності фізичної присутності.

Таким чином, на основі дослідженої інформації та аналізу аналогів програм з використанням WOL, був створений новий додаток для ввімкнення комп'ютерів за допомогою цієї технології. В роботі досліджено та представлено основні принципи функціонування даної технології. Розроблений додаток зручний у використанні, дозволяє реалізувати такі можливості, як додавання, редагування та збереження нових даних про комп'ютери. На відміну від інших програм, цей додаток простий у використанні, зберігає дані у простому текстовому форматі та ефективно вирішує завдання вибіркового ввімкнення ПК в одній мережі одночасно. Таким чином, створений комп'ютерний додаток успішно відповідає основним вимогам поставленої мети та вирішує потреби адміністраторів у віддаленому керуванні комп'ютерами.

Розроблена перша версія, має певні недоліки, а саме – неможливість доставки магичного пакета в інший ширококомовний сегмент L2, відсутня можливість дистанційного виключення комп'ютерів та відсутній модуль шедулера з можливістю включення в певний, запланований час, проте це не знижує загальної ефективності програми.

Список використаної літератури

1 . Могильний Г.А., Семенов М.А., Кіреєв В.Ю. Впровадження системи віддаленого доступу до інформаційних ресурсів комп'ютерних лабораторій. № 2 (272) (2022): Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля URL: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-272-2-7-14> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Могильний Г.А., Аналіз програмно-апаратних засобів створення системи з віддаленим доступом до навчальних комп'ютерних лабораторій закладів середньої освіти. № 1 (277) (2023): Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля URL: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2019-256-8-5-19> (дата звернення: 10.04.2024).
3. Wake-on-LAN (укр) URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Wake-on-LAN> (дата звернення 18. 04. 2024).
4. Wake-on-LAN (англомова) URL: <http://surl.li/stdkd> (дата звернення 18.04.2024).
5. Mikrotik download URL:<https://mikrotik.com/download> (дата звернення 18.04.2024)
6. Depicus wol gui download URL: <https://www.depibus.com/wake-on-lan/wake-on-lan-gui> (дата звернення 18.04.2024)
7. Wake on LAN (Magic Packet) download URL: <https://apps.microsoft.com/detail/9nblggh51pb3?cid=igromania2&hl=ru-ru&gl=RU> (дата звернення 18.04.2024)
8. SolarWinds Wake-On-LAN download URL: <https://solarwinds-wake-on-lan.softonic.ru/> (дата звернення 18.04.2024)

Тематичний напрям 2 ДЕРЖАВА ТА ПРАВО

УКРАЇНА В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Гирич Ігор Володимирович,
студент 2 курсу,
спеціальність 022 Облік і оподаткування
Відокремлений структурний підрозділ
«Брянківський фаховий коледж
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Миргород, Україна

*Якщо уявити, що країна – це дім, то Україна
все ще в процесі будівництва.
Є міцний фундамент – століття боротьби за
можливість жити в єдиній і незалежній країні*

Головним завданням будь-якої держави є здійснення державотворення. Першочерговою проблемою державотворення держави, що перебуває на стадії формування, виступають труднощі побудови незалежної та демократичної вертикалі державної влади, що відповідає б європейським стандартам. Для суверенної України з перших днів її існування постала проблема належного державотворення у політичних та геополітичних реаліях сучасного існування.

З першого дня проголошення незалежності в Україні розпочалися перші державотворчі процеси. 24 серпня, разом з Актом, прийняли постанову про «Про проголошення незалежності України». Наступним кроком було прийняття Закон України «Про громадянство України». Кожна особа, яка проживала на території України могла добровільно погодитися або відмовитися від українського громадянства. Подвійного не допускали, як і зараз.

Україна зустрілась з низкою складних задач:

державне будівництво та формування нового політичного устрою. Україна пішла найскладнішим шляхом – становлення демократичного суспільства та політичного режиму. Справжньої представницької демократії, де народ здійснює владу через виборних представників, сама влада поділена і збалансована, громадяни мають права та свободи і можуть брати участь у суспільно-політичному житті. Власне пошук балансу між різними інститутами влади з подальшим закріпленням у Конституції і складала основний зміст політичних протистоянь більшої частини історії незалежної України;

перехід до ринкової економіки та капіталістичних відносин після довгих років планового централізованого управління, боротьби з приватною власністю та ініціативою. Не усі були готовими до нових реалій;

пошук свого місця у світі, що зводився до вибору між інтеграцією до Європи чи до простору, що творить навколо себе російська федерація.

Наше з вами сьогодення - це продовження періоду переходу від тоталітарно-комуністичного режиму до демократичної, незалежної, а найголовніше - правової держави, де поважаються права кожного громадянина окремо та всіх українців взагалі, а також яким кореспондують відповідні обов'язки.

Незалежність було недостатньо проголосити – її треба було зробити невід'ємною частиною сучасної України. Незалежність перетворювалася з ідеї на реальність поступово з реформами у суспільстві, політиці та економіці, із запровадженням правил, з усвідомленням цінностей, з утвердженням інститутів. Прийняття Конституції,

політична реформа, після якої система державного устрою України набула свого нинішнього вигляду. Подолання гіперінфляції, яке дозволило запровадити національну валюту – гривню. Кардинальні реформи в усіх секторах економіки, завдяки яким вдалося врятувати її від катастрофічної кризи 1990-х та вивести на стаłe зростання. Створення власних банківської, податкової, митної, бюджетної систем. Приватизація. Визнання за громадянами права власності та підприємництва. Повернення селянам землі та можливості розпоряджатися нею. Повна релігійна свобода. Гарантування вільного волевиявлення громадян на виборах. За перші 10—15 років незалежності Україна пройшла шлях, який демократичні суспільства Використовуючи всі можливості зовнішньополітичної багатовекторності, ми чітко сформулювали як стратегічну мету приєднання України до НАТО та Євросоюзу [1].

Спираючись на здобутки за ці роки в напрямку незалежності України були закріплені основні ідеї, які реалізуються: – демократія справжня, представницька; - правова держава, яка ґрунтується на відомих принципах, закладених передусім у Декларації прав людини та в інших міжнародних стандартах; - імплементація у державотворчий механізм принципу відповідальності держави перед громадянином; - ще одна фундаментальна європейська цінність – це вільне громадянське суспільство; - плюралістична партійна структуризація суспільства, яка виражає інтереси усіх без винятку соціальних груп населення; - легітимність та легальність державної влади [2].

Загальнонаціональне дослідження було проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 29 липня по 4 серпня 2021 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2019 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

Відповідаючи на відкрите запитання без визначених наперед варіантів, найбільшою перешкодою для розвитку України українці назвали корупцію – 38,5% опитаних. Другою суттєвою перешкодою є війна – понад 18%. Також респонденти називали перешкодами: некомпетентність влади – 5,9%, олігархів – 5,7% і самих українців – 4,8%.

Більшість респондентів (69%) вважають, що Україна здатна подолати наявні проблеми та труднощі, але основна частка респондентів вважає, що їх можна подолати у більш віддаленій перспективі – майже половина всіх респондентів. Ще п'ята частина опитаних вважає, що Україна загалом не здатна подолати наявні труднощі та проблеми.

Відносно успішними сферами, де відбулись перетворення після проголошення незалежності, названо: забезпечення рівноправності чоловіків та жінок, утвердження свободи слова, формування української нації, забезпечення рівноправності національних меншин, розбудова демократії, громадянського суспільства та обороноздатності в країні.

Найменше вдалились Україні боротьба з корупцією, формування справедливого судочинства, боротьба зі злочинністю та встановлення соціальної справедливості.

Незважаючи на той факт, що Україна пише новітню історію незалежної держави, ми все ж таки маємо ще безліч проблем та перешкод на цьому шляху, але українці незламні і непереможні та досягнуть своєї мети, адже девізом тримають славетні слова нашого Тараса Григоровича Шевченка: «Борітеся – поборете! Вам Бог помагає! За вас правда, за вас слава і воля святая!»

Список використаної літератури

- 1. Здобутки і виклики** URL: <https://tyzhden.ua/zdobutky-i-vyklyky/>
- 2. Юськів Н.В.** Правові проблеми державотворення у сучасних українських трансформаційних реаліях: тези. 89-91.
- 3. Лекція 31.** Україна в умовах незалежності URL: <https://ed-era.com/projects/znohistory/m6/l31>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ ТА НАУЦІ: ЗА ЧИ ПРОТИ?

Кореняк Юлія Сергіївна,
студентка 2 курсу
спеціальність 022 Дизайн
Перукарське мистецтво та декоративна косметика
Відокремлений структурний підрозділ
«Брянківський фаховий коледж Державного закладу
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Миргород, Україна

Сучасна система освіти та науки перебуває на етапі інтенсивної трансформації, що викликана процесом цифровізації усіх процесів навколо нас. Паралельно вдосконалюються технології, що дозволяють дедалі ефективніше створювати, зберігати, передавати, і навіть сприймати інформацію. Поява та використання технологій штучного інтелекту значно збільшують можливості отримання даних із різноманітних джерел, дозволяють перевіряти та аналізувати ці дані з використанням таких інструментів, як прогнозна аналітика та машинне навчання. Використання штучного інтелекту у сфері освітніх технологій може відіграти роль каталізатора в процесах трансформації освіти для всіх зацікавлених сторін.

Штучний інтелект змінив всі галузі життя, вплинув і на науку в тому числі. Збір, аналіз та обробка отриманих даних завдяки ШІ призвели до підвищення ефективності та результативності досліджень, в тому числі і наукових. В останні роки обсяги даних, які необхідно було опрацювати зростали шаленим темпом, штучний інтелект у науці дозволяє дослідникам осмислювати дедалі більші обсяги інформації, надаючи розуміння, яке було б неможливим за допомогою традиційних методів, не витрачаючи значної кількості часу для обробки даних.

Штучний інтелект (ШІ) – це сімейство технологій, що швидко розвиваються, та можуть принести широкий спектр економічних і соціальних переваг у всьому спектрі галузей і соціальних видів діяльності, в тому числі в науці та освіті.

Історія штучного інтелекту починається ще з XVI століття, зі спроб Леонардо да Вінчі створити обчислювальну техніку. У 1623 р. німецьким науковцем Вільгельмом Шиккардом вже було сконструйовано механічну цифрову обчислювальну машину, а через 15 років Блез Паскаль створив першу лічильну техніку. З XV століття починається науково-технічна революція, яка взагалі змінює розуміння матеріального світу. Саме з цього часу починається перебудова виробництва, з'являється багато винаходів, індустріальне суспільство трансформується в постіндустріальне. Четверта науково-технічна революція в другій половині XX століття відзначилася значним розвитком інтелектуальної діяльності, в т.ч. впровадженням штучного інтелекту в нових технологіях. І з того часу прогрес відбувається переважно у цьому напрямі.

Автором терміну «штучний інтелект» вважають Джона Маккарті, котрий у 1956 році на конференції у Дартмуті дав визначення штучному інтелектові як «науці та техніці, спрямованій на створення розумних машин».

З'являться нові відкриття, а складні проблеми вирішуватимуться ефективніше і швидше. Ще однією перевагою ШІ є його здатність долати деякі обмеження традиційних методів дослідження, такі як складність моделювання складних систем і доступ до великих масивів даних. Технологія дозволить дослідникам отримувати результати в режимі реального часу з різних джерел і виявляти закономірності, які раніше було неможливо виявити, витративши мінімум зусиль та часу на роботу з інформацією.

До основних переваг ШІ науковці відносять:

1. Охорона здоров'я та діагностування захворювань. Згідно дослідження міжнародного аналітичного агентства Global Market Insights, з 2017 по 2024 р. очікується щорічне зростання використання ШІ у сфері охорони здоров'я на 40%. Технології штучного інтелекту вже зараз застосовуються при діагностиці захворювань, розробці лікарських засобів. ШІ дозволяє якісніше надавати відомості, обслуговувати пацієнтів, економити час, а що найважливіше державні кошти та кошти приватних осіб.

2. Правова сфера та державотворення. Технології штучного інтелекту застосовуються в правоохоронній діяльності. Наприклад, судові та правоохоронні реєстри, бази даних, системи, які можуть ідентифікувати особу, надати необхідну запитувану інформацію.

3. Аналіз та обробка великого обсягу даних у всіх сферах промисловості, економіки. Людина не здатна швидко та точно отримувати, аналізувати інформацію та давати чіткий результат, як штучний інтелект. Якщо людина може помилятися в розрахунках, зважаючи на людський фактор, то штучний інтелект запрограмований на те, щоб у максимально короткі строки дати максимально правильну відповідь.

4. Допомога технологій штучного інтелекту у космічній сфері та науці. Науковці розробили для допомоги астронавтам віртуальних інтелектуальних помічників під назвою Simon, які можуть виявляти небезпеки при тривалих космічних польотах, несправності в космічному кораблі. Для планування місії на Марс та безпосереднього знаходження там через обмеженість та недоступність у повному обсязі інформації штучний інтелект є єдиною розумною системою, яка зможе допомогти. Технології штучного інтелекту можна використовувати там, де людина або фізично не зможе перебувати, або це буде небезпечно.

5. Економія часу. Штучний інтелект не потребує навчання, він вже запрограмований на виконання певних видів робіт, на відміну від людини.

6. Економія коштів та ефективність застосування в банківській сфері. Штучний інтелект допомагає при виявленні шахрайства у банківському секторі, а також розробці інвестиційної політики. Банки мають програмні системи на основі штучного інтелекту, які допомагають запобігати відмиванню грошей.

7. За допомогою ШІ можна швидко знайти та підтвердити достовірність необхідної інформації. ШІ зможе перевірити матеріал на достовірність певних фактів, якщо не має впевненості в точності числа/дати/правильності написання імен дослідників тощо. ШІ і чат «GPT», зокрема, може стати тим, хто згенерує круті ідеї в момент «творчої кризи» та підкаже, в якому напрямку дослідження можна рухатися далі.

Негативний вплив штучного інтелекту:

1. Масове безробіття. Воно може спричинити економічну кризу, конфлікти, шлях до беззаконня та злочинів.

2. Втрата контролю над штучним інтелектом. Створення штучного інтелекту з людською моделлю мозку може викликати неконтрольованість роботів з боку людини. Це все в далекому майбутньому, як нам здається, але ми бачимо стрімкий розвиток роботоподібних технологій, які прямо впливають на людську життєдіяльність.

3. Розвиток конфліктів на релігійному, соціальному, економічному підґрунті. З огляду на сказане, немає єдиної думки та достовірно правильного твердження щодо позитивного чи негативного впливу штучного інтелекту на людство. Технології ШІ можуть як допомогти людині досягти ще однієї науково-технічної революції, так і стати загрозою. Вони забезпечують суспільство необхідними елементами для життєдіяльності, тим самим роблячи його вразливим та залежним.

Застосування штучного інтелекту в науці має потенціал розвинути науку і надасть значний поштовх в наше розуміння світу та його сприйняття. Ключ до

забезпечення етичного та відповідального використання штучного інтелекту в науці полягає в тому, щоб його переваги розподілялися порівну між усіма. Відповідальне використання штучного інтелекту визначатиме майбутнє науки, і ми повинні переконатися, що він використовується для загального блага.

Автоматизація всіх процесів життя однозначно породжує тенденцію та попит на крутих спеціалістів, а також падіння запиту на низькоякісних спеціалістів. Тому, той хто постійно навчається новому, вже використовує в своїй роботі штучний інтелект та всі його переваги для полегшення своєї роботи та економії часу, завжди буде прогресивнішим та більш затребуваним серед клієнтів.

Зупинити запровадження та розвиток ШІ в світі неможливо, але людство має пам'ятати і враховувати в своєму житті та роботі, що немає нічого ціннішого за людське життя та взаємовідносини між людьми. Штучний інтелект – помічник людям в навчанні, роботі, творчості, але в жодному випадку не заміняє людину, її вмінням, креативності.

Список використаної літератури

1. **Artificial** intelligence. Webster's New International English Dictionary. URL: <https://slovar-vocab.com/english/websters-internationalvocab/artificial-intelligence-8661715.html>.
2. **Стефанчук М.О.** Теоретичні засади цивільної правосуб'єктності фізичних осіб та особливості її здійснення : автореф. дис. д.ю.н. : 12.00.03. Київ, 2020. С. 6.
3. **Штучний інтелект vs дизайнер-фрилансер** URL: <https://freelancehunt.com/blog/shtuchnij-intieliekt-vs-dizainier-frilansier/>
4. **Штучний інтелект** URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
5. **Штучний інтелект у науці** URL: <https://newsworld.com.ua/shtuchnij-intelekt-u-nautsi/>

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ В РОЗРІЗІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА «KONSORT»

Лічова Любов Миколаївна,
вчитель географії вищої категорії,
старший вчитель,
Науковий ліцей №3 Полтавської міської ради,
м.Полтава, Україна
lyubovlichova@gmail.com

Проектна робота в школі - це метод навчання, який передбачає виконання учнями конкретного завдання або проєкту з певної теми. Учні можуть працювати самостійно або у групах, досліджуючи тему, розв'язуючи проблеми та представляючи результати своєї роботи. Цей метод сприяє розвитку креативності, критичного мислення та комунікативних навичок учнів. Для успішного виконання проєктної роботи важливо визначити тему, поставити конкретні цілі та завдання, розподілити обов'язки між учасниками групи, провести дослідження та аналіз, а також підготувати презентацію результатів. Якщо вам потрібна конкретна допомога з плануванням або виконанням проєктної роботи, будь ласка, уточніть, які саме аспекти вас цікавлять, і я намагатимусь надати вам докладну інформацію та підтримку.

Суть проєктної діяльності базується на загальнопсихологічних уявленнях про діяльність, які були розроблені такими вченими, як Л.С. Виготський, О.М.Спірін, О.М. Леонтьєв, О. Глазова, та інші. Дослідження проєктної діяльності учнів вели Є.А. Вохменцева, Є. Полат, В. Радіонова, В. Концептуальні підходи до проєктного навчання були представлені такими дослідниками, як І.Г. Єрмаков, В.І. Ковальчук, О.В. Онопрієнко, Н.Ю. Пахомова, К.Н. Поліванова та інші

Перший крок до створення проєкту – це вибір теми. Цей етап роботи дуже важливий, адже він виявить, які саме теми цікаві та актуальні для опрацювання. Серед учнів проведено анкетування, в результаті якого виявлено, що основною темою, яка зацікавила учнів, стала тема економічного розвитку країни, а саме переваги підприємств з антикризовим управлінням в складні економічні часи, що переживає Україна. Ця тема доцільна з огляду на те, що учні 9-х класів вивчають національне господарство України та його зв'язок з національними господарствами країн світу.

На основі зібраної інформації та обговорень з учнями обрано тему, яка найбільше відповідала їхнім інтересам і стала успішною основою для проєкту «Дослідження організації антикризового управління через аналіз господарської діяльності асоціації «KONSORT»

Наступним етапом проєкту стало формулювання цілей та завдань проєкту. На цьому етапі:

1. розроблено конкретні цілі:
дослідити зміст, завдання та значення антикризового управління підприємством;
– надати організаційну характеристику асоціації «KONSORT»
– провести аналіз напрямків антикризового менеджменту асоціації «KONSORT»
2. Визначено завдання даного етапу. Вони були конкретними, вимірюваними та реалізовними у рамках проєкту. Це допомогло зберігати ясність та забезпечити усвідомленість щодо того, що потрібно робити.
  - 1) Призначено відповідальних осіб для виконання кожного завдання та встановили чіткі строки для їх завершення (забезпечити вчасне виконання проєкту).
  - 2) Записано всі цілі та завдання в документ, який буде доступний всім учасникам проєкту. А саме:

а) зустрітися та взяти інтерв'ю в керівника асоціації «KONSORT» Дмитрієва Віталія Олександровича. Записати та проаналізувати відповіді керівника підприємства.

б) організувати екскурсію на підприємство

в) проаналізувати інформацію, що є в мережі інтернет.

Для успішного проєкту дослідження та збір інформації грає важливу роль, оскільки вони надають базову інформацію для аналізу та реалізації завдань.

3. Проведено аналіз зібраної інформації та зроблено висновки.

В ході проєкту визначено зміст, принципи, цілі, функції та механізм антикризового управління підприємством.

Визначено, що антикризове управління підприємством направлено на :

- проведення моніторингу середовища функціонування підприємства на систематичній основі з метою виявлення та попередження настання кризових ситуацій на підприємстві;

- розробка визначених антикризових заходів, направлених на попередження та запобігання настання кризових ситуацій на підприємстві;

- застосування ефективних методів прогнозування виникнення кризових ситуацій на підприємстві;

- підвищення рівня адаптивності підприємства до викликів його середовища функціонування;

- формування ефективної системи антикризового управління підприємством.

Відображення та вивчення досвіду в проєкті - це важливий аспект проєктної роботи, який допомагає учням зрозуміти та оцінити свою роботу, виявити сильні та слабкі сторони проєкту, а також вивчити нові знання та навички. Для відображення досвіду учні можуть використовувати різні методи, такі як рефлексія, аналіз, обговорення результатів з учителем або однокласниками. Важливо враховувати не лише успіхи, а й недоліки проєкту, щоб у майбутньому покращити свою роботу. Для вивчення досвіду в проєкті можна обговорити з дітьми такі питання:

1. Які нові знання та навички я здобув під час виконання проєкту?
2. Які проблеми виникли під час роботи над проєктом і як я їх вирішив?
3. Які аспекти проєкту були найбільш успішними, а які можна покращити?
4. Які висновки я можу зробити з результатів проєкту та як це вплине на мою майбутню роботу?

Список використаних джерел

1. **Антонюк А. В.**, Бернага М. А., Ободзинська Т. В. Доцільність переходу українських підприємств на аутсорсинг логістичних послуг в умовах нестабільного середовища . с. 125. URL: http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2010_6.pdf (дата звернення 20.10.23)
2. **Ахновська І. О.** Антикризове управління підприємством в умовах нестабільного економічного середовища. URL:<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/514.pdf>.(дата звернення 20.10.2023)
3. **Болотнов Д.Г.** Особливості антикризового управління вітчизняними підприємствами. 2022. № 2. С. 65-74.

ПРО ПЕРСПЕКТИВНУ ГАЛУЗЬ ЕКОНОМІКИ У ДИНАМІЦІ СТАТИСТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Павлова Валентина Андріївна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва,
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»,
м. Дніпро, Україна
pavlova@duan.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6762-8041>

Для забезпечення життєдіяльності та зростання економіки важливим важелем є розвиток сфер, що стають формуючими ланками економічного і соціального поступального руху. Як свідчить [1], за результатами опитування групою «Рейтинг», наші співвітчизники вибрали серед перспективних сфер діяльності торгівлю поряд з будівельним, військово-промисловим, агропромисловим секторами та медициною, металургією і важкою промисловістю, а також інформаційними технологіями, культурою і туризмом, легкою промисловістю, освітою та наукою.

Отже, торгівля, яка виконує економічну і соціальну роль в суспільному розвитку, може вважатися пріоритетною галуззю у воєнний і повоєнний період, коли відновлення національного господарства буде потребувати промислову продукцію та споживчі товари. У якості підтвердження наведеного вище розглянемо структуру сукупних витрат домогосподарств (рис. 1) [2].

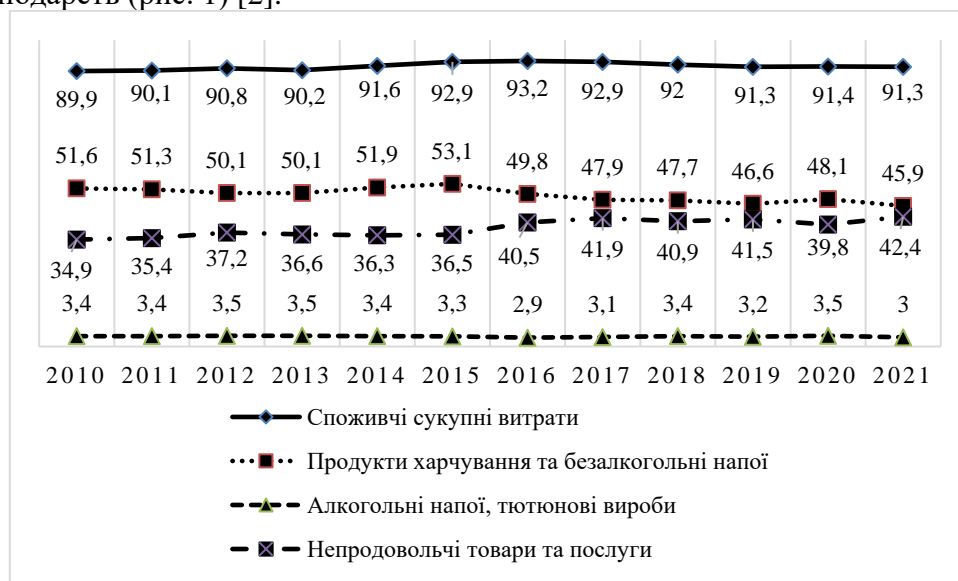

Рисунок 1 – Структура сукупних витрат домогосподарств у 2010-2021 рр., %

Як видно з рис. 1, споживчі витрати на продукти харчування й непродовольчі товари та послуги займають більше 90% всіх витрат домогосподарств, як до 2014 р., так і в 2014-2021 рр., що свідчить про необхідність розвитку торговельної мережі для задоволення потреб споживачів.

Зростають у фактичних цінах обсяги продажів споживачам товарів через ритейл, про що свідчить статистична інформація про роздрібний товарооборот [2]. Зокрема, у 2021 р. зростання становить 20,3% порівняно з 2020 р. та 78,1% порівняно з 2017 р. Дослідження продажів за товарними групами підтверджують, що в структурі товарообороту у досліджуваному періоді продовольчі товари займають частку в межах 60%, і, відповідно 40% – непродовольчі товари.

На рис. 2 подано динаміку обсягів реалізації споживчих товарів, яка показує зростання попиту.

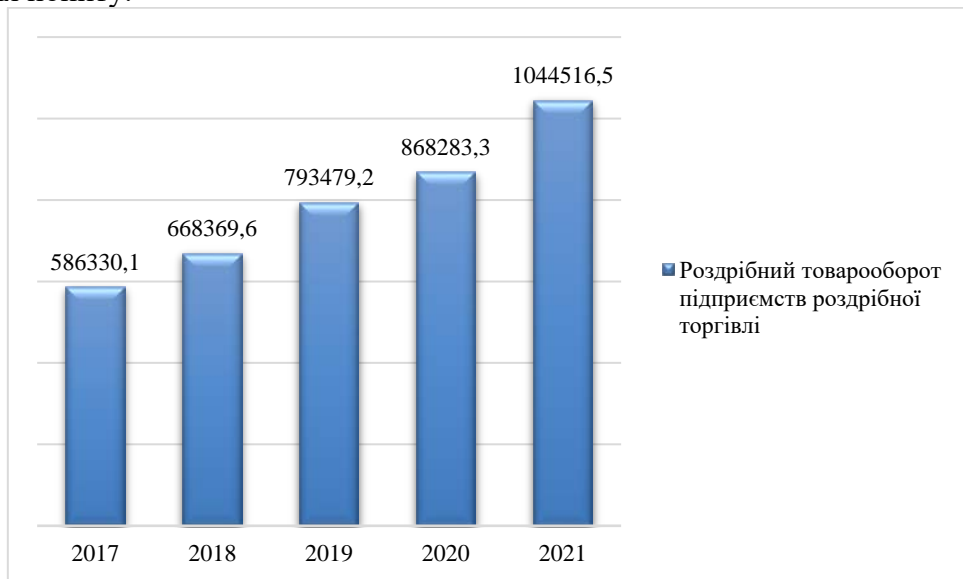

Рисунок 2 – Роздрібний товарооборот підприємств роздрібно торгівлі у 2017-2021 рр., млн грн.

Зважаючи на те, що офіційна статистика у воєнний період відсутня, то скористуємося дослідженням аналітиків компанії UTG [3] щодо експертної оцінки обсягів обороту роздрібно торгівлі у 2022-2023 рр. За даними експертів обсяги скорочуються в результаті впливу непередбачуваних факторів, що призводить до необхідності подальшої оптимізації торговельних мереж, але їх роль у забезпеченні населення товарами не зменшується. Поряд з цим, розрахунки показують, що товарооборот у фактичних цінах щорічно буде зростати не менше ніж на 10%.

За іншими джерелами польових досліджень, зокрема даними GT Partners Ukraine [4], продуктові мережі до війни налічували 5270 об'єктів, а у 2022 р. ТОП-10 продовольчих мереж України мали 3361 торгову точку, у 2023 р. – 3700 одиниць. Отже, річний приріст до 2022 р. становить 10%, що свідчить про пріоритетність продажів FMCG. І хоча в ТОП-10 за виторгом з Дніпропетровської області традиційно ввійшли ТОВ «АТБ-маркет», ТОВ «Комфі-трейд», ТОВ «РУШ» та ТОВ «Омега», за критерієм приросту торгових точок лідером стало ТОВ «Клевер Сторс» (+40,1%), що говорить про зміни в структурі основних операторів ринку.

За інформацією щодо реєстрації бізнесу станом на 1 квітня 2024 р. кількість нових ФОП становила 6866 одиниць, а компаній – 738 одиниць. Серед зареєстрованих юридичних осіб близько 20% провадять оптову торгівлю та 5,5% – роздрібну торгівлю. Майже третина ФОП зареєструвалися у сфері роздрібно торгівлі.

Підсумовуючи наведені вище роздуми, можемо стверджувати, що торгівля, як сфера діяльності, є перспективним напрямом розвитку бізнесу, оскільки відіграє значну роль в зростанні економіки та забезпеченні життєздатності населення.

Список використаних джерел

1. **Перспективні** галузі економіки, прогнози розвитку після війни. URL: <https://blog.youcontrol.market/pierspektivni-ghaluzi-iekonomiki-proghnozi-rozvitku-pisliaviiini/>
2. **Статистична** інформація. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. **Українська** рада торгових центрів. URL: <https://www.ucsc.org.ua/oborot-rozdribnoi-torgivli-ukrayiny-znyzyvsya/>
4. **Асоціація** ритейлерів України. URL: <https://rau.ua/>

ВПЛИВ ВІЙНИ НА АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ ТА ОСНОВНІ ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Горбатюк Людмила Михайлівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки і маркетингу
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
lyudmyla.gorbatyuk@ukr.net

Величезної шкоди українській економіці завдала війна країни – агресора проти України, унеможливаючи при цьому функціонування економіки на значних територіях України. З огляду на такі тенденції, проблематика розвитку української економіки в умовах війни, перегляду підходів до формування політики у сфері державного регулювання економіки та пошуку нових ефективних методів державного управління, зумовлює актуальність тематики цього дослідження.

Визначити основні фактори впливу війни на аграрний сектор економіки. Сформувані основні виклики для української економіки в умовах воєнного часу. Обґрунтувати основні напрямки

Україна виробляє близько 100 млн т зернових, що робить її одним з найбільших світових екс-портерів. Формуючи до 20 % ВВП, аграрний сектор є однією з головних галузей української економіки. До початку воєнного стану характеризувався він позитивною динамікою упродовж останніх років. Станом на кінець 2021 року агробізнес приніс майже 40 % валютної виручки країни.

Найбільше падіння ВВП за роки незалежності, колосальна втрата активів та експортних надходжень, безпрецедентна енергетична та демографічна кризи – це далеко не повний перелік наслідків війни для української економіки. Окрім цього, основними викликами для української економіки є падіння виробництва, зростання кількості безробітних, послаблення стабільності державних фінансів та загрози стабільності валюти.

Скорочення посівних площ (на 20 % порівняно з 2021 роком) являється одним із основних факторів впливу війни на український аграрний сектор. На зменшення посівних площ на деокупованих територіях вплинуло мінно-вибухове забруднення земель. Загальна площа сільськогосподарських земель, забруднених нерозірваними боєприпасами мінами й уламками становить більше 400 тис. га [1].

Переривання логістичних ланцюгів стало також суттєвим чинником. Налагодження альтернативних маршрутів допомогло збільшити експорт зерна до 1,2 млн т у квітні 2022 р. та 2,7 млн т у червні цього ж року. Це спричинило тиск на внутрішні ціни на пшеницю та кукурудзу, які в період з січня по червень 2022 року знизилися на 45 %, в той час як у світі навпаки вони зросли на 15 %. У березні 2022 року експорт зерна становив лише 0,3 млн т порівняно з 5,4 млн т, у січні цього ж року. Чорноморська зернова ініціатива з липня 2022 року суттєво збільшила експорт (до 6-7 млн т щомісяця). Незважаючи на це, логістичні витрати залишалися дуже високими.

Загалом структура збуту в цілому залишилась незмінною, проте, має певні коригування. Зокрема, до початку війни більшість українських фермерів продавали свою продукцію за 3 каналами реалізації: оптовикам, трейдерам та переробникам [2]. Під час війни в країні, найвигіднішим каналом реалізації сільськогосподарської продукції є переробні підприємства. У цій сфері економіки, основною проблемою стала неспроможність покупців закуповувати довоєнні обсяги продукції.

На рис. 1 визначені основні факторів впливу війни на український аграрний сектор, які суттєво зменшили не лише доходи українських фермерів й великих агрокомпаній.

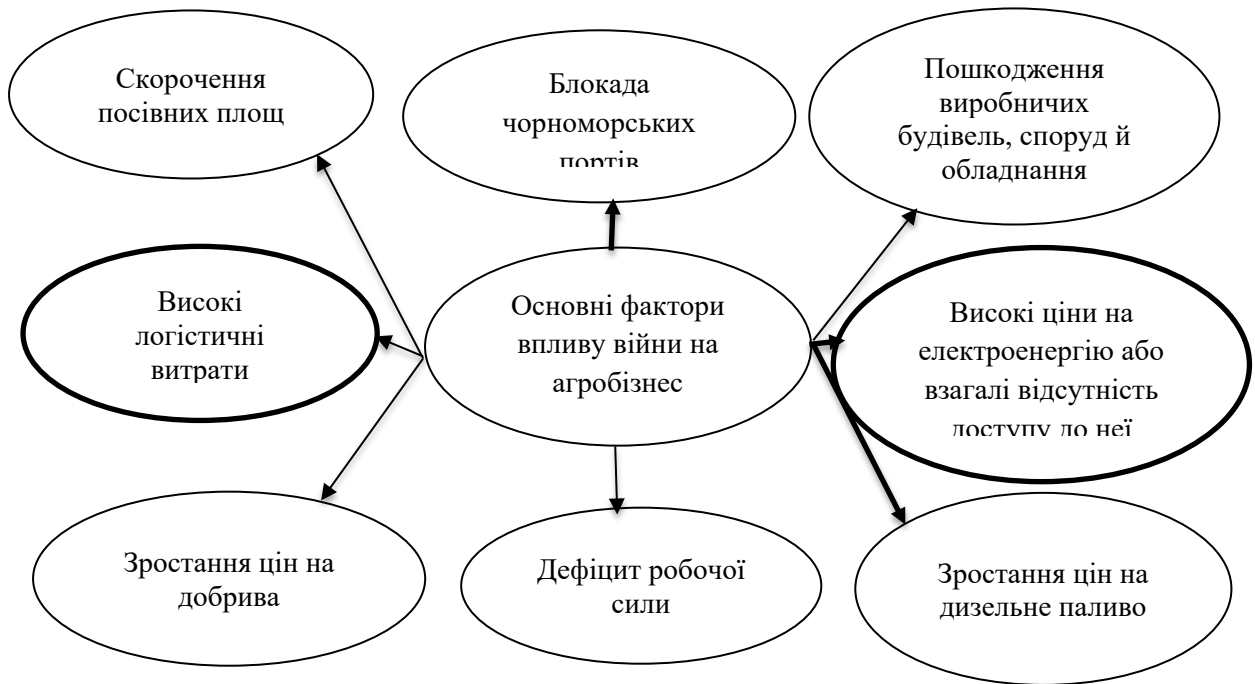

Рис. 1. Основні факторів впливу війни на український аграрний сектор

Вітчизняні компанії, що займаються тваринництвом, стикаються з проблемами, пов'язаними з виробництвом і комерціалізацією продукції. Основними їх труднощами в умовах воєнного стану в країні є: доступ до ринків і покупців, доступ до необхідних ресурсів (наприклад, кормів, вакцин, ліків, обладнання) та робочої сили, а також високі ціни на паливо й електроенергію.

Варто зазначити фактори непрямого впливу війни на агропродовольчий ланцюжок доданої вартості. Зокрема, спостерігається скорочення кількості постачальників виробничих ресурсів порівняно з довоєнним періодом. Виняток становлять лише постачальники кормів і медичних послуг, які постраждали порівняно менше. Таке скорочення являється наслідком не лише проблем із доставкою необхідних ресурсів, але й цінової політики постачальників, особливо у випадку закупівель добрив і кормів.

Щодо прогнозів виробництва зернових в Україні на наступні роки, Олег Хоменко – генеральний директор асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» припускає збільшення зростання виробництва агропродукції за таких умов [3]: морський шлях експорту працює без перешкод, відсутні проблеми з перевезеннями через західні кордони країни урожайність не менша за рівень 2022 року, вартість логістики знижується до довоєнної, на поточному стані знаходяться витрати виробництва.

Для подолання найбільш значущих проблем аграрного сектору України в умовах війни та в післявоєнний період необхідно здійснити наступне: залучення висококваліфікованого персоналу в аграрний сектор: менеджерів, ІТ спеціалістів, науковців та вузькопрофільних аграрних спеціалістів; зменшення бюрократичних бар'єрів для розвитку аграрних підприємств; розробка та впровадження комплексу заходів щодо створення нових робочих місць та розвитку соціальної інфраструктури сільських територій; адаптація виробництва аграрного сектору України до вимог Європейського Союзу; підтримка малого фермерства, сприяння роздрібним торговцям до внутрішньої заготівлі фруктів та овочів; технологічний розвиток та діджиталізація аграрного сектору та інше.

Отже, нами визначені основні (прямі) та непрямі фактори впливу на аграрний сектор України. Потреби його відновлення та реконструкції в повоєнний період досить значні та мають включати наступні дії: реконструкцію агровиробництва, заміну та ремонт зруйнованих і пошкоджених активів, відновлення агровиробництва, яке також включає надання українським агровиробникам ресурсів, державних послуг та преференцій, які дозволять їм відновити виробництво в повній мірі, модернізація агровиробництва, яка повинна мати на меті не просто його повернення до довоєнного стану, але й покращення виробничих процесів, запровадження нових технологій і введення нових стандартів для підвищення ефективності виробництва та сумісності продукції зі світовими ринками. відновлення експортної інфраструктури з урахуванням уроків війни

Список використаних джерел

1. **Агросектор** України. Вплив війни та перспективи відновлення. URL: https://dlf.ua/wp-content/uploads/pdf/12863/12863_p.pdf (дата звернення: 22.04.2024).
2. **Негрей М.В.**, Тараненко А.А., Костенко І.С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка і суспільство*, 2022. Вип. 40. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1474/1420> (дата звернення: 22.04.2024).
3. **Вплив** війни на прибутковість агровиробництва: основні фактори змін. URL: agroportal.ua (дата звернення: 24.04.2024).

Тематичний напрям 3 ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ТОРГІВЛЯ

АНАЛІЗ РИНКІВ ДЛЯ ЕКСПОРТУ ФРУКТОВОЇ ПАСТИЛИ УКРАЇНСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Анна Сергіївна Браїлко

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри товарознавства і торговельного підприємництва
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
anna.brailko@gmail.com,
<http://orcid.org/0000-0002-3616-3149>

Омельченко Наталія Володимирівна,

кандидат технічних наук, професор, професор кафедри товарознавства і торговельного підприємництва
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
natomen@gmail.com,
<http://orcid.org/0000-0003-3718-8484>

Олена Михайлівна Грибанова,

IV курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна

Поширення здорового способу життя та правильного харчування у світі загалом і в нашій країні сприяє зростанню попиту на фруктову пастилу. Фруктова пастила набагато компактніша за свіжі фрукти, разом із цим зберігає корисні властивості останніх. Виробники фруктової пастили в Україні відчувають помітний тиск зі сторони менш коштовних товарів непрямих конкурентів – печива, картопляних чіпсів, желе, мармеладу та інших кондитерських виробів [1]. У 2023 р. виробництво пастили в Україні зросло на 70% у натуральному вираженні у порівнянні з 2022 р. Означеному зростанню посприяли два фактори: збільшення обсягів виробництва у основних виробників та відкриттям нових малих та мікробізнесів, у тому числі, які отримали гранти від держави на переробні виробництва [2]. Вищезазначене обумовлює актуальність аналізу ринку фруктової пастили для встановлення нових ринків та можливостей для українських виробників.

Питанням особливостей функціонування ринку фруктової пастили присвячені публікації та дослідження ряду дослідницьких та консалтингових організацій:

а) дослідження уподобань споживачів фруктової пастили [3];

б) аналізу ринку фруктових чіпсів та пастили в Україні (станом на 2021 р.), де зокрема окреслено: фактори впливу та проблеми означеного ринку; сегментація споживачів [1; 4];

в) аналізу ринку фруктових чіпсів та пастили в Україні (станом на лютий 2024 р.), зокрема оцінено тіньовий сегмент, надано список основних операторів, їх частки на ринку, дані щодо динаміки виробництва фруктових чіпсів, пастили та овочевих, огляд експорту та імпорту досліджуваних товарів [2];

г) сучасним трендам та аналізу споживання фруктової пастили [5];

д) аналізу ринків плодового пюре, дитячих соків, мармеладу та пастили (станом на квітень 2024 р.), зокрема тенденції, загальні показники – імпорт, експорт та виробництво, основні оператори, асортимент продукції, ціни, споживання та споживачі [6].

Разом із тим, для розширення ринків збуту фруктової пастили виготовленої в Україні актуальним є аналіз сучасного стану та експортного потенціалу глобального та регіональних ринків фруктової пастили.

Метою публікації є аналіз світового ринку фруктової пастили та визначення перспективних ринків для її експорту з України. Об'єктом дослідження обрано товари за кодом Гармонізованої системи опису та кодування товарів (далі за текстом – ГС) 200799 (нецитрусові джеми, желе, пюре та пасти), зокрема фруктову пастилу без додавання цукру. Предметом дослідження є ринок товарів за кодом ГС 200799, зокрема обсяги імпорту та експорту, експортний потенціал ринків світу (в тому числі нереалізований для постачання на них фруктової пастили виготовленої в Україні).

Під час проведення досліджень застосовано наступні: методи – аналітичний, систематизації, порівняння, узагальнення; ресурси (інструменти): ОЕС World, «ABRAMS world trade wiki», «Export Potential Map» Міжнародного торговельного центру (International Trade Center (ITC)).

Торгівля товарами за кодом ГС 200799 становить 0,014% загальної світової торгівлі. У період з 2021 р. по 2022 р. експорт товарів за кодом ГС 200799 збільшився на 6,76% з 3,15 млрд дол. США до 3,37 млрд дол. США. Найбільшими експортерами товарів за кодом ГС 200799 у 2022 р. були Франція (468 млн дол. США), Італія (257 млн дол. США), Туреччина (216 млн дол. США), Індія (200 млн дол. США) і Німеччина (195 млн дол. США). У 2022 р. найбільшими імпортерами товарів за кодом ГС 200799 були США (500 млн), Німеччина (304 млн дол. США), Франція (234 млн дол. США), Нідерланди (204 млн дол. США) і Канада (171 млн дол. США) [7].

У 2021–2022 рр., для товарів за кодом ГС 200799, найшвидше зростає:

а) експорт в таких країнах як Чилі (72,6 млн дол. США), Греції (36 млн дол. США), Франції (34,2 млн дол. США), Іспанії (27,2 млн дол. США) та Індії (23,1 млн дол. США), рис. 1.1;

б) імпорт в США (101 млн дол. США), Мексиці (54,4 млн дол. США), Нідерландах (24,6 млн дол. США), Канаді (20,7 млн дол. США) і Бельгії (14 млн дол. США), рис. 1.2 [7].

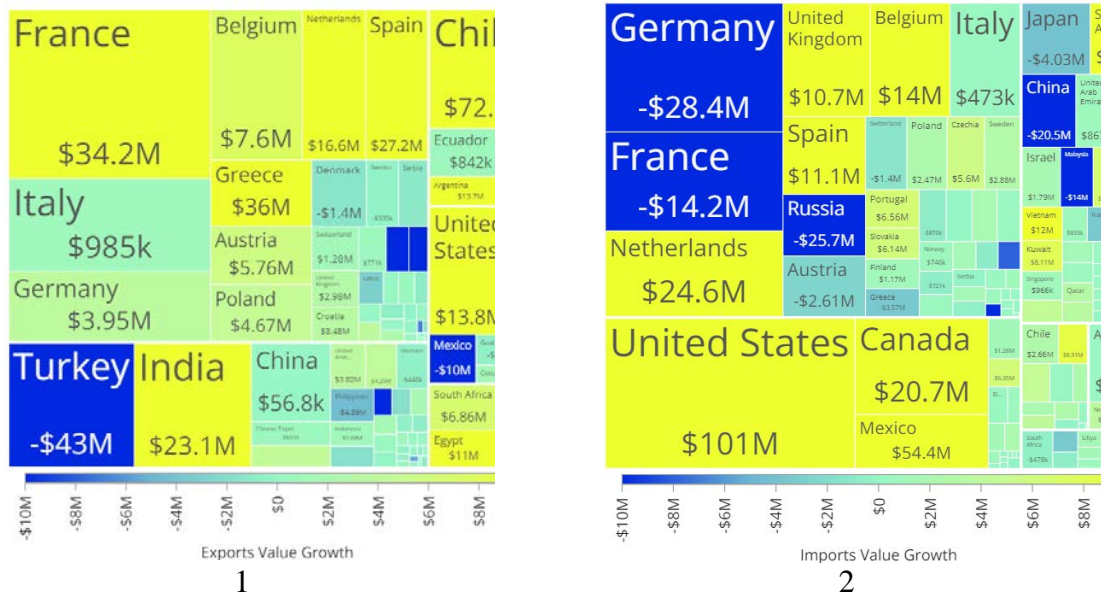

Рисунок 1 – Динаміка ринку за кодом ГС 200799, за період з 2021 по 2022 р.:

1 – експортери; 2 – імпортери [7]

З 2022 р. по 2023 р. 10 країн мали найбільше зростання частки ринку для імпорту товарів за кодом ГС 200799, а саме: Німеччина (9,31%), Велика Британія (5,60%), Іспанія (2,25%), Канада (1,77%), Швеція (1,29%), Чехія (0,83%), Румунія (0,41%), Китай (0,39%), Португалія (0,30%), Словенія (0,30%), рис. 2 [8].

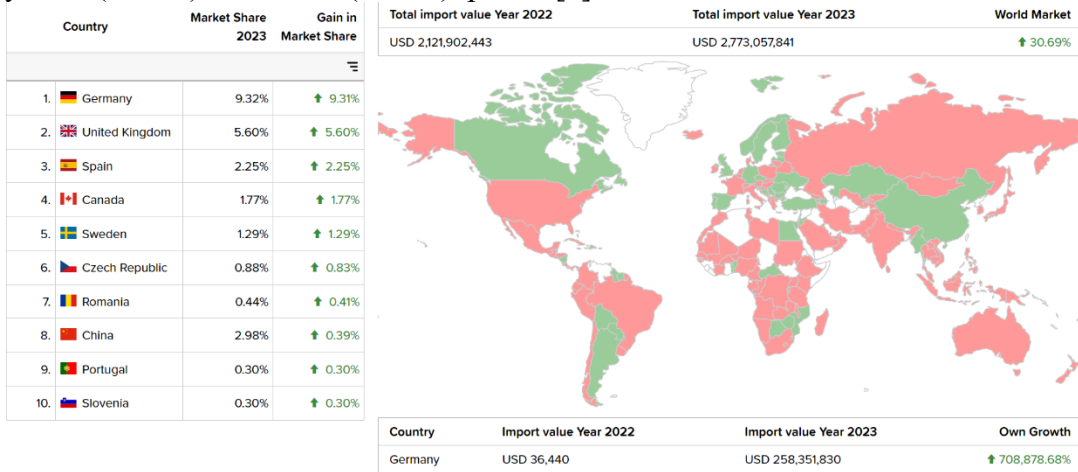

Рисунок 2 – Ринки світу що розвиваються для імпорту товарів за кодом ГС 200799 [8]

Ринками з найбільшим потенціалом, для експорту товарів за кодом ГС 200799 з України, є Нідерланди, США та Німеччина. Нідерланди мають абсолютну різницю між потенційним і фактичним експортом у вартісному вираженні, залишаючи можливість реалізувати додатковий експорт на суму 401 тис. дол. США. Ринком з найвищим потенціалом попиту товарів за кодом ГС 200799 є США, рис. 3 [9].

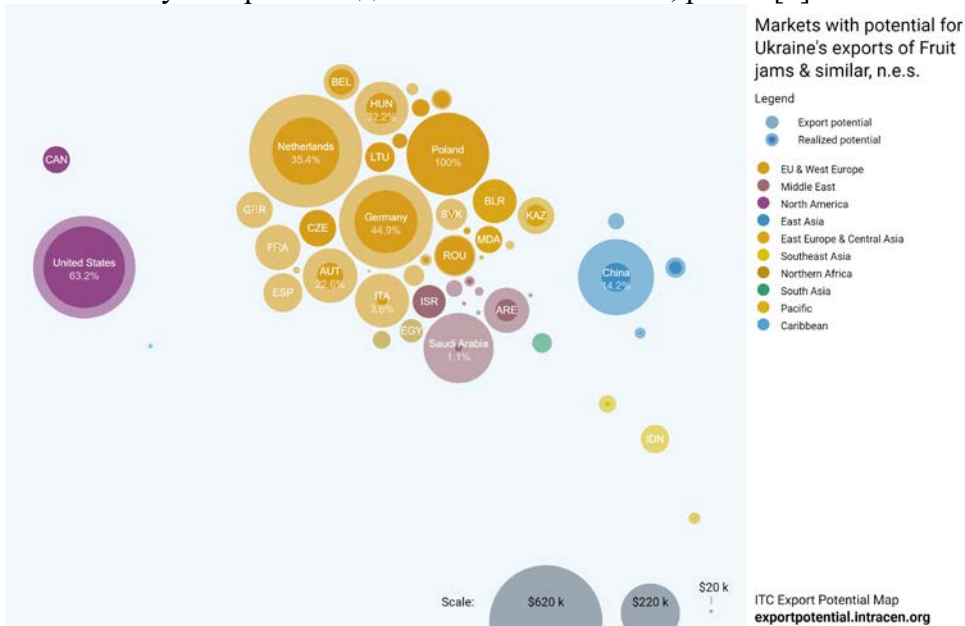

Рисунок 3 – Потенціал ринків для експорту товарів за кодом ГС 200799 з України [9]

Найбільший нереалізований експортний потенціал мають наступні країни: Нідерланди (401 тис. дол. США), США (194 тис. дол. США), Німеччина (250 тис. дол. США), Китай (278 тис. дол. США), Саудівська Аравія (282 тис. дол. США) [9].

В країнах ЄС потенційними ринками на майбутні п'ять років для експорту продукції за кодом ГС 200799 з України є: Нідерланди, Німеччина, Польща, Австрія, Італія, Франція, Румунія, Угорщина, Іспанія, Чехія, рис. 4 [10].

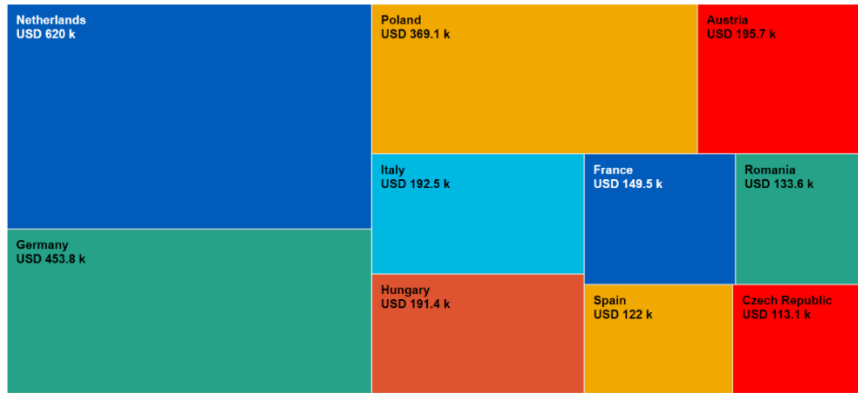

Рисунок 4 – Потенційні ринки країн ЄС, за загальним експортним потенціалом на майбутні п'ять років, для експорту продукції за кодом ГС 200799 з України [10]

Таким чином, визначено (з урахуванням критерію експортного потенціалу), що потенційними ринками для експорту продукції за кодом ГС 200799 з України є: Нідерланди, США, Німеччина, Польща, Австрія, Італія, Франція, Румунія, Угорщина, Іспанія, Чехія.

Перспективами подальших досліджень є проведення первинного та глибинного аналізу ринку фруктової пастили, із застосуванням обраних додаткових критеріїв та побудованих інтервальних шкал для їх оцінювання.

Список використаних джерел

- 1. Ринок** фруктових чіпсів та пастили в Україні: складності простого бізнесу // Аналітика / Pro-Consulting. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/rynok-fruktovyh-chipsov-i-pastily-v-ukraine-slozhnosti-prostogo-biznesa> (дата звернення: 12.04.2024).
- 2. Аналіз** ринку фруктових чіпсів та пастили в Україні. 2024 рік // Аналітика / Pro-Consulting. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-fruktovyh-chipsov-i-pastily-v-ukraine-2021-11-mes-2023-gg> (дата звернення: 12.04.2024).
- 3. Elys F.** Consumer Preference Towards Fruit Leather Attributes of Madurese Exotic Tropical Fruits. International Research Journal of Business Studies. 2017. Vol. 10. №2. P. 111–122. DOI: <https://doi.org/10.21632/irjbs.10.2.111-122> (дата звернення: 12.04.2024).
- 4. Аналіз** ринку фруктових чіпсів та пастили в Україні. 2021 рік // Харчова промисловість / Pro-Consulting. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-fruktovyh-chipsov-i-pastily-v-ukraine-2021-god> (дата звернення 12.04.2024).
- 5. Fruit** leather trends - consumption analysis and statistics 2024 report // tastewise. URL: <https://tastewise.io/foodtrends/fruit%20leather> (дата звернення: 12.04.2024).
- 6. Аналіз** ринку плодового пюре, соків, мармеладу та пастили в Україні. 2024 рік // Харчова промисловість / Pro-Consulting. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-plodovogo-pyure-sokov-marmelada-i-pastily-v-ukraine-2024-god> (дата звернення: 25.04.2024).
- 7. Non-Citrus** Jams, Jellies, Purees & Pastes (HS: Jams,) Product Trade, Exporters and Importers // The Observatory of Economic Complexity (oec.world). URL: <https://oec.world/en/profile/hs/non-citrus-jams-jellies-purees-pastes> (дата звернення: 25.04.2024).
- 8. Sourcing** Volume and Trend for HS 200799 // Market Intelligence / ABRAMS world trade wiki. URL: <https://en.abrams.wiki/tools/marketintelligence?hscode=200799&overview=101110011> (дата звернення: 25.04.2024).
- 9. Export** potential for exporter Ukraine in product 200799 // Export Potential Map. URL: <https://exportpotential.intracen.org/en/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=804&toMarker=j&whatMarker=k&what=200799> (дата звернення: 25.04.2024).
- 10. Ukraine's** export of 200799 // Overview / Eastern Partnership Tradehelpdesk. URL: <https://eap.tradehelpdesk.org/en/export-200799-from-ua-to-de/market-information/overview> (дата звернення: 25.04.2024).

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ ЧОЛОВІЧОЇ НИЖНЬОЇ БІЛИЗНИ

Омельченко Наталія Володимирівна,

кандидат технічних наук, професор,
професор кафедри товарознавства і
торговельного підприємництва

Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна

natomen@gmail.com,

<http://orcid.org/0000-0003-3718-8484>

Колесников Дмитро Володимирович,

здобувач першого(бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,

Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна

Colesya111@gmail.com

Завдяки своїй природі, нижня білизна часто не згадується в різних документах, що неминуче обмежує обсяги її досліджень. Однак саме цей вид одягу піднімає питання, які були актуальні на всіх етапах розвитку людства: поняття про мораль та стать, проблематику форми тіла та фігури, еволюцію моди та культури. Історія нижньої білизни допомагає нам дізнатися набагато більше про стиль життя людей у минулому. Для задоволення потреб споживача ХХІ ст. категорія underwear-моди насичена різноманітними брендами. Сьогодні нижня білизна – це не розкіш, це базова потреба кожної людини. Окрім забезпечення головних функцій, сучасні вироби мають бути комфортними, сприяти здоров'ю внутрішніх органів та зовнішніх покривів шкіри і звісно не шкодити довкіллю на всіх стадіях життєвого циклу [1].

Нижня білизна, як і одяг взагалі, є товаром першої необхідності, яка повинна задовольняти різноманітні потреби споживачів. Інтенсифікація процесів глобалізації, збільшення населення планети призводять не лише до збільшення виробництва нижньої білизни, але й до зростання та перерозподілу його обсягів у світовій торгівлі між країнами. Протягом останніх років відбулися значні зміни на світовому ринку нижньої білизни, через швидке зростання виробництва різноманітних матеріалів, вплив модної індустрії та зміни в смаках та уподобаннях споживачів. У глобалізованому світі сегмент нижньої білизни є одним з найдинамічніших, що зумовлює потребу у постійному аналізі його структури та динаміки. Вивчення діяльності провідних країн-виробників нижньої білизни та аналіз тенденцій у її виробництві має велике значення для сучасного глобального ринку товарів загалом. При цьому актуальність обраної теми підтверджується важливістю перспектив розвитку українського ринку нижньої білизни. Сучасна чоловіча мода являє собою унікальну галузь дизайнерської творчості та є не менш популярною, ніж жіноча. Але поки недостатньо представлена в науковій літературі та потребує більш докладного дослідження.

Питанням розвитку та змін, які відбуваються на ринку чоловічої нижньої білизни присвячені публікації науковців Білякович Л. М. [1], Авінаш Сінгх [2], Судіп Саха [3] та дослідження дослідницьких і консалтингових організацій [4, 5]. Разом з тим наявна потреба в узагальненні загальносвітових тенденцій ринку нижньої білизни, з'ясуванні їх впливу на діяльність вітчизняних виробників та визначення можливостей виходу з продукцією українського виробництва на ці ринки.

Метою публікації є дослідження основних тенденцій ринку чоловічої нижньої білизни, а також визначення місця України на цьому ринку. Об'єктом дослідження обрано чоловічу нижню білизну. Предметом – тренди, стан та напрями розвитку ринку чоловічої нижньої білизни. Для досягнення поставленої мети використані такі методи: аналітичний, систематизації, порівняння, узагальнення.

Основні тенденції на ринку чоловічої нижньої білизни є досить динамічними та відображають суттєві зміни в поведінці споживачів і технології її виготовлення. Зокрема, це стосується низки аспектів. Світовий ринок чоловічої нижньої білизни зазнав негативного впливу через непередбачену пандемію COVID-19. Згідно зі статтею, опублікованою в березні 2021 р. в The Under fashion Club, Inc., у США загальні продажі одягу знизилися приблизно на 19 % з 2019 р. по 2020 р., із загальним падінням у 2020 р. приблизно на 42- мільярди доларів США. У 2022 р. світовий ринок чоловічої нижньої білизни оцінювався в 37,11 мільярда доларів США. Аналітики та незалежні консультанти «Expert Market Research» у своїх дослідженнях зазначали, що у 2023 р. світовий ринок чоловічої нижньої білизни досяг приблизно 37,76 мільярдів доларів США. І у подальшому цей ринок зростатиме щорічно у середньому на 5,90% в період між 2024 р. та 2032 р. та досягне 63,26 мільярдів доларів США до 2032 р. [5].

До ключових факторів, які сприяють зростанню ринку чоловічої нижньої білизни, належать зростання попиту на спортивну білизну серед міленіалів і збільшення доступності широкого асортименту товарів через розширення різних каналів дистрибуції [4].

Високий попит на нові та інноваційні товари з точки зору естетичних властивостей, а саме: кольорової гама, різноманітних тканин, видів друку та стилю створює нові можливості для виробників. Виробники зосереджуються на дослідженнях і розробках, задля виготовлення виробів, які підходять для будь-яких форм і розмірів споживачів. Інновації в пошитті разом із новими видами волокон, такими як модал, віскоза чи мериносова вовна, які допомагають зменшити вологість і регулювати температуру тіла споживача, стимулюють конкуренцію на ринку. Найбільшу частку ринку у 2022 р. займала нижня білизна з бавовняної тканини – близько 68,6%. Така вагома частка пояснюється властивостями бавовни, яка робить вироби м'якими, легкими з підвищеною повітропроникністю. Споживачі віддають перевагу бавовняним тканинам, оскільки вони забезпечують комфорт за рахунок гарних гігієнічних властивостей, а саме: високої поглинаючої здатності. Крім того, вироби з бавовни більш довговічні, оскільки витримують нагрівання, вплив миючих засобів та навіть відбілювачів [4, 5].

Разом з тим, очікується збільшення частки використання модальних волокон. Для цього матеріалу передбачається найшвидший сукупний середньорічний темп зростання (CAGR) 5,8% протягом прогнозованого періоду до 2030 р. Це тип штучного волокна та регенованого целюлозного волокна другого покоління, вбирає вологи приблизно на 50,0% більше, ніж бавовна. Модал найм'якший матеріал, стійкий до усадки, характеризується високою вбираючою здатністю. Зазначені властивості модалу роблять його ще більш довговічним під час багаторазового прання і навіть сушіння в машині. Модал легко фарбується в яскраві кольори, що обумовлює його універсальність. М'якість, легкість цього матеріалу, висока повітропроникність створюють відчуття зручності та комфорту і впливають на рішення споживачів про придбання чоловічої нижньої білизни саме з модалу [4]. Значний сегмент споживачів віддає перевагу органічній бавовні, через гігієнічні та екологічні властивості матеріалу [5].

Щодо видів і різновидів чоловічої нижньої білизни слід зазначити, що сегмент боксерських трусів утримував найбільшу частку ринку – близько 33,6% у 2022 р., завдяки таким факторам, як краща посадка, підтримка статевих органів та комфорт, які забезпечує цей вид чоловічої нижньої білизни. За оцінками аналітиків CAGR у 5,8% з

2023 р. по 2030 р. припадає на інший вид чоловічої нижньої білизни – плавки. Плавки набувають популярності серед міленіалів і покоління X, оскільки вони більш універсальні та підходять для повсякденного носіння, включаючи одягання навіть під спортивний одяг [4].

Особливого значення набуває підвищення обізнаності споживачів про особисте здоров'я та гігієну, це в поєднанні зі зростанням наявного доходу підвищує попит на чоловічу нижню білизну. Нижня білизна має вирішальне значення для підтримки особистого здоров'я, оскільки вона запобігає потовиділенню, висипу, натиранню тощо. Більше того, зростаюча популярність нижньої білизни, що захищає від поту та запаху, виготовленої з повітропроникного матеріалу модал, сприяє зростанню ринку чоловічої нижньої білизни. Мокрий одяг через піт створює вологе середовище на шкірі, що призводить до розмноження бактерій. Ці мікроорганізми часто можуть призводити до появи неприємних запахів, псування тканини, утворення плям і навіть фізичного подразнення, наприклад шкірних інфекцій та алергії. Білизна проти пітливості оброблена Polygiene містить хлорид срібла для контролю запаху та знищення бактерій. Зростаюча обізнаність про несприятливі наслідки носіння невибраної та вологої нижньої білизни підвищує попит на білизну проти пітливості. Така нижня білизна виготовлена з матеріалу, що вбирає піт та полегшує його випаровування. Носіння такої білизни істотно знижує ризик появи подразнення та свербіжу шкіри [6]. Інновації у пошитті разом із використанням нових видів волокон, які допомагають зменшити вологість і регулювати температуру, стимулюють конкуренцію на ринку. Наприклад, Saxx пропонує тривимірні моделі, які запобігають тертю шкіри. Вони також не мають відкритого шва, що підвищує комфортність експлуатації, без натирання. Компанія Saxx також створила 3D форму навколо стегон, сідниць, підколінного сухожилля використовуючи дев'ять панелей матеріалів для кращої посадки, відчуття комфорту та функціональності. Зростає попит на екологічно орієнтовані та натуральні волокна. Попит на стійкий та натуральний матеріал збільшується завдяки зростаючій свідомості споживачів, зокрема піклуванню про власне здоров'я та екологію. Наявність високого відсотка екологічно свідомих споживачів на ринку підвищує попит на подібні вироби [6].

У 2024 р. кількість онлайн-покупок зростає: більше третини світових споживачів використовують цифрові платформи, що на 5% більше, ніж у 2022 р. Очікується, що до кінця 2024 р. кількість користувачів електронної торгівлі досягне 53,9%. Поширення платформ електронної комерції та стратегій цифрового маркетингу революціонізувало спосіб, у який споживачі знаходять, оцінюють і купують товари, зокрема нижню білизну. Інтернет-магазини стали улюбленим каналом для багатьох споживачів завдяки його зручності, доступності та широкому асортименту товарів. Інтернет-магазини надають платформу як для відомих брендів, так і для нових виробників, щоб демонструвати свою продукцію та безпосередньо взаємодіяти зі споживачами, усуваючи традиційні бар'єри для входу та забезпечуючи безперебійні транзакції, тим самим сприяючи зростанню галузі. Сегмент оптових каналів дистрибуції має намір отримати популярність у 2024–2032 рр., пропонуючи широкий доступ до різноманітних брендів і продуктів. Зі зростанням глобального попиту на чоловічу нижню білизну оптові продавці використовують свої мережі та логістику, щоб залучити нових клієнтів. Співпраця з роздрібними суб'єктами підприємницької діяльності та електронна комерція ще більше підвищує видимість і продажі [2]. У свою чергу розширення організованих мереж роздрібною торгівлю полегшує споживачам доступ до широкого асортименту чоловічої нижньої білизни, у тому числі брендів преміум-класу [3].

До головних компаній на світовому ринку, що виготовляють чоловічу білизну належать: Phillips-Van Heusen, Hanesbrands Inc., Jockey International Inc., Корпорація

Ralph Lauren., Levi Strauss & Co., American Eagle Outfitters Inc., Naked Brand Group Inc., Perry Ellis International Inc., HUGO BOSS, Berkshire Hathaway Inc. (Fruit of the Loom) [2, 4], Page Industries Ltd, PEI Licensing LLC [2]. При цьому виробники інвестують у науково-дослідну діяльність, впроваджують стратегічні ініціативи, такі як запуск нових продуктів, щоб збільшити свої доходи.

Серед перешкод, які можуть стримувати розвиток ринку чоловічої нижньої білизни можна зазначити: напружену конкуренцію серед виробників, зміну споживчих уподобань, потреба в екологічності стає все більш важливою у виробництві чоловічої білизни. Виробникам необхідно застосувати екологічні підходи у своїх виробничих процесах і використовувати екологічно орієнтовані матеріали, щоб зацікавити споживачів, які віддають перевагу екологічності [3]. Ще однією проблемою для виробників відомих брендів на ринку чоловічої нижньої білизни слід зазначити зростання обсягів контрафактної продукції. Компанії та бренди з глобальною присутністю та вищими цінами порівняно з іншими компаніями стимулюють фальсифікаторів і порушників. Легке потрапляння контрафактної продукції на ринок знижує цінність брендів і негативно впливає на прибутки та зростання провідних виробників. Наявність контрафактної продукції гальмує розвиток ринку. За даними Управління звітності уряду США, 88% контрафактної продукції в США походить з Китаю або Гонконгу. Таким чином, легка доступність контрафактної продукції, ймовірно, перешкоджатиме зростанню ринку протягом прогнозованого періоду. Споживачі купують нижню білизну, враховуючи такі фактори, як комфорт, посадка, доступність, назва бренду, стиль, використаний матеріал і екологічне виробництво. Підроблені продукти важко відрізнити, оскільки вони мають ту саму назву бренду з незначними змінами, які важко ідентифікувати. Нижча ціна контрафактної продукції також сприяє підвищенню попиту на неї серед споживачів [6].

Підводячи підсумок проведеного дослідження можна узагальнити основні тренди ринку чоловічої нижньої білизни:

1) зростання попиту на зручну та безпечну нижню білизну з високими показниками споживчих властивостей, а саме, функціональних, ергономічних, естетичних та надійності;

2) зміна способу життя зумовлює перехід до більш повсякденного та універсального стилю що впливає на вибір нижньої білизни чоловіками;

3) зростання доходів споживачів зумовлює попит на якісну нижню білизну преміум класу;

4) зростаючий попит на індивідуальну чоловічу нижню білизну, виготовлену на замовлення, спонукає виробників використовувати нові технології, такі як 3D-друк і штучний інтелект, щоб пропонувати своїм клієнтам можливості персоналізації;

5) зростає тенденція до екологічно орієнтованої нижньої білизни, яка зумовлена обізнаністю споживачів щодо екологічних і соціальних проблем;

6) впровадження інновацій у виробництво нижньої чоловічої білизни (використання нових видів матеріалів, дизайну тощо) забезпечить конкурентні переваги;

7) розвиток електронної комерції надав брендам нові можливості охопити більшу кількість споживачів і пропонувати ширший асортимент продукції.

Отже, на успіх брендів в найближчі роки впливатиме можливість адаптації до вищезазначених трендів ринку чоловічої нижньої білизни.

Визначені тенденції ринку чоловічої нижньої білизни повинні враховуватися українськими виробниками при розробці стратегії виходу на зовнішні ринки з власною продукцією.

Список використаних джерел

1. Загреба Д. С., Білякович Л. М. Використання вінтажних виробів та матеріалів

у створенні сучасних колекцій нижньої білизни. Сучасні дослідження у світовій науці: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (7-9 серпня 2022 р.). м. Львів. 2022. С. 541-550. **2. Men's Underwear Market Trends** // Apparel / Global Market Insights. URL: <https://www.gminsights.com/industry-analysis/mens-underwear-market/market-trends> (дата звернення: 18.04.2024). **3. Men's Underwear Market Snapshot (2023 to 2033)** // Reports / FUTURE MARKET INSIGHTS. URL: <https://www.futuremarketinsights.com/reports/us-mens-underwear-market> (дата звернення: 18.04.2024). **4. Men's Underwear Market Size, Share & Trends Analysis Report By Type (Briefs, Boxer Brief, Trunks, Boxers), By Fabric, By Region, And Segment Forecasts, 2023 – 2030** // Clothing, Footwear & Accessories / Grand View Research. URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/mens-underwear-market> (дата звернення: 18.04.2024). **5. Global Men's Underwear Market Outlook** // Reports / EMS. URL: <https://www.expertmarketresearch.com/reports/mens-underwear-market> (дата звернення: 18.04.2024). **6. Market Segmentation // Men's Underwear Market Size & Trends Analysis Report, 2030** / Grand View Research. URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/mens-underwear-market/segmentation> (дата звернення: 18.04.2024).

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В АСОРТИМЕНТІ ВАФЕЛЬ

Омельченко Наталія Володимирівна,

кандидат технічних наук, професор, професор кафедри
товарознавства і торговельного підприємництва
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
natomen@gmail.com,
<http://orcid.org/0000-0003-3718-8484>

Сухорукова Ганна Євгенівна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 076 «Підприємство, торгівля та біржова діяльність»,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
anna.lavrushchenko@gmail.com

Вафлі – борошняний кондитерський виріб з вафельного листа різноманітної форми перешаровані або наповнені начинкою. Найчастіше вафельний лист змащують між собою кремом або джемом. Назва походить від німецького слова «waffel», що перекладається як «осередок» або «соти». Деякі джерела вказують, що вафлі почали готувати вже в XII ст. На той момент дозволити споживати ці кондитерські вироби могли тільки заможні люди, і рецепт цих виробів не розголошувався. Готують вафлі як з начинкою, так і без неї. Вафлі можуть виступати як самостійний виріб – у вигляді вафельних листів перешарованих або наповнених начинкою, так і використовуватися для основи тортів, тістечок у вигляді коржів. Також вафлі виготовляють у вигляді стаканчиків, трубочок, ріжків для морозива, кремів та інших кулінарних виробів [1]. Вафлі були виготовлені настільки давно, що жоден історик не наважиться називати точну дату. Відомо тільки те, вафлі готували ще в Стародавній Греції, і з тих пір ажіотаж навколо ласощів не вщухає. Рецепт вафель довгий час тримався в секреті, а тих, хто наважився ним поділитися – чекала страта. Без ризику рецепт стали поширювати в XVI ст., а пізніше кондитерські вироби стали випікати для реалізації. Крім того, за процесом приготування вафель міг стежити кожен охочий [2]. Кожен народ вносив свій вклад в удосконалення рецептури і назви хрусткого десерту. Спочатку стародавні греки, потім німці, англійці, чехи, голландці вносили коректури як до складу вафель, так і до їх назв. Сьогодні майже в будь-якій країні світу можна зустріти на прилавках кондитерських магазинів і крамниць широкий асортимент традиційних і екзотичних вафель, серед яких можна також зустріти вафлі з часником, сім злаків, з тунцем і сиром тощо [3]. Потреба у з'ясуванні сучасних тенденцій асортименту вафель визначила актуальність проведеного дослідження.

Роботи науковців Баріляк О., Новікової Н., Дронова О. П. [4, 5], Лозової Т. М. [6], Шелудько В. М. [7] присвячені удосконаленню асортименту вафель, покращенню їх споживних властивостей за рахунок використання нових видів сировини та рецептурних рішень. Аналізу головних тенденцій розвитку ринку вафель присвячені дослідження низки дослідницьких та консалтингових компаній як то, Data Bridge Market Research [8, 9], Insight Partners [10].

Метою дослідження було визначено сучасні тенденції в асортименті вафель для виявлення можливостей його подальшого розширення як на глобальному та регіональному рівні. Об'єктом дослідження обрано вафлі. Предметом – асортимент та

основні тенденції ринку вафель у світі та в Україні. Для досягнення поставленої мети використані такі методи: аналітичний, систематизації, порівняння, узагальнення.

25 березня гурмани та любителі солодкого в усьому світу відзначають дуже смачне свято, яке називається Міжнародним днем вафель. У світі є понад 100 різновидів вафель, не говорячи вже про кількість рецептів. Тонкі, товсті, хрусткі, пухкі, з ягодами, з овочевою начинкою тощо. На сьогоднішній день існує чимала кількість рецептів приготування та різновидів вафель, які можуть відрізнятися товщиною, смаком, ступенем сухості і хрускоту [11]. Серед найпопулярніших видів цих борошняних кондитерських виробів можна зазначити [11, 12, 13]:

- австрійські – їх ще називають віденськими. Це м'які, пишні та тоненькі вафлі з соковитою начинкою, які споживають холодними. Тобто вони всередині м'які, а хрусткі зовні. Без додавання начинки їх можуть подавати до столу у гарячому вигляді та додатково прикрашати ягодами, морозивом чи будь-яким сиропом. Саме віденські вафлі часто використовують у приготуванні вафельного торта;

- англійські вафлі складно віднести до десерту, радше це звичайна закуска. Під час їх приготування до тіста додають картопляні чи вівсяні пластівці. Вафлі ще гарячими скручують у трубочку, яку начиняють різноманітними овочевими начинками та соусами;

- американські відрізняються від своїх європейських аналогів за смаком та формою. Їх складно описати, оскільки вони дуже різняться, але часто їх готують на основі пекарського порошку. За формою вони можуть бути квадратними, круглими, прямокутними. Зазвичай це пухкі та м'які вироби, які подаються з солодкими чи солоними стравами. Щоб їх приготувати до тіста додають соду чи розпушувач тіста. Американські вафлі є найтовщими, зазвичай їх подають як гарнір до м'ясних страв, або з різними солодкими начинками. Така випічка не розмокає у підливці чи в сиропі, залишаючись хрусткою;

- бельгійські вафлі. При приготуванні бельгійських вафель використовують велику кількість білків і дріжджів. Ці інгредієнти роблять випічку повітряною та ніжною. За зовнішнім виглядом такі вафлі схожі на пончики. Їх можна подавати з варенням і морозивом. Бельгійські вафлі виготовляють у двох варіантах: льєзькі та брюссельські;

- льєзькі – хрусткі та тверді вироби округлої форми, що випікаються з карамелізованим цукром. Вони більш щільні, жирні, солодкі та тягучі. Їх особливістю є використання перлового цукру, який карамелізується на поверхні вафель під час запікання;

- брюссельські вафлі, навпаки, є м'якими та пухкими, оскільки виготовлені на основі дріжджового тіста. Їх споживають холодними або гарячими, попередньо присипаючи цукровою пудрою чи сиропом. Брюссельські повітряні вафлі виготовляють з тіста, до складу якого входить пиво. Випікають їх безпосередньо на вулиці, а подають з цукровою пудрою, сиропом чи збитими вершками;

- бергські вафлі хрусткі і менш щільні, ніж бельгійські, завжди в формі серця, подаються з вишнею, вершками;

- голандські вафлі. Особливістю голландських вафель є використання карамельного сиропу, який під час застигання склеює між собою два листки випічки. Ці вафлі відомі ще під назвою строп вафель, що в перекладі означає «вафлі з сиропом»;

- італійські вафлі (піцеллі) попри свою назву мають мало спільного з піцою, радше це тоненькі листки вафель у вигляді квітки. Випічку споживають у звичайному вигляді чи згорнувши в трубочку для фруктової начинки. Для випікання піцеллі використовують спеціальну сковороду з особливою формою квітки;

- норвезькі вафлі (крумкаке) – мають вигляд вафельних трубочок, начинених згущеним молоком. Це традиційна солодка страва подається до столу у Норвегії на Різдво;

- чеські вафлі – це два листи випічки охайно склеєні між собою сироповою начинкою, яку майже непомітно. До тіста, під час приготування вафель, додають мінеральну воду та шматочки мигдальних горіхів.

Випікають вафлі і у східних країнах. На Сході та в Азії у тісто прийнято додавати багато пряних трав і спецій, тому така випічка має зелене забарвлення. Японські кухарі для виготовлення вафель використовують спеціальну форму «рибка», яка заповнюється в готовому вигляді начинками з шоколаду і тертих бобів. Існує велика кількість рецептів такої випічки, яку зазвичай подають як десерт до кави, какао або чаю. Вафлі в гонконгському стилі називають бісквітом або пирогом на решітці, і зазвичай вони готуються і продаються вуличними торговцями. Вони схожі на традиційні вафлі, але більші за розміром, круглі за формою і розділені на чотири сектори. Масло, арахісове масло і цукор намазуються на один бік, потім вафлі складаються навпіл. У тісто кладуть яйця, цукор і концентроване молоко. Ці вафлі м'які і щільні за текстурою, солодкі з яскраво вираженим смаком жовтка. Інші вафлі в гонконгському стилі називаються Ган Даан Джай, вони відрізняються дуже незвичайним візерунком у вигляді м'ячів.

Готові вафлі можна подавати з різними наповнювачами, у тому числі з м'ясом і овочами. Найбільшою популярністю користуються солодкі начинки. Найчастіше вафлі наповнюють кремами різного типу: масляний, заварний, білковий, ганаш (емульсію з вершків, цукру і шоколаду, яку використовують для створення зовнішньої поверхні тортів), шоколадний, горіховий, лимонний. Також подають такі кондитерські вироби з морозивом, свіжими фруктами і ягодами, з варенням і джемом, з сирною солодкою начинкою, до якої додають курагу. Для приготування несолодкої начинки використовують різні продукти: сир, гриби, м'ясні і рибні паштети, шпинат, овочі, м'ясо і рибу. Начинку можна компонувати з різними наповнювачами, у тому числі з вершками, бананом, шоколадним драже, або шматочками мармеладу. При цьому у багатьох країнах для вафельної начинки використовують незвичайні компоненти – злаки, сир, навіть часник, бекон або філе тунця.

Аналіз світового ринку вафель дав можливість сформулювати основні його тенденції [8-10], а саме:

- очікування щорічного зростання ринку вафельних кондитерських виробів на 6,1% з 2021 р. по 2028 р. та потенційного досягнення вартості на рівні 20,39 млрд дол. США до 2028 р.;

- розширення різновидів, включаючи вафлі з глазур'ю та кремовою начинкою, які задовольняють різні споживчі вподобання;

- зростання частки екзотичних кондитерських виробів і зручних варіантів перекусу;

- розширення каналів розповсюдження продукції через гіпермаркети, супермаркети, міні-магазини, онлайн-магазини і спеціалізовані продуктові магазини;

- значне зростання ринку вафель у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні через зміну споживчих уподобань і зростання наявних доходів;

- підвищення обізнаності споживачів щодо проблем зі здоров'ям та намаганнями стати уважнішими до вибору харчових продуктів, зокрема вафель.

Стосовно ринку вафель в Україні слід зазначити, що відносна стабільність, яка притаманна цьому ринку, час від часу коливається. У 2018 р. спостерігалось сповільнення виробництва вафель, через помітне зменшення попиту. Поступово виробники і споживачі почали адаптуватися до ситуації, що склалася, і ринок почав поживляватися. Зараз на ринку вафель в Україні наявна сильна конкуренція і має тенденцію до зростання. Цей факт обумовлений ще й збільшенням імпортової продукції. Збільшення частки імпорту створює ускладнену роботу українських виробників. Незважаючи на те, що продукція вітчизняного виробництва в 2019 р. займала 92,2%

обсягу ринку, тиск з боку імпорту підвищується кожного року. Імпортні вафлі часто відрізняються більш високою якістю, новизною, оригінальністю, чим і привертають увагу українських споживачів [14]. З огляду на ці фактори, вітчизняним виробникам доцільно розширювати ринок за рахунок незаповнених ніш. В першу чергу, слід брати до уваги споживачів з діабетом; споживачів, у яких наявні непереносимість глютену (білок, який є в складі пшеничного борошна); споживачів з непереносимістю лактози, яка є в складі сухого молока. Основними споживачами вафель в Україні, з огляду на дешевизну продукції, є літнє населення і населення з невисокими доходами [15].

Український ринок вафель характеризується наявністю вагомих учасників ринку – виробників, високою насиченістю продукцією. На сьогоднішній день великі кондитерські компанії України інвестують кошти в розвиток виробничих потужностей і модернізацію обладнання. Крім того, в пріоритеті у великих виробників вафельної продукції – розвиток експорту на зовнішні ринки. Вафельна продукція відноситься переважно до бюджетного сегменту ринку кондитерських виробів. Ціни на вафлі формуються за ринковими законами, учасники ринку не можуть істотно впливати на них. Тому ринок вафель характеризується прозорою ціновою та товарною політикою виробників. Оскільки вафлі відносяться до сегменту економ солодоців, їм надають перевагу найчастіше люди з невисоким рівнем доходу: пенсіонери, студенти, працівники бюджетного сектору. Вони, як правило, вибирають вафлі на вагу. Українці традиційно споживають вафлі до чаю, кави, какао та інших гарячих напоїв вдома. Також вафлі можуть придбаватися для швидкого перекусу і не тільки на роботі та у школі, а й в дорозі. Зі стабілізацією та подальшим зростанням доходів населення, фокус споживачів буде все більше зміщуватися від низької ціни до якості продукції та її інгредієнтів, вимоги споживачів до безпечності цієї кулінарної продукції будуть зростати. У свою чергу, виробники, будуть змушені орієнтуватися на використання більш якісної сировини і натуральних компонентів, скорочення вмісту жирів в кінцевому продукті [16]. Споживчий аналіз ринку вафель в Україні показує переважання наступних пріоритетів при виборі досліджуваного виду продукту в торговельних мережах: свіжість, склад та ціна. Разом з тим, на ринку вафель в Україні існують ще незаповнені ніші, на які варто звернути увагу виробникам. До таких ніш можна віднести продукцію снекової групи; для споживачів з діабетом, а також з непереносимістю глютену і лактози [14, 16].

За результатами проведеного аналізу можна констатувати [14-16]:

- ринок вафель в Україні характеризується стійкою тенденцією до зростання обсягів виробництва;
- зміни в економічному становищі, впливають на купівельну спроможність і, як наслідок, зниження попиту та стримування розширення асортименту вафель за рахунок використання нових, оригінальних рецептур;
- на ринку представлені різноманітні види вафель, включаючи напівфабрикати (листи, стаканчики, коржі, трубочки, ріжки) та готові кондитерські вироби з начинкою;
- до найпопулярніших торгових марок вафель можна віднести «Світоч» з вафлями «Артек» і «Roshen» з вафлями «Waffers»;
- ключовими факторами, які впливають на вибір споживачів під час купівлі вафель є свіжість, склад та ціна;
- наявний високий рівень конкуренції на ринку, зокрема через збільшення імпортної продукції, яка часто відрізняється новизною, оригінальністю та високою якістю;
- наявний потенціал для розширення ринку шляхом забезпечення спеціалізованих сегментів, таких як продукція для людей з діабетом, з непереносимістю глютену або лактози тощо;

- основними споживачами вафель можна вважати споживачів похилого віку та споживачів з невисоким достатком, оскільки вафлі вважаються доступним продуктом.

Таким чином, зазначені сучасні тенденції в асортименті вафель свідчать про те, що ринок кондитерських вафель є динамічним, його зростання зумовлене використанням нових, оригінальних рецептур; забезпеченням спеціалізованих сегментів, таких як продукція для людей з діабетом, з непереносимістю глютену або лактози; зростанням частки екзотичних кондитерських виробів і зручних варіантів перекусу тощо. А широкий асортимент і невисока вартість вафель робить їх доступними споживачам з будь-яким рівнем доходу.

Список використаних джерел

1. **Що** таке Вафлі, з чим їх їдять, і хто вафлі придумав? Короткий опис // Статті / Japan-line. URL: <https://japan-line.com.ua/ua/a203569-что-takoe-vafli.html> (дата звернення 15.04.2024). 2 **Вафлі** // Кондитерські вироби / Rovik. URL: <https://rovik.com.ua/conditor/vafli/> (дата звернення 15.04.2024). 3 **Цікаві факти** про кондитерські вафлі // Кондитерський напрям / Amiga. URL: <http://amiga.com.ua/products/konditerskoe-napravlenie/interesnie-fakti-kond/198-interesnye-fakty-o-konditerskikh-vaflyakh/> (дата звернення 15.04.2024). 4. **Бариляк О., Новікова Н.** Аналіз ринку кондитерських виробів та удосконалення рецептурного складу вафельних трубочок у технології виробництва безглютенової продукції. Таврійський науковий вісник. Серія: Технічні науки. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 2. С. 21-27. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar> (дата звернення: 15.04.2024). 5. **Новікова Н. В., Дронов О. П.** Визначення фізико-хімічних та органолептичних показників якості нових вафель функціонального призначення. Науковий вісник ТДАУ. Запоріжжя: ТДАТУ, 2021. №11. С. 1–8. URL: <https://dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789> (дата звернення: 15.04.2024). 6. **Лозова Т. М.** Наукові дослідження оптимізації мінерального складу кондитерських виробів. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Технічні науки. Львів: Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2020. Вип. 24. С. 19-25. DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1221-2020-24-03> (дата звернення: 15.04.2024). 7. **Шелудько В. М.** Використання обліпихи в технології сучасних борошняних виробів. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Технічні науки». Полтава: Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», 2020. № 1(96). С. 16-21. DOI: <https://doi.org/10.37734/2518-7171-2020-1-2> (дата звернення: 15.04.2024). 8. **Global Wafer Confectionery Market – Industry Trends and Forecast to 2028** // Reports / Data bridge market research. URL: <https://www.databridgemarketresearch.com/reports/global-wafer-confectionery-market> (дата звернення: 15.04.2024) 9. **Global Wafer Confectionery Market is Rising Exponentially at Rate of 6.1% During the Anticipated Period** // global wafer confectionery market / Data bridge market research. URL: <https://www.databridgemarketresearch.com/news/global-wafer-confectionery-market> (дата звернення: 15.04.2024). 10. **Insight Partners Wafers Cookies Market Size and Forecasts (2021 - 2031), Global and Regional Share, Trends, and Growth Opportunity Analysis** // Reports / The Insight Partners. URL: <https://www.theinsightpartners.com/reports/wafers-cookies-market/> (дата звернення: 15.04.2024). 11. **Все, що потрібно знати про вафлях і вафельницях** // Статті / Eurosklad - Товари європейської якості. URL: <https://eurosklad.in.ua/ua/a435404-vsyo-что-nuzhno.html> (дата звернення: 15.04.2024). 12. **Що** таке вафлі та з чим їх їдять? // Статті / UB.UA. URL: <https://analitic.ub.ua/35601-shcho-take-vafli-ta-z-chim-yih->

[yidyat.html](#) (дата звернення: 15.04.2024). **13. Тодорова О.** Міжнародний день вафель // Стрічка блогів / Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/mizhnarodnyi-den-vafel-86696.html> (дата звернення: 15.04.2024). **14. В** Україні ринок вафель зріс на понад 12% // Новини / AgroNews. URL: <https://agronews.ua/news/v-ukraini-rynok-vafel-zris-na-ponad-12/> (дата звернення 15.04.2024). **15. Аналіз** ринку вафель України. 2020 рік // Харчова промисловість / PRO-CONSULTING. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-vafel-ukrainy-2020-god> (дата звернення 15.04.2024). **16. Аналіз** ринку вафель в Україні. 2018 рік // Харчова промисловість / PRO-CONSULTING. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-vafel-v-ukraine-2018-god> (дата звернення 15.04.2024).

ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ РИНКІВ КРАЇН ЄС ДЛЯ ЕКСПОРТУ НАБОРІВ БІЛИЗНИ ДЛЯ ЖІНОК УКРАЇНСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Омельченко Наталія Володимирівна,
кандидат технічних наук, професор, професор кафедри товарознавства і
торговельного підприємництва
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
natomen@gmail.com,
<http://orcid.org/0000-0003-3718-8484>

Ворожбит Вероніка Михайлівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 076 «Підприємництво та торгівля»,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
vorozhbytveronika@gmail.com

Нижня білизна відіграє важливу роль у повсякденному житті жінок. Серед основних факторів, які підкреслюють важливість цього виду одягу для жінок слід зазначити: гігієну, захист від забруднень та натирань шкіри, допомога при надмірному потовиділенні тощо. Тобто, нижня білизна створює бар'єр для одягу, забезпечує комфорт і підтримку органів тіла людини [1]. Орієнтація споживачів не тільки на гігієнічні та ергономічні властивості нижньої білизни, а й стиль, спонукають виробників забезпечувати широку палітру кольорів, варіантів обробки та дизайну використаних матеріалів. Все це сприяє зміні поведінки споживачів щодо нижньої білизни та забезпечує стійкий попит на неї. Очікується, що світовий ринок нижньої білизни у 2032 р. становитиме близько 72,9 млрд дол. США у порівнянні з 36,70 млрд дол. США у 2022 р. Щорічне зростання передбачається на рівні 7,10% за прогнозований період, з 2023 р. по 2032 р. [2]. Збільшення ринку буде зумовлено зростанням обізнаності споживачів про останні тенденції моди та постійно зростаючою кількістю жінок з вищою платіжною спроможністю. Широкий асортимент одягу за цільовим призначенням, зокрема доступного для широкого кола споживачів, сприяє зростанню глобального ринку нижньої білизни, зокрема призначеної для носіння з різним одягом.

Європа є найбільшим регіональним ринком з найвищою часткою реалізації нижньої білизни понад 35 % світових продажів. Присутність відомих виробників (брендів) та зростаючі уподобання споживачів до товарів вищої категорії та розкоші сприяють розвитку цього ринку. Суб'єкти підприємницької діяльності підкреслюють важливість якості, зокрема безпечності та дизайну для різних видів нижньої білизни. У Європі, значне збільшення брендів нижньої білизни із належною репутацією та обмеженим випуском, сприяє зростанню цього ринку [2].

Українські виробники жіночої нижньої білизни розширюють експортний потенціал, зокрема за рахунок виходу на ринки Європейського союзу (далі за текстом – ЄС). Серед успішних українських брендів нижньої білизни можна відзначити: Anabel Arto, Balconette, Felena і Fleri, German Volf, Intimo lingerie та Intimo, Kifa тощо. Ці підприємства виробляють продукцію, яка може конкурувати з відомими європейськими торговельними марками, пропонуючи високу якість та інноваційні дизайни. Вони також адаптуються до вимог ЄС, що може забезпечити успішний вихід на ці ринки.

Узагальнюючи вищезазначене можна зазначити актуальність визначення потенційних ринків країн ЄС для експорту наборів білизни для жінок українського виробництва.

Дослідженням окремих питань ринку білизни займалася низка науковців. Зокрема, узагальненню сучасних тенденцій еволюції білизни у світі та Україні присвячені публікації Пашкевич К. Л., Герасименко О. Д., Сімак А. І., Чуботіна І. М., Монько А. Л. [3]; аналізу сучасних трендів моди нижньої жіночої білизни робота Маслікової М. І. [4], Франса Тілстра, Джованні Беатріс [5] та експертами компанії M-Brain GmbH від імені СВІ [6]. Дослідженню проблем інтеграції українських підприємств на європейські ринки присвячені роботи Бондаренко Н., Гринько І., Гудзь Ю. [7,8] та інших.

Метою дослідження було визначення потенційних ринків ЄС для експорту продукції українського виробництва за кодом Гармонізованої системи опису та кодування товарів (далі за текстом – ГС) 621210. Об'єктом дослідження обрано набори спідньої білизни для жінок, які складаються з бюстгальтера і трусів, призначені для роздрібною торгівлі (далі за текстом, продукція за кодом ГС 621210). Предметом – критерії, які дозволяють визначити найперспективніші ринки країн ЄС для реалізації наборів білизни для жінок українського виробництва. Для досягнення поставленої мети використані такі методи: ранжування, рівних інтервалів, бальної оцінки, описової статистики, аналітичний, систематизації, порівняння, узагальнення.

Під час дослідження здійснено вибір критеріїв для первинного аналізу ринків країн ЄС, розроблено інтервальні шкали для оцінки цих критеріїв, а також визначено ринки з найвищим потенціалом для експорту продукції з України за кодом ГС 621210 серед 27 країн ЄС, згідно визначених критеріїв. Оцінювання ринків країн ЄС здійснювалося за такими критеріями: загальний обсяг імпорту в 2022 р., торговельний баланс за 2022 р., річне збільшення вартості з 2021 р. по 2022 р., частка кожної країни в загальносвітовому імпорті, середня відстань до країн-постачальників, а також рівень концентрації постачальників на ринку (табл. 1) [9].

Кожен критерій був проаналізований відповідно до створених інтервальних шкал, що дозволило розподілити критерії за рівнем їх впливу на можливості експорту української продукції за кодом ГС 621210 на ринки країн ЄС. За загальним обсягом імпорту у грошовому вимірі за 2022 р. Німеччина зайняла провідну позицію (829,251 дол. США), переважаючи Францію (565,951 дол. США) за цим критерієм майже на половину. Разом із тим, провідними імпортерами продукції за кодом ГС 621210 серед країн ЄС були Італія (388,048 дол. США), Нідерланди (363,077 дол. США), Іспанія (295,549 дол. США) та Польща (264,848 дол. США). Австрія (238,287 дол. США) та Бельгія (191,586 дол. США) також входили до списку країн, що імпортували продукцію за кодом ГС 621210 більше ніж на 100 тис. дол. США у 2022 році. За торговельним балансом Німеччина (-420,881 дол. США) була найбільшим імпортером продукції за кодом ГС 040120 серед країн ЄС. Імпорт перевищував експорт за кодом ГС 040120 у Франції (-339,048 дол. США), Іспанії (-200,850 дол. США), Італії (-103,148 дол. США), Нідерландах (-92,871 дол. США), Данії (-52,810 дол. США), Ірландії (-50,339 дол. США), Швеції (-42,560 дол. США), Греції (-33,538 дол. США), Фінляндії (-32,972 дол. США), Чехії (-32,672 дол. США), Португалії (-31,087 дол. США), Румунії (-27,789 дол. США), Угорщині (-16,277 дол. США), Словаччині (-8,932 дол. США), Болгарії (-8,439 дол. США), Люксембурзі (-6,371 дол. США), Австрії (-6,465 дол. США), Польщі (-5,534 дол. США), Словенії (-5,042 дол. США), Кіпрі (-3,250 дол. США), Мальті (-2,508 дол. США), та Литві (-1,729 дол. США) (табл. 1).

Серед країн ЄС найбільше щорічне зростання імпорту продукції за кодом ГС 621210 спостерігалось у Болгарії (58 %), Мальті (39 %), Фінляндії (35 %), Італії (15 %), Ірландії (14 %), Словаччині (14 %), Кіпру (14 %), Латвії (12 %) та Іспанії (11 %),

що підтверджує динамічне зростання цих ринків у 2022 р. За критерієм частка у світовому імпорті цієї продукції перше місце посідає Німеччина (7,8 %). До п'ятірки найбільших імпортерів увійшли Франція (5,3 %), Італія (3,7 %), Нідерланди (3,4 %), Іспанія (2,8 %) та Польща (2,5 %) (табл. 1).

Таблиця 1 – Первинний аналіз ринків 27 країн ЄС за кодом ГС 621210 [9]

Імпортери	Обсяг імпорту в 2022 р., дол. США	Бал	Торговельний баланс у 2022 р., дол. США		Щорічне зростання		Частка у світовому		Середня відстань країн-постачальників, км		Концентрація країн-постачальників		Середнє значення
Німеччина	829,251	5	- 420,881	5	-6	2	7.8	5	6,760	1	0.17	4	3,66
Франція	565,951	5	- 339,048	4	8	3	5.3	5	7,102	1	0.16	3	3,5
Італія	388,048	5	- 103,148	3	15	3	3.7	5	5,215	2	0.17	4	3,66
Нідерланди	363,077	5	-92,871	2	9	3	3.4	5	5,417	2	0.14	3	3,33
Іспанія	295,549	4	- 200,850	3	11	3	2.8	4	6,537	1	0.19	4	3,16
Польща	264,848	4	-5,534	2	-4	1	2.5	4	6,450	1	0.19	4	2,66
Австрія	238,287	4	-6,465	2	3	2	2.2	3	5,606	2	0.11	2	2,50
Бельгія	191,586	3	71,070	1	0	2	1.8	3	3,917	3	0.1	1	2,16
Чехія	94,823	2	-32,672	2	2	2	0.9	1	5,384	2	0.12	2	1,83
Швеція	85,247	2	-42,560	2	-1	2	0.8	1	4,588	2	0.14	3	2,00
Данія	69,341	2	-52,810	2	-9	1	0.7	1	2,101	2	0.11	2	1,66
Хорватія	63,049	2	1,223	2	5	2	0.6	1	2,003	4	0.16	3	2,33
Ірландія	56,787	2	-50,339	2	14	3	0.5	1	7,403	1	0.15	3	2,00
Греція	54,217	2	-33,538	2	8	3	0.5	1	4,061	3	0.19	4	2,50
Португалія	52,221	2	-31,087	2	6	3	0.5	1	1,672	4	0.25	5	2,83
Угорщина	47,291	2	-16,277	2	0	2	0.4	1	1,592	4	0.16	4	2,50
Румунія	38,021	2	-27,789	2	9	3	0.4	1	1,545	4	0.12	2	2,33
Фінляндія	36,089	2	-32,972	2	35	5	0.3	1	5,214	2	0.17	4	2,66
Словаччина	28,655	2	-8,932	2	14	3	0.3	1	6,864	1	0.22	5	2,33
Словенія	19,531	2	-5,042	2	-3	2	0.2	1	5,618	2	0.16	3	2,00
Естонія	16,975	2	13,827	2	-1	2	0.2	1	5,317	2	0.17	4	2,16
Болгарія	16,227	2	-8,439	2	58	5	0.2	1	1,433	5	0.12	2	2,83
Литва	13,382	2	-1,729	2	0	2	0.1	1	1,206	5	0.19	4	2,66
Латвія	11,494	2	12,169	2	12	3	0.1	1	1,105	5	0.13	2	2,50
Люксембург	6,880	2	-6,371	2	-6	2	0.1	1	5,112	2	0.15	3	2,00
Кіпр	3,557	2	-3,250	2	14	3	0	1	4,439	2	0.09	1	1,83
Мальта	2,752	1	-2,508	2	39	5	0	1	3,965	3	0.15	3	2,50

Середня відстань між країнами-експортерами та їхніми імпортерами визначається через географічні координати цих країн. Для кожної країни-експортера

обчислюється відстань до кожного з її імпортерів ринків. Цей показник відображає середню відстань, яку подолають товари під час доставки від країни-виробника до країни-споживача. Він є важливим для розуміння світових торговельних потоків та аналізу впливу відстані на міжнародну комерцію. Відповідно до цього критерію, найбільш оптимальними шляхами для експорту продукції за кодом ГС 621210 з України до країн ЄС були Латвія (1,105 км), Литва (1,206 км), Болгарія (1,433 км), Румунія (1,545 км), а також Угорщина (1,592 км).

Конкуренція на будь-якому ринку залежить від різноманітних факторів, зокрема, особливості галузі, стратегічних планів операторів ринку та ринкових умов. Рішення про вхід на ринок з одним конкурентом чи на ринок з багатьма конкурентами базується на цілях компанії та її здатності пристосуватися до ринкових умов. Операторам ринку слід уважно оцінити свої можливості перед тим, як планувати вихід на новий ринок. Варто також врахувати переваги входження на ринок з невеликою кількістю конкурентів, які включають шанс стати лідером ринку, впливати на ціноутворення без суттєвого конкурентного тиску та контролювати частку ринку. Основним завданням при цьому є забезпечення високої якості продукції та задоволення потреб споживачів [5]. За критерієм концентрації країн-постачальників серед ринків країн ЄС найкращий показник у Португалії (0,25). На ринку Португалії основними постачальниками продукції була Іспанія з часткою 41,4% та Італія з часткою 24,5%. Країни із концентрованим ринком жіночої білизни: Словаччина (0,22), де представлена продукція з Китаю 40,8 % та Бангладешу 18,9%; Литва (0,19), на ринку якої представлена продукція з Польщі 35,6 % та Німеччини 21,8%; Греція (0,19), де представлена продукція з Китаю 37,2%, Італії 14,6%, Австрії 12,8%; Іспанія (0,19), на ринку якої представлена продукція з Китаю 38,4% та Італії 15,6% , Польща (0,19), на ринку якої переважає продукція з Китаю 36% та Бангладешу 20,3%. До країн зі значною кількістю конкурентів слід віднести Італію (0,17), Німеччину (0,17), Фінляндію (0,17), Естонія (0,17), а також ринки країн Франції, Угорщини та Словенії з коефіцієнтом 0,16.

За результатами проведеного первинного аналізу (першого етапу) визначено перелік потенційних ринків 10 країн ЄС, а саме: Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди, Іспанія, Португалія, Фінляндія, Болгарія, Литва.

Подальше дослідження буде присвячене детальному аналізу визначених потенційних ринків країн ЄС за додатково обраними специфічними критеріями.

Список використаних джерел

1. Why Do We Wear Underwear? // Healthy living / Healthnews. URL: <https://healthnews.com/family-health/healthy-living/why-do-we-wear-underwear/> (дата звернення: 15.04.2024). **2.** Global Lingerie Market By Type (Brassiere, Knickers, Shapewear, and Others), By Distribution Channel (Specialty Stores, Multi Brands Stores, and Online Channels), By Region and Companies - Industry Segment Outlook, Market Assessment, Competition Scenario, Trends, and Forecast 2023-2032 // Lingerie Market / Market.us. URL: <https://market.us/report/lingerie-market/> (дата звернення: 15.04.2024). **3.** Пашкевич К. Л., Герасименко О. Д., Сімак, А. І., Чуботіна І. М., Монько А. Л. Еволюція жіночої білизни: світовий і український контексти // Art and Design. 2023. № 4 (24). С. 122-134. DOI: <https://doi.org/10.30857/2617-0272.2023.4.11> (дата звернення: 15.04.2024). **4.** Маслікова М. І., Винничук М. С. Особливості дизайн-проекування жіночої білизни зі штучної шкіри. Наукові розробки молоді на сучасному етапі: тези доповідей XVIII Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених та студентів (м. Київ, 18-19 квітня 2019 р.). Т.1: Сучасні матеріали і технології виробництва виробів широкого вжитку та спеціального призначення. Київ: КНУТД, 2019. С. 121–122. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/13418/1/NRMSE2019_V1_P121-122.pdf (дата звернення: 15.04.2024). **5.** Entering the European market for women's underwear // Market

Entry / CBI. URL: <https://www.cbi.eu/market-information/apparel/womens-underwear/market-entry> (дата звернення: 24.04.2024). **6. The European market potential for women's underwear // Market Potential / CBI. URL: <https://www.cbi.eu/market-information/apparel/womens-underwear/market-potential>** (дата звернення: 24.04.2024). **7. Бондаренко Н.,** Гринько І. Проблеми виходу вітчизняних підприємств на європейські ринки. Галицький економічний вісник. Економіка та управління підприємством. Т: ТНТУ 2019. Том 61. № 6. С. 56–62. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/31610> (дата звернення: 15.04.2024). **8. Гудзь Ю. Ф.** Особливості виходу українських переробних підприємств на європейські ринки в сучасних умовах. Інноваційний розвиток економіки: глобальні тенденції та національні особливості: колективна монографія. Рига: Izdevnieciba «Baltija Publishing». 2019. С. 5–28. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Iurii-Gudz/publication> (дата звернення: 15.04.2024). **9. List of importers for the selected product in 2022. Product : 621210 Brassieres of all types of textile materials, whether or not elasticated, incl. knitted or crocheted // Trade Indicators / Trade Map. URL: https://www.trademap.org/Country_SelProduct** (дата звернення: 15.04.2024).

Тематичний напрям 4 ІСТОРІЯ, МИСТЕЦТВО ТА КУЛЬТУРА

ХОЛМСЬКА ІКОНА БОЖОЇ МАТЕРІ: ІСТОРІЯ САКРАЛЬНОГО ОБРАЗУ

Лиманська Світлана Сергіївна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія. Психологія),
Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «ДДПУ»,
м. Дніпро, Україна
slanna75@ukr.net

Стуканова Юлія Ростиславівна,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
вітчизняної та зарубіжної історії
Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ ДДПУ
м. Дніпро, Україна
stukanova_jblia@ukr.net

Національна культура має кілька складових, невід'ємною частиною національної культури є церковне мистецтво, як складова частина релігійної обрядовості [5, с. 38].

Витоки сучасної української культури, її фундаментальні основи осмислюються в культурології, мистецтвознавстві, історії, інших науках. Сакральне мистецтво, з огляду на сучасні етноконфесійні та політико-конфесійні конфлікти, є темою достатньо гострих дискусій, що стосуються питань самоідентифікації і тяглості української культури. Висвітлення традиційно-мистецьких, ідеолого-релігійних, догматичних, етнокультурних пластів формування образу та історії його вшанування та збереження допоможе прояснити його значення для подальшої історії української духовності, етноконфесійної та етнокультурної самоідентифікації.

Холмської Чудотворної ікони Божої Матері є однією з найдавніших та шанованих ікон. І сьогодні вона викликає інтерес істориків та мистецтвознавців. Холмської Чудотворної ікони Божої Матері з Емануїлом працювали відомі українські історики та мистецтвознавці В. Александрович, Н. Бредіс, Н. Михайлюк, О. Ременяка та інші.

Прослідкувати історію Холмської Чудотворної ікони Божої Матері, історичну долю з часів князя Володимира і донині.

У Київській Русі за часів раннього християнства поширеними були візантійські та грецькі ікони. Протягом кількох століть вироблялися традиційні іконографічні канони християнського образотворчого мистецтва, що поєднало художню культуру різних народів. На теренах давньої України сформувалася своя провізантійська іконографія.

В період X – XIII ст. живописних ікон збереглося небагато. Давньоукраїнське мистецтво у рельєфній кам'яній іконі відтворило найдавніші іконографічні мотиви. Як у малярстві, так і у рельєфній іконі найбільш поширеними були зображення Ісуса Христа та Богородиці. Серед творів дрібної пластики, що збереглися, майже всі були привезені з Візантії традиційні типи зображень Пресвятої Божої Матері, з посеред яких чимало зображень Богородиці з немовлям [4, с. 53].

Найдавнішою із збережених донині вважається Холмська ікона Божої Матері (поряд із Вишгородською (Володимирською) іконою Божої Матері була зразком для перших українських іконописців). Нині Холмська ікона Богородиці у християнському світі – одна з найвідоміших і найшанованіших. Ікона Холмської Богоматері датується кінцем XI ст. За часів князя Володимира вона потрапила на українські землі [3, с. 90].

Холмська ікона в християнстві східного обряду здавна вважається чудотворною (загалом, сьогодні на теренах України нараховується близько 200 ікон, які вважаються в православ'ї чудотворними, при цьому протягом століть переважали саме Богородичні [3, с. 90]). Холмська ікона Богородиці належить до типу Одигітрії. Перша згадка про ікону датується 1622 роком. Ікона була виконана в елітарній константинопольській

малярській майстерні. На руках Богородиці збереглися три фрагменти золотої з емаллями шати та золотий емалевий медальйон [2, с. 405].

Вшановують пам'ять Холмського образу у свято Різдва Богородиці (8 вересня). Одні джерела стверджували, що Холмську ікону Богородиці до Києва разом з іншими церковними речами привіз князь Володимир, коли прийняв хрещення, інші, – що ікона була у шлюбному посагу царівни Анни, яка була нареченою князя, а він поставив образ у Богородичному соборі, який побудував у 1001 р. у Холмі.

З Холмом доля ікони була тісно пов'язана протягом століть. Згідно з літописними даними, від 1223 р. князь Данило Галицький відбудував місто Холм, а також на високому пагорбі було збудовано величний храм. Храм прикрасили іконами з Київського Вотчого монастиря Святого Федора, серед них була Холмська ікона Богородиці. Привезені з Києва ікони були прикрашені дорогоцінним камінням та золотим бісером.

Вважалося, що 1240 р. Холмська ікона Богородиці своїм заступництвом врятувала Холм від нашествия орд Батия. З того часу їй почали приписувати чудотворну силу. Татарські орди під проводом Бурундая у 1261 р. зруйнували православний храм, пограбували ікону від риз та залишили її на руїнах. Лише через сто років ікону віднайшли та повернули до відбудованого храму [1].

У 1596 р. Холмська кафедра на чолі з єпископом Діонісієм Збируйським перейшла під протекторат греко-католицької церкви, ікона Богородиці стала у греко-католиків шанованою святинєю [6, с. 42].

Холмським греко-католицьким єпископом у 1628 р. став Мефодій Терлецький. Він розпочав збір документальних свідчень благодіянь, які були отримані за посередництвом образу Пресвятої Богородиці. 1646 року створили комісію для вивчення та обстеження ікони, підтвердження її давності та чудодійної сили. Яков Сушу, керуючий Духовною греко-католицькою гімназією, 1646 р. видав книгу «Phoenix redivivus albo obraz starozutny Chelмки Panny u Matki Prenayswietszey slava cydovnych swoich dzel ozyly» («Фенікс»), яка містила детальний опис ікони та перелік творених нею чудес.

22 січня 1650 р. Богдан Хмельницький та польський король Ян Казимір уклали Зборівську угоду, за якою Холмська кафедра була очолювана Діонісієм Балабаном та холмський собор було повернуто православним, але Холмської ікони в храмі не було. Після тривалих пошуків та завдяки допомозі православних вірян ікону віднайшли у підземеллі та повернули до храму.

1651 р. Зборівський договір було порушено, розпочалася війна між польським військом та козаками. Король Ян Казимір бере у похід проти козаків Чудотворний образ Богородиці під Берестечко. Є відомості, що ікону носили перед битвою між рядами польського війська та молили про заступництво та допомогу. Перемога була за польським військом. Дану перемогу приписували чудодійній допомозі ікони Холмської Богородиці. По завершенню війни Ян Казимір з почестями перевіз Холмську Чудотворну ікону Богородиці до Варшави та помістив в каплицю королівського палацу. На знак подяки 29 червня 1651 р. було відновлено Холмську греко-католицьку кафедру, управляючим було призначено Якова Сушу. 29 квітня 1652 р. на прохання єпископа та прихожан Холмську Чудотворну ікону Богородиці урочисто перевезли до Холма та встановили у соборному храмі.

За Чудотворним образом Холмської ікони Богородиці було зафіксовано більш, ніж 700 чудодійних благодіянь. Політична нестабільність змушувала Якова Сушу в разі небезпеки неодноразово забирати ікону з храму та переховуватися з нею, щоразу змінюючи місцезнаходження.

В 1660 р. люблінський ювелір Себастьян Нісевич виконав для чудотворної ікони дорогоцінні шати. 1765 р. Папою Римським Климентом XII Холмську Чудотворну ікону

Богородиці було короновано двома золотими коронами. 1875 р. після скасування унії з Римом ікону повернули православним. Там вона перебуває до Першої світової війни. У 1891 р. її прикрашають новими срібними ризами, що були оздоблені емаллями та дорогоцінним камінням.

Австрійські війська 1915 р. окупували Холм, православне духовенство залишило місто. Ікону було перевезено до Москви, але у 1918 р. після проголошення Української Народної Республіки, до складу якої входила Холмщина, ікону перевезли до Києва та розмістили у церкві Флорівського жіночого монастиря на Подолі.

У 20-30-их рр. нависла небезпека конфіскації ікони радянською владою, тому її винесли з монастиря та переховували в Києві у приватних домівках. Відомий історик Наталія Полонська-Василенко у листі до Івана Огієнка поділилася спогадами, що ікону спочатку переховували у неї, але після кількох обшуків її вирішили перенести в інше місце. З ікони зняли дорогоцінні ризи та розібрали на окремі дошки, роздавши їх у різні руки, щоб при обшуку уникнути конфіскації.

Холмська православна єпархія була відновлена у 1940 р. на окупованій фашистами території Польщі, її очолив архієпископ Іларіон (Іван Огієнко). Завдяки йому було знайдено ікону. На свято Воздвиження Чесного Хреста, 14 вересня 1943 р. ікону урочисто внесли до кафедрального собору Холма. Донька протоієрея Гавриїла Коробчука Надія Горлицька згадувала, що поки йшов ремонт в Соборі, ікона знаходилася у домашній церкві архієпископа Іларіона.

Коли у 1944 р. лінія фронту рухалася на захід та поблизу Холма велися жорстокі бої, архієпископ Іларіон вимушено емігрував. Для евакуації було задіяно два ешелони – один з людьми, другий – з майном, а саме: церковним начинням та іконами, серед яких була і Холмська ікона Богородиці. Біля Кракова ешелон попав під бомбардування, свідки змогли врятувати ікону Пречистої та інші ікони. В Любліні святиню передали православному священику, який сповістив до Холма про місцезнаходження ікони.

Митрофорний протоієрей Гавриїл Коробчук, холмський священик та батько Надії Горлицької, відправив до Любліна машину. Ікону таємно перевезли до Холма та переховували у родині Коробчуків.

1945 р., коли українців переселяли з території Холмщини на територію Радянської України, родина священика виїхала до Луцька, взявши з собою ікону. До 1968 р., доки отець Гавриїл був живий, ікону переховували у Луцьку. Після його смерті її забрала до себе на Івано-Франківщину дочка Люба. Ікона перебувала на Івано-Франківщині до 1996 р.

За довгий період існування ікона з часом втратила свій первинний вигляд, після розібрання на дошки для збереження та тривалих пригод вона була пошкоджена та потребувала реставрації. 16 листопада 1996 р. Надія Горлицька передала ікону на реставрацію до Луцька в аварійному стані. Реставрацією святині займався реставратор Анатолій Квасюк, а його помічником була мистецтвознавець, художник-реставратор та дружина Олена Романюк [6, с. 96].

Зрештою 15 вересня 2000 р. було підписано договір з дирекцією Волинського краєзнавчого музею про передачу Надією Горлицькою «безкоштовно у довічну власність Волинському краєзнавчому музею – ікону Холмської Богородиці». Цього ж дня до книги вступу Волинського краєзнавчого музею було записано ікону та присвоєно інвентарний номер «ВКМ І-453/КВ-77792».

До Чудотворного образу Холмської Богородиці прибували та прибувають паломники з України, Словачії, Греції, Польщі, Чехії, Парагваю, Канади, США, Аргентини та Бразилії. У Холмі проходили велелюдні хресні ходи до ікони, на свято Різдва Пресвятої Богородиці, що є днем славлення Холмської Чудотворної ікони Богородиці, коли вулицями міста проносили ікону [3, с. 99].

Чудотворний образ Холмської Богородиці є історичною та релігійною пам'яткою українського народу та важливим сакральним образом для православних вірян усього світу. Незвичайна, сповнена зигзагоподібних перипетій історія існування, функціонування ікони, прагнення вірян і фахівців у різні періоди зберегти її в кризових обставинах є підтвердженням соціального виміру її сакральної і мистецької цінності, а також показує, що доля мистецьких пам'яток часом залежить від цілої низки збігів обставин та індивідуальних особистісних зусиль.

Список використаних джерел:

- 1. Александрович В.** Княжа доба: історія і культура. *НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича.* – Львів, 2011. – Вип. 4. – С. 154-179.
- 2. Александрович В.** Холмська ікона Богородиці. *Енциклопедія історії України*, Т. 10 Т-Я, Київ, Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України, 2013. С. 405.
- 3. Василевська С. І.,** Вигоднік А. П. Пошанування Холмської Чудотворної ікони Богородиці у Музеї волинської ікони у Луцьку. *Культурна спадщина Слобожанщини: збірка наукових статей.* Число 37. Харків: Курсор, 2018. с. 90- 105.
- 4. Жишкович В.** Богородиця з немовлям в іконописній традиції давньої України. *Апологет Матеріали II Міжнародної наукової конференції* м. Львів, 24 - 25 листопада 2010 р. С. 53-61.
- 5. Островський Ю.** Архітектурно-декоративна виразність та процес формування українського іконостасу. *Апологет Матеріали II Міжнародної наукової конференції* м. Львів, 24 - 25 листопада 2010 р. С. 38-44.
- 6. Ременяка О. С.** Nigrased Formosa: Занурена в печаль, проте прекрасна... *Слідами мандрів ікони Богородиці Холмської/ Ін-т проблем сучасн. мист-ва Нац. Акад. мист-в України.* Київ : Фенікс, 2018. 184 с. : іл.

Тематичний напрям 5 МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Дементов Володимир Олександрович,
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін
Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ,
м. Суми, Україна,
dementov_v@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-7740-4594>

Ткач Антоніна Володимирівна,
студентка 3 курсу спеціальності «Право»,
Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ,
м. Суми, Україна,
antoninatkh@gmail.com

Війна в Україні створила безпрецедентні виклики для прогнозування та планування на будь-якому рівні. Непередбачуваність воєнних дій робить цю задачу ще більш складною, адже громади стикаються з постійно мінливими гуманітарними, економічними, безпековими та соціальними кризами. Обмеженість ресурсів в умовах війни робить антикризове управління ще більш складним завданням. Громадам доводиться розставляти пріоритети та використовувати доступні ресурси максимально ефективно, щоб мінімізувати негативні наслідки війни та забезпечити першочергові потреби населення.

В умовах війни перед територіальними громадами постали безпрецедентні виклики: знищення інфраструктури, втрата робочих місць, масові переселення та постійна загроза обстрілів створюють складні умови для життя та роботи людей тощо. В таких умовах ефективне антикризове управління стає ключовим фактором забезпечення стійкості та виживання громад, адже мають вирішуватись складні комплексні задачі – сприяння мінімізації негативних наслідків війни, збереження життя та здоров'я людей, забезпечення базових потреб населення, підтримка економічної стійкості та запобігання колапсу економіки, збереження соціальної інфраструктури та запобігання гуманітарній катастрофі, створення відповідних умов для соціально-економічного відновлення та розвитку громад у повоєнний час [1].

Антикризове управління, яке допомагає мінімізувати негативні наслідки війни та відновитися після її завершення, – це складне завдання, яке потребує комплексного та системного підходу та неможливе без лідерів та команд змін, тому важливою є підтримка лідерства та навчання управлінських команд в громадах технологіям антикризового управління, які в тому числі базуються на успішному досвіді громад, які пережили всі виклики війни та вистояли [2].

Отже, можна вважати, що антикризові підходи в управлінні місцевими справами і кризами – це сучасна тенденція, яка через обмеженість державної підтримки в умовах кризи змушує громади все більш покладатися на власні сили, щоб гарантувати функціонування життєво важливої інфраструктури та виконання базових завдань у цій складній ситуації. Зовнішня допомога від держави та міжнародних гуманітарних інституцій необхідна громадам, перш за все, для задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб, запобігання банкрутству підприємств та нейтралізації ризику зростання безробіття [3].

Система життєзабезпечення на локальному рівні в Україні переживає найжорстокіше випробування з початку повномасштабного вторгнення окупаційних військ РФ в 2022 році. В умовах руйнування територій внаслідок бойових дій, масового переміщення населення, значного зниження фінансової та ресурсної стійкості, органи місцевого самоврядування продовжують виконувати свою функцію [4].

Запровадження воєнного стану в Україні спричинило системну кризу в сфері місцевого самоврядування, що має масштабний та багатогранний характер. Виникла гостра потреба в правовому регулюванні його функціонування в нових реаліях.

Необхідно окреслити лише декілька найактуальніших нових завдань, пов'язаних з розвитком територій та забезпеченням життєдіяльності на місцевому рівні, які зумовлені війною:

- надання підтримки внутрішньо переміщеним особам;
- сприяння мобілізації військовозобов'язаних;
- переміщення бізнесу та підприємств;
- забезпечення продовольчої безпеки громад;
- формування територіальної оборони [5].

Це комплексні завдання, які уявляють собою системи взаємопов'язаних окремих завдань і підзавдань. Більше того, основні функції ОМС щодо життєзабезпечення набувають все більшої ваги, а їх виконання ускладнилося окупацією частини території, руйнуванням критичної інфраструктури, бюджетною та фінансовою кризами.

Громади виступають за надання їм права самостійно запроваджувати заходи з підтримки малого та середнього бізнесу, перерозподіл податку на доходи фізичних осіб на користь місцевого самоврядування та підтримки системи охорони здоров'я, а також за запровадження механізму компенсації втрат місцевих бюджетів в умовах кризи.

Ризики функціонування територіальних громад внаслідок війни зростають з кожним днем. Існує ціла низка ризиків, з якими стикаються територіальні громади внаслідок війни, зокрема: [6]

1. Руйнування інфраструктури:

- об'єкти критичної інфраструктури, такі як електростанції, водогони, транспортні мережі, можуть бути пошкоджені або зруйновані, що призведе до перебоїв у постачанні життєво важливих послуг;

- житлові будинки, школи, лікарні та інші соціальні об'єкти також можуть бути пошкоджені, що негативно вплине на життя людей.

2. Знищення економіки:

- закриття підприємств, втрати робочих місць, зниження доходів населення;
- зростання бідності, безробіття та соціальної напруженості.

3. Зростання злочинності:

- зростання рівню злочинності, включаючи мародерство, грабежі, торгівлю людьми;

- погіршення безпеки та посилення страху серед населення.

4. Гуманітарна криза:

- гуманітарна криза, коли люди потребують їжі, води, житла, медичної допомоги;

- зростання захворюваності та смертності, а також погіршення загального стану здоров'я населення.

Війна в Україні створила безпрецедентні виклики для публічного управління. У цій ситуації важливо розуміти особливості антикризового управління, яке має бути спрямоване на [7, 8]:

1) Забезпечення життєдіяльності населення: включає постачання продовольства, води, енергії, медичної допомоги та інших essential services;

2) Підтримку економіки: включає допомогу підприємствам, збереження робочих місць та стимулювання економічного зростання;

3) Відновлення інфраструктури: включає ремонт та будівництво доріг, мостів, шкіл, лікарень та інших об'єктів інфраструктури;

4) Підтримку соціальної згуртованості: включає допомогу людям, які постраждали від війни, та забезпечення їх психологічної підтримки.

Отже, потрібно акцентувати увагу на особливостях та першочергових завданнях антикризового публічного управління в Україні в умовах війни, а саме:

- децентралізація (в умовах війни важливо делегувати повноваження на місцевий рівень, щоб громади могли швидше та ефективніше реагувати на кризові ситуації);

- гнучкість (антикризове управління має бути гнучким, щоб воно могло адаптуватися до мінливих умов);

- співпраця (успішне антикризове управління потребує співпраці між різними органами влади, громадськими організаціями та бізнесом);

- прозорість (важливо, щоб антикризове управління було прозорим, щоб люди могли довіряти владі).

Історія має приклади, коли різні країни успішно долали глибокі кризи, зокрема: Сінгапур зумів оговтатися від економічного потрясіння 1997 року завдяки жорсткій економії, активізації експортної діяльності та залученню інвестицій; Фінляндія пододала банківську кризу 1990-х років, реструктуризувавши банківську систему, скоротивши витрати та вклавши кошти в розвиток людського капіталу; Ірландія вийшла з кризи 2008 року, застосувавши жорстку економію, реформувавши банківську систему та стимулювавши інноваційний розвиток. Отже, важливо розуміти, що кожна країна має свої особливості, тому не існує універсального способу подолання кризи. Проте досвід інших країн може дати цінні уроки та стати в пригоді.

Незважаючи на складні умови, в Україні також є приклади успішного антикризового публічного управління, зокрема: реформи в системі державних закупівель, які призвели до економії бюджетних коштів та підвищення прозорості; впровадження електронних послуг, що покращило доступність та якість державних послуг; створення антикризового фонду, який використовується для підтримки постраждалих від кризи секторів економіки [9]. Ці та інші приклади свідчать про те, що Україна має потенціал для успішного подолання кризи.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що війна в Україні поставила перед територіальними громадами країни, особливо східного, північного та південного регіонів, безпрецедентні виклики щодо ефективного антикризового публічного управління. Антикризовість публічного управління, як міждисциплінарна якість, що має надзвичайно важливе значення на всіх рівнях (міжнародному, національному, регіональному та місцевому) та особливу унікальність та актуальність саме в умовах війни, адже поєднуючи знання з політології, економіки, соціології, менеджменту та інших дисциплін, забезпечує стійкість та ефективність держави, допомагає мінімізувати негативні наслідки криз для людей, економіки та суспільства.

Реалізація права на вирішення питань місцевого самоврядування в умовах війни є неможливою за певних умов або невизначеною і породжує відсутність чіткого регулювання реалізації в умовах воєнного стану. Важливо, що зазначений дисбаланс не вийде вирішити виключно зусиллями органів місцевого самоврядування. Потрібна підтримка держави та міжнародних гуманітарних інституцій. Тож, з метою створення чіткого правового середовища для регулювання реалізації права на місцеве самоврядування шляхом застосування відповідних механізмів та інструментів під час правового режиму воєнного стану, існує нагальна необхідність встановлення конкретних вимог для нормативно-правового регулювання механізмів місцевої демократії органами місцевого самоврядування і передбачення порядку застосування в умовах воєнного стану на законодавчому рівні, у статутах громад або окремих локальних документах. Також позитивним моментом врегулювання цієї проблеми може стати внесення до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» чіткого визначення здійснення обов'язків депутата місцевої ради, реалізацію його прав і гарантій під час функціонування правового режиму воєнного стану.

Отже, антикризове управління в умовах воєнного стану – це складне завдання, яке потребує комплексного та системного підходу. Ефективне антикризове управління має допомогти територіальним громадам мінімізувати негативні наслідки війни та відновитися після її завершення, адже Україна має потенціал для успішного подолання глобальної комплексної системної як внутрішньої так і зовнішньої кризи, яку спричинила війна.

Список використаних джерел:

1. Лук'янихіна О. А., Дементов В. О., Парфентій Л. А. Антикризові інструменти відновлення та розвитку громад у воєнний і повоєнний час. *Бізнес Інформ*. 2023. №11. С. 61–69. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-11-61-69> **2. Дементов В.О.,** Лук'янихін В.О., Кобко Р.В. Економіко-правові виклики менеджменту та публічного управління в Україні в умовах війни та соціально-економічної невизначеності. С. Європейські перспективи: науково-практичний журнал, 2023. №3 – с. 211-216. DOI: 10.32782/EP.2023.3.29 **3. Сторонянська І.,** Патицька Х., Дуб А. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: антикризові інструменти у воєнний і післявоєнний період : посібник для органів місцевого самоврядування (в рамках проєкту USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування»). Львів, 2022. 71 с. **4. Джигора О. М.,** Супрунов І. В. Виклики місцевого економічного розвитку в умовах війни та післявоєнного відновлення // Економіка відновлення міст: збірник матеріалів Міжнародного урбаністичного форуму (м. Київ, 22–23 березня 2023 р.). Київ : КНЕУ, 2023. С. 51–54. **5. Бедрій Р.** Організаційно-правове забезпечення місцевого економічного розвитку в умовах війни в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2023. Вип. 76. С. 115–124. **6. Україна.** Швидка оцінка завданої шкоди й потреб на відновлення – серпень 2022. Світовий банк, Уряд України, Європейська Комісія / ред. О. Буря. 2022. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099545009082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b_9870be5ede7337c6.pdf/ **7. Миколюк А.В.** Публічне управління в умовах військово стану: питання ефективності. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 29. С.45-48. **8. Борщевський В.В.,** Василиця О.Ю., Матвеев Є.Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізм розвитку. *Публічне управління і адміністрування*. 2022. №2 (76). С.30-35. **9. Липський О.** Аналіз розвитку економіки України в умовах воєнного стану від Василя Хмельницького / Ліга.Закон. 15.09.2022. URL: https://biz.ligazakon.net/news/213969_analz-rozvitku-ekonomki-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu-vd-vasilya-khmelnitskogo

ANALYSIS OF THE IMPACT OF INTERNATIONAL SANCTIONS IN OIL AND GAS SECTORS ON THE RUSSIAN ECONOMY AND POLITICS: A TWO-YEAR REVIEW

Maksym Gardus,
2nd year student,
World politics and economy
European Humanities University,
Vilnius, Lithuania
gardus.maksym@student.ehu.lt
www.orcid.org/0009-0008-7021-0181

The imposition of international sanctions on the Russian Federation, particularly targeting its oil and gas sectors, represents a significant measure in response to the country's violations of international norms, including its aggressive actions in Ukraine. This issue is pivotal as it intersects critical geopolitical and economic dynamics influencing global energy markets and international relations.

Recent studies have extensively analyzed the impacts of sanctions, focusing on economic downturns and geopolitical shifts, but there remains a gap in understanding the long-term strategic effectiveness of such sanctions specifically in the energy sector. The reliance on existing literature [1], [2] provides a foundational understanding of the sanctions' immediate economic impacts but lacks a comprehensive analysis of their prolonged strategic effects.

This paper identifies previously unaddressed nuances in how these sanctions influence Russia's strategic economic sectors and the broader geopolitical ramifications. The research particularly addresses the adaptability of the Russian energy sector in circumventing sanctions through alternate markets and logistic strategies.

The objective is to evaluate the effectiveness of international sanctions imposed on Russia's oil and gas sectors over the past two years, aiming to provide a detailed assessment of both immediate and long-term impacts on Russia's economic health and its geopolitical stance.

This study employs a combination of quantitative and qualitative research methods, including analysis of trade data, economic reports, and geopolitical analyses to measure the impact of sanctions. Indicators such as export volumes, revenue changes, and shifts in trade partnerships are meticulously examined.

The findings reveal that while the sanctions have significantly reduced Russia's fossil fuel revenues, they have also led to an evolution in Russia's export strategies and an increased reliance on non-Western markets. The effectiveness of sanctions is thereby seen as a dynamic factor in international diplomacy and economic strategy.

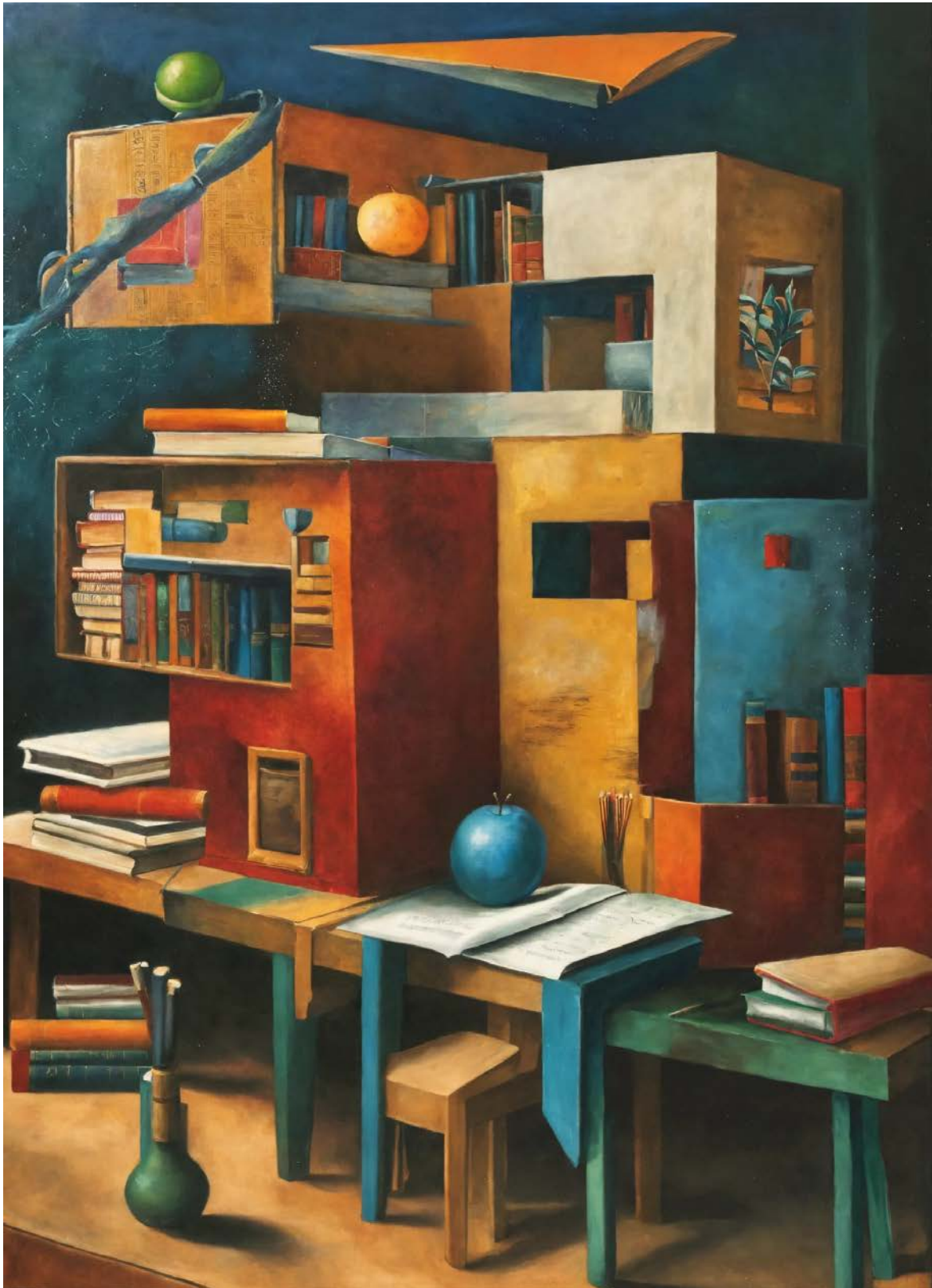
The research concludes that while sanctions have indeed disrupted Russia's economic activities in the short term, their long-term effectiveness is contingent upon international solidarity and the enforcement of secondary sanctions. Future studies are recommended to explore the potential of strengthening international legal frameworks to prevent sanction circumvention.

References

1. **Hunton** Andrews Kurth LLP. (2022). US Sanctions Target Russia's Energy Sector and Ban Imports of Russian Oil, LNG, and Coal as Enforcement Efforts Increase and Agencies Consider Cryptocurrency and Other Digital Assets. Retrieved from www.huntonak.com
2. **Holland & Knight**. (2022). Executive Order Targeting Russian Energy Sector Has Immediate Effect on Shipping Industry. Retrieved from www.hklaw.com

Тематичний напрям 6 ОСВІТА І ПЕДАГОГІКА

СУПЕРВІЗІЯ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ

Акмаєва Вікторія Анатоліївна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 «Соціальна робота»,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
akme.07@ukr.net

Кальченко Лариса Володимирівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри філософії факультету соціології і права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна
larysakalchenko@gmail.com

Соціальна робота – це унікальна професія, яка допомагає людям, що опинились в складних життєвих ситуаціях і не мають уяви як самотужки знайти вихід. Вона є багатогранною працею душі, де соціальний працівник є одним зі суб'єктів діяльності у вирішенні проблем клієнтів. Повсякденне спілкування з людьми в особистісних ситуаціях з емоційною перевтомою часто призводить фахівця соціальної роботи до професійного вигорання, що призводить до стану апатії, байдужості та усамітнення. Емоційне вигорання виникає від непомірного навантаження і діє як захисний механізм. Але щоб мати змогу домогтися чогось від інших і для інших потрібно почати з себе.

У розв'язанні професійних проблем, у подоланні емоційного та виснажливого стану соціальних фахівців і спробах уникнути вторинної травматизації, особливо в умовах війни, виникає потреба у супервізійній підтримці. Основне завдання підтримки – зняти емоційну напругу з працівника, що накопичилася у нього в процесі виконуваної роботи.

Статтею 1 Закону України "Про соціальні послуги" супервізія визначена як професійна підтримка працівників, які надають соціальні послуги, спрямована на подолання професійних труднощів, аналіз та усунення недоліків, вдосконалення організації роботи, стимулювання мотивації до роботи, дотримання етичних норм та стандартів надання соціальних послуг, запобігання виникненню професійного вигорання, забезпечення емоційної підтримки і проводиться за рахунок власних коштів надавачів соціальних послуг [1, с.1].

Супервізія повинна бути регулярною – лише за цієї умови вона буде засобом профілактики професійного вигорання фахівця.

Виділяють *індивідуальну і групову супервізію*. Обидві можуть проходити в очному (жива супервізія) або заочному форматах (за допомогою запису, аудіо- і відеозапису, повідомлення фахівця початківця). Супервізія може здійснюватися в присутності супервізора або ж у форматі колегіальної групової супервізії [2; 3].

Індивідуальна супервізія. Індивідуальна супервізія припускає постійний розклад зустрічей, забезпечення зворотного зв'язку супервізованому, використання аудіо- або відеозаписів консультативної сесії. Супервізор може попросити супервізованого пояснити причину вибору саме цієї частини роботи з клієнтом для супервізії. Під час індивідуальної супервізії в супервізора з'являється багато можливостей переконатися в широкому спектрі професійних стратегій супервізованого, зробити власну оцінку його

роботи. Крім того, він може запитати супервізованого про те, як він сприймає свою ефективність і чи усвідомлює свої можливості та обмеження. В очній супервізії метод спостереження фахівця-початківця поєднується з комунікацією, що дозволяє супервізору взаємодіяти і впливати на роботу супервізованого з клієнтом, поки триває супервізії [3].

Сучасна наука викремлює такі методи очної супервізії [2; 3; 4; 5; 6]:

1) за допомогою телефону і навушників супервізор, що спостерігає за процесом взаємодії супервізованого з клієнтом, допомагає молодому фахівцю важкі моменти. На жаль, цей підхід допускає явне вторгнення в межі роботи супервізованого;

2) прямий моніторинг – супервізор спостерігає за процесом надання соціальних послуг молодим фахівцем й зупиняє його, коли в того виникають труднощі. Недолік той самий;

3) супервізор входить до кімнати у заздалегідь обумовлений момент і взаємодіє з клієнтом та супервізованим;

4) консультації по телефону під час перерви в роботі супервізованого з клієнтом;

5) електронний лист супервізованому на комп'ютер [4].

Порівняно нещодавно для супервізії почали використовувати комп'ютери.

Супервізор, що спостерігає за процесом надання супервізованим соціальних послуг, надсилає йому електронного листа на комп'ютер, монітор якого перебуває в зоні бачення супервізованого.

Для заочної супервізії супервізор може попросити супервізованого зробити записи про робочий процес [5]. Таке повідомлення носить формалізований характер, наприклад [3]:

1) сформулювати цілі роботи з клієнтом;

2) визначити, що в процесі взаємодії з клієнтом могло змінити цілі супервізованого;

3) сформулювати основну тему роботи з клієнтом;

4) описати динаміку міжособистісних відносин супервізованого і клієнта;

5) визначити, наскільки успішною була робота з клієнтом;

6) описати, що нового супервізований довідався про процес;

7) сформулювати плани на майбутній процес роботи з клієнтом;

8) сформулювати у письмовій формі питання до супервізора щодо даної і наступної роботи з клієнтом.

Крім того, в ході заочної супервізії супервізовані можуть надавати супервізору відео- й аудіозаписи, зроблені під час робочої сесії, у процесі безпосереднього контакту на супервізорській сесії та через Інтернет.

Електронний зв'язок допомагає одержувати необхідну допомогу на великій відстані і забезпечує почуття зв'язаності, можливість контакту в необхідний супервізованому час, полегшує зберігання такої інформації, а також дає можливість для співробітництва між колегами-супервізованими [3].

Групова супервізія. Група створює природний формат для досягнення професійної соціалізації і сприяє навчанню через безпосередній досвід. У цьому форматі від супервізора потрібні знання групових процесів і навички роботи з групою. У фокусі групової супервізії знаходяться дидактичні презентації, осмислення випадків, індивідуальний розвиток, організаційні питання, відносини між супервізором та супервізованим [4].

Супервізорська група у кількості 5-8 чоловік зустрічається зазвичай щотижня на 1,5-2 години, що забезпечує можливості для групового розвитку. До її складу можуть входити фахівці-початківці відносно рівні за рівнем розвитку та досвідом. Звичайно, учасники домовляються про процедуру й час роботи, визначають фокус роботи і

процесуальні питання. Процедура може бути змінена відповідно до групового мікроклімату [3].

Залежно від потреб можна обрати формальну або неформальну супервізію.

Формальна супервізія включає в себе: огляд навичок соціального працівника, оцінювання у необхідності додаткового навчання, обговорення організаційних процедур. Також щоб активувати потенціал соціального працівника необхідно допомогти здійснити самоаналіз діяльності.

Неформальна супервізія включає в себе: ознайомлення з роботою соціального працівника та визначення впливу професійних ситуацій на нього. Це відбувається у групі, або індивідуально.

Одним із видів групової супервізії є балінтовські групи.

Балінтовські групи – це ефективний метод підвищення професійних комунікативних навичок, зниження професійного стресу і «емоційного вигорання». Нині ця технологія використовується не тільки в групах лікарів і психологів, а й в групах вчителів, соціальних працівників, поліцейських, священників та інших фахівців, основою роботи яких є професійна комунікація. Пріоритетами в роботі балінтовських груп є безпека обговорення, аналіз і емоційна підтримка її учасників. В основі діяльності балінтовських груп лежить припущення, що в процесі роботи у фахівців галузі психічного здоров'я виникають сильні, часто складно вербалізовані почуття щодо пацієнтів, які на балінт-групах обговорюються у безоціночній атмосфері, таким чином учасники краще ідентифікують свої почуття, у них знижується рівень тривоги, підвищується рівень емпатії, знижується ймовірність появи симптомів професійного вигорання [7, с.19].

Отже, супервізія фахівців соціальної сфери сприяє підвищенню рівня усвідомлення професійних проблем і власного психоемоційного стану соціального працівника. Процедура супервізії розкриває механізми травматизації соціального працівника через процеси, що відбуваються в його буденній практиці. Перш за все супервізія навчає соціального працівника контролю за власним психічним здоров'ям, саморегуляції емоцій, розумінню причин виникнення своїх психічних реакцій та сприяє розвитку навичок управляти ними. Усвідомлення емоційних і психічних травм забезпечує захист психіки фахівця соціальної роботи та знижує його рівень емоційного вигорання, навчає професійно перетворювати свої проблеми у власні досягнення з вірою у себе.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо супервізії працівників, які надають соціальні послуги [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства соціальної політики України від 12.06.2020 № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0414739-20>, (дата звернення 29.11.2023) **2. Ушакова І. В.** Супервізія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. 228 с. **3. Астремська І. В.** Астремська І. В. Прикладні методики та основи супервізії в соціальній роботі : навчальний посібник. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 396 с. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/> **4. Bernard J. M.,** Goodyear R. K. (1992) Fundamentals of clinical supervision. Boston : Allyn&Bakon. **5. Benschhoff J. B.** (1992) Peer consultation for professional counselors. Ann Arbor, MA : Clearinghouse of Counseling and Personnel Services. **6. Браун А.** Супервізор у соціальній роботі: Супервізія догляду в громаді, денних та стаціонарних установах / А. Браун, А. Боурн ; [пер. з англ. Т. Семігіної]. К. : Університет. вид-во «Пульсари», 2003. 240 с. **7. Зливков В.Л.,** Лукомська С.О. Сучасні тренінгові технології розвитку особистості в освіті. Київ. 2022. 184 с.

“ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИКИ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ (CLIL) У ПРАКТИКУ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ НАУКОВОГО ЛІЦЕЮ”

Висоцька Софія Едуардівна,

учениця 8-А класу

Наукового ліцею 3 Полтавської міської ради

м. Полтава, Україна

sofivis80@gmail.com

Наукові керівники – Чернорук Анастасія Олегівна,

учитель німецької мови

вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель

Наукового ліцею 3 Полтавської міської ради

м. Полтава, Україна

anastasia.chernoruk@gmail.com

Захарчук Віктор Миколайович,

учитель інформатики, трудового навчання та технологій

першої кваліфікаційної категорії

Наукового ліцею 3 Полтавської міської ради

м. Полтава, Україна

viktor4uk37@gmail.com

Знання іноземних мов стає у сучасному світі першочерговим у житті молоді. Набуття людиною комунікативних навичок іноземною мовою дозволяє їй ефективно реалізовувати свої знання, конкурувати на міжнародному ринку праці та отримати бажану роботу. Набувають актуальності різноманітні методи та підходи у навчанні іноземних мов. Особливої уваги у цьому контексті заслуговує методика предметно-мовного інтегрованого навчання CLIL (від англ. Content and Language Integrated Learning, CLIL), яка ефективно використовується в багатьох державах.

Впровадження методики CLIL тільки набуває поширення в закладах освіти України, тому ця тема залишається надзвичайно актуальною.

У 1994 році дослідником у галузі багатомовної освіти Девідом Маршем було введено термін CLIL (від англ. Content and Language Integrated Learning) для позначення методики викладання і вивчення загальноосвітніх предметів (або окремих розділів) іноземною мовою [1].

В Україні CLIL відома як методика предметно-мовного інтегрованого навчання (О. Ходаковська [2]). Зокрема методику CLIL було впроваджено в умовах наукового ліцею та представлено результати впровадження (О. Вовченко, Г. Гончарова, З. Канівець [3]).

Питання щодо впровадження методики предметно-мовного інтегрованого навчання CLIL у закладах загальної середньої освіти України все ще залишається відкритим, адже є відчутним дефіцит навчально-методичного забезпечення, адаптованого до закладів середньої освіти України.

У ході проведення навчальної та наукової практики в Науковому ліцеї 3 м. Полтави було проведено проєктну діяльність “Рослинна феєрія: унікальний світ рослин навколо нас. Створення та встановлення інформаційних табличок на прилеглий до ліцею території. Pflanzenfeerie: die einzigartige Welt der Pflanzen um uns herum” з німецької мови, інформатики та технологій у 8-А класі в 2023-2024 н.р. Ліцеїсти ознайомилися з лексичним інвентарем з тем “Природа”, “Клімат”, “Захист навколишнього середовища”, опанували фахову лексику іноземною (німецькою) мовою для роботи на платформі

графічного дизайну Canva, на навчальних платформах Kahoot, Quizizz та ін., віртуальній дошці Padlet та додатку Mentimeter.

Учні застосовували новий лексичний інвентар на практиці, описуючи ознаки комах, будову рослин, кліматичні зони іноземною (німецькою) мовою, розповідали про особливості впливу дерев на навколишнє середовище, використовуючи знання з біології; презентували вироби (інформаційні таблички) іноземною (німецькою) мовою, використовуючи знання з технологій (основні властивості деревини, використання ламінатору для процесу післядрукарської обробки виробів).

Проєкт сприяв розвитку наукового мислення учнів шляхом проведення науково-дослідницьких пошуків та створення інформаційних табличок. Учні отримали практичні навички обробки деревини та роботи з інформаційними технологіями. Використання платформи графічного дизайну Canva дало ліцеїстам можливість реалізувати свої творчі ідеї.

Ми робимо висновок, що впровадження предметно-мовного інтегрованого навчання CLIL сприяє всебічному розвитку особистості, підвищує мотивацію до вивчення іноземних мов, збагачує словниковий запас.

Методика CLIL дозволяє сформувати лінгвістичні і комунікативні компетенції в учнів нерідною мовою у тому ж навчальному контексті, у якому у них відбувається формування загальних знань та умінь.

Список використаних джерел

1. Мовчан Л. Г. Використання досвіду Швеції у вітчизняній практиці навчання іноземних мов. Збірник наукових праць. Слов'янськ: СДПУ, 2011, Спец. вип.7, ч. 2. С. 214-220. **2. Ходаковська О. О.** Особливості методики предметно-мовного інтегрованого навчання. (Modern Communicative Methods of Teaching English : IVth All Ukrainian Scient. and Methodological Conf. (October 28, 2016). Zhytomyr, 2016. – P. 63–67. **3. Вовченко О. М., Гончарова Г. С., Канівець З. М.** Методика предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) у дії (за результатами дослідно-експериментальної діяльності) URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5\(206\)-113-118](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5(206)-113-118) (дата звернення: 29.04.2024) **4. Marsh David.** Content and Language Integrated Learning (CLIL). A Development Trajectory. University of Córdoba. 2012. 552 p. Edita: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba. Campus de Rabanales Ctra. Nacional IV, Km. 396 A 14071 Córdoba.

СПЕЦИФІКА ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Гуржій Едуард Григорович

Аспірант спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
gurh77@gmail.com

Науковий керівник – Перова Світлана В'ячеславівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач
кафедри східної філології і перекладу
Державний заклад «Луганський національний
Університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
svitlanaperova15@gmail.com

Інформатизація сучасного суспільства потребує і інформатизації усіх ланок економіки. Особливо це стосується інформатизації освіти, оскільки постійно зростають вимоги до кількості і якості висококваліфікованих фахівців. Це зі свого боку породжує необхідність розробки та впровадження інноваційних методик і технологій освіти, що сприятимуть виникненню нових форм навчання, які необмежені у часі і просторі. Інформаційно-комунікаційні технології сьогодення та інформаційно-комунікаційні мережі в освіті вже мають деяку історію. Однією з найсучасніших форм здобуття освіти є дистанційне навчання.

Теоретичні наукові розвідки проблеми дистанційного навчання ґрунтуються на методологічних розробках С. Архангельського, Ю. Бабанського, П. Гальперіна, С. Гончаренка, Г. Костюка, О. Матюшкіна, М. Махмутова, Є. Полота, В. Сагарди, Н. Талізної та інших. Значні зусилля у формування системи дистанційного навчання були докладені у роботах таких учених, як С. Батишев, О. Кірсанов, Ч. Куписевич, І. Огородніков, О. Пехота, Л. Романишина, П. Сікорський, І. Харламов та інші. Психологи Г. Балл, В. Виготський та М. Данилов у своїх роботах аналізували процес індивідуалізації особистісно орієнтованого навчання.

Аналіз останніх досліджень дає змогу стверджувати, що значна кількість закладів освіти надають освітні послуги на дистанційній основі. Дослідження В. Бикова, С. Курбатова, В. Кухаренко, С. Лобачева, В. Солдаткіна, О. Співаковського, В. Тихомірова та інших також присвячені цій проблемі.

З огляду на це **метою дослідження** є виявлення специфіки запровадження дистанційної освіти в Україні та світі.

Нерідко дистанційне навчання ототожнюють із заочною освітою, однак це не одне й теж. Навчаючись на заочному відділенні, студент зустрічається з викладачем на вичитуванні лекцій та іспитах, а основний навчальний матеріал засвоює самостійно. Водночас дистанційне навчання передбачає, що обидві сторони практично постійно знаходяться на зв'язку і спілкуються за допомогою сучасних комунікаційних технологій.

Провідною метою створення системи дистанційної освіти є уможливлення загальнонаціонального доступу до освітніх ресурсів завдяки використанню сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж, а також створенню умов для реалізації громадянами свого права на освіту [1].

Дистанційне навчання дає можливість навчатися безпосередньо тоді, коли зручно студенту, у тому темпі, який він сам для себе обирає, у тому місці, де він перебуває в конкретний момент (немає потреби втрачати час на дорогу до ЗВО та назад). Завдяки

цьому до контингенту потенційних студентів дистанційної форми навчання можна віднести територіально віддалених слухачів, осіб, які часто бувають у відрядженнях, жінок у декретній відпустці, військовослужбовців, людей з фізичними вадами, співробітників, що підвищують свою кваліфікацію без відриву від виробництва, а також тих, хто поєднує навчання й роботу [2].

Дослідження досвіду запровадження дистанційної форми навчання у систему освіти різних країн дало змогу виокремити головні мотиваційні чинники, які спонукають заклади освіти до організації дистанційного навчання [3]:

1. Покращення якості навчання;
2. Переваги нових педагогічних технологій;
3. Зростання попиту на нову форму навчання;
4. Отримання доходів;
5. Можливість регулярної взаємодії викладачів і студентів;
6. Потребу виживання в інформаційному суспільстві;
7. Змогу скорочення витрат на реорганізацію освіти.

Ці мотиви мали свої результати, адже у кінці 1997 року у 107 країнах світу діяло близько 1000 навчальних закладів, які мали дистанційну форму навчання поряд із традиційними. Кількість тих, хто одержав вищу освіту, використовуючи таку форму навчання, в 1997 р. складала приблизно 50 млн. осіб, у 2000 р. — 90 млн., а за прогнозами після 2023 р. вона складатиме понад 120 млн. осіб [4].

Як показує досвід, для держави дистанційна освіта є достатньо недорогою формою навчання. Середня оцінка світових систем освіти демонструє, що дистанційне навчання обходиться на 50 % дешевше, ніж традиційні форми. Аналіз діяльності центрів дистанційного навчання засвідчив, що витрати на підготовку фахівця з використанням дистанційних технологій складають близько 60 % від витрат на підготовку фахівців за денною формою. Однак, діапазон вартості програм для студентів коливається від безкоштовних до достатньо дорогих, ціна на які складає декілька тисяч євро [2].

Проблема фінансового забезпечення системи дистанційної освіти є першочерговою для її організації та подальшого функціонування. Кожна країна має власний досвід вирішення цієї проблеми. Уряди у багатьох країнах визначили дистанційну освіту пріоритетним напрямом і регулярно виділяють значні фінансові ресурси на її розвиток. Крім того, головним джерелом фінансування європейських закладів дистанційного навчання є держава, проте в Україні, на жаль, матеріальних засобів для розвитку дистанційної освіти суттєво не вистачає [5].

В Україні запровадження повноцінного дистанційного навчання гальмується багатьма чинниками, зокрема, недосконалою розробкою методологічних та психолого-педагогічних особливостей дистанційної освіти, надто високими вимогами до «віртуального» викладача, який крім професійних знань та вмінь повинен уміти використовувати засоби інформаційних і комунікаційних технологій.

За результатами інтернет-опитування «Дистанційна освіта сьогодні», можна виокремити найбільш важливі проблеми, які безпосередньо впливають на методологію та якість дистанційної підготовки [6]:

- 1) Недосконалість організаційно-методичного і нормативно-правового забезпечення від держави (відсутність нормативних документів і цільової державної програми розвитку дистанційної освіти; відсутність методичних засад застосування дистанційних технологій відповідно до існуючих напрямів підготовки та спеціальностей; низький ступінь захисту авторських прав на електронні навчальні видання; відсутність обґрунтованих нормативів часу на розробку електронних навчальних видань);

- 2) Невідповідна кваліфікація викладачів та проблеми їхньої підготовки й

перепідготовки (психологічний бар'єр, консерватизм та інертність до нововведень, невідповідність науково-педагогічних кадрів, низький мотиваційний рівень до розробки дистанційних курсів та роботи за дистанційними технологіями);

3) Надмірна бюрократизація дистанційного навчання;

4) Фінансування процесу розробки дистанційних технологій, оновлення комп'ютерної техніки та матеріальної бази, забезпечення викладачам доступу до інтернет-мережі;

5) Інформованості населення про особливості дистанційного навчання;

6) Відсутність у деяких потенційних студентів, що проживають у сільських населених пунктах, відповідного технічного обладнання та можливості доступу до інтернет-мережі.

Отже, особлива актуальність сьогодні приділяється питанню повноцінного впровадження дистанційної форми навчання в системі вищої освіти. Дистанційна освіта доповнює перелік таких традиційних форм навчання, як очна та заочна. У ній навчання переноситься в інформаційно-освітнє середовище, а навчальний процес здійснюється у будь-який час і з будь-якого місця. Крім того, дистанційна освіта дає змогу частково або повністю перенести у віртуальне середовище всі процеси — публікування новин, розповсюдження матеріалів, індивідуальне спілкування між студентами і викладачами, спілкування між студентами в аудиторії тощо.

Сьогодні розвиток дистанційного навчання в Україні не відповідає усім вимогам інформаційного суспільства. Задля того, щоб дистанційне навчання зайняло гідне місце в системі освіти України, потрібно, перш за все, створити глобальну комп'ютерну освітньо-наукову мережу, оскільки саме комп'ютер дає змогу отримати навчальний матеріал, є водночас і бібліотекою, і осередком довідкової інформації, і комунікативним центром. Це може стати перспективою подальших наукових розвідок автора.

Список використаних джерел

- 1. Воронкін О.С.** Екосистемний підхід у дистанційному навчанні. *Теорія і практика використання інформаційних технологій в навчальному процесі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 30-31 травня 2017 р.)*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. С. 55-59.
- 2. Воронкін О.С.** Організація дистанційних технологій навчання на основі комп'ютерних інформаційних систем вищих навчальних закладів України. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journal/s/vsunud/2009-6E/09vosnzu.htm> (дата звернення: 16.10.2023).
- 3. Дистанційна вища освіта в Європі: виші, ціни, процес навчання.** URL: http://ua.prostobank.ua/finansoviy_gid/groshi_rodini/statti/distantsiyna_vischa_osvita_v_yevropi_vishi_tsini_protsets_navchannya_blog (дата звернення: 13.07.2023).
- 4. Дистанційна освіта в країнах світу: що, де і як?** URL: <http://www.chasipodii.net/mp/article/1369/> (дата звернення: 12.12.2023).
- 5. Маркозов Д.О.** Дистанційне навчання як інноваційна форма освіти. URL: http://www.rusnauka.com/24_PNR_2009/Pedagogica/50819.doc.htm (дата звернення: 12.01.2024).
- 6. Шуневич Б.І.** Тенденції розвитку дистанційного навчання у зарубіжній вищій школі. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journal/s/IT_ZN/em7/content/08sbishf.htm (дата звернення: 13.01.2024).

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ЗМІСТІ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА З ІНФОРМАТИКИ ДЛЯ 5 КЛАСУ

Журавель Марія Василівна

учитель інформатики та математики
КЗ «Коротичанський ліцей Пісочинської
селищної ради Харківського району
Харківської області»
Харків, Україна

juravelmaria3959@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7036-5895>

У динамічному світі, де інформація стає все більш доступною, одним із пріоритетних завдань шкільної освіти стає підготовка учнів до ефективного опрацювання великих обсягів даних. Це потребує не лише володіння знаннями з різних предметних областей, але й уміння використовувати сучасні технології та інструменти для їх аналізу та синтезу.

В цьому контексті шкільний підручник з інформатики відіграє ключову роль, адже будучи основним засобом навчання, він не лише знайомить учнів з основами роботи комп'ютерів та програмного забезпечення, але й формує в них важливі компетенції, необхідні для успішного життя в XXI столітті. Таким чином зміст шкільного підручника з інформатики повинен постійно оновлюватися відповідно до тенденцій розвитку сучасних інформаційних технологій.

Проблематиці змісту шкільного підручника з інформатики присвячені праці таких науковців та педагогів як О.Барна, О. Карабін, Г. Ломаковська, Н. Морзе, Л. Самойленко, В. Сафонова, Л. Семко, О. Ящик та ін., що свідчить про суттєве значення шкільної інформатичної освіти, яке виходить далеко за межі простої підготовки учнів до вступу у ЗВО і роботи у сучасному інформаційному суспільстві. Завдання інформатики як предмету, сформувані у учнів інформаційно-комунікаційну компетентність, яка являється пріоритетною у сучасній освіті і житті.

Мета роботи, на підставі аналізу джерельної бази з даної проблематики охарактеризувати ключові зміни у змісті шкільного підручника з інформатики для 5 класу.

Відповідно до наказу № 409 від 3 квітня 2012 року [1] у 2013/2014 навчальному році інформатика почала вивчатися з 5 класу. Метою навчання курсу «Інформатика» було формування і розвиток предметної ІКТ-компетентності та ключових компетентностей для реалізації творчого потенціалу учнів і їх соціалізації у суспільстві. В цьому ж році видані підручники з інформатики авторів Й. Ривкінд, Т. Лисенко [2] та Н. Морзе, О. Барна [3]. Підручники склалися з чотирьох розділів «Інформаційні процеси», «Основи роботи з комп'ютером», «Графічний редактор», «Редактор презентацій», кожен з яких поділено на параграфи. Загалом в підручниках з інформатики на вивчення теми інформаційних процесів відведено близько 10% матеріалу, по 33% рівнозначно розподілені на вивчення складових комп'ютера і основ роботи з ПК та створення комп'ютерних презентацій для власних виступів, і 24% на освоєння комп'ютерної графіки та малювання у стандартному редакторі.

З 2016/2017 навчального року п'ятикласники почали вчитися за програмою для учнів, які розпочали вивчення інформатики з 2 класу. В основу навчальної програми покладено розвивально-компетентнісний підхід, що мав на меті сформувати не лише предметні та ключові компетентності, а й розвинути певні мисленнєві навички. А саме аналітичного, синтетичного, логічного та критичного мислення, стимулювати їх творчі

здібності, формувати естетичний смак, розвивати толерантність та повагу до інтелектуальної власності, а також навички аналізу різноманітних процесів та явищ, встановлення їхніх причинно-наслідкових зв'язків та структурних взаємозв'язків [4].

Через невідповідність підручників до нової програми, освітяни та учні зіткнулися з проблемою відсутності навчально-методичного забезпечення. Як наслідок, учні не мали можливості повноцінно здійснювати самоосвітню та навчальну діяльність протягом двох років. Але не зважаючи на ці обставини нова навчальна програма дозволила учителям самостійно розподіляти кількість годин на вивчення тієї чи іншої теми.

Аналізуючи підручники з інформатики для 5 класів 2018 року видання [5], можна стверджувати, що усі вони відображали змістовні лінії нової навчальної програми. У підручниках з'явився розділ «Мережеві технології та Інтернет» в який, по суті, перенесли частину матеріалів підручника за 6 клас з розділу «Служби та ресурси Інтернету». Розділи «Інформація та повідомлення. Інформаційні процеси» та «Основи роботи з комп'ютером» поєднали в один розділ під назвою «Інформаційні процеси та системи». Також до 5-го класу було додано розділ «Опрацювання текстових даних» до якого ввійшли теми з розділу «Текстовий процесор», який раніше також вивчався в 6 класі, з додаванням теми «Однорівневі списки.» яка вивчалася в 8 класі. Таким чином підручники склалися з чотирьох розділів «Інформаційні процеси та системи», «Мережеві технології та Інтернет», «Опрацювання текстових даних» та «Алгоритми та програми» на вивчення якого повинно відводитися не менше 40% навчального часу. Почали з'являтися завдання, не лише на відпрацювання шаблонних навичок роботи з програмним забезпеченням, а й завдання на пошук інформації, розвиток критичного та логічного мислення, завдання для роботи в парах.

Починаючи з 2022/2023 н.р. і до теперішнього часу діє типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. Тепер заклади освіти самостійно обирають модельну програму із списку затвердженого МОН [6]. Зважаючи на обрану програму пропонується сім основних підручників [7]. Суттєво відрізняються від інших підручники авторів Н. Морзе, О. Барна та О. Коршунова, І. Завадський. У підручнику Н. Морзе майже в усіх розділах систематично простежується змістовна лінія «Алгоритмізація й програмування» у якості завдань, або тем дотичних до розділу який вивчається. Так, наприклад в розділі «Зображення та алгоритми їх побудови», окрім роботи у звичайних редакторах, присутні теми з задіянням середовища програмування Scratch. А от колектив авторів О. Коршунової вирішили об'єднати мережеві технології та інформаційні процеси в один розділ під назвою «Інтернет. Інформаційні процеси та системи».

Хочемо окремо звернути увагу на підручник автора під псевдонімом Джон Ендрю Біос. У структурі підручника з'являється такий блок як «Проект» з додатковою інтернет підтримкою, багато QR-кодів для переходу на інші ресурси та найголовніше, він не перенасичений інформацією. Все це надає учням простір для самостійного пошуку інформації, можливість швидко комунікувати з іншими онлайн ресурсами, легше сприймати матеріал та не втомлюватися від надто деталізованих фактів та описів якогось процесу, натомість, запам'ятовувати найголовніше та застосовувати це в реальному житті. Але не зважаючи на відмінності у темах, зміст підручників поповнився проблемними завданнями та запитаннями, колективними та груповими завданнями, проектними роботами.

За останні роки спостерігається стрімке зростання використання штучного інтелекту, великих даних, хмарних комп'ютерних технологій, Інтернету речей тощо. Ці нові технології мають значний вплив на те, як ми живемо, працюємо та вчимося. Тому задля того, щоб учні мали знання та навички, необхідні для їх використання у

повсякденному житті, інформатична освіта постійно змінюється змінюючи методи, форми та засоби навчання.

Таким чином через зміну освітніх парадигм сучасна інформатична освіта перенесла акцент з засвоєння знань на розвиток компетенцій, що в свою чергу вплинуло на зміну змісту шкільних підручників з інформатики. Завдання на відтворення та відпрацювання конкретних шаблонних задач змінилися на завдання, які вимагають критичного та креативного мислення, роботи в команді та комплексного застосування усіх навичок знань та вмінь, які були сформовані раніше. Сучасні шкільні підручники з інформатики для 5 класу враховують діяльнісний підхід, який ґрунтується на активному навчанні та вирішенні проблем.

Подальші розвідки у даному напрямку можуть стосуватися аналізу структури і змісту шкільних підручників з інформатики.

Список використаних джерел

1. «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня». Наказ МОН №409 від 03.04.12 р. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28761/ (дата звернення: 04.04.2024) **2. Інформатика.** Підруч. для 5-го кл. загальноосвіт.навч. закл. Й.Я. Ривкінд, Т. І. Лисенко, Л. А. Чернікова, В. В. Шакотько. К. : Генеза, 2013. 200 с. **3. Інформатика.** Підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закладів. Н. В. Морзе, О. В. Барна, В. П. Вембер, О. Г. Кузьмінська, Н. А. Саражинська. К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. 256 с. **4. Навчальна** програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Інформатика. 5 – 9 класи» (для учнів, які вивчали інформатику в 2 – 4 класах). М. І. Жалдак, Н. В. Морзе, Г. В. Ломаковська та ін. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення:02.04.2024) **5. Підручники** 5 клас інформатика. URL: <https://shkola.in.ua/pidruchnyky/5-klas/informatika/Page-2.html> (дата звернення: 09.04.2024) **6.Типова** освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/fd3/0bc/602fd30bccb01131290234.pdf> (дата звернення:02.04.2024) **7.** Перелік навчальної літератури та навчальних програм, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, для використання в освітньому процесі у 5-11 класах закладів загальної середньої освіти. URL: <http://surl.li/aceum> (дата звернення: 09.04.2024)

РЕАЛІЇ СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО КЛАСТЕРА ЯК НОВОГО ФОРМАТУ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ, СПРЯМОВАНОГО НА ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Карапиш Світлана Павлівна,
доктор філософії зі спеціальності
«Публічне управління та адміністрування»,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Наукового ліцею №3 Полтавської міської ради
м. Полтава, Україна

yavtushenko.svitlana@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4844-0884>

Мірченко Артур Володимирович,
учень 9 класу
Наукового ліцею №3 Полтавської міської ради
м. Полтава, Україна

artur.mire.ar@gmail.com

Яловець Назар Євгенович,
учень 8 класу
Наукового ліцею №3 Полтавської міської ради
м. Полтава, Україна

nazarjaloveth@gmail.com

Сьогоднішня освітня парадигма вимагає не лише передачі знань, але й активної взаємодії учнів з науковим середовищем. Створення освітньо-наукових кластерів стає відповіддю на потребу у зміцненні зв'язку між закладами середньої та вищої освіти та науковими установами з метою стимулювання науково-дослідницької активності учнівської молоді. Цей новий формат сприяє розвитку наукової культури серед школярів, підготовці молодих дослідників та формуванню наукового потенціалу майбутнього.

Слово «кластер» походить від англійського слова «cluster», що означає в перекладі пучок, гроно, кущ, загальний двір і навколишні його дворові споруди, або як група, скупчення, зосередження (наприклад, людей, предметів), або як бджолиний рій, буквально – «зростати разом» [1]. Кластер – це також, крім всього іншого, і математичний термін, що позначає фізично близьке розташування логічно пов'язаних об'єктів у межах однієї області.

Наведемо деякі трактування освітнього кластера, знайдені в зарубіжних джерелах.

Освітній інноваційний кластер – це об'єднання представників галузі: зокрема, ВНЗ, науково-дослідних центрів, промисловості за допомогою створення локальних зон з певними преференціями, де всі учасники ланцюжка від початку розроблення до інноваційного готового продукту (наукові установи, маленькі інноваційні компанії, центри випробувань, центри колективного користування дорогим обладнанням, спеціалізовані сертифіковані лабораторії, вузи й центри навчання, які постачають потрібних саме цим компаніям фахівців, патентні контори) перебували б у постійній взаємодії [2].

Освітній кластер — сукупність взаємопов'язаних установ професійної освіти, об'єднаних за галузевою ознакою і партнерськими відносинами з підприємствами галузі. Інтуїтивна відповідь — це кластер, де вузи відіграють головну роль (є ядром) [3].

У змісті висвітлення нашого питання, освітній кластер - це спільне об'єднання навчальних закладів та наукових установ, яке дозволяє створити сприятливу атмосферу для розвитку творчих здібностей учнів, підвищити науковий рівень освіти та підготувати нове покоління науковців і винахідників. Пропонуємо візуалізувати таку ідею, яка демонструє співпрацю Наукового ліцею №3 із закладами вищої освіти м. Полтави, рис. 1.

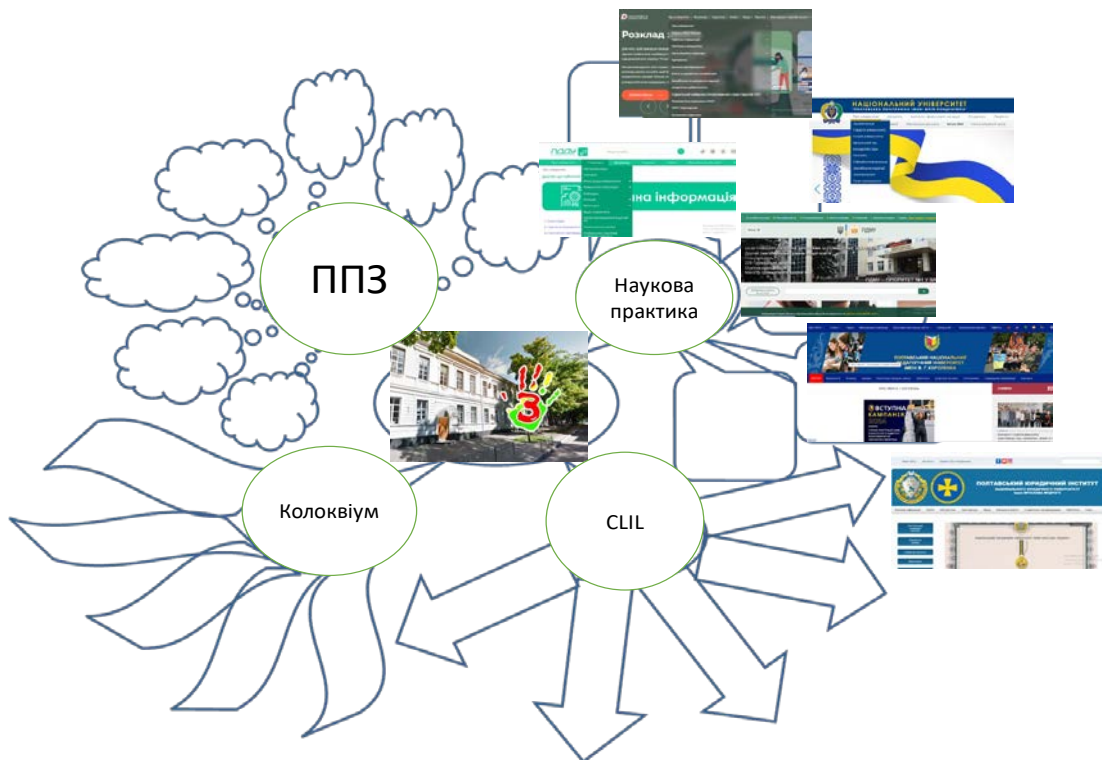

Рисунок 1 – Схема науково-освітнього кластера «Науковий ліцей №3 – ЗВО м. Полтава»

У Науковому ліцеї №3 освітній процес поєднується з участю та підготовкою учнів до наукової, науково-технічної, навчально-дослідницької, дослідницько-експериментальної, конструкторської, винахідницької та пошукової діяльності відповідно до стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування [4] та Положення про науковий ліцей [5]. Застосування дослідницького підходу в навчанні спрямоване на отримання ліцеїстами досвіду самостійного пошуку нових знань і використання їх в умовах творчості, на формування нових пізнавальних цінностей учнів, розкриття своїх талантів та здібностей, можливості самореалізуватися в своєму унікальному оточенні: ліцеїсти – педагогічні працівники – науково-педагогічні працівники.

Взаємодію учасників освітнього процесу ліцею та закладів вищої освіти ми представимо через пріоритетні форми організації роботи у ліцеї у науковій, навчально-дослідницькій, дослідницько-експериментальній, конструкторській, винахідницькій, пошуковій діяльності: уроки-колоквіуми, предметно-профільне занурення та навчальна і наукова практика.

1. Уроки-колоквіуми. Протягом навчання у 5-11 класах учні мають можливість проявити свої нахили і здібності під час уроків-колоквіумів, на яких відбувається поглиблення знань з окремих предметів та реалізація дослідницьких та пошукових проєктів. Уроки-колоквіуми дають можливість ліцеїстам поглибити знання з певного предмету, працювати в групах, які займаються дослідницькою діяльністю, засвоювати курси та працювати над проєктами: проєкт Гете-Інституту в Україні («Іспити у школах.

Goethe-Zertifikat A1: Fit in Deutsch 1»; «Іспити у школах. Goethe-Zertifikat A2: Fit in Deutsch 2»; «MINT-Experimentieren auf Deutsch»); проєкт «Іспити у школі. Cambridge Assessment English, A2 Flyers - перші кроки у складанні міжнародних іспитів»; проєкт «Іспити у школі. Cambridge Assessment English, B1 Preliminary for Schools міжнародний іспит – крок до успішного майбутнього»; проєкт «Іспити у школі. Cambridge Assessment English, A 2 Ket for Schools міжнародний іспит – крок до успішного майбутнього»; удосконалення вмінь та навичок використання лексико-граматичних одиниць під час складання міжнародних іспитів Cambridge Assessment English, B1 Preliminary for Schools; особливості перекладу китайських віршів українською мовою; дослідження фізичної складової здоров'я (гігієна, харчування, здоровий спосіб життя) на стан розвитку дитини; екологічний моніторинг довкілля методами біоіндикації та біотестування; реклама та її вплив на соціум; основи дизайну, робототехніка тощо. Також учні можуть готуватися до учнівських предметних олімпіад, конкурсу-захисту МАН, інших конкурсів та змагань.

2. Предметно-профільне занурення, у ході якого організація освітнього процесу в кожному класі відбувається з акцентом на 1-2 предмети з урахуванням профільності навчання або потребою визначення учнів щодо вибору профілю. Необхідною умовою формування компетентностей є діяльнісна спрямованість навчання, яка передбачає постійне включення ліцеїстів до різних видів педагогічно доцільної активної навчально-пізнавальної діяльності, а також практична його спрямованість. Саме під час предметно-профільного занурення для учнів створюються умови для самостійного виведення нових знань, перевірки їх на практиці і встановлення причинно-наслідкових зв'язків шляхом створення проблемних ситуацій, організації дослідів тощо. Учні набувають досвіду застосування знань на практиці та перенесення їх у нові ситуації. Тобто знання та ключові компетентності, які формуються під час предметно-профільного занурення, учні зможуть адаптовано застосувати в будь-якій іншій галузі знань, а не лише в тій, що опановувалася під час занурення.

3. Навчальна та наукова практика, яка проводиться п'яти робочих днів за рахунок навчального часу з подальшим інтегруванням або ущільненням навчального матеріалу, враховуючи спеціалізацію закладу. Організовується з метою залучення та підготовки учнів до наукової та науково-технічної діяльності, пошукової роботи, розвитку пізнавальної діяльності, поглиблення та систематизації знань, усвідомлення практичної складової предметів, формування міжпредметних зв'язків. Ця форма організації поєднує виконання різних практичних вправ, експериментальних робіт відповідно до змісту окремих предметів, менш регламентована й має акцент на більшій самостійності учнів у експериментальній та практичній діяльності. Досягнуті компетентності учні застосовують на практичних заняттях. Результатами наукової та навчальної практики є участь школярів у науково-практичних конференціях, підготовка наукових статей, визначення теми та підбір матеріалів для наукової роботи МАН тощо.

Так, у 2024 році у Науковому ліцеї №3 під час практики були реалізовані 24 проєкти, серед яких:

- на базі ПДАУ (Учні 5-К класу разом з науково-педагогічними працівниками реалізували інтегрований проєкт з математики + пізнаємо природу + китайська мова («Світ сирів»), учні 6-А класу – географія + англійська мова + музичне мистецтво («Юні підприємці. Фінансова грамотність»), учні 6-С класу – біологія + хімія («Аптека під ногами»));

- на базі ПУЕТ (Учні 8-М класу разом з науково-педагогічними працівниками реалізували проєкт «Робототехніка», а учні 9-А класу - інтегрований проєкт з географії та інформатики);

- на базі ПНПУ ім. В. Г. Короленка (Науковці університету та педагоги ліцею для учнів 7-Д класу створили умови для реалізації інтегрованого проєкту «Писанка: мовний

і технологічний аспекти» з предметів українська мова + технології; для учнів 7-А класу – інтегрованого проєкту «Мистецький підхід в екології споживання» з предметів українська мова + образотворче мистецтво; для учнів 9-С класу - для реалізації інтегрованого проєкту «Буктрейлер як один із видів дослідницької роботи» з предметів українська мова + інформатика; для учнів 6-К класу - інтегрованого проєкту «Інтерпретація мистецтва засобами слова та сучасної хореографії» з предметів українська література + англійська мова + хореографія; для учнів 6-С класу - інтегрованого проєкту «Аптека під ногами» з предметів біологія + хімія);

- на базі НУ «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Учні 10-К класу разом з науковими керівниками реалізовували інтегрований проєкт з української мови та інформатики «Створення інтелект-карт для систематизації матеріалу про письменників рідного краю», а ліцеїсти 5-Н класу – проєкт «Ментальне здоров'я та рухова активність» з фізичної культури та предмету «Здоров'я, безпека та добробут»);

- на базі ПДМУ (Учні 10-А класу разом з науковими керівниками реалізовували проєкт з біофізики).

Актуальність цієї теми визначається потребою вдосконалення системи освіти та забезпеченням високоякісної підготовки учнівської молоді для успішного вступу в наукову діяльність. Створення освітньо-наукового кластера як нового формату взаємодії закладів середньої та вищої освіти створює унікальні можливості для інтеграції освіти та науки, розвитку науково-дослідницьких компетенцій учнів та формування наукової культури в середній школі. Цей підхід сприяє підвищенню мотивації учнів до наукової діяльності, розвитку їхнього критичного мислення, творчих здібностей та самореалізації в науковому світі. Зокрема, такий кластер може забезпечити доступ учнів до наукових лабораторій, бібліотек, наукових заходів та менторської підтримки від викладачів та науковців. Такий підхід сприяє підготовці висококваліфікованих кадрів у сфері науки та технологій, що є стратегічно важливим для подальшого розвитку суспільства в умовах швидкої технологічної трансформації.

Шляхом створення спільних проєктів, проведення наукових досліджень та організації наукових конференцій, учасники освітньо-наукового кластера зможуть спільно вирішувати актуальні проблеми, сприяючи розвитку науки та технологій.

Такий підхід до освіти заохочує учнів до самостійного дослідження, розвиває їх креативне мислення та підвищує їх науковий потенціал. Освітній кластер є ефективним інструментом створення інноваційної освітньої системи, яка сприятиме розвитку суспільства в цілому.

Список використаної літератури

1. Merriam-Webster. URL: Online <http://www.merriam-webster.com/dictionary/cluster> (дата звернення 20.04.2024 р.) 2. Терешин Е. М. Сучасна дефініція поняття «кластер» і підходи до формалізації цього явища/ Е. М. Терешин, В. М. Володін // Економічні науки. 2010. № 2(63). С. 164 – 167. 3. Куценко Е. Феномен освітнього кластера / Е. Куценко. URL: <http://evgko.livejournal.com/5992.html> (дата звернення 20.04.2024 р.) 4. Про затвердження Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування: наказ МОН України від 16.10.2019 р №1303. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-specializovanoyi-osviti-naukovogo-spryamuvannya> (дата звернення 20.04.2024 р.) 5. Положення про науковий ліцей: Постанова КМУ №438 від 22 травня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.04.2024 р.)

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Колодка Юлія Олександрівна

1 курс, 3 рівень освіти, 011 Освітні педагогічні науки
Національний університет оборони України,
м. Київ, Україна
juldar525@gmail.com

Науковий керівник – Ягупов Василь Васильович
доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України,
м. Київ, Україна
yagupow57@ukr.net

У сучасному світі, де глобалізація та міжнародні відносини набувають все більшого значення, міжкультурна компетентність стає важливим видом компетентності для офіцерів оперативної ланки управління (далі – офіцерів) Збройних Сил (далі – ЗС) України. Відповідно до Стратегічної піраміди розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 роки «вища освіта є одним з флагманів європейської та євроатлантичної інтеграції» України [2]. Ми розглянемо компетентнісний підхід як методологічну основу для розвитку міжкультурної компетентності офіцерів, яка є необхідною для ефективного виконання ними міжнародних завдань і співпраці з представниками різних культур [3]. Офіцери, які володіють високим рівнем сформованості, а в ідеалі розвиненості цієї компетентності, здатні ефективно співпрацювати з представниками різних культур, розуміти їхні цінності та норми, адаптуватися до різноманітних ситуацій у міжнародному середовищі.

Створення умов для формування міжкультурної свідомості та компетентностей, набуття здобувачами вищої освіти навичок роботи в багатонаціональних колективах, стимулювання вивчення англійської та інших іноземних мов, підвищення вимог до володіння ними є важливими цілями Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 роки [1].

Поняття «компетентнісний підхід» нині є предметом суперечок серед науковців у педагогічній теорії та практиці. Цю проблему у своїх наукових роботах досліджують В. Аніщенко, Н. Бібік, А. Василюк, О. Пометун, О. Савченко, В. Свистун, В. Ягупов та ін., які обґрунтовують різні аспекти компетентнісного підходу в освіті, застосування компетентнісного підходу у професійній підготовці фахівців, професійної компетентності, визначення та формування різних компонентів професійної компетентності фахівців. Саме компетентнісний підхід є суттєвим у контексті військово-професійної підготовки сучасних військових професіоналів, чий рівень освіти має відповідати міжнародним стандартам і вимогам якості. Завдяки йому здійснюється професійна підготовка компетентних фахівців, становлення управлінців нової генерації, здатних мислити та діяти системно, у тому числі в кризових ситуаціях, приймати важливі управлінські рішення в будь-яких сферах діяльності, ефективно використовувати наявні ресурси.

Сучасні українські науковці обґрунтовують компетентнісний підхід як освітню стратегію, яка акцентує увагу на необхідності розвитку різних видів компетентностей різних фахівців, що є важливими для їх успішної професійної діяльності. Крім того визначають цей підхід як інтеграцію теоретичних знань із практичними вміннями та професійно важливими та особистісними якостями, що дозволяє фахівцю ефективно

діяти в різноманітних службових і життєвих ситуаціях. Необхідно наголошувати на важливості цього підходу у підготовці сучасних військових фахівців, чий освітній рівень має відповідати міжнародним нормам і стандартам якості та представляє собою одне з ключових завдань у галузі військової освіти для набуття взаємосумісності із ЗС держав-членів Північноатлантичного Альянсу та Європейського Союзу.

Міжкультурна компетентність є важливою складовою військово-професійної компетентності офіцерів, яка забезпечує їх успішну діяльність у міжкультурному середовищі. Вона представляє їх професійно важливе психічне утворення, що характеризує теоретичну та практичну підготовленість, здатність і готовність як суб'єктів оперативної ланки військового управління до міжкультурної взаємодії з представниками різних культур та містить ціннісно-мотиваційний (цінності, мотивація міжкультурної поведінки та діяльності у військовій сфері та співпраці з іноземними партнерами), когнітивний (знання теоретичних підвалин міжкультурної поведінки та діяльності у військовій сфері з представниками різних культур), поведінково-діяльнісний (навички, вміння та здатність встановлювати, налагоджувати та підтримувати взаємини з іноземними фахівцями та практичний досвід у співпраці з іноземними партнерами), комунікативний (здатність успішно спілкуватися та взаємодіяти з представниками різних культурних середовищ з урахуванням їхніх унікальних мовних, мовленнєвих, невербальних, культурних, поведінково-діяльнісних та інших особливостей), індивідуально-психічний (толерантність, емпатичність, відкритість до отримання нового досвіду) і суб'єктний (сприйняття самого себе як суб'єкта міжкультурної взаємодії, рефлексивність) компоненти.

Отже, вона передбачає міжкультурну підготовленість, здатність до міжкультурної взаємодії у різних контекстах службової діяльності, а також професійну, психологічну та особистісну готовність до виконання посадових обов'язків в якості військового фахівця ЗС України в багатонаціональному міжкультурному середовищі. Для офіцерів вона є особливо важливою, оскільки вони часто беруть участь у міжнародних операціях, де взаємодія з іноземними колегами та місцевим населенням є невід'ємною частиною їхньої професійної діяльності. А застосування компетентнісного підходу у розробленні професійних стандартів та освітніх програм має призвести до створення нової системи оцінювання, яка базується на визначенні рівня компетентностей, а не лише знань.

Таким чином, компетентнісний підхід є ефективною методологічною основою для розвитку міжкультурної компетентності офіцерів оперативної ланки управління. Шляхом інтеграції теоретичних знань і практичних здатностей офіцери можуть стати більш ефективними у міжнародному середовищі, підвищуючи свою професійну ефективність та сприяючи позитивному іміджу України на світовій арені.

Список використаних джерел

1. **Розпорядження** Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/>.
2. **Стратегічна** піраміда розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/>.
3. **Ягупов В. В.** Становлення поняттєво-термінологічного апарату компетентнісного підходу до професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України* ; [редкол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. 2013. №6. С. 26–33. URL: <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2013.6.26-33>.

ШКІЛЬНИЙ ФІЗИЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ОНЛАЙН-СЕРВІСІВ ТА ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ

Мазур Вероніка Григорівна

викладач Регіонального центру
професійно-технічної освіти №1 м. Кременчука,

м. Кременчук, Україна

mazurv.rcpto1krem@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-9748-5502>

У сучасному світі освіта неупинно розвивається, залучаючи новітні технології для оптимізації процесу навчання. Цифрові інструменти, онлайн-сервіси, відеоматеріали відкривають безмежні можливості для вчителів і учнів, особливо у сфері природничих наук, зокрема фізики. Використання онлайн-сервісів та відеоматеріалів для проведення шкільних фізичних експериментів може суттєво збагатити навчальний досвід, зробити його більш доступним та захоплюючим, дозволяє опановувати матеріал навіть тим учням, які навчаються дистанційно або з певних причин пропустили аудиторне заняття.

Сучасні освітні практики наголошують на необхідності адаптації методик викладання до викликів цифрової ери, враховуючи високий рівень взаємодії сучасних учнів із цифровим контентом. Волинець Т.В., Арешкіна Т.О. у своїх дослідженнях акцентують на важливості застосування цифрових інструментів у викладанні фізики, що сприяє підвищенню мотивації та зацікавленості учнів. Подальше розширення можливостей для навчання фізики через інтерактивні симуляції висвітлюється у роботах Демкової В.О. та її колег, які досліджують застосування PhET-симуляцій. Ці симуляції дозволяють наочно представити складні наукові концепції та процеси, забезпечуючи глибше розуміння матеріалу за допомогою візуальних засобів та інтерактивності. Крім того, результати досліджень Мартинюка О.О. та Мартинюка О.С. підкреслюють важливість модернізації демонстраційного фізичного експерименту з метою формування цифрової компетентності. Вони вказують на те, що сучасні учні потребують нових підходів до вивчення фізики, які б враховували їхні цифрові навички та здатність до взаємодії з технологіями.

Основне завдання дослідження полягає у виявленні та аналізі переваг сучасних підходів до навчання фізики через використання цифрових технологій, зокрема, онлайн-сервісів та відеоматеріалів, з огляду на безпеку, доступність та візуальну привабливість, яка може збільшувати інтерес учнів до вивчення фізики. Важливим аспектом є ще оцінка можливостей використання цих ресурсів для самостійного навчання вдома, а також під час дистанційного навчання.

Методика дослідження включає комплексний підхід, який об'єднує наступні компоненти: літературний огляд – систематичний перегляд наукових статей, публікацій та інших наукових джерел, що аналізують використання цифрових технологій у навчанні фізики, з метою збору існуючих даних та методик; спостереження – безпосереднє спостереження за застосуванням онлайн-сервісів та відеоматеріалів під час уроків фізики в реальних освітніх установах; опитування – проведення структурованих опитувань та інтерв'ю з учнями і вчителями для оцінювання їхніх вражень та ставлення до використання цифрових технологій у освітньому процесі; експеримент – організація та проведення контрольованих експериментів, щоб порівняти ефективність навчання за допомогою онлайн-сервісів та відеоматеріалів із традиційними методами навчання фізики.

Традиційне проведення фізичних експериментів у закладах освіти часто зустрічається з низкою викликів: від відсутності необхідного обладнання до обмежень

часу та простору. Безпека є ще одним важливим аспектом, особливо при роботі з обладнанням. Все це може унеможливити глибоке дослідження фізичних явищ.

Онлайн-симуляції та експерименти, відеоматеріали пропонують вирішення цих проблем, створюючи учням безпечне та контрольоване середовище для досліджень. Вебсайти, як-от PhET Interactive Simulations, пропонують широкий спектр інтерактивних симуляцій, які імітують реальні фізичні експерименти, від простих демонстрацій руху та сил до більш складних явищ, як-от електромагнетизм або квантова фізика.

Проведення шкільних фізичних експериментів із використанням відеоматеріалів є одним із сучасних та ефективних підходів до навчання фізики. Відеоматеріали можуть слугувати як доповненням до традиційних експериментів, так і самостійним засобом демонстрації фізичних явищ та процесів, особливо коли їх реальне виконання неможливе через обмеження ресурсів або вимоги безпеки.

До переваг використання онлайн-сервісів та відеоматеріалів належать:

- доступність використання онлайн-сервісів поза межами аудиторії, оскільки учні можуть проводити експерименти в будь-який час і з будь-якого місця, де є доступ до Інтернету, з комп'ютера, планшета або телефону, а відео дозволяють демонструвати складні або небезпечні експерименти, які не можуть бути безпечно проведені в шкільній лабораторії;
- деякі фізичні експерименти можуть бути небезпечними для проведення у шкільній лабораторії, а симуляції забезпечують учнів при вивченні таких явищ без ризику для здоров'я;
- складні фізичні явища та процеси можуть бути наочно представлені та легше сприйматися для розуміння завдяки візуалізації та інтерактивності під час використання симуляцій, а детальні зйомки, повільні повтори та візуальні ефекти можуть допомогти учням краще зрозуміти швидкоплинні або невидимі процеси при використанні відеоматеріалу;
- відеоматеріали можуть бути переглянуті в будь-який час і багаторазово, що дає здобувачам освіти можливість навчатися у власному темпі;
- якісно зняті відео можуть збільшити інтерес до предмета, особливо серед візуально-орієнтованих учнів;
- використовуючи онлайн-сервіси, учні мають змогу експериментувати з різноманітними параметрами та швидко модифікувати умови експерименту, що відкриває можливості для більш глибокого дослідження явищ, які не можна відтворити в звичайних лабораторних умовах (наприклад, істотно збільшити тиск у ємності);
- може значною мірою компенсувати недостатню кількість або застарілість лабораторного обладнання в шкільних кабінетах і дозволяє економити на придбанні та обслуговуванні дорогого обладнання.

Під час проведення експерименту з використанням відео необхідно звернути особливу увагу на підбір відеоматеріалів та використовувати ті, які точно та наочно демонструють фізичні явища і принципи. Під час підбору матеріалів важливо використовувати авторитетні джерела, як-от освітні платформи, канали закладів освіти на YouTube або спеціалізовані освітні веб-сайти. Перед показом відео необхідно проводити теоретичний вступ або обговорення, щоб учні мали чітке розуміння того, на що їм варто звернути увагу під час перегляду, та поставити конкретні запитання або завдання для активного спостереження, наприклад, звернути увагу на зміни в русі об'єкта або на ефекти зміни температури.

Після перегляду необхідно провести обговорення, під час якого учні зможуть поділитися спостереженнями, поставити запитання та проаналізувати експеримент. Це допомагає поглибити розуміння матеріалу. Де можливо, учням слід надати практичні завдання, що імітують або доповнюють показане відео, для закріплення матеріалу. Для

поглиблення розуміння можна комбінувати відео з іншими освітніми ресурсами, як-от статті, інтерактивні завдання або симуляції.

Для максимальної ефективності онлайн-експериментів і відеоматеріалів важливо інтегрувати їх у загальну навчальну програму, забезпечуючи чітке пояснення теоретичних понять і принципів, зв'язок між теорією та практикою. Педагоги можуть використовувати онлайн-експерименти як доповнення до традиційних методів навчання, поєднуючи їх із дискусіями, проєктними роботами та іншими видами активностей.

Використання онлайн-сервісів та відеоматеріалів для проведення шкільних фізичних експериментів відкриває нові горизонти для навчання фізики, робить його більш доступним, безпечним та захоплюючим для учнів. Утім, успіх такого підходу залежить від креативності та інноваційності педагогічних працівників у застосуванні цих ресурсів для забезпечення глибокого та всебічного розуміння фізичних явищ здобувачами освіти.

Однак, попри значні переваги, використання онлайн-сервісів та відеоматеріалів має й обмеження. Вони не можуть повністю замінити досвід реального проведення експериментів, який включає фізичний дотик до обладнання, сприйняття звуків, запахів тощо. Також реальні експерименти краще розвивають практичні навички учнів, а саме: точність, уважність до деталей і здатність впоратися з непередбачуваними ситуаціями.

Перспективи подальших досліджень включають розробку нових методик та інструментів, що вдосконалять інтеграцію онлайн-ресурсів у навчальний процес, забезпечуючи ще більшу ефективність та гнучкість вивчення фізики. Важливо також дослідити довготривалий вплив цих технологій на розвиток критичного мислення, аналітичних здібностей та інших компетенцій, які суттєво впливають на професійний розвиток молодих науковців і технічних спеціалістів.

Особливу увагу в майбутньому дослідженні слід приділити розробці методик для поєднання традиційних та новітніх підходів до навчання, щоб максимально використовувати переваги обох методів, а також розробці нових взаємодій між учнями, учителями та цифровими ресурсами, що сприятиме формуванню комплексного та всебічного розуміння фізики.

Список використаних джерел

- 1. Бар'яхтар В.Г.,** Божинова Ф.Я., Довгий С.О., Кірюхіна О.О. Фізика (рівень стандарту, за навчальною програмою авторського колективу під керівництвом Локтева В.М.) : підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 272 с.
- 2. Божинова Ф.Я.,** Карпухіна О.О., Сарій Т.А. Фізика 11 клас. Профільний рівень: збірник задач. Х.: Вид-во «Ранок», 2015. 224 с.
- 3. Величко С.П.** Ресурс «Фізика. Легко» як основа сучасного освітнього середовища з природничо-математичної освіти. Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна освіта і наука: проблеми, перспективи, інновації» / Величко С.П. / Відповідальний редактор проф. Т.Ю. Дудка. К., 2021. С. 73-77.
- 4. Віртуальна** фізична лабораторія Physics Education Technology (PhET). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://phet.colorado.edu/uk/simulations/filter?subjects=physics&type=html,prototype>
- 5. Войтків Г.В.** Дослідницькі лабораторні роботи на уроках фізики. Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна освіта і наука: проблеми, перспективи, інновації» / Войтків Г.В. / Відповідальний редактор проф. Т.Ю. Дудка. К., 2021. С. 97-101.
- 6. Волинець Т.В.** Методика використання інформаційних технологій і технічних засобів під час вивчення фізики в школі. Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна освіта і наука: проблеми, перспективи, інновації» / Волинець Т.В., Арешкіна Т.О. / Відповідальний редактор проф. Т.Ю. Дудка. К., 2021. С. 102- 106.
- 7. Головко М.В.** Моделювання віртуального фізичного експерименту для системи дистанційного навчання в загальноосвітній і вищій

педагогічній школах / М.В. Головко, С.Ю. Крижановський, В.М. Мацюк // Інформаційні технології і засоби навчання. - 2015. - Т. 47, вип. 3. - С. 36-48. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_47_3_6. **8. Головко М.В.**, Крячко Ю.С., Мельник Л.В., Непорожня Л.В. Фізика і астрономія (рівень стандарту, за навчальною програмою авторського колективу під керівництвом Ляшенка О.І.): підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ: Педагогічна думка, 2019. 288 с. **9. Демкова В.О.** Навчальний фізичний експеримент з використанням рhet-симуляцій. Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна освіта і наука: проблеми, перспективи, інновації» / Демкова В.О., Кузьминський О.В., Мисліцька Н.А. / Відповідальний редактор проф. Т.Ю. Дудка. К., 2021. С. 134-138. **10. Мартинюк О.О.** Модернізація демонстраційного фізичного експерименту як засіб формування цифрової компетентності учнів та студентів / О.О. Мартинюк, О.С. Мартинюк // Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки. - 2020. - Вип. 191. - С. 239-242. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2020_191_59 **11. Федчишин О.** Віртуальний фізичний експеримент як засіб удосконалення фахових компетентностей здобувачів освіти в умовах дистанційного навчання / О. Федчишин, С. Мохун, П. Чопик // Фізико-математична освіта. - 2023. - Т. 38, № 2. - С. 50-55. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2023_38_2_10.

НУШ: ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Сергієнко Тетяна Григорівна,
аспірантка 1 курсу
Державного закладу «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
директор Першої гімназії імені Матвія Номиса
Лубенської міської ради Лубенського району
Полтавської області,
місто Лубни, Україна,
serte7408@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-1659-073X>

Батьки звикли до старої системи освіти, де школа дає знання, а діти повинні вступати до престижних ЗВО. НУШ передбачає зміну цієї парадигми, що може викликати опір. Вчителі, які звикли до традиційних методів викладання, також потребують часу та підтримки, щоб адаптуватися до нових підходів. А заклади освіти потребують більше фахівців, які володіють навичками та знаннями для роботи в НУШ.

Окрім цього, війна в Україні негативно вплинула на освітній процес, що ускладнює впровадження реформи. Не всі школи мають достатньо коштів для створення сучасного освітнього середовища, яке відповідає потребам НУШ. Існує невизначеність щодо майбутнього освіти в країні, що може перешкоджати довгостроковому плануванню.

Це питання досліджували Лілія Гриневич – ексміністр освіти й науки, Олександр Елькін – український громадський діяч, засновник руху відповідального вчителства EdCamp Ukraine, Світлана Калашнікова – радник при дирекції Інституту вищої освіти НАПН України, Іванна Коберник, співзасновниця громадської організації «Смарт Освіта», Володимир Ковтунець – український політик, експертний заступник міністра освіти й науки, Тетяна Нанаєва – член правління АПТУ з 2012, директор з корпоративних справ Intel в Україні та СНД, INTEL Україна, Галина Усатенко – кандидат філологічних наук, доцент, Павло Хобзей – український педагог, кандидат фізико-математичних наук, експертний заступник міністра освіти, Роман Шиян – експерт ряду міжнародних проєктів з освітньої політики, що впроваджувалися Міжнародним фондом «Відродження», Програмою розвитку ООН, Світовим банком, Інститутом Світового банку, Європейською комісією, Міністерством освіти і науки України та інші.

Реформа не працюватиме без педагогіки партнерства. Там, де батьки включені в процес, діти роблять великі успіхи. Батькам дуже важливо відчувати, що вони мають вплив на прийняття рішень [1]. Тому потрібно залучати батьків до участі в шкільних заходах та проєктах, створити канали зв'язку, які дозволять батькам легко спілкуватися з учителями та адміністрацією школи.

Традиційні методи оцінювання не підходять для НУШ. Формування добросовісної поведінки всіх учасників освітнього процесу є досить складним завданням, оскільки батьки виконують завдання за дітей у молодших класах, у середніх діти просто беруть готову роботу з Інтернету, вважаючи такий вчинок нормою. Батькам варто зосередитися на оцінюванні прогресу учнів, а не на їх порівнянні один з одним. А педагогам – використовувати різноманітні методи оцінювання, такі як портфоліо, проєкти та самооцінювання, надавати учням зворотний зв'язок, який допоможе їм покращитися [2].

Гостро стоїть проблема з мотивацією учнів, адже вони не зацікавлені в навчанні за традиційною методикою. Не дивлячись на складність в організації освітнього процесу в моменти тривоги та блек-аутів, педагоги повинні використовувати активні методи,

зв'язувати навчання з реальним життям учнів та давати їм можливість вибирати, що вони хочуть вчити.

Джеймс Хекман, американський Нобелівський лауреат з економіки, заявляє, що чим раніше ми інвестуватимемо в дітей, тим кращі результати матимемо. На думку науковця, саме «м'які навички» (як-от уміння долати труднощі, знаходити рішення, ставити цілі та докладати зусиль для їх досягнення тощо) прямо впливають на матеріальне становище майбутнього дорослого, його успішність. Хекман довів, що діти, у навчанні яких фокусувалися на розвиток соціально-емоційних навичок, показували в дорослому житті кращі результати [1]. Саме такі навички можна формувати і під час перебування дітей в укрітті.

Щоб зміни спрацювали, директор сам має розуміти всі процеси, бути зацікавленим, підтримувати й заохочувати своїх учителів. А батьки й діти – відчувати, що тепер вони можуть ухвалити рішення не лише за своє майбутнє, але й за зміни в ньому. [3]. Формальне перейменування школи без зміни освітнього середовища, змісту освітнього процесу та обсягу й видів роботи педагогічних працівників не може бути. Недостатньо зон, «зелених класів», майданчиків для діяльнісного підходу, у період воєнного стану гостро стоїть питання покращення заходів безпеки, облаштування ресурсної кімнати для дітей з ООП.

До якого навантаження вчителю слід готуватися? Населення країни стабільно зменшувалося й до повномасштабної війни. Бебі-буму не варто чекати й після. Навчання онлайн, офлайн, у дві зміни... буде таким і надалі, адже місць в укрітті, на жаль, не достатньо для розміщення всіх одночасно.

В учнів буде право частково обирати, які навчальні предмети вивчати, кажуть про реформу освіти в МОН України. При цьому для вивчення предметів учні можуть формувати міжкласні групи навіть із дітей різних років навчання [6]. Але, за умови щільного графіку в закладі, це надзвичайно складно зробити.

Наступність. Чи повинні педагоги гімназій знати, до яких профілів готувати дітей у ліцей? Адже є невідповідність запиту суспільства, кадрів та часу.

Попри війну дуже важливо продовжувати шкільну реформу, а для цього потрібно «озброїти» вчителів усіма методами та інструментами сучасного навчання, адже вчитель – візитівка реформи, головний рушій змін. А діти, які розпочали навчання в новій українській школі, тепер шестикласники, і вони зовсім інші. Вони звикли вчитися інакше, відчувати себе вільно, любити навчатися та пізнавати світ. Від вчителя залежить, чи зацікавиться дитина в навчанні, чи зрозуміє матеріал та зрештою – чи буде себе добре почувати в стінах школи й упевнено поза ними. Вчитель розуміє, приймає й допомагає іншим прийняти особливості кожної дитини [1]. Не критикує, а підказує. Не заганяє в рамки, а допомагає розгледіти таланти. Новий учитель не залишається осторонь нових підходів і технологій, постійно самовдосконалюється та розвивається. Це партнер дитини й батьків, який допомагає учню навчитися тому, що допоможе почуватися вільно й щасливо в дорослому житті. Друг, який підтримує й допомагає, тьютор, що володіє інструментами коучингу, уміє налагодити контакти в групі, як справжній фасилітатор, та використовує новаторські практики.

Саме вмотивований, готовий до змін власного мислення педагог, що володіє новітніми компетенціями та інструментами, – головна мета НУШ. Її ж пріоритет – забезпечити професійне й особисте зростання вчителів, підвищити соціальний статус[5]. Та іноді, коли комп'ютерна програма починає працювати некоректно, ми що робимо? Перезавантажуємо.

Щоб програма НУШ давала позитивний результат і могла працювати коректно, треба натискати РЕСТАРТ і тим, хто реалізовує реформу НУШ на місцях, і тим, хто її

запровадив. Аби вони надихалися самі й надихали інших. Хто від цього виграє? Звичайно, наші діти.

Список використаних джерел

1. Дмитренко О. Вчитель НУШ – людина, яка надихає вчитися. URL: <https://osvita.ua/school/71971/>
2. Мірошнікова А. 11 запитань про класний журнал на дистанційці URL: <https://osvitoria.media/experience/9-pytan-shhodo-klasного-zhurnalu-na-dystantsijtsi/>
3. Кущенко А. Реформа освіти: як зміниться українська школа. URL: <https://www.ukr.life/uk/osvita/reforma-osviti-yak-zminitsya-ukrayinska-shkola/>
4. Як повернути українців додому: все про людський капітал. URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-povernuty-ukrayintsiv-dodomu-vse-pro-lyudskiy-kapital/>
5. Куришко Д. Реформа освіти: як зміниться українська школа. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51132632>
6. Загальноосвітніх шкіл більше не буде: інтерв'ю з представником МОН про реформу старшої школи. URL: <https://osvitoria.media/experience/gimnaziya-litsej-chy-koledzhevelyke-interv-yu-pro-reformu-starshoyi-shkoly/>
7. Андрощук А. Мотивація навчальної діяльності учнів як педагогічна проблема. URL: https://hoippo.km.ua/wp-content/uploads/2022/12/Pedag_visnik_Podil-32022.pdf
8. Гаращук А. Значення британського досвіду структурного реформування системи загальної середньої освіти для українського шкільництва. URL: https://visnyk.zu.edu.ua/pdf/visnyk89_pedagog.pdf

РОЗВИТОК ГНУЧКИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Рабовлюк Дарина Вячеславівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Дошкільна освіта»
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна
drabovluk@gmail.com

Науковий керівник – Коваленко Катерина Миколаївна,
асистентка кафедри початкової освіти
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна
ekovalenko2022@gmail.com

У сучасному світі, охопленому стрімкими змінами та неочікуваними викликами, важливість гнучких навичок стає надзвичайно актуальною. Такі навички як креативність, спроможність до адаптації, критичне мислення та ефективна комунікація, є необхідними для успішного функціонування в різноманітних сферах життя, особливо у сфері освіти. Саме вихователі відіграють ключову роль у формуванні та розвитку майбутнього покоління. Їх здатність до адаптації у вимогах освіти та розвитку суспільства в цілому є критичною для забезпечення ефективного та якісного навчання.

Досліджувати напрями набуття знань та вмінь стали дедалі більше вчених та науковців. Серед них варто відзначити дослідників Hard skills: Л. Артемову, І. Беха, Г. Беленьку, А. Богущ, Н. Гавриш, Н. Денисенко, Л. Загородню, О. Кононко, Н. Лисенко, Т. Поніманську, К. Крутій, І. Луценко; Soft skills: О. Воєділову, Л. Іванову, О. Скорнякову, Б. Счулз, Н. Длугунович, К. Коваль, А. Тютюнник, В. Шипілова та ін.

У сучасному освітньому середовищі, яке постійно змінюється та вимагає від професіоналів у галузі освіти постійного адаптування, на нашу думку, саме розвиток гнучких умінь стає надзвичайно важливим аспектом підготовки майбутніх вихователів. Ці уміння включають у себе не лише технічні навички, а й здатність до креативного мислення, вирішення проблем, адаптації до нових ситуацій та здатність до співпраці. Тому ставимо за мету розкрити значення гнучких умінь у контексті підготовки вихователів до майбутньої професійної діяльності, а також у виявленні ключових аспектів, що сприяють їхньому розвитку та використанню в практичній роботі. Аналізуючи ці аспекти, ми сподіваємося зробити вагомий внесок у підготовку майбутніх педагогів до викликів сучасної освіти та сприяти подальшому професійному зростанню у цій сфері.

Гнучкі (м'які) навички або навички всього життя дозволяють людині бути успішною незалежно від специфіки основної діяльності і забезпечують професійну мобільність. Вони включають вміння переконувати інших, презентувати себе і свої ідеї, працювати в команді, брати на себе відповідальність, бути гнучкою тощо. Фактично мова йде про особистісні, комунікативні та управлінські компетентності.

А. Тулумакос у своїх дослідженнях, простежуючи генезис і використання терміну ще з 1972 року, підкреслює, що поява та використання категорії «м'яких навичок» означає важливий розподіл між тими навичками, які були когнітивними та технічними за своєю природою (які зараз часто називають жорсткими/твердими навичками), і тими, які такими не були, але уніфікованого погляду на термін в літературі не знайшли [1,

с. 15]. На думку Т. Смагіної, гнучкі навички трактує як комплекс неспеціалізованих, важливих для кар'єри навичок, що відповідають за успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність і є наскрізними, тобто не пов'язаними з конкретною предметною сферою, поєднанням соціальних навичок, комунікативних навичок, характеру та рис особистості, ставлень, атрибутів кар'єри, соціального та емоційного інтелекту, загального інтелекту, що дозволяють людям орієнтуватися у своєму середовищі, працювати з іншими, бути успішним у провідній діяльності, досягати поставлених цілей, доповнюючи тверді навички [3, с. 74].

Такі навички, як управління увагою та концентрацією, творче мислення, логіка, просторове мислення та уява, навички роботи з інформацією, самоорганізація та тайм-менеджмент, емоційний інтелект, міжкультурна комунікація, вміння вчитися, розучуватися та переучуватися, критичне мислення тощо, є ключовими для майбутніх вихователів. Це сприяє не лише подальшому професійному зростанню, але й визначається як важлива якість педагога – абілітвність, що означає здатність адекватно сприймати, осмислювати та розуміти інших, надавати необхідну підтримку у процесі актуалізації та реалізації їх творчого потенціалу.

Сучасні педагогічні методики викладань освітніх компонентів у ЗВО, спрямовані на стимулювання розвитку гнучких умінь серед майбутніх вихователів, враховують комплексний підхід до навчання, який акцентує на розвитку не лише академічних знань, а й навичок, необхідних для успішної адаптації до змінного соціокультурного середовища та швидкоплинних вимог сучасного світу, і особливо науково-освітнього. Зазначимо найбільш ефективні методики формування гнучких навичок у майбутніх вихователів.

Ключовим підходом у цьому процесі є проблемно-орієнтоване навчання – метод, який активно залучає здобувачів вищої освіти до розв'язання реальних проблем, що сприяє розвитку їхньої творчості, критичного мислення та здатності до адаптації до нових ситуацій.

Інший важливий метод – проектне навчання, яке дозволяє здобувачам вищої освіти активно досліджувати певну тему, працюючи над проектами в групах, що сприяє розвитку комунікативних навичок, співпраці та лідерських якостей, що є необхідними для майбутніх вихователів.

Експериментальне навчання – ще один метод, який базується на навчанні через власний досвід. Воно дозволяє майбутнім вихователям отримувати практичний досвід та вирішувати реальні проблеми, що сприяє їхньому особистісному розвитку та адаптивності.

Рефлексивне навчання включає в себе регулярне самооцінювання та аналіз власного навчального досвіду, що сприяє розвитку самосвідомості та вміння вчитися на власних помилках.

Нарешті, використання інтерактивних технологій, таких як віртуальна реальність, онлайн-платформи для спільної роботи та мобільні додатки, може зробити навчання більш цікавим та зручним для здобувачів вищої освіти, сприяючи розвитку гнучких навичок [2].

Під час навчання здобувачі вищої освіти можуть зіткнутися з різними проблемами, які можуть ускладнити їхній процес підготовки до майбутньої професійної діяльності.

1. Брак мотивації або зацікавлення. Деякі здобувачі вищої освіти можуть втратити мотивацію або зацікавленість в обраній професії під час навчання, що може бути викликане рутинністю, стресом або відчуттям втоми. Для подолання цієї проблеми здобувачам вищої освіти краще знайти додаткову мотивацію через створення цілей,

пов'язаних з їхніми інтересами, а також через залучення до додаткових освітніх або волонтерських проєктів.

2. Стрес і перевантаження, що виникають через велику кількість знань та навичок, які потрібно засвоїти, особливо в періоди іспитів або практик. Розв'язати цю проблему допоможуть регулярне заняття спортом, медитація або релаксаційні техніки, а також планування часу та прийоми управління стресом.

3. Розвиток гнучких навичок, таких як ефективне планування та управління часом, може бути важким завданням для деяких майбутніх вихователів, особливо в умовах великої кількості завдань та обов'язків.

Узагальнюючими способами подолання вказаних проблем є розвиток свідомості про переваги гнучких навичок, підтримку та менторство від викладачів та колег, участь у тренінгах та курсах з розвитку професійних навичок, а також отримання практичного досвіду під час навчання. Зазначені заходи усунення проблем становлення гармонійно розвиненої особистості та професіонала з обраної справи, в нашому випадку вихователя, сприяють успішній адаптації здобувачів вищої освіти до вимог сучасного освітнього середовища та професійному зростанню.

Усвідомлення важливості для майбутніх вихователів активно розвивати гнучкі уміння у процесі навчання та підготовки до професійної діяльності є критичним у контексті сучасного освітнього середовища. Гнучкість стала ключовою якістю для успіху в умовах постійних змін та нестабільності, що характеризують сучасний світ. Розвиток «м'яких» умінь дозволяє вихователям ефективно адаптуватися до нових ситуацій, краще розуміти потреби та інтереси дошкільнят, а також знаходити інноваційні рішення навчальних завдань.

Отже, активний розвиток гнучких навичок у майбутніх вихователів через використання інноваційних підходів у навчанні є ключовими аспектами підвищення якості освіти та забезпечення позитивного впливу на розвиток дітей і молоді. Такий підхід сприяє формуванню компетентних та адаптивних вихователів, які зможуть ефективно працювати в сучасному освітньому середовищі та сприяти розвитку суспільства у цілому.

Аналіз використання сучасних технологій у вихованні, спрямованих на розвиток гнучких умінь у здобувачів вищої освіти, свідчить про потенціал цих інструментів для поліпшення процесу навчання, тому подальшому, ставимо за ціль дослідити динамічні, інтерактивні та адаптивні навчальні середовища, які сприяють розвитку цих умінь у майбутніх вихователів.

Список використаних джерел

- 1. Курінний М. С.** Формування гнучких навичок комунікації у майбутнього педагога закладу вищої освіти : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» / наук. керівник І. В. Козич. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 110 с.
- 2. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю., Стрельников М. В.** Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: навч.-метод. посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с.
- 3. Смагіна Т. М., Шуневич О. М.** Умови розвитку гнучких навичок (soft skills) педагогів у процесі навчання на курсах підвищення кваліфікації. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 2. С. 73-80.

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ТЕМИ «ЕЛЕМЕНТАРНІ ЧАСТИНКИ» В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД

Лейба Оксана Геннадіївна,
вчитель Лисичанського ліцею №7
Севєродонецького району Луганської області
м. Привілля, Луганська область, Україна
Науковий керівник – Бондаренко Ліна Ігорівна
Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
математики та інформатики
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
Oxkissmail@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0004-4104-3370>

Теоретичний огляд присвячений розкриттю особливостей викладання теми «Елементарні частинки» (рівень стандарту) в 9-х класах загальноосвітніх закладів України. Як знайти способи зробити дану тему цікавою та максимально зрозумілою для учнів 9-х класів, щоб підготувати їх до вивчення квантової фізики в старших класах? Розв'язати це питання допоможуть мультимедійні програмні додатки, які корисно використовувати на уроках фізики поряд зі стандартним лекційним та практичним матеріалом. В роботі висвітлені деякі пропозиції щодо використання сучасних інтернет-ресурсів на уроках фізики. Представлені мультимедійні онлайн-сервіси дозволять зробити уроки захоплюючими, нескладними для розуміння, підвищити мотивацію та зацікавленість учнів. Особливо в умовах дистанційного навчання. Результатом обов'язково має бути підвищення рівня знань учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Починаючи працювати над даною темою, був проаналізований стан її викладання в загальноосвітніх навчальних закладах України сьогодні. Були опрацьовані навчальні плани та підручники, рекомендовані Міністерством освіти та науки України для викладання фізики в 9 класі. Саме з 9 класу учні шкіл знайомляться з квантовою фізикою, відкривають світ мікрокосмосу як фундаментальну науку, в якій існують величезне різноманіття частинок, безліч форм та видів їх взаємодії. Цей складний для розуміння та вивчення матеріал стане більш доступним, коли використовувати більше різноманітних цифрових інструментів як на уроках, так і в домашньому опрацюванні. Сучасні 9-ти класники – це підлітки, які свої знання про навколишній світ отримують виключно через мобільні пристрої з великим різноманіттям візуальних можливостей. Саме в цьому контексті вчителі мають будувати/коригувати свої плани щодо викладання предметів (й особливо фізики).

Використання інтерактивних симуляцій в навчальному процесі на уроках фізики – це не нова пропозиція для педагогічних працівників закладів освіти. Про це написано вже досить багато наукових статей, різноманітних публікацій. В представленому теоретичному огляді мова ведеться саме про застосування інтерактивного онлайн-додатку PhET. Ця симуляція дозволить наочно представити та спростити вивчення складних наукових концепцій, фізичних процесів, законів. Адже візуалізація навчального матеріалу в разі поліпшує засвоєння та розуміння вивченого, а також – сприяє формуванню цифрової компетентності. Учні XXI століття мають особливі потреби в навчанні (й зокрема - щодо вивчення фізики), тож потрібно обирати методику

навчання так, щоб максимально враховували цифрові навички та здатність до взаємодії з технологіями здобувачів освіти.

Представлений теоретичний огляд спрямований на дослідження та аналіз переваг сучасних підходів до навчання фізики через використання цифрових технологій. Був проведений ретельний відбір онлайн-сервісів та відеоматеріалів, доступність та візуальні можливості яких зможуть збільшувати інтерес учнів до вивчення фізики. Важливим аспектом є також оцінка можливостей використання цих ресурсів для самостійного навчання вдома, а також під час дистанційного навчання.

Теоретичний огляд (як методика дослідження) включає комплексний підхід, який об'єднує наступні компоненти:

- систематичний перегляд та аналіз наукових публікацій, практичних експериментів та висновків з них, метою яких є дослідження результатів використання цифрових технологій у навчанні фізики;
- власні практичні нароби й спостереження за застосуванням онлайн-сервісів та відеоматеріалів під час уроків фізики в реальних освітніх установах (т.т. в умовах онлайн та офлайн навчання);
- суб'єктивний підхід щодо використання онлайн-технологій та результатів у вивченні фізики для кожного конкретного учасника навчального процесу (опитування, інтерв'ю з учнями та вчителями, тощо);
- об'єктивні висновки, які на фактичних даних дозволять порівняти ефективність навчання за допомогою онлайн-сервісів та відеоматеріалів із традиційними методами навчання фізики.

Теоретичний матеріал з будь-якої теми на уроках фізики у закладах освіти може суттєво поліпшитися, якщо поряд з лекціями додавати онлайн-симуляції, відео-додатки, онлайн-ігрові компоненти, візуальну презентацію експериментів тощо. На прикладі розробки уроку №1 з теми «Елементарні частинки – знайомство з квантовою фізикою» представлена спроба поєднати лекційний матеріал з цікавими інтернет-додатками. Впродовж 45 хвилин учні поринули в історію вивчення «цеглинок» Всесвіту, дізналися про Стандартну модель атома, спробували самостійно створити атом хімічного елемента з Таблиці Менделєєва а потім знайти спосіб зруйнувати цей створений елемент та побачити, який результат можна отримати.

За допомогою інтерактивної симуляції PHET 9-ти класники відкрили для себе взаємодію елементарних частинок, й врешті решт отримали відповідь на ключове запитання уроку: «Що є найменшою елементарною частинкою?»

Для створення уроку знадобилися наступні інтернет-ресурси:

- розробка презентації за допомогою CANVA, PowerPoint;
- інтерактивна симуляція <https://phet.colorado.edu/uk/simulations/browse> ;
- створення «живого» фото <https://runwayml.com/ai-tools/gen-2/> ;
- перевірка та закріплення знань в <https://onlinetestpad.com/> .

Запропоновані в теоретичному огляді відео-додатки можуть слугувати і як доповнення до традиційних уроків, і як самостійний засіб демонстрації фізичних явищ та процесів, і навіть як інструмент для актуалізації та закріплення набутих знань.

До переваг використання онлайн-сервісів та відеоматеріалів можна віднести:

- фактичну незалежність від конкретного часу та місця проведення уроку, що дозволить здобувачам освіти передивлятися відео-урок та тренувати власні вміння в будь-який вільний час (потрібен лише доступ до Інтернету з будь-якого комп'ютерного пристрою);
- спосіб звільнитися від потенціальної загрози для здоров'я та життя учнів в ході демонстрації деяких фізичних експериментів, адже у формі відео-симуляції

проведення цих експериментів у віртуальній шкільній лабораторії є максимально безпечним;

➤ представлені у віртуальних лабораторіях фізичні явища та процеси легше сприймаються через способи візуалізації та інтерактивності під час використання симуляцій, за рахунок чого суттєво збільшується інтерес до предмета, особливо завдяки можливості створювати власні проекти (оперуючи наявними фізичними параметрами в відео-симуляції), що формує обізнаність, творчу особистість та впевненість у власних думках та силах;

Теоретичний огляд сучасного стану викладання теми «Елементарні частинки» на уроках фізики 9-го класу проаналізував сучасний стан розкриття цієї теми та запропонував цікаві й доступні варіанти використання онлайн-сервісів та відеоматеріалів. Переваги такої пропозиції – це можливість зробити урок фізики захоплюючим, зрозумілим та безпечним та для всіх учасників навчального процесу.

Однак, не можна не сказати про ряд негативних факторів, які несуть з собою відео-матеріали для проведення уроків. Вони не можуть повністю замінити індивідуальне особисте спілкування вчителя та здобувачів освіти, не дадуть можливості передати наявний досвід вчителя, слідкувати за процесом та додавати важливі коментарі в ході виконання практичних завдань з предмету, обмежують активність в опитуванні тощо.

Нова ера педагогічної практики викладання фізики потребує створення агломерації традиційних та новітніх підходів, яке допоможе зробити навчання ще більш ефективним та цікавим.

Список використаної літератури:

1. Лебединська Ю.С. Стан викладання фізики елементарних частинок в курсі фізики ЗОШ // Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця (НПК-2018); матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 6-7.12.2018р. м. Суми – Суми, 2018 – С.25-26. **2. IV** Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених «Сучасні проблеми експериментальної, теоретичної фізики та методики навчання фізики (Суми, 2018). **3. Бар'яхтар В.Г.,** Божинова Ф.Я., Довгий С.О., Кірюхіна О.О. Фізика (рівень стандарту, за навчальною програмою авторського колективу під керівництвом Локтева В.М.) : підруч. для 9 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 272 с. **4. Засєкіна Т.М.,** Засєкін Д.О. Фізика : підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти; "Оріон", 2022. 271 с. **5. Сиротюк В.Д.** Фізика підруч. для 9 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ : «Зодіак ЕКО», 2009р., 207с. **6. Цибулько, Г., & Пшеничний, М.** (2024). Особливості використання комп'ютерних технологій в трудовому навчанні та вихованні учнів закладу загальної середньої освіти в умовах дистанційного навчання. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти, (20), 74–83. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.20.2023.296629> **7. Яковлєва О.** Використання комп'ютерних технологій на уроках фізики у вищих професійнотехнічних навчальних закладах освіти // Наукові записки Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти; Випуск 6 URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/228635978.pdf> **8. Жалдак М.І.** Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики: Посібник для вчителів / М.І.Жалдак, В.В.Лапінський, М.І.Шут. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова. – 2004. – 182 с. **9. Моделювання** фізичних явищ з використанням мобільних пристроїв у процесі викладання фізики / Г. В. Скрипка. - Актуальні питання природничо-математичної освіти. 2017. №9 **10. Плющай І.І.** Квантова та атомна фізика елементи квантової механіки // Курс фізики, 329 **11. Кузьменко Ольга** вивчення симетрії елементарних частинок / Наукові записки Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти; Випуск 7(1), URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/228635147.pdf>

**ПАРТНЕРСТВО МІЖ ОСВІТЯНАМИ ТА ФАХІВЦЯМИ ЦЕНТРУ
ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ:
ТЕОРІЯ І ДОСВІД**

Таранець Альона Володимирівна,

І курс, аспірантка,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна
alenataranec2019@gmail.com

Науковий керівник – Караман Олена Леонідівна,
доктор педагогічних наук,
професор, ректор
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна
karaman.olena.lnu@gmail.com

Сьогодні система освіти зазнає значних змін, пов'язаних із внесенням коректив у цілі, завдання та зміст освітнього процесу. Але глибина та сутність цих змін насамперед залежать від фахового рівня спеціалістів, які могли б втілювати у практичну діяльність сучасні освітні технології. Набуває актуальності проблема підвищення професійної компетентності педагогічних працівників, їхнього професійного розвитку. Реформа системи освіти заклала правові підстави для об'єднання педагогів у професійні спільноти, які створюються з метою розбудови професійного синергічного середовища, що надихає та мотивує до професійного розвитку. У свою чергу Центр професійного розвитку педагогічних працівників на засадах партнерської взаємодії виступає як менеджер розвитку професійної компетентності педагога та координатором діяльності педагогічних спільнот [4].

Проблему партнерства вчені розглядають із різних позицій. Зокрема, сутність партнерської взаємодії визначають як: самомотивований процес налагодження контактів з іншими людьми (І. Бех, І. Вілкова, Л. Долинська, В. Рибалка та ін.); як модель міжособистісних відносин (Л. Велитченко, І. Зимня); гарант продуктивних стосунків між людьми, спосіб вирішення проблем; психологічний показник рівня особистісного і професійного зростання людини (Д. Міль). Партнерська взаємодія має характер обміну досвідом, ідеями, почуттями, настроями, матеріальними носіями результатів діяльності [1].

Здатність до партнерської взаємодії освітян тлумачиться як спроможність особистості до системи взаємин із іншими на засадах рівності, взаємної узгодженості дій в умовах спільної діяльності з метою досягнення обопільного успіху. Це передбачає необхідність володіння педагогом достатнім рівнем знань, здібностей, умінь, навичок та особистісними якостями. Основою такої здатності є уміння результативного та позитивного професійного спілкування, набуття навичок соціальної взаємодії, а це: вміння працювати в команді на рівних умовах, брати відповідальність за особисті та спільні рішення, критичність мислення [1]. Прикладом соціальної взаємодії виступають педагогічні професійні спільноти.

На сьогодні в державі напрацьовано позитивний досвід функціонування професійних спільнот освітян, але наразі у них немає гідного конкурента у царині навчання, виховання й соціалізації прийдешніх поколінь, і допоки такий конкурент не

з'явиться, її статус у суспільстві залишатиметься відносно стабільним і престижним, і це гарантує поповнення її лав новими членами [2].

Суспільні зміни, що відбуваються сьогодні внаслідок воєнного конфлікту, вимагають зростання ролі та більш активної діяльності педагогічних спільнот у вирішенні важливих питань професійного педагогічного розвитку, а саме: формування індивідуального плану професійного вдосконалення педагога; виявлення, популяризації ефективних педагогічних технологій та практик; створення інноваційних педагогічних проєктів; розгляду і всебічного використання в сучасних умовах цілісних педагогічних систем минулого; здійснення педагогічного наставництва та супервізії для впровадження змін; опрацювання законодавчої бази, державних нормативних документів, методичних рекомендацій тощо. А як допомогти педагогам розвиватися з урахуванням вище перелічених викликів, перед якими стоїть освітянська спільнота та суспільство, зберігаючи професійну свободу, на засадах партнерства, має вирішувати Центр професійного розвитку педагогічних працівників, у повноваження якого входить підвищення професійної компетентності педагога.

Узагальнюючи різні аспекти взаємодії між педагогічними спільнотами громади та Центром професійного розвитку педагогічних працівників Лубенської міської ради, зазначимо кілька ознак партнерства цих суб'єктів:

- взаємообумовлений контакт і вплив суб'єктів один на одного для вирішення питань;
- взаємодія, направлена на прийняття рішень, коригування цілей, дій і поведінки суб'єктів;
- толерантне ставлення учасників до позиції партнерів;
- рівноправність сторін у виборі шляхів вирішення питань;
- добровільність у визнанні партнерських відносин і долучення у спільну діяльність;
- здійснення вибору партнерами цілей, шляхів, методів, засобів на основі компромісу, доброзичливості, довіри, рівності;
- взаємовигідна зацікавленість сторін, повага і врахування інтересів один одного, оскільки вирішальним фактором є взаємна корисність;
- спільна взаємна відповідальність за дії, виконання поставлених завдань, прийнятих особистих зобов'язань, отриманий результат [5]. Саме ці пріоритети є основними у Концепції «Нова українська школа».

Центр професійного розвитку педагогічних працівників як установа, що покликана допомагати педагогам у здійсненні їх професійної діяльності, є потужною рушійною силою для професійного розвитку педагогічних працівників, працює на випередження, забезпечує індивідуальні потреби освітян, напрацьовує базу даних, сприяє регіональному забезпеченню якості освіти, змінює освіту за рахунок трансформації досвіду та впровадження інновацій.

Місія Центру професійного розвитку – стати мобільною й дієвою службою професійного розвитку і підтримки педагогічних працівників; сприяти професійному розвитку педагогів, розбудувавши професійне педагогічне середовище як синергічну взаємодію зацікавлених сторін на основі ціннісних засад та сталого партнерства, надавши можливість всім охочим отримати чи покращити знання, вміння, навички в межах професійної діяльності, що забезпечить досягнення належних стандартів якості освіти [4].

Саме фахівці Центру професійного розвитку педагогічних працівників формують сприятливе, партнерське середовище для гуртування освітян, які мають спільні переконання, цінності, прагнення й готові професійно зростати.

Застосовуючи практико-орієнтований підхід на засадах партнерства та вільного вибору педагогами освітніх послуг, Центр професійного розвитку педагогічних працівників постійно створює умови та можливості для побудови індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагогів через удосконалення раніше набутих та/або набуття нових компетентностей педагогічними працівниками у межах професійної діяльності або галузі знань з урахуванням вимог відповідного професійного стандарту.

Отже, дослідивши проблему партнерства між освітянами та фахівцями Центру професійного розвитку педагогічних працівників, виокремлюємо критерії, що визначають ефективність організації партнерської взаємодії:

- позитивна взаємозалежність суб'єктів міжособистісної взаємодії (усвідомлення спільної мети, наявність загальних ресурсів, спільні зусилля для розв'язання проблем);

- дотримання права на автентичність кожного учасника партнерської взаємодії;

- рівень усвідомлення індивідуальної та групової відповідальності (внутрішня і зовнішня мотивація спільної діяльності суб'єктів);

- можливість задовольняти міжособистісні потреби в процесі спільної діяльності та спілкування;

- підтримуюча співпраця, що забезпечує сприятливий психологічний клімат взаємодії;

- високий рівень розвитку соціальних умінь і навичок спілкування.

У цій важливій діяльності Центр професійного розвитку педагогічних працівників надає освітянам всебічну підтримку, здійснює науковий, інформаційний та консультативний супровід на засадах партнерства, створюючи умови для розвивального професійного середовища. Це забезпечує безперервну освіту педагогів, удосконалює зміст професійного розвитку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, забезпечує функціонування й розвиток конкурентного ринку освітніх послуг у сфері фахового зростання освітянської спільноти.

Список використаних джерел

1. Ковальчук В. А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с. **2. Донченко О. А.** Педагогічна спільнота: психосоціальний аспект. Колективна монографія / За ред. О.А. Донченко. К.: Педагогічна думка, 2007. 192 с. **3. Петрунько О. В.** Консолідувальний потенціал педагогічної спільноти в умовах суспільних змін. *Проблеми політичної психології* : зб. статей / Асоц. політ. психологів України, Ін-т соц. та політ. психології. К.: Міленіум, 2016. Вип. 2 (16). С 146–156. **4. Кипиченко Н., Федоренко О.** Консультуємо та створюємо професійні спільноти: путівник для консультантів центрів професійного розвитку педагогічних працівників. Київ, 2022. 42 с. **5. Романюк І.** Як Центр професійного розвитку допомагає професійним спільнотам розвивати дошкільну освіту. *Практика управління дошкільним закладом*, № 09 (128), вересень 2021.

ІННОВАЦІЙНІ КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Лиманська Світлана Сергіївна,
II курс, другого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Спеціальності 014.021 Середня освіта (Англійська мова і література),
Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «ДДПУ»,
м. Дніпро, Україна
slanna75@ukr.net

Єфімов Дмитро Володимирович,
Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки та методики викладання
Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ ДДПУ,
м. Дніпро, Україна, jaster19911@gmail.com

Освіта є однією з важливих сфер діяльності людини та визначає розвиток людської цивілізації. Всі у світі розуміють – майбутнє цивілізації залежить від рівня інтелектуального та творчого розвитку насамперед молоді. Освіта є важливою для всіх сфер діяльності людини: економіка, охорона здоров'я, промисловість, культура та інші сфери. Сучасні інформаційні і телекомунікаційні технології, що були створені не для потреб освіти, здійснюють справжню революцію в освіті. Необхідна умова використання інформаційних технологій є реформування системи освіти.

Над питанням дослідження використання сучасних інформаційних технологій у формуванні іншомовної компетентності на уроках іноземної мови займалися такі науковці: Є. Азимов, Р. Вільямс, О. Громова, Т. Кірш, Є. Маслико.

Міністерство освіти України повідомляє, що в реаліях сьогодення освіти модернізація змісту освіти є одним із пріоритетних завдань МОН. На думку сучасної практикни С. Г. Литвинової, що досліджує питання вдосконалення системи освіти України зазначає, що модернізація системи освіти полягає в пошуку сучасних, нових підходів до організації процесу навчання. Електронні освітні ресурси є однією із складових навчального процесу, що використовується, щоб забезпечити різні види навчальної діяльності учнів при класно-урочній, самостійній, індивідуальній та дистанційній формі навчання [2, с. 28].

За результатами наукових напрацювань вітчизняних дослідників В. Бикова, Р. Гуревича, А. Гуржія, Ю. Жука, В. Кухаренка, В. Лапінського, В. Олійника, С. Семерікова, О. Співаковського, О. Спіріна, П. Стефаненка, І. Теплицького та інших є створення відкритих електронних освітніх ресурсів (ВЕОР) на методологічними і теоретичними засадами. При створенні ВЕОР було враховано положення «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», «Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років» в навчальний процес впроваджуються ІТ та сучасні електронні підручники.

У сучасному світі все частіше постає питання використання інноваційних комп'ютерних технологій у навчальному процесі. Це включає не тільки нові технічні засоби, але й нові форми та методи навчання і застосування нового підходу до вивчення іноземних мов. Невід'ємною складовою сучасного суспільства в цілому є діджиталізація освіти. Цифрові технології, що використовуються у дистанційному навчанні мають не лише переваги, а й мають загрози.

В наші дні за умов розвитку інформаційного суспільства існує нагальна потреба в пошуку різних форм навчання, які б ґрунтувалися на застосуванні різних інтерактивних методів, що ведуть до розвитку компетентностей ХХІ століття. Відповідно до звіту

ЮНЕСКО людина майбутнього має відповідати таким критеріям: «вчитися, щоб діяти», «вчитися, щоб жити разом».

Над питанням розробки та впровадження ІКТ в навчальний процес активно працювали та займаються такі вітчизняні вчені: Ю. Горошко, Е. Кузнецов, Ю. Машбиць, Є. Смірнова, М. Головань, В. Монахов, О. Тесленко, Т. Чепрасова, М. Шкіль, Є. Дмитреєва, С. Новиков, Є. Полаг, Т. Поліпова, Л. Цветкова.

За дослідженнями ЮНЕСКО інформація з різних видів джерел людиною запам'ятовується по-різному, до прикладу, коли людина слухає, то запам'ятовує 15% мовної інформації, коли дивиться обсяг інформації, що запам'ятовується складає 25% видимої інформації, а коли одночасно слухає та бачить відсоток запам'ятовування складає 65%.

Термін «штучний інтелект» (ШІ) вперше у 1956 році використав Д. Маккарті в коледжі Дартмута, у Гановері (Нью Гемпшир) на конференції. Наступним етапом розбудови теорії стала програма GPS (general problem solver (GPS)). GPS було створено для розв'язання будь-яких логічних задач.

Дослідники ШІ виділяють два типи ШІ: слабкий та сильний. Перший тип ШІ виконує завдання вузького переліку. Другий тип ШІ здатний до виконання будь-якого людське завдання, проте такої системи ШІ ще не створили, але в цьому напрямку здійснюються розробки [6, ст.11].

У 1995 році професор освітніх технологій Університету Сан-Дієго (США) Бернард Додж вперше використав термін WebQuest. Професор розробляв інноваційні додатки Інтернету для впровадження в навчальний процес при викладанні різних навчальних предметів. Викладач вибирає завдання для виконання учнями індивідуально чи в групах з використанням Інтернет-ресурсів.

М.А. Кислова, В.О. Куклева, Н.В. Рашевська, С.О. Семерікова, К.І. Словак, Ю.В. Триус у своїх роботах висвітлюють питання розробки та використання складових мобільних середовищ навчання.

Під терміном «мобільне навчання» (mobile learning (M-learning)) розуміють використання мобільних та портативних ІТ-пристроїв, включаючи кишенькові комп'ютери PDA (Personal Digital Assistants), мобільні телефони, ноутбуки та планшетні персональні комп'ютери (ПК) у навчальному процесі. M-learning новинка ІТ, що незалежить від часу та місця та з допомогою мобільних пристроїв дозволяє ввійти в мережу Інтернет, знайти потрібну навчальну інформацію, пройти тест. Метою M-learning є доступність процесу отримання та засвоєння знань, їх гнучкість та персоналізованість [2].

Найпоширенішими сервісами для проведення уроків при змішаному навчанні або дистанційному навчанні є наступні:

- Meet Google (<https://meet.google.com>), що входить до складу G Suite for Education потужний інструмент з великою кількістю переваг: прийняти чи заборонити вхід на зустріч, є можливість відключати або видаляти учасників при необхідності, не дозволяє користувачам без облікового запису Google приєднуватися до зустрічі.

- Zoom (<https://zoom.us/download/>) –даний сервіс було розроблено для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей. Для роботи з сервісом потрібно створити обліковий запис. Сервіс зручний для індивідуальних та групових занять. Відеоконференція тривалістю 40 хвилин є безкоштовною, але на період пандемії обмеження у часі було знято. Заняття можна запланувати заздалегідь, а можна використовувати посилання для постійних зустрічей на запланований час. Є можливість демонстрації вбудованої дошки. На зустріч можна зайти з будь-якого пристрою за посиланням або ідентифікатором конференції [5, с. 116].

- Skype – програма, для здійснення безкоштовних відео- та голосових викликів, проведення конференцій з можливістю миттєвого надсилання повідомлення та обміну файлами з іншими користувачами Skype. Дозволяє для входу використовувати будь-які гаджети. Skype є безкоштовним для завантаження та простим у використанні. Можна проводити конференції за участі 100 учасників.

- Cisco Webex Meetings (<https://pricing.webex.com/ua/uk/hybrid-work/meetings/>) – є зручною програмою для організації вебінарів та відеоконференцій на базі хмарної платформи. За допомогою програми можна спілкуватися в чаті, здійснювати аудіодзвінки та обмінюватися файлами. Програма інтегрована з Outlook та іншими продуктами від Microsoft Office. Що дозволяє переглядати в чаті файли, тексти, таблиці та презентації. Є функція демонстрації екрану з можливістю малювати на віртуальній дошці.

До основних форм онлайн-комунікацій можна віднести: відеоконференцію, форум, чат, блог, електронну пошту, анкетування, соціальні мережі, служби обміну миттєвими повідомленнями та мобільні застосунки такі як Viber, Telegram, де можна створити закриті групи, спільноти, чати, обговорювати теми, завдання, проблеми та обмінюватись інформацією.

- LearningApps.org – онлайн-сервіс для створення інтерактивних навчально-методичних матеріалів та цікавих завдань (кросворди, тести, вікторини та ін.) на різну тематику. Можна використовувати як індивідуально, так і з інтерактивною дошкою. Наявна велика база напрацювань інших користувачів з 32-х навчальних дисциплін (історія, географія, математика, іноземні мови).

Серед онлайн-дошок, що використовують у своїй роботі вчитель основними можна назвати Migo (раніше RealtimeBoard), Lino it, Padlet.

Науковцями Британської ради було здійснено аналіз інновацій у навчанні англійської мови та серед багатьох виокремили найефективніші методи навчання англійської мови, які дозволяли використовувати мову креативно перетворивши навчальний процес у захоплюючу діяльність є метод змішаного навчання, що передбачає поєднання ІКТ та класичного навчання. За допомогою сервісу <https://ellii.com/discover> можна урізноманітнити уроки англійської мови, тут представлено велику базу навчальних матеріалів, що стану у нагоді викладачу.

Сучасні педагоги часто в навчальному процесі використовують гру. Використання ігрових підходів для неігрових процесів називають гейміфікацією (або ігрофікацією). Впровадження в сучасній освіті гейміфікації охоплюємо різні її сфери, що дозволяє розглядати гру як метод навчання та виховання, уміння досягати поставлених цілей учнями, керувати своїми емоціями, правильно і раціонально використовувати свій час, отримуючи мотивацію та досягаючи результатів. Гейміфікація є складовою під час ДН, що урізноманітнює онлайн-зустрічі з інформативних на цікаві. Серед існуючої великою кількістю сервісів та співтовариств, що використовують гейміфікацію для освіти для застосування на уроках іноземних мов можна застосувати: LinguaLeo (<https://lingualeo.com/uk>) – цікавий і ефективний спосіб вивчення англійської мови. ІКТ доцільно використовувати для ефективного розвитку усних навичок учнів, які дозволяють вивчати іноземну мову вдома. «Тобто, учні можуть покращити свої мовленнєві навички, використовуючи такі ресурси, як онлайн-симулятори, ігри та тести. А саме, використовувати такі сайти, як На урок, Всесвіта, Wordwall, Liveworksheets.com, Duolingo, Quizlet».

Яскравий приклад застосування штучного інтелекту для ефективного вивчення іноземної мови є використання спеціально розроблених програм та додатків. Одним із таких є інтерактивна платформа MyEnglishLab від Pearson. Платформа може

контролювати час виконання завдань, зберігати усі результати, але й обирати кращі та сприяти тренуванню у будь-який зручний час.

Головні дидактичні функції, «що реалізує MyEnglishLab є пізнавальна, розвиваюча ..., тренувальна ..., діагностична ..., комунікативна ...» [цит. 3, с. 84].

MyEnglishLab – онлайн інноваційна платформа з наданням тисячі різноманітних видів діяльності у різноманітних форматах з вивчення англійської мови та забезпечує індивідуальний зворотній зв'язок; дозволяє виконання завдання 24/7; підходить для різних стилів навчання; є велика кількість контрольованої практики на базі ПК, які можна виконати у будь-якому місці та будь-коли [4, с. 54].

Вчителі можуть використовувати платформу MyEnglishLab для навчання англійської мови у будь-якому форматі: очного, змішаного чи дистанційного навчання. На даній платформі електронні підручники з кодом доступу до них. Підручники видавництва Pearson розраховані на різні вікові категорії на рівні володіння мовою: Wider World, Go Getter, THINK, Focus, High Note, Roadmap. Підручники видавництва мають гриф МОН.

Вчителю зручно призначати домашнє завдання онлайн, перевірку здійснює система, також вчитель може прослідкувати прогрес у навчанні. Широка лінійка книг для підготовки до ЗНО. Вчителі також використовують для підготовки до ЗНО сайт <https://osvita.ua/test/training/> та освітню платформу iLearn <https://ilearn.org.ua/#exerciser>, на даній платформі також можна переглянути вебінари з англійської мови на теми, що винесені на ЗНО та пройти тестування [1, с. 154].

Використання інтерактивного навчання на уроках англійської мови є засобом досягнення сприятливої для навчання атмосфери: доброзичливості, співробітництва, порозуміння. Використання інтерактивних програм, відео, презентацій, мобільних додатків на уроках значно підвищує мотивацію до вивчення іноземної мови та покращує інтенсивність навчального процесу. Комп'ютерні навчальні програми мають багато переваг перед традиційними методами навчання, надають можливість учнів практикуватися у різних видах діяльності, а також з можливістю тренування наближеного до ЗНО.

Список використаної літератури

1. Гуревич Р.С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід: навчальний посібник / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, Л. С. Шевченко ; за ред. Гуревича Р. С. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. – 348 с. **2. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи.** Збірник наукових праць. Випуск 5. / За ред. М.М. Козяра, Н.Г. Ничкало. – Львів: ЛДУ БЖД, 2017. – 400 с. (28-32) **3. Зубенко О. В.** Штучний інтелект і вивчення іноземної мови. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 7. Т. 2. Ужгород, 2019. С. 80-85. **4. Кушмар Л. В.,** Колот Л. А. Myenglishlab як одна з інноваційних платформ змішаного навчання. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, 2019. Вип. 89. С. 52–58. URL: <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2019-89-08> (дата звернення: 26.03.2024). **5. Розвиток інформаційно-цифрового навчального середовища закладу загальної середньої освіти : методичний посібник / О. В. Овчарук, О. О. Гриценчук, І. В. Іванюк, Л. А. Карташова, О. Є. Кравчина, М. П. Лещенко, І. Д. Малицька.** Київ: ІЦО НАПН України. 2022. 223 с. **6. Порохова О. Є.** Сутність і проблематика штучного інтелекту. Одеса, 2019. 30 с.

РОЗВИТОК АБНОТИВНОСТІ ПЕДАГОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тернієвський Юрій Іванович

аспірант спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Державний заклад «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

ternievskij-jura@ukr.net

Науковий керівник – Перова Світлана В'ячеславівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач

кафедри східної філології і перекладу

Державний заклад «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

svitlanaperova15@gmail.com

У контексті завдань сучасної освіти все більшої актуальності набуває проблема готовності педагога до професійної діяльності з обдарованими дітьми та студентами. Своєчасно помітити обдаровану особистість, адекватно її сприймати, розуміти, не загальмувати зростання її здібностей, надавати їй необхідну психолого-педагогічну підтримку в розвитку і реалізації індивідуального потенціалу — ця комплексна здатність педагога набула у психолого-педагогічній науці назву абнотивності. Проблеми феномену абнотивності розкриті у роботах Ю. Адушевої, В. Веблера, Ю. Дубровіної, А. Зверевої, А. Карпова, М. Кашапова, Ю. Корнілова, О. Ракитської та інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що до теперішнього часу склалися певні передумови для науково-практичного вирішення проблеми підготовки педагога до роботи з обдарованими дітьми та студентами: соціальні (потреба суспільства, системи освіти в педагогах, що володіють комплексом професійно значущих якостей); теоретичні (у психології та педагогіці актуалізована проблема розвитку творчого педагога); практичні (у програмах роботи з обдарованими дітьми та студентами передбачена розробка системи діагностики професійних якостей педагогів, які працюють з ними). Значний арсенал сучасних науково-практичних та методичних напрацювань з проблеми підготовки педагогів до роботи з обдарованими вихованцями вищих, загальноосвітніх та дошкільних закладів освіти вже накопичений (В. Алфімов, О. Асмолов, І. Бех, В. Богін, Ю. Гільбух, В. Кремінь, Н. Лейтес, С. Максименко, О. Матюшкін, О. Мелік-Пашаєв, В. Моляко, О. Музика, В. Рибалка, В. Роменець, В. Семиченко, Г. Ульянова, Л. Шавініна, М. Шемуда та інші).

Водночас у роботах багатьох вчених підкреслюється необхідність якомога більш інтенсивного і широкого впровадження у систему професійної підготовки фахівця технологій стимулювання творчої свідомості, творчої поведінки, творчої діяльності в повсякденних умовах навчально-професійного життя [1; 2; 3].

Сучасними педагогами та психологами широко обговорюються питання розробки та координації різних проектів і програм, спрямованих на вивчення і формування професійно-особистісної готовності педагогів до роботи з креативними дітьми та студентами [4].

Дослідники зауважують, що багато талановитих особистостей нічим не виділяються на перший погляд, тому необхідні спеціальні знання, неабиякий досвід, щоб виокремити їх серед загальної маси. Ще більш значна особлива підготовка вимагається, щоб вміти працювати з такими дітьми та студентами [1; 2].

При цьому у психолого-педагогічній науці та практиці поки що недостатньо уваги

приділено дослідженню проблеми абнотивності педагогів, діяльність яких тісно пов'язана з розвитком обдарованості дітей та юнацтва, задоволенням їх потреб у самовизначенні і творчій самореалізації.

Проблема підтримки творчого зростання студентів, або ж абнотивності, як науковий та прикладний напрямок увійшли до спектру сучасних досліджень професійних компетентностей педагогів вищої школи. Абнотивність є важливою складовою частиною професійної компетентності педагога, що уможливорює як професійне та особистісне зростання, так і розвиток креативності студентів.

Поняття «абнотивність» визначають як комплексну здатність педагога до адекватного сприйняття, розуміння та осмислення креативного студента, змуги виокремити обдарованих студентів і надати їм потрібну психолого-педагогічну підтримку протягом актуалізації та реалізації їхнього творчого потенціалу [1].

Учена Т.І. Доцевич визначає абнотивність як змугу педагога допомогти студенту у розвитку його особистості і характеризується спрямованістю особистості викладача на суб'єкта навчальної діяльності та на навчальне завдання [5].

У структурі абнотивності визначають наступні складники: емпатію, рефлексивність, актуальну креативність, соціальний інтелект та мотиваційно-когнітивний складник [4; 5].

Абнотивність охоплює креативність самого викладача, мотиваційно-когнітивний складовий компонент та рефлексивно-перцептивні здібності, що передбачають здатність до вивчення особистості студента, розуміння його, співпереживання йому, змугу проникнути в індивідуальну своєрідність кожного студента, а також здатність оцінити, проаналізувати, краще зрозуміти самого себе у педагогічній взаємодії зі здобувачами освіти [1; 5].

Для оцінювання рівня сформованості мотиваційно-ціннісного компонента компетентності педагога вищої школи у розвитку здатності студентів до творчої активності критеріями є: мотивація на творчу самореалізацію у діяльності; усвідомлення значущості творчого розвитку студентів у реалізації діяльності. Критеріями сформованості когнітивного компонента компетентності є володіння теоретичними психолого-педагогічними основами процесу творчого розвитку студентів, а також адекватна система уявлень викладачів про творчість і творчу особистість.

Проектно-організаційний компонент абнотивності може бути описаний володінням різними інструментами проектування та організації творчо зорієнтованого освітнього процесу (конструювання та проектування творчих завдань і занять; безпосередньо стиль взаємодії). Критерієм сформованості рефлексивного компонента абнотивності виступає самооцінка педагогами власної компетентності та відповідності професійної діяльності задачам творчого розвитку студентів (рефлексія педагогічного досвіду з творчих позицій) [4; 5].

Отже, елементом творчості та невід'ємним компонентом професійної компетентності кожного викладача вищої школи є абнотивність. Без розвитку у викладача абнотивності як здатності до підтримки креативного студента майбутньої творчої особистості не відбудеться.

Список використаних джерел

1. Доцевич Т.І. Абнотивність у характеристиці метаконітивної компетентності особистості викладача вищої школи. *Вісник ОНУ. Серія «Психологія»*. 2013. Т. 18. Вип. 4 (30). С. 69-78. 2. Зотова І.М., Василькова О.І. Феномен абнотивності педагога як проблема психолого-педагогічного супроводу креативного учня. *Наступність між початковою та основною ланками в контексті переходу школи на 12-річний термін навчання: матеріали електронної Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Донецьк: Донбас, 2007. С. 14-17. 3. Моляко В.О. Психологія творчості — нова

парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 8. С. 1-4. **4. Федоров М.П.** Педагогічні умови підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Луганськ, 2000. 19 с. **5. Хлівна О.М.** Формування психологічної готовності до роботи з обдарованими дітьми у студентів педучилища: автореф. дис. канд. психол. наук: спец. 19.00.07. Київ, 1999. 17 с.

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПРОВЕДЕННІ ДЕМОНСТРАЦІЙНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З ФІЗИКИ.

Тетерешенко Олена Володимирівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Середня освіта (Математика Фізика)
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава Україна
ee3287390@gmail.com

Науковий керівник – Бондаренко Ліна Ігорівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри математики та інформатики
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава Україна
lina.igorevna2014@gmail.com

У сучасному світі швидкого технологічного розвитку цифрові інструменти стають все більш важливими в освіті, особливо у вивченні фізики.

Використання цифрових засобів при проведенні демонстраційних експериментів значно полегшує процес навчання, робить його більш доступним і зрозумілим для здобувачів освіти, а також підвищує їх інтерес до вивчення предмету.

Важливу роль у пізнанні фізичних явищ і законів відіграють демонстраційні досліди на уроках фізики в загальноосвітніх навчальних закладах. Це дозволяє учням візуально спостерігати, аналізувати та експериментувати з різними фізичними явищами, що дозволяє їм навчатися ефективніше.

Метою роботи є розкриття важливості використання комп'ютерного моделювання у проведенні демонстраційного експерименту з фізики. Добрати доцільні сервіси за темами Молекулярної фізики та Термодинаміки.

В.Ф. Савченко вважає, що демонстраційний експеримент як метод навчання належить до ілюстративних методів. Головна дійова особа в демонстраційному експерименті – вчитель, який не лише організовує навчальну роботу, але і проводить демонстрацію дослідів. Демонстраційний експеримент має суттєвий недолік – учні не працюють з приладами (хоча деякі з них можуть залучатись до підготовки демонстрацій). Демонстрація – це показ, ілюстрація вчителем фізичних явищ і зв'язків між ними; демонстрація призначена для одночасного сприйняття фізичного явища учнями всього класу [5].

Як зазначається у роботі Масюк О.В. ще академік С.І. Вавілов вказував на подвійну роль експерименту:

- 1) експеримент доводить або відкидає яке-небудь положення;
- 2) експеримент може стати передумовою нової теорії або гіпотези, яка повинна бути підтверджена новими експериментами. Обидві сторони експерименту нерозривно зв'язані

Як зазначає О. Федішин - навчальний експеримент є важливою частиною методичної системи вивчення фізики. Він сприяє розвитку необхідних практичних навичок, дослідницьких вмінь та особистого досвіду експериментальної роботи серед учнів. Завдяки цьому вони набувають здатності вирішувати навчальні завдання за допомогою фізичного експерименту. [2]

На думку Садового М.І. зі зростанням можливостей комп'ютерної техніки розширюється і якість виконання демонстраційного експерименту. Заслужують особливої уваги ергономічні аспекти комп'ютеризації навчально-виховного процесу з фізики наприклад, тепловий рух молекул (атомів) речовини, ядерні реакції, взаємне перетворення елементарних частинок. У такий спосіб формується інноваційна техніка демонстрацій, розробляються комп'ютерні програми, здійснюються моделювання фізичних процесів. Такими є програми, що моделюють процеси з молекулярної фізики, де кожній частинці відповідає структура, що включає такі поняття як: масу, радіус, вектор швидкості, координати на площині.

На відміну від традиційного демонстраційного експерименту комп'ютерне моделювання має ряд суттєвих переваг, зокрема:

- відтворювати на екрані моделі будови речовини, яким властиве багато спільного з об'єктами представлення з повнішим його описом;
- забезпечувати кольорове зображення;
- легко змінювати значення параметрів, чим забезпечуються кращі можливості формування енергетичних понять температури, тиску;
- миттєво переходити на різні режими швидкостей хаотичного і неперервного руху частинок, сповільнювати темп демонстрації.

Корисним є використання комп'ютерного моделювання не лише для недосяжних спостережень процесів, а й небезпечних. Комп'ютерні моделі дозволяють візуалізувати наукові моделі, що описані математичними рівняннями [5].

Навчальні фільми відтворюють різні процеси, використовуючи як реальну, так і комп'ютерну графіку. Мультимедійні презентації дуже ефективні на уроках, лекціях, конференціях та індивідуальних виступах як вчителів, так і учнів.

Наведемо приклад розробки уроку з використанням цифрових інструментів для демонстраційного експерименту:

Тема: Температура. Внутрішня енергія. Теплопередача

Мета:

- Урок нових знань з теми "Температура. Внутрішня енергія. Теплопередача".

- Розвивати логічне мислення, вміння аналізувати та робити висновки.

- Виховувати інтерес до фізики, культуру спілкування.

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань.

Інструменти:

Платформа для онлайн-навчання (Zoom, Google Meet)

Презентація

Інтерактивні завдання: learningapps

Віртуальні лабораторії <https://www.vascak.cz/>

Для демонстраційного експерименту за цією темою пропонується платформа «Vascak», яка дає можливість показати дослідження впливу температури на різні метали, нагрівання води, зміни внутрішньої енергії та теплопередачі. Також може бути використано більш досліджений та популярний сервіс PhET Interactive Simulations але він на жаль має менший функціонал за темами Молекулярної фізики та Термодинаміки.

Для перевірки знань пропонуємо скористатись можливостями сервісів learningapps або justclass.

Використання цифрових інструментів у проведенні демонстраційного експерименту на уроках фізики відкриває нові можливості для вивчення цього предмету, роблячи його більш доступним, безпечним та цікавим для учнів. При підготовці роботи було проаналізовано ряд сервісів що дають можливість проводити демонстраційний експеримент для змішаного формату роботи. Найдоцільнішим з інструментом для

демонстраційного експерименту за темами Молекулярної фізики та Термодинаміки було виділено платформу «Vascak».

Подальшу роботу вбачаємо у дослідженні сервісів для онлайн демонстрацій до інших тем з фізики.

Список використаних джерел

1. Бар'яхтар В. Г., Довгий С. О., Божинова Ф. Я., Кірюхі- на О. О. Фізика : підруч. для 8 кл. закл. загал. серед. освіти; за ред. Бар'яхтара В. Г., Довгого С. О. — 2-ге вид., перероб. — Харків : Вид-во «Ранок», 2021. — 240 с.: іл., фот..**2. Федишин О.** Навчальний фізичний експерименту у формуванні експериментальної компетентності учнів при вивченні фізики на профільному рівні. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія: Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ, 2017. Випуск 59. С. 198 – 203. **3. Головін М. Б,** Головіна Н. А. Деякі перспективи реалізації модельних експериментів на комп'ютері та створення віртуальних лабораторних практикумів з фізики //Науковий вісник ВДУ. Луцьк 2001 - с. 116-121. **4. Демкова В.О.** Навчальний фізичний експеримент з використанням phet-симуляцій. Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна освіта і наука: проблеми, перспективи, інновації» / Демкова В.О., Кузьминський О.В., Мисліцька Н.А. / Відповідальний редактор проф. Т.Ю. Дудка. К., 2021. С. 134-138. **5. Садовий М.І.,** Вовкотруб В.П., Трифонова О.М. Вибрані питання загальної методики навчання фізики: навчальний посібник [для студ. ф.-м. фак. вищ. пед. навч. закл.] – Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2013. – 252 с. **6. Сайт** Інтерактивних симуляцій PhET. Режим доступу: <https://phet.colorado.edu/uk/> **7. Сайт** Інтерактивних симуляцій vascak.: <https://www.vascak.cz/> Сайт Інтерактивних завдань: <https://learningapps.org/5603198>

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД У МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ ЯК ФАКТОР ОПТИМІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ТА ВИРОБНИЦТВА В УНІВЕРСИТЕТІ

Шелупахіна Тетяна Володимирівна,

кандидат філософських наук, доцент
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Київ, Україна
tatyana.shelupakchina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9286-6439>

Важливим завданням підготовки здобувачів аудіовізуального мистецтва та виробництва в університеті є формуванні фахівців, здатних здійснювати професійну діяльність із урахуванням широкого спектру міждисциплінарних зв'язків, генерувати на цій основі нові ідеї та втілювати їх у власній творчо-виробничій діяльності. Реалізація цього завдання можлива шляхом застосування інтеграції як одного з провідних принципів навчання здобувачів творчих спеціальностей в університеті.

Теоретичну основу дослідження проблеми інтеграції як принципу навчання складають праці з філософії освіти та шляхів її модернізації В. Андрущенка, В. Кременя, О. Пономарьова; наукові роботи з питань підвищення ефективності професійної підготовки фахівців та впровадження систем управління якістю освіти у різних галузях зайнятості О. Пометун, В. Прилипко, А. Романовича, О. Тимошенка; дослідження концептуальних засад мистецької освіти Н. Миропольської, О. Рудницької, Г. Шевченко; наукові та науково-методичні розробки з питань впровадження інтегративного підходу в практику мистецької освіти Л. Масол, О. Ничкало, О. Просіної, О. Щолокової.

Актуальність наміченої проблематики в умовах фундаментальних змін у вищій освіті обумовлена наявністю суперечностей як на теоретичному, так і на практичному рівнях, а саме:

- між необхідністю модернізації вищої освіти, вдосконалення її структури, змісту, функцій відповідно до сучасних потреб особистості й суспільства і недостатньою реалізацією цієї вимоги в навчально-виховному процесі університету;
- між соціальним запитом суспільства на підготовку фахівців з високим рівнем загальної та професійної культури, креативністю і патріотизмом і недостатнім рівнем розвитку цих якостей у випускників спеціальності «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво».

Мета роботи полягає у вивченні особливостей інтегративного підходу в мистецькій освіті як фактору оптимізації підготовки здобувачів аудіовізуального мистецтва та виробництва в університеті.

Для досягнення мети були використані наступні методи: теоретичні, котрі передбачають аналіз філософської, естетичної, мистецтвознавчої та педагогічної літератури, фахових статей і матеріалів конференцій з метою вивчення наукової інформації з теми дослідження, узагальнення новітнього педагогічного досвіду в сфері мистецької освіти, відбору та уточнення змісту необхідних наукових термінів; емпіричні: спостереження за організацією підготовки здобувачів аудіовізуального мистецтва та виробництва в університеті, опитування й тестування учасників освітнього процесу, розробка педагогічних моделей використання принципу інтеграції в підготовці здобувачів аудіовізуального мистецтва і виробництва в університеті.

Поняття інтеграція походить від латинського *integration*, поповнення, відновлення. У науковому обігу це поняття позначає «об'єднання будь-яких елементів в одне ціле; поєднання та координацію дій різних частин цілісної системи; зближення і взаємодію окремих структур» [1].

Принцип інтеграції в освіті передбачає взаємодію, об'єднання всіх компонентів навчання, всіх елементів системи, зв'язок між підсистемами елементів. Інтегративний підхід спрямований на реалізацію принципу інтеграції в будь-якому компоненті педагогічного процесу [2]. Історично розробка та впровадження елементів інтеграції в мистецьку освіту в Україні в першій половині ХХ сторіччя пов'язана з художньо-педагогічною діяльністю М. Леонтовича, М. Лисенка, К. Стеценка; до унікальних досягнень педагогіки мистецтва другої половини ХХ століття слід віднести наукову школу В. Сухомлинського, котрий розвинув і теоретично обґрунтував на новому методологічному рівні проблему інтеграції мистецтв у всій системі шкільної освіти; у наш час розробка питань мистецької освіти, в тому числі й питань інтеграції мистецтв здійснюється в контексті сучасних вимог модернізації, в аспекті новітніх педагогічних ідей (роботи О. Отич, М. Михайличенка, В. Орлова, Л. Сбітнєвої, І. Цебрій та багатьох інших науковців).

В Інституті мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка здійснюється підготовка здобувачів першого рівня вищої освіти за ОП «Ведучий програм телебачення», за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» галузі знань «Культура і мистецтво». Структурно-логічна схема ОПП містить наступні ОК мистецького спрямування:

- «Вступ до спеціальності», «Актуальні питання історії мистецтв», «Історія аудіовізуального мистецтва та виробництва» (1 курс);
- «Майстерність теле- радіо ведучого», «Операторська майстерність» (2 курс);

Оптимізація підготовки здобувачів аудіовізуального мистецтва та виробництва в університеті потребує, на наш погляд, взаємодії знань з окремих ОК мистецького спрямування з подальшою інтеграцією змістовних елементів в курсі «Естетика». Формулюючи це положення, ми спираємося на ідеї, що виникли в сучасній педагогіці мистецтва щодо розуміння сутності інтеграції знань з мистецтва. Інтеграція знань з мистецтва розглядається фахівцями як особливий фактор, котрий не тільки змінює якісні параметри змісту знання як цілого, але й стимулює виникнення нового знання, яке не завжди забезпечується засвоєнням окремого предмета. Інтеграція знань з мистецтва сприяє своєрідному переходу кількісних параметрів теоретичних знань у якісні, що опосередковують єдність емоційного і раціонального компонентів художнього мислення особистості.

Для розробки структури і змісту інтегрованого курсу з естетики доречно використати вже сформовані та апробовані в практиці мистецької освіти види інтеграції, що визначаються провідним інтегратором, зокрема:

- духовно-світоглядний вид інтеграції, який визначається на основі загального для всіх видів мистецтв тематизму, пов'язаного з художньо-образним відображенням різних аспектів культурного життя людини і суспільства;
- естетико-мистецтвознавчий вид інтеграції, який забезпечується використанням загальних для всіх видів мистецтв понять і категорій, естетичних, художніх, жанрово-тематичних;
- комплексний вид інтеграції, який передбачає одночасне використання декількох видів інтеграції [3, с. 17].

Духовно-світоглядний вид інтеграції пов'язаний з унікальною здатністю мистецтва до образного відображення духовних аспектів буття. Образна типізація обумовлює тематичний принцип побудови програми курсу, визначає логіку об'єднання

навчального матеріалу в змістовні блоки. Багатство людської духовності, втілене в типових образах мистецтва є провідною цінністю, яка стає базовою під час моделювання структури і змісту інтегрованого курсу естетики. Духовно-світоглядний вид інтеграції спирається на комплекс опорних понять: культура і мистецтво, мистецтво в системі культури, образ в мистецтві, образна типізація.

Естетико-мистецтвознавчий вид інтеграції покликаний узагальнити й розширити художній досвід здобувачів через інтеграцію навчальної інформації на вищому, теоретичному рівні. Цей вид інтеграції передбачає вивчення теоретичних понять, які визначають естетичну сутність мистецтва, його відмінність від інших форм культурної творчості. Естетико-мистецтвознавча інтеграція спирається на комплекс опорних понять: мистецтво, вид мистецтва, жанр мистецтва, стиль мистецтва, художній образ, засоби художньої виразності, художній твір, форма та зміст художнього твору, композиція і драматургія художнього твору, художня творчість, особливості естетичного сприйняття художнього твору та ін.

Комплексний вид інтеграції акцентує питання взаємодії мистецтва з іншими формами культурного життя людини і суспільства ХХ-ХХІ століть (труд, види і форми труда, наука, техніка, освіта, спілкування, відпочинок, розваги, спорт, політика, реклама, медіа-творчість та ін.); утворення на цій основі новітніх видів творчості. Комплексний вид інтеграції спирається на такі опорні поняття: історична динаміка видів мистецтва, взаємодія, взаємовплив, мистецька комунікація, мистецький синтез, арт-простір, арт-практика, арт-стратегія.

У висновку зазначимо наступне. У ході дослідження уточнений теоретичний зміст понять «інтеграція», «принцип інтеграції в освіті», «інтегративний підхід»; здійснений наголос на інтеграції знань з мистецтва як на особливому факторі, що стимулює пізнавальні процеси особистості, забезпечує якісні параметри знання як цілого, сприяє гармонізації раціонального та емоційного компонентів художнього мислення. Застосування принципу інтеграції знань у підготовці здобувачів аудіовізуального мистецтва та виробництва обумовлює виникнення нового знання на якісно вищому теоретичному рівні, чого не завжди вдається досягти в умовах вивчення окремої художньої дисципліни. Види інтеграції, що склалися в сучасній практиці мистецької освіти використані як базові при розробці теоретичного змісту інтегрованого курсу естетики. Отримані результати дозволяють зробити висновок про наукову та практичну цінність інтегративного підходу в мистецькій освіті як фактору оптимізації підготовки здобувачів аудіовізуального мистецтва та виробництва в університеті. Слід також підкреслити необхідність подальшої розробки та конкретизації питань інтеграції знань, їх екстраполяції в сферу педагогіки мистецтва та використання в практиці навчання здобувачів творчих спеціальностей в університеті.

Список використаної літератури

1. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-12384#:~:text=ІНТЕГРАЦІЯ>. **2. Інтегроване** навчання: зміна сенсу освіти та виклик для вчителів. URL: https://osvita.ua/school/method/85062/#google_vignette. **3. Масол Л.** Методика навчання мистецтву в основній школі : Методичний посібник для вчителів. Київ, Шк. світ, 2012. 128 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).

ВИКОРИСТАННЯ ЗОБРАЖЕНЬ РОБОТИЗОВАНИХ ТЕЛЕСКОПІВ У ВИКЛАДАННІ КУРСУ АСТРОНОМІЇ

Власовчук Дмитро Валерійович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Спеціальності 014.08 Середня освіта (Фізика і астрономія)
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
vlasovchuk.dmitry@gmail.com

Науковий керівник – Бондаренко Ліна Ігорівна
Доцент, кандидат педагогічних наук
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
lina.igorevna2014@gmail.com

З розвитком технологій в сучасному світі астрономія стає все більш доступною та захопливою, особливо для навчання. Бурхливим розвитком для цього посприяло створення роботизованих телескопів.

Роботизований телескоп — це астрономічний телескоп і система детектора, яка проводить спостереження без втручання людини. В астрономічних дисциплінах телескоп кваліфікується як роботизований, якщо він проводить ці спостереження без керування людиною, навіть якщо людині доводиться починати спостереження на початку ночі або закінчувати їх вранці. Він може мати програмні агенти, що використовують штучний інтелект, які допомагають різними способами, наприклад автоматичне планування. Роботизований телескоп відрізняється від дистанційного телескопа, хоча прилад може бути як роботизованим, так і дистанційним.

До 2004 року роботизовані спостереження становили переважний відсоток опублікованої наукової інформації про орбіти та відкриття астероїдів, дослідження змінних зірок, криві блиску та відкриття наднових зірок, орбіти комет і спостереження гравітаційних мікролінз.

Використання роботизованих телескопів дозволяє зробити курс астрономії більш динамічним та практичним для студентів, допомагаючи їм краще розуміти космічні явища та процеси. [1]

Одним з прикладів роботизованого телескопа є Ліверпульський телескоп.

Ліверпульський телескоп — це оптичний астрономічний телескоп діаметром 2 метри, розроблений спеціально для використання роботами. Він розташований в Атлантичному океані на острові Ла Пальма, що входить до Канарського архіпелагу. Телескоп розроблений спеціально для вивчення змінних астрономічних явищ, джерела яких змінюються в часових масштабах від секунд до років по технології Річі-Кретьєна. До них відносяться змінні зірки, акреційні диски навколо чорних дір, нейтронні зірки, білі карлики; квазари та активні ядра галактик; гравітаційні лінзи та рухомі цілі, такі як астероїди та комети. Найцікавіше, що телескоп має режим швидкого відгуку для вивчення перехідних цілей, включаючи нові, наднові та оптичні аналоги джерел гамма-сплеску [2].

Ліверпульський телескоп був започаткований як спільний проект Ліверпульського університету Джона Мурса та Королівської обсерваторії Грінвіча у 1996 році за фінансування Європейського фонду регіонального розвитку та уряду Великої Британії через Дослідницьку раду з фізики елементарних частинок та астрономії.

Телескоп побачив своє перше світло в липні 2003 року і розпочав наукову роботу в січні 2004 року. Роботизована система управління була встановлена в квітні 2004 року, а з грудня 2004 року працює більшість ночей без нагляду.

Ліверпульський телескоп — це 2.0 м телескоп-рефлектор з оптикою Річі-Кретьєна, що працює у фокусі Кассегрена. Телескоп призначений для роботи в оптичному та ближньому інфрачервоному діапазонах. Конструкція телескопа схожа на багато інших великих телескопів в обсерваторії Роке-де-лос-Мучачос, але принцип його роботи досить унікальний [2].

Телескоп є основним наземним партнером супутникової місії SWIFT з виявлення гамма-сплесків і вже розпочав вивчення джерел, виявлених SWIFT.

В даний час телескоп обладнаний двома приладами: оптична CCD-камера і інфрачервона камера. Вони призначені для вимірювання потужності випромінювання (фотометрії) на відповідних довжинах хвиль. Основним призначенням телескопа є вивчення мінливості цього виходу, тому ці прилади розраховані на швидку реакцію, а не на широке поле зору [2].

Ліверпульський телескоп фіксує отриманні зображення у форматі FITS.

FITS (англ. Flexible Image Transport System – гнучка система передачі зображень) – цифровий формат файлів, що використовується в науці для зберігання, передачі та редагування зображень та їх метаданих (супровідної інформації). На відміну від інших форматів зображень, FITS розроблений спеціально для наукових даних і тому, крім власне зображення, включає в себе метадані, що описують інформацію, наприклад, про фотометричну та просторовому калібруванні, обставинах спостережень, історію обробки та ін. [3].

Перший стандарт FITS був опублікований в 1981 році. Остання версія – 4.0 (липень 2016 року).

Під "зображенням" у цьому форматі розуміється набір двійкових даних, розташованих на одній або більше координатних осях, які мають загальні параметри (такі як найменування об'єкта, спостерігач і т.д.). Наприклад, це може бути прямокутна матриця. Елементом матриці може бути ціле чи речове число. Або навіть довільно інтерпретований байтовий запис. Наприклад, у FITS-файл може бути записане зображення, що займає 999 координатних осей у стандартній чи нестандартній системі координат. У FITS-файлі блоку із зображенням може й не бути.

Окрім астрономічних обсерваторій та телескопів FITS файли можна отримати за допомогою програм астрономічного спостереження. Це програми та платформи, які надають доступ до роботизованих телескопів через Інтернет. Користувачі можуть вибирати об'єкти, які їм цікаві, і отримувати FITS файли зі зображеннями цих об'єктів.

Також існують спеціалізовані бази даних такі як NASA/IPAC Extragalactic Database (NED) або Sloan Digital Sky Survey (SDSS), які надають доступ до великої кількості FITS файлів з астрономічними даними, отриманими в різних дослідженнях.

Коли FITS файли отримані, їх можна аналізувати та обробляти за допомогою різних програмних засобів, таких як IRAF (Image Reduction and Analysis Facility), Astropython, SAOImageDS9 та інші. [4]

Переваги та можливості використання зображень роботизованих телескопів в закладах середньої освіти:

- хоча роботизовані телескопи можуть бути розташовані в різних точках світу, де умови для астрономічних спостережень найкращі, проте вчителям і здобувачам освіти можна досліджувати космос без обмежень, пов'язаних з географічним положенням. Необхідно лише отримати FITS файли і програмне забезпечення для їх обробки;

- зображення, отримані в реальному часі, дозволяють здобувачам освіти спостерігати космічні явища, що відбуваються на даний момент. Крім того, історичні дані, зібрані раніше, можуть бути використані для аналізу змін у космосі протягом часу для вирішення типових задач з астрономії;
- роботизовані телескопи часто мають великі діаметри дзеркал, що дозволяє отримувати зображення з високою роздільною здатністю та збільшеним масштабом. Це дозволяє здобувачам освіти детальніше вивчати об'єкти у космосі;
- використання реальних зображень з телескопів дозволяє здобувачам освіти вчитися на практиці, а не лише теоретичну частину. Це дозволить їм аналізувати дані, виявляти та досліджувати нові об'єкти та явища в космосі, розв'язувати різноманітні задачі;
- здобувачі освіти зможуть вивчати планети нашої Сонячної системи, спостерігаючи їхні орбіти, поверхні та атмосфери за допомогою зображень, отриманих роботизованими телескопами;
- зображення глибокого космосу дозволяють здобувачам зазирнути і досліджувати віддалені галактики, туманності та космічні об'єкти, розширюючи їхні знання про Всесвіт;
- вихованці зможуть спостерігати та аналізувати астрономічні явища, такі як затемнення, комети, метеорні потоки та інші, за допомогою зображень, отриманих роботизованими телескопами;
- зображення небесного простору дозволять здобувачам освіти вивчати різноманітність зір, їх класи, властивості та взаємодію з іншими об'єктами [4][5].

В наш час, вік інформаційних технологій, використання зображень, отриманих за допомогою роботизованих телескопів, є потужним інструментом для покращення процесу навчання астрономії. Вони дозволяють здобувачам освіти отримати практичні навички спостереження та аналізу космічних об'єктів, розширюючи їх розуміння Всесвіту та стимулюючи цікавість до вивчення космосу.

Список використаних джерел

1. **Allan, A.**; Naylor, T.; Steele, I.; Carter, D.; Jenness, T.; Economou, F.; Adamson, A. (2004). STAR: Astronomers, Agents and when Robotic Telescopes aren't... *Astronomical Data Analysis Software and Systems (Adass) Xiii*. 314: 597. Bibcode:2004ASPC..314..597A.
2. «Ліверпульський телескоп – роботизовані системи». Архів оригіналу за 20 липня 2014.
3. **Flexible Image Transport System: a new standard file format for longterm preservation projects?** Roma, 5.7.2012 Stefano Allegrezza.
4. **Basic image processing**, (O.Hainaut, 1996).
5. **Retouching of astronomical data for the production of outreach images** 2009-05-20 (O.Hainaut).

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОГО ІНСТРУМЕНТУ ДИЗАЙНУ НАВЧАННЯ LEARNING DESIGNER У РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ

Бондаренко Ліна Ігорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
математики та інформатики,
в.о. завідувача кафедри математики та інформатики
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
lina.igorevna2014@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7099-3368>

Теорії навчання створюють основу для вибору навчальних стратегій і дозволяють надійно передбачити їхню ефективність. Щоб досягти ефективних результатів навчання, наука про навчання та моделі дизайну навчання використовуються для розробки стратегій дизайну навчання, які викликають відповідні когнітивні процеси [1].

Для виділення та впровадження найбільш доцільних та ефективних інструментів для створення дизайну навчання перш за все слід сказати про навчальні моделі проектування, які лежать в основі створення відповідних інструментів.

Моделі навчального дизайну [2] допомагають навчальним дизайнерам зрозуміти абстрактну теорію навчання та забезпечити застосування в реальному світі. Моделі навчального дизайну організовують і візуалізують теорії та принципи навчання, щоб направляти розробників навчальних програм у процесі розвитку навчання. Інакше кажучи, модель навчального дизайну можна вважати основою для розробки навчальних матеріалів. Багато з них мають загальні принципи та шаблони навчального дизайну. Нижче наведено список найпоширеніших моделей навчального дизайну, які використовуються для розробки навчального досвіду, курсів та навчального контенту.

- Модель ADDIE
- SAM – це гнучкий процес розробки електронного навчання, створений спеціально для створення навчання, орієнтованого на результат
- Action Mapping -спосіб розробки переконливого навчального досвіду для навчальних продуктів, включаючи електронне навчання, симуляції та особисті навчальні заходи
- Фреймворк Learning Circle™ заснований на сучасних принципах навчального дизайну та розробки продуктів
- Таксономія Блума

Деякі з відомих фреймворків включають структуру дизайну навчання 7Cs, The Conversational Framework, Carpe Diem і Universal Design for Learning TRACK (UDL TRACK). Інші моделі для змішаного навчанням такі як Backward Design.

Незважаючи на те, що доступно багато різних моделей проектування, усі вони включають наступні важливі етапи проектування навчання: аналіз, проектування, розробка, впровадження та фази оцінювання. Основним завданням дизайнера є проведення аналізу навчання для визначення навчальних цілей, розробки навчальних стратегій, а також розробки та проведення оцінювання для оцінки та перегляду навчальних матеріалів[1].

Робота Лаврін Г. З., Ангелюк І. О та ін. присвячена поняттю універсального дизайну навчання що дозволяє вчителям більш індивідуалізовано підходити до навчання, а його базові принципи сприяють загальному покращенню якості освіти.

В.В. Глазова [4] розглядає педагогічний дизайн як необхідну умову ефективного дистанційного курсу що спирається на модель ADDIE. Автор розглядає педагогічний дизайн як системний підхід до побудови навчального процесу, згідно з яким його зміст, методика та організація підпорядковані цілі навчання. Питання педагогічного дизайну охоплюють способи подання навчального матеріалу та послідовність його викладу, поєднання теорії та практики, створення освітньої траєкторії, використання різних видів навчального навантаження, прийоми залучення уваги студентів, формування їх мотивації й бажання продовжувати навчання, варіанти взаємодії учасників навчального процесу і низку суміжних питань.

У звіті *A Review of Learning Design: Concept, Specifications and Tools* подано та проаналізовано технічні та педагогічні можливості добірку інструментів, таких як *Corpercore, EduBox, Eduplone, LAMS, Lobster Reload Software*.

На думку автора дизайн навчання представляє нові можливості для підвищення якості та різноманітності навчання і навчання в контексті електронного навчання:

- люди навчаються краще, коли вони активні брати участь у виконанні чогось (тобто брати участь у навчальній діяльності).
- навчальна діяльність може бути послідовною або іншим чином структурована обережно та свідомо в процесі навчання, щоб сприяти більш ефективному навчанню.
- корисно що було б корисно мати можливість записувати «плани навчання» обмін і повторне використання в майбутньому.

У роботі [5] автори досліджували інструмент дизайну навчання під назвою «Педагогічний планувальник». використовуючи оцінку конкретного інструменту як доказ концепції щодо ефективних способів підтримки процесу дизайну навчання за допомогою цифрових технологій.

Zalavra, E., Papanikolaou, K. [6] висвітлюють дослідження, проведене за участю вчителів початкової школи, які першими розробили курс, спроектувавши його в інструмент *Learning Design (LD)*, а потім реалізував його як курс у *Moodle*. Показано що графічне представлення дизайну навчання, надане інструментом *LD*, допомагає дизайнерам структурувати навчальні діяльності.

Враховуюче все вищезазначена вважаємо за доцільне розгляд та практичне застосування інструменту *Learning Designer* на прикладі створення дизайну до серії занять з фізики за темою «Детектори частинок».

За визначенням поданим у [6] *Learning Designer* — це інструмент для розробки з відкритим доступом (Laurillard, et al., 2013; 2018), який підтримує представлення навчальної діяльності.

Розглянемо можливості цифрового інструменту для дизайну навчання *Learning Designer* побудова якого спирається на *Conversational Framework* що об'єднує основні теорії навчання.

На Рис.1 показано приклад інтерфейсу *Learning Designer* під час розробки навчального дизайну за темою «Детектори частинок».

Основні елементи та поля даного інструменту складаються з поля загальної інформації, де будуть зазначені (обрані): тема, початковий час, опис курсу, формат доставки (змішаний, очний і т.д.) мета та результати запланованих занять.

Наступне поле частина з додавання рубрик *TLA* які включають в себе такі види діяльності як: читання та перегляд, співробітництво, обговорення, дослідження, практика та виробництво. До кожного виду діяльності є можливість додати опис, супровідні документи та посилання, зробити відповідні позначки щодо роботи з вчителем, онлайн або офлайн, синхронно або асинхронно.

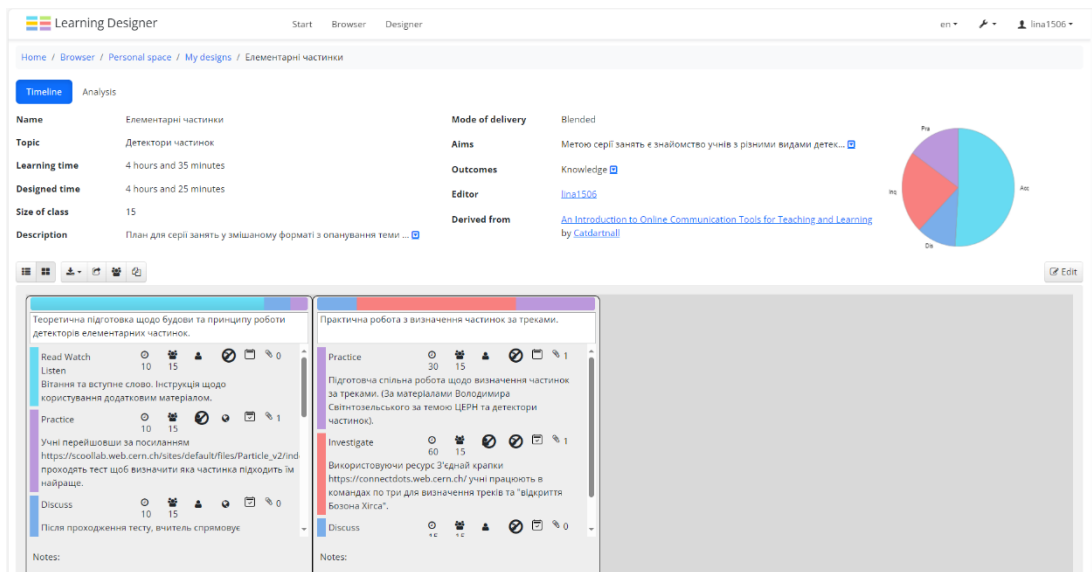

Рис. 1. Приклад інтерфейсу Learning Designer під час розробки навчального дизайну за темою «Детектори частинок».

Вкладинка аналізу представлення на Рис.2 виявити доцільність розподілу часу та активностей виділених до кожного заняття.

Створені дизайни можуть бути імпортованими та експортованими, також є можливість завантажити дизайн у вигляді відповідного документу що поєднує опис діяльностей та аналіз запропонованого дизайну.

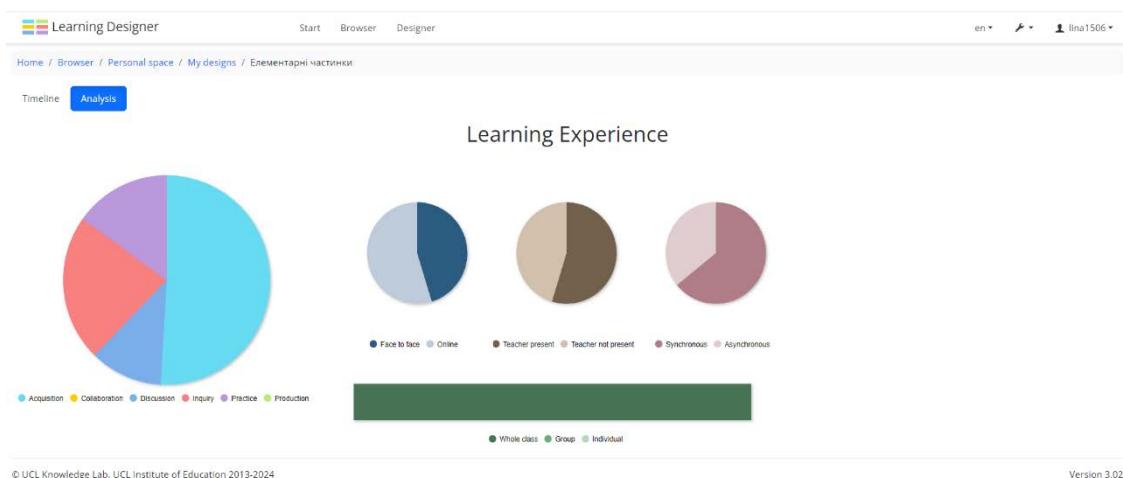

Рис.2 Аналіз розробленого навчального дизайну у відповідності до навчального досвіду.

У підсумку варто відзначити що освітня теорія інформує проєкт навчання, а моделі дизайну навчання забезпечують керівну основу для розробки ефективного, привабливого, послідовного та надійного навчання [1]. Технічні та педагогічні можливості цифрового інструменту Learning Designer дають можливість створити такий дизайн, мають прості налаштування та разом з тим широкі можливості.

Список використаних джерел

1. Khalil, M. K., & Elkhider, I. A. (2016). Applying learning theories and instructional design models for effective instruction. *Advances in Physiology Education*, 40(2), 147–156. <https://doi.org/10.1152/advan.00138.2015>
2. *Instructional design models*. (б. д.). Home. URL: <https://www.instructionaldesigncentral.com/instructionaldesignmodels>
3. A Review of

Learning Design: Concept, Specifications and Tools A report for the JISC E-learning Pedagogy Programme Sandy Britain May 2004

4. Глазова, В. (2020). Pedagogical Design as a Necessary Condition for an Effective Distance Course. *E-learning teXnology*, 4(0), 46–50. <https://doi.org/10.31865/2709-840002020222546>

5. Francesca Pozzi, Juan I. Asensio-Perez, Andrea Ceregini, Francesca Maria Dagnino, Yannis Dimitriadis & Jeffrey Earp (2020) Supporting and representing Learning Design with digital tools: in between guidance and flexibility, *Technology, Pedagogy and Education*, 29:1, 109-128, DOI: 10.1080/1475939X.2020.1714708

6. Zalavra, E., & Papanikolaou, K. (2019). Exploring the Potential of the Learning Designer as a Teacher Support Tool. *Electronic Journal of E-Learning*, 17(2). <https://doi.org/10.34190/JEL.17.2.04>

Тематичний напрям 7 ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

ФІЗИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ ЗМІНИ КЛІМАТУ

Швець Ірина Михайлівна,

асистент кафедри інформаційних технологій та систем
Державний заклад «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка»

м. Миргород, Україна

irinachipenko@gmail.com

Проблема зміни клімату висунулася в перший ряд глобальних і довгострокових викликів 21-го століття й пріоритетів міжнародного порядку денного. У науковому відношенні ця проблема являє собою комплексну міждисциплінарну проблему, що охоплює всі ключові аспекти стійкого розвитку - екологічні, економічні й соціальні. Своєчасні попереджувальні заходи по адаптації сприяють зниженню ризиків і потенційного збитку, пов'язаних з погодно-кліматичними впливами, у тому числі в умовах мінливого клімату, і одержанню можливих додаткових вигід.

Зміна клімату - один з найбільших викликів, який стоїть перед сучасним світом. Цей процес має глибокі фізичні корені, які варто розібрати для кращого розуміння його механізмів та впливу на наше оточення.

Тепловий баланс грає важливу роль у визначенні клімату нашої планети. Зміни в цьому балансі можуть призводити до змін у кліматичних умовах, що має значний вплив на екосистеми, господарську діяльність та життя людей.

Зміни в сонячній активності та відстані між Землею та Сонцем можуть впливати на кількість сонячного випромінювання, яке надходить на Землю та можуть бути одним з факторів, що впливають на кліматичні зміни на довгі періоди часу[1].

Збільшення концентрації парникових газів у атмосфері, зокрема вуглекислого газу, метану та діоксиду азоту, призводить до підсилення парникового ефекту. Це призводить до збільшення температур на поверхні Землі, змін у розподілі опадів та інших кліматичних змін. Водяна пара є найпотужнішим парниковим газом, але її концентрація у атмосфері зазвичай залежить від температури поверхні. Зі збільшенням температури земної поверхні збільшується також концентрація водяної пари в атмосфері, що може призводити до подальшого посилення парникового ефекту.

Хмари та аерозолі в атмосфері можуть впливати на тепловий баланс Землі шляхом відбивання сонячного випромінювання назад у космос або поглинання тепла, що випромінюється землею поверхнею. Зміни у концентрації аерозолів та розподілі хмар можуть мати великий вплив на клімат.

Парниковий ефект є ключовим механізмом, що лежить в основі зміни клімату. Парникові гази, такі як вуглекислий газ, метан та діоксид азоту, поглинають тепло, що випромінюється Землею, і випромінюють його назад у вигляді інфрачервоного випромінювання, утримуючи його близько до поверхні та підвищуючи температуру атмосфери. Парникові гази, такі як вуглекислий газ, метан і діоксид азоту, поглинають і випромінюють тепло, що випромінюється з поверхні Землі. Це призводить до збільшення середньорічної температури атмосфери та поверхні Землі [2,3].

Під впливом підвищеної температури водяна пара в атмосфері може збільшуватися, що призводить до змін у водному циклі. Це може призводити до збільшення інтенсивності та частоти опадів, а також до збільшення інтенсивності екстремальних погодних явищ, таких як зливи та засухи. При підвищенні температури океанів відбувається розширення води, а також внесок води з талих льодовиків та шельфів. Це призводить до підняття рівня моря, що може мати серйозні наслідки для прибережних місцевостей та мільйонів людей, які проживають там.

При зміні клімату може відбуватися пересушування деяких регіонів та зміни в розподілі рослинності. Це може призводити до вимирання деяких видів та зміни в біорізноманітті. Зміни в землеробстві, такі як деградація лісів та зростання кількості використання добрив, можуть призводити до збільшення викидів парникових газів у атмосферу, що зміцнює парниковий ефект [4].

Атмосферний склад грає ключову роль у визначенні клімату нашої планети. Зміни в концентрації різних газів у атмосфері можуть мати значний вплив на тепловий баланс Землі та кліматичні умови.

Парникові гази, такі як вуглекислий газ (CO_2), метан (CH_4), оксиди азоту (NO_x) та водяний пар (H_2O), утримують тепло в атмосфері, що призводить до парникового ефекту. Збільшення концентрації цих газів у атмосфері може призводити до підвищення температури поверхні Землі та змін клімату. Озоновий шар у верхній атмосфері забезпечує захист від шкідливого ультрафіолетового випромінювання. Зміни в концентрації озону можуть впливати на розподіл тепла в атмосфері та на кліматичні умови. Атмосферний склад також впливає на взаємодію між океаном і атмосферою, включаючи формування та розсіювання хмар, розподіл тепла в океані та інші процеси, що впливають на клімат.

Взаємодія атмосфери та океанів є критично важливою для формування клімату нашої планети. Океани поглинають значну кількість тепла від сонця та випромінюють його назад у атмосферу. Це визначає температурні режими не лише в морях та океанах, але і на суходолі. Тепловий обмін між океанами і атмосферою визначає мікроклімат та великі кліматичні зони. Океанічні течії переносять тепло та холод по всій планеті. Зміни в океанічних течіях можуть мати значний вплив на кліматичні умови, зокрема на розподіл опадів, температурні зони та рівень моря. Океани відіграють важливу роль у вуглецевому циклі, поглинаючи значну частину вуглекислого газу з атмосфери. Проте збільшення концентрації CO_2 в атмосфері може призвести до кислотності океану та вплинути на морське життя [5,6].

Океани можуть посилювати або послаблювати інтенсивність та частоту екстремальних погодних явищ, таких як тайфуни, урагани, зливи та засухи. Це визначає рівень ризику для прибережних та острівних регіонів. Погодні явища можуть мати певний вплив на клімат, але їх вплив в основному обмежується до короткострокових змін. Сильні зливи, спеки, заморозки та інші екстремальні погодні явища можуть виникати через зміни в атмосферних умовах. Ці події можуть мати великий вплив на людей, екосистеми та економіку, але їх вплив на клімат загалом обмежується до коротких періодів. Деякі погодні явища, такі як Ель-Ніньо та Ла-Нінья, можуть мати значний вплив на погодні умови на регіональному та глобальному рівнях. Вони можуть призводити до змін у розподілі температур, опадів та інших кліматичних параметрів на певний період часу. Атмосферні річки та циклони можуть впливати на розподіл опадів та температур у певних регіонах. Ці явища можуть бути досить потужними та мати значний вплив на погоду, але їх вплив на клімат зазвичай обмежується до коротких періодів. Інтенсивні погодні явища можуть бути пов'язані з глобальними змінами клімату, такими як підвищення середньорічної температури атмосфери або зміни у розподілі тепла по всій планеті. В цілому, погодні явища можуть мати вплив на певні кліматичні параметри та мікроклімат, але їх вплив на загальні зміни клімату зазвичай є обмеженим до короткострокових змін.

Прогнозування та пристосування до змін клімату стають все більш важливими в умовах зростаючого впливу змін клімату на наше середовище та суспільство. Наукові моделі клімату допомагають передбачати можливі майбутні зміни клімату на основі різних сценаріїв викидів парникових газів та інших факторів. Ці моделі використовуються для розробки стратегій пристосування та зменшення впливу змін

клімату. Проведення оцінки ризиків дозволяє визначити потенційні негативні наслідки змін клімату для різних секторів економіки, екосистем та громадського здоров'я. Це допомагає ідентифікувати найбільш уразливі групи та регіони та розробляти належні заходи для пристосування. На основі прогнозів та оцінок ризиків розробляються плани пристосування та управління ризиками для захисту вразливих груп та інфраструктури від змін клімату. Ці плани можуть включати розробку ранніх систем попередження про небезпеку, збільшення резервуарів для зберігання води тощо. Використання технологій, таких як відновлювана енергія, енергоефективні технології та зелені будівельні стандарти, може допомогти зменшити викиди парникових газів та зменшити вплив змін клімату [7].

Важливою частиною пристосування до змін клімату є підвищення свідомості та освіта громадськості про причини та наслідки змін клімату, а також про індивідуальні та колективні дії, які можуть бути прийняті для зменшення впливу.

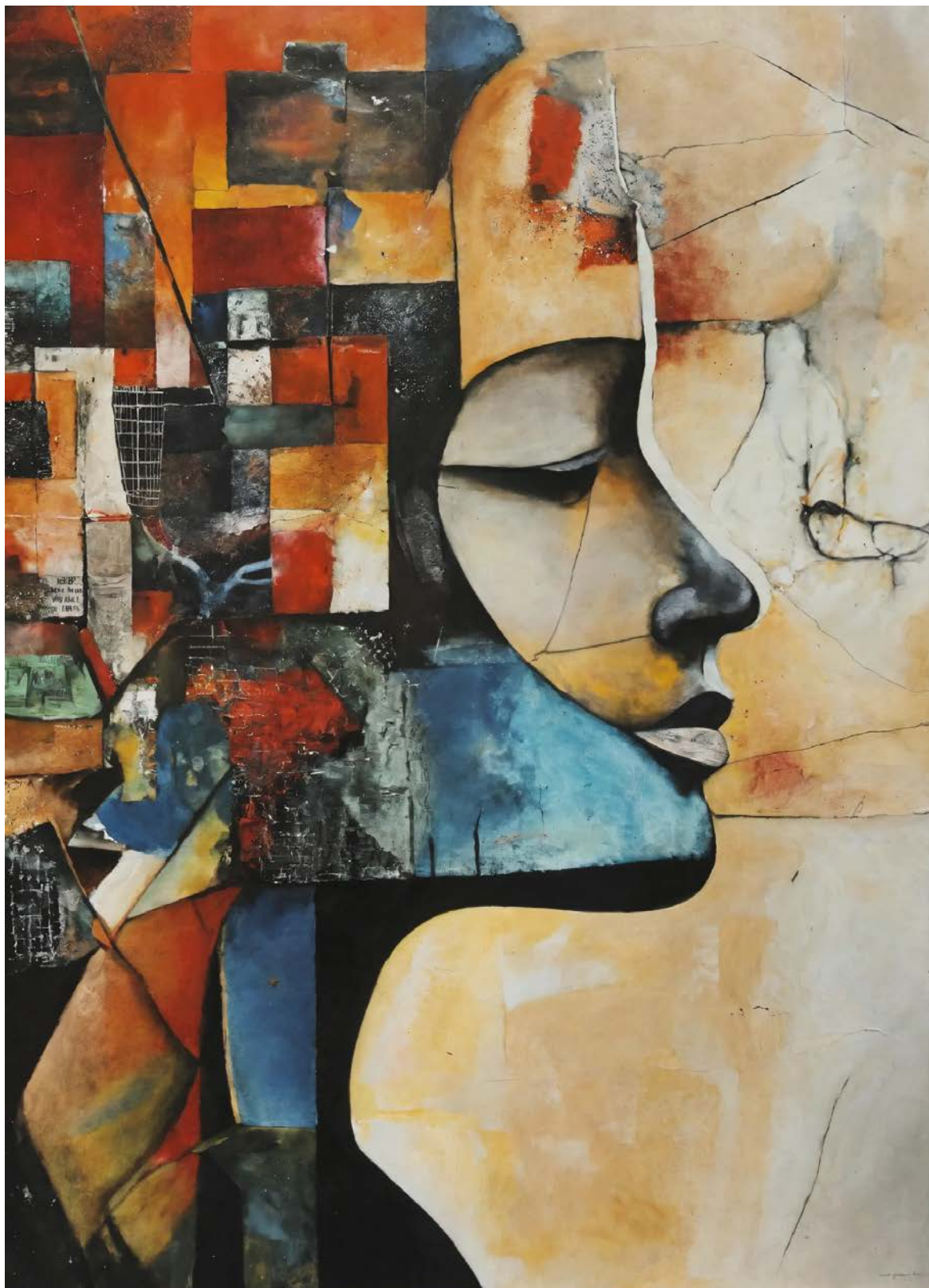
Пристосування до змін клімату є ключовим завданням для забезпечення сталого розвитку та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь. Відповідна підготовка та дії в цьому напрямку допоможуть зменшити ризики та вплив змін клімату на нашу планету.

Список використаної літератури

- 1. Все** про сонячну енергію URL: <https://uk.fmuser.net/content/?10382.html> (27.04.2023).
- 2. Глобальне** потепління. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (27.04.2023).
- 3. Парниковий** ефект та зміна клімату URL: https://ucn.org.ua/?page_id=66 (29.04.2023).
- 4. Костюченко Ю.** Кліматичні зміни складають загрозу національній безпеці. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25139156.html> (29.04.2023).
- 5. Добровольський В. В.** Екологічні знання / В. В. Добровольський; Микол. Держ. гуманітарний ун-т імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія. – URL: <https://textbook.com.ua/ekologiya/1473446092> (27.04.2023).
- 6. Теорія систем в екології :** підручник / Ю. Г. Масікевич, О. В. Шестопапов, А. А. Негадайло та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2015. – 330 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Masikevych_Yurii (29.04.2023).
- 7. Фейген, Б.** Велике потепління: зміна клімату та піднесення й гибель цивілізацій / Б. Фейген ; пер. з англ. Т. Цимбала. – Київ : Ніка-Центр, 2016. – 272 с. : іл., карти. – (VIAE HUMANAЕ ; вип. 5) (29.04.2023).
- 8. Фізика і біофізика** навколишнього середовища: підручник / Ю.І. Посудін - КИЇВ :СВІТ, 2000. – 153 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149238165.pdf> (29.04.2023).

Тематичний напрям 8 ПСИХОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАРКОТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ СЕРЕД ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Тюганова Марія Сергіївна,
магістр психології, асистент кафедри психології
Державний університет економіки і технологій
м. Кривий Ріг, Україна
tiuhanova@duet.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0007-5016-1688>

Зазначення проблеми наркотичної залежності серед дітей є надзвичайно важливим, оскільки ця проблема має серйозні наслідки для фізичного, емоційного та соціального розвитку молодих людей. Ось декілька ключових аспектів цієї проблеми:

1. Ризик від раннього початку: діти, які стикаються з наркотиками або знаходяться у середовищах, де вони легко доступні, мають великий ризик стати залежними ще до досягнення повноліття. Раннє початок вживання наркотиків може значно підвищити ризик розвитку залежності у подальшому житті;

2. Психосоціальні фактори: дитяче середовище, включаючи родинні та шкільні впливи, може відігравати важливу роль у виникненні наркотичної залежності. Негативні сімейні взаємини, відсутність батьківського контролю, відсутність підтримки з боку рідних або друзів можуть сприяти використанню наркотиків як засобу уникнення проблем та стресу;

3. Психологічні чинники: деякі діти можуть шукати у наркотиках засіб втілення своїх емоційних та психологічних потреб. Наприклад, вони можуть використовувати наркотики для подолання стресу, тривоги, депресії або низької самооцінки;

4. Наслідки для здоров'я: вживання наркотиків у дитинстві та підлітковому віці може мати серйозні наслідки для фізичного та психічного здоров'я. Це може включати в себе психологічні проблеми, такі як депресія та тривога, а також фізичні проблеми, такі як порушення нервової системи та серцево-судинних захворювань;

5. Соціальні наслідки: наркотична залежність може вплинути на соціальне життя дитини, зокрема на її стосунки з родиною, друзями та шкільним оточенням. Це може призвести до відчуження, відмови від навчання та важкостей у встановленні стабільних міжособистісних зв'язків.

Отже, виявлення та вирішення проблеми наркотичної залежності серед дітей є важливою місією для забезпечення їхнього здоров'я та благ.

Результати дослідження причин вживання підлітками наркотичних речовин свідчать, що основу внутрішніх мотивів наркозалежних складає дія механізму пошуку вражень на фоні нерозвиненості сфери потреб; наслідування асоціальних дорослих або однолітків; безсистемність процесу соціалізації, особливо в психотравматичних ситуаціях; порушення в емоційній або пізнавальній сфері; недостатність наукових знань про здоровий спосіб життя, про алкоголь, наркотики, їх властивості, наслідки їх вживання для особистості та суспільства. [1, ст. 6]

Виникнення та підтримка наркотичної залежності у дітей може бути складним процесом, який включає різноманітні психологічні механізми. Ось деякі з них:

1. Потреба в приналежності: діти можуть шукати підтримку та приналежність у різних групах, включаючи ті, які сприяють вживанню наркотиків. Це може бути особливо актуально для тих, хто відчувається відчуженим або не впевненим у собі;

2. Емоційні та психологічні травми: діти, які пережили стресові ситуації або травми, можуть шукати у наркотиках спосіб втекти від своїх емоційних болей та турбот;

3. Експериментування: деякі діти можуть спробувати наркотики з цікавості або через соціальний тиск своїх ровесників, а потім стати залежними в результаті позитивного досвіду або розвитку хімічної залежності;

4. Втрати контролю: наркотики можуть викликати зміни в мозковій хімії, які призводять до втрати контролю над вживанням та залежністю;

5. Самолікування: деякі діти можуть вживати наркотики в спробі самолізувати психічні проблеми або невпевненість у собі;

6. Вплив оточуючого середовища: отримання позитивного зворотного зв'язку або підтримки від оточуючих може сприяти утриманню дітей у наркотичній залежності.

Розуміння цих психологічних механізмів може допомогти розробити ефективні підходи до попередження та лікування наркотичної залежності у дітей. Системна психологічна підтримка, освітня робота та створення здорових та підтримуючих середовищ можуть бути ключовими факторами в боротьбі з цією проблемою.

Якщо узагальнити стадії розвитку наркозалежності, то можна виділити наступні етапи:

1 етап. Перша спроба – експеримент

2 етап. Етап характеризується епізодичним вживанням, можливим є пошуковий / фоновий полінаркотизм.

3 етап. Регулярне вживання, на цьому етапі часто вже існує групова психологічна залежність

4 етап. Психологічна індивідуальна залежність – патологічний (психічний, психофізіологічний) потяг (нав'язливий, надцінний, компульсивний).

5 етап. Фізична залежність (абстиненція, абстинентний синдром, синдром відміни) [2, ст. 12].

Психічна залежність характеризується патологічним прагненням постійно чи періодично вживати наркотик. Вона розвивається у всіх випадках систематичного вживання наркотиків, але іноді може виникнути вже після першого вживання наркотику. Хворий прагне вживати наркотик, щоб отримати приємні відчуття чи усунути явища дискомфорту. Потяг до наркотику може бути обсесивним чи компульсивним. У разі обсесивного потягу в хворого постійно виникають думки про наркотик, що супроводжуються пожвавленням, покращанням настрою в передчутті його вживання і пригніченістю, незадоволеністю за його відсутності. Компульсивний потяг характеризується непереборним прагненням до наркотику, визначає поведінку хворого, мотиви його дій за повної відсутності критики. Компульсивний потяг може виникнути під час абстиненції чи на висоті інтоксикації, в останньому випадку може відбутися передозування наркотику [3, ст. 210].

Психотерапевтичні підходи в роботі з дітьми, що страждають від наркотичної залежності, представляють собою комплексний підхід, побудований на основі наукових досліджень та практичного досвіду. Ось декілька методів, які здебільшого використовуються:

1. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ): цей метод базується на теорії, що наші думки і вчинки взаємодіють між собою. Використання КПТ дозволяє дитині визначити і змінити шкідливі думки та звички, пов'язані зі споживанням наркотиків;

2. Сімейна терапія: цей підхід розглядає залежність як проблему, що стосується всієї сім'ї. В рамках сімейної терапії всі члени сім'ї працюють разом, щоб зрозуміти та вирішити причини та наслідки залежності;

3. Індивідуальна терапія: цей підхід дозволяє психотерапевту працювати один на один з дитиною, дозволяючи їй відчуватися комфортно та відкрито висловлювати свої емоції та проблеми;

4. Групова терапія: участь у групових сесіях може надати дітям підтримку та спільноту, а також допомогти поділитися досвідом та знайти нові способи подолання труднощів;

5. Арттерапія: використання мистецтва як засобу виразності може допомогти дітям виразити свої почуття та дослідити свої емоції без потреби висловлювати їх словами;

6. Терапія розвитку навичок: цей підхід допомагає дітям розвивати навички самоконтролю, стресоустойчивості та відмовлятися від наркотиків у вигідних ситуаціях.

Ці методи можуть бути використані окремо або в комбінації для досягнення найкращих результатів у роботі з дітьми, які страждають від наркотичної залежності.

Середовище, в якому зростають діти, грає важливу роль у формуванні їхніх поглядів та поведінки щодо наркотиків. Наявність наркотиків у сім'ї або оточуючому середовищі може значно збільшити ризик вживання наркотиків дітьми. Деякі діти можуть звертатися до наркотиків як способу уникнути або зменшити відчуття стресу або психологічних травм, таких як конфлікти в сім'ї або шкільне насильство. У підлітковому віці діти активно формують свою ідентичність і можуть вживати наркотики, щоб відчувати приналежність до певної групи або схвалення від ровесників. Низька самооцінка та депресія можуть стимулювати дітей вживати наркотики як спосіб полегшення емоційного страждання та втілення відчуття задоволення. Соціальний тиск або бажання бути прийнятим може також спонукати дітей до вживання наркотиків.

Загальний висновок полягає у тому, що ефективна попереджувальна робота та психологічна підтримка для дітей є критично важливою в протидії наркотичній залежності. Розуміння психологічних факторів, які сприяють ризику залежності, може допомогти розробити ефективні стратегії попередження та інтервенції.

Список використаної літератури

1. Каспрік Н.М. Психологічні засоби діагностики та профілактики схильності до наркотичної залежності в учнів професійно-технічних навчальних закладів: Методичний посібник. – вид. 2-ге. - Хмельницький: Цюпак А.А., 2009. – 58 **2. Профілактика вживання наркотиків серед учнівської та студентської молоді: методичний посібник // Журавель Т.В., Самусь В.В., Сергеева К.В., Соловійова О.Д., Строева Н.М.; за ред. Т.В. Журавель. – К.: ФО-П Буря О.Д., 2014. – 96 с. 3. Психіатрія і наркологія : підручник / В.Л. Гавенко, В.С. Бітенський, В.А. Абрамов та ін. ; за ред. В.Л. Гавенка, В.С. Бітенського. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К. : ВСВ "Медицина", 2015. — 512 с.**

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Перова Світлана В'ячеславівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри східної філології і перекладу,
магістрантка за спеціальністю 231 Соціальна робота
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1758-2284>

Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців у соціономічних галузях залишається актуальною для педагогічної науки і сучасної соціальної практики. Це зумовлено активною еволюцією соціальних об'єктів (людей, інститутів, норм, соціальних ролей та ін.), швидкою зміною зовнішніх і внутрішніх умов життєдіяльності людини, а також розвитком тенденцій глобалізації. У сучасних дослідженнях вирішальним є те, що в умовах глобалізації і зростаючої активності конструювання кваліфікаційних характеристик на передній план виходять не лише професійні навички, але й базові й соціальні компетенції. Це означає, що особистості потрібно вміти самостійно визначати свій життєвий шлях у складному, мінливому світі, а також у контексті особистої й професійної діяльності.

У ході наукового пошуку було встановлено, що дослідниками накопичено значний досвід у тлумаченні суті соціономічних спеціальностей (Л. Буркова, О. Ліпман, Є. Клімов, В. Курбатов та ін.), вивченні теоретичних засад і застосуванні практичних підходів до професійного розвитку фахівців (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Олійник, С. Сисоєва, Т. Сорочан, І. Титаренко та ін.).

Професійні типи "людина-людина" зумовлюють формування їхньої соціальної компетентності у зв'язку з розповсюдженням соціономічних професій у сучасному суспільстві: особи, що працюють у цих професіях, мають стосунки в різних сферах соціальної діяльності. Проте у наукових дослідженнях не повністю визначені особливості формування соціальної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх соціономістів в умовах сформованої соціономічної сфери суспільства.

Метою статті є визначення провідних особливостей соціономічної сфери як середовища формування соціальної компетентності майбутніх фахівців у соціономічних спеціальностях на основі таких методів дослідження: теоретичні (аналіз наукових літературних джерел, узагальнення теоретичних даних з проблеми професійної компетентності фахівця соціономічного профілю).аналізу досліджень вітчизняних та зарубіжних учених.

У діяльності фахівців у форматі "людина-людина" основне значення мають взаємовпливи на інших людей і спрямована взаємодія між ними. Професії соціономічного типу орієнтовані на інших людей або групи, які самі мають свою активність, реагують на дії фахівця, сприяють або протистоять йому. За словами Ю. Якуніної, у соціономічних професіях людина чи спільнота людей розглядаються не лише як середовище діяльності, але й як об'єкт та предмет цієї діяльності. Проте ця точка зору є предметом дискусій, оскільки сучасні підходи вимагають розуміння впливу соціального оточення на розвиток особистості через призму її конкретної філософії та культури. Вони також свідчать, що взаємодія відбувається у певному просторі, який об'єднує різноманітні соціальні, педагогічні, психологічні та етичні явища, іноді навіть не пов'язані між собою.

За дослідженнями Л. Буркової (Буркова, 2010: 72), напрями підготовки фахівців у різних галузях знань інтегруються через кілька спільних складових. Серед них – соціономічна сфера діяльності, комунікативно-соціальний простір, соціально-психологічні умови спілкування та спілкування як засіб контакту. Мета професійної діяльності полягає у моделюванні різних сфер соціальної взаємодії для допомоги та підтримки, при цьому людина або соціум виступають як об'єкт і предмет діяльності, а не лише як соціальне середовище. Об'єднувальним фактором для представників соціономічних професій є різноманітні форми соціальних зв'язків, що виявляються у взаємному обміні діяльністю, інформацією, досвідом, здатностями, уміннями та навичками. Однак теоретичне визначення категорії «соціономічна сфера» ще перебуває на стадії наукового пошуку. Американський психіатр, психолог і соціолог Я. Морено (Морено, 2005) розробив більш загальну систему – соціономію, яка вивчає всі соціальні відносини загалом і досліджує закони, що керують соціальним розвитком і взаємовідносинами.

Розуміння соціономічної сфери, яка досліджує та пояснює закони, що керують соціальним розвитком і відносинами, ґрунтується на концепції «соціальної норми» – визначених стандартів і моделей, які «регулюють соціальну поведінку осіб у їхніх взаємодіях із суспільством, колективами, групами та іншими особами, виявляючи сутність людини» (Морено, 2005).

Основними характеристиками соціономічної сфери можна вважати її структурну організованість та нормативність, які функціонують як засоби збереження, накопичення та передачі соціального досвіду. Вони утворюють специфічне зовнішнє представлення "правильного", "необхідного" та "очікуваного", що відображає схвалені соціальні норми та регулює умови взаємодії людей. Ці характеристики відображають об'єктивні історичні умови існування суспільства та спільнот, надаючи якісну особливість цим умовам на різних етапах розвитку суспільства. Отже, соціономічна сфера включає в себе алгоритм та динаміку соціального розвитку суспільства, що дозволяє пізнати й вимірювати соціальні потенції кожної особистості. Вона також сприяє формуванню перспектив розвитку особистості та її соціалізації на основі сформованої соціальної компетентності.

Системний аналіз процесу формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у контексті соціономічної сфери дозволяє виокремити ключові рівні факторів, що впливають на ефективність професіоналів - соціономістів. На мікросистемному рівні, соціономічна сфера виступає як середовище, яке сприяє розвитку складних взаємин між розвиваючоюся особистістю та соціономічним оточенням, що включає саму людину. Аналізуючи фактори на цьому рівні, ми зосереджуємося на особистісних характеристиках, що мають вирішальне значення для професійної діяльності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, а також на міжособистісних відносинах. Мезосистема соціономічної сфери охоплює відносини між значущими суб'єктами в діяльності професіоналів, включаючи формальні та неформальні структури, у тому числі міжвідомчі відносини в соціальній сфері. Макросистема включає домінуючі соціальні інституційні системи, де важливими є моральний стан суспільства, аспекти соціальної політики, характеристики сучасного суспільства, світоглядні та аксіологічні аспекти.

У межах середовищного підходу обсяг концепції "соціальна компетентність фахівців соціономічних спеціальностей" визначається розмаїттям теоретичних поглядів на сутність соціономічної сфери. Якщо ця сфера розглядається як та, що включає всі аспекти суспільства, де "соціальне" та "суспільне" часто вважаються одним, то соціальна компетентність може бути розглянута як загальна властивість людини, пов'язана з освоєнням усіх аспектів суспільних відносин - від соціально-економічних до духовно-моральних, і фактично входить до сфери соціалізації, де суспільні інститути та

суспільство загалом виступають суб'єктами. Така концепція відображається у визначенні значущості для фахівців соціономічних спеціальностей конкретних соціальних інститутів, які впливають на суспільство, і через які вони реалізують свої професійні обов'язки в умовах соціономічної сфери.

Отже, аналіз процесів формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей неможливий без урахування способів організації соціономічної сфери, де відбувається взаємодія, що є відображенням соціальних відносин. Основними характеристиками цієї сфери є її різноманітність, структурна організація та нормативний характер, що базується на ціннісних та нормативних принципах. З огляду на зазначене перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробці експериментальної моделі формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Список використаної літератури

1. Буркова Л. В. Теоретико-методологічні засади застосування інноваційних технологій у підготовці фахівців соціономічних професій у вищій школі. : д.пед.н. : спец. 13.00.04 - Теорія і методика професійної освіти : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. **2. J. L. Moreno** and the Origins of Psychodrama, Encounter Culture, and the Social Network. New York: Bellevue Literary Press, 2014. **3. Gießmann, Sebastian:** Drawing the Social: Jacob Levy Moreno, Sociometry, and the Rise of Network Diagrammatics. Siegen: Universität Siegen: SFB 1187 Medien der Kooperation 2017. SFB 1187 Working Papers. DOI: <https://doi.org/10.25969/mediarep/3794>.

АКТИВНИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК ЧИННИК ЗАГАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ У СТАРШОМУ ВІЦІ

Грушевська Олена Борисівна,
здобувачка другого рівня вищої освіти,

спеціальності Психологія,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Лубни, Україна.

egrushevska@ukr.net

Науковий керівник – Дубчак Галина Милайлівна,
доктор психологічних наук, професор кафедри психології
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»

м. Лубни, Україна

galyna.dubchak@gmail.com

Вивчення психологічного благополуччя набуло неабиякої популярності серед науковців різних галузей [1;2;3]. Особливої уваги заслуговують дослідження, які спрямовані на вивчення особливостей психологічного благополуччя у старшому віці. Власне пошуки шляхів вирішення проблем, пов'язаних із конструктивним розвитком та функціонуванням особистості у пізньому віці, зокрема необхідність вивчення активного способу життя як чинника загального благополуччя у старшому віці, визначає значущість цієї проблеми.

Останні дослідження та публікації підтверджують важливість активного способу життя як ключового чинника загального благополуччя у старшому віці. Дослідження вказують на те, що регулярна фізична активність та участь у соціальних заходах можуть позитивно впливати на фізичне і психологічне здоров'я людей похилого віку. Ці дослідження також підкреслюють важливість розвитку активних здорових звичок протягом життя, щоб підготувати організм до старіння та зберегти якість життя на високому рівні. Такий підхід дозволяє підтримувати функціональність організму, покращувати настрій та знижувати ризик розвитку різних захворювань, пов'язаних з віком.

Метою даної статті є визначення ролі активного способу життя як чинника загального благополуччя у старшому віці.

Уявлення психології про психологічне благополуччя людини протягом десятиліть розвитку науки і практики зазнали чималих змін.

Найповніший підхід до вивчення забезпечення психологічного благополуччя особистості в пізній зрілості відображено в роботах відомого соціального психолога Майкла Аргайла, який займався проблемою психічного здоров'я [3]. На його думку, найважливішими чинниками, які пов'язані з благополуччям є оптимізм, вік, фізична привабливість, матеріальне становище, якість житла, гарний сон, наявність дітей, шлюб, соціальне становище, цікава робота, фізичні вправи, соціальні зв'язки, духовність, релігія, рівень освіти, здоров'я. Власне регулярна фізична активність є надзвичайно важливою, оскільки не тільки знижує рівень стресу, тривожності та депресії, а також покращує загальний настрій і емоційний стан у зрілому віці.

Розгляду проблеми активного способу життя присвячена значна кількість праць, в яких розглядалися та досліджувалися конкретні аспекти здорового способу життя, зокрема в працях Б.С. Братуся, М.І. Мушкевич, Г.В. Ложкіна, Є.Н. Приступи, М.В. Савчин та ін.; роль фізичної активності у формуванні здорового способу життя

вивчали В.К. Бальсевич, І.М. Галицька, Б.М. Бахмудов, Б.С. Братусь, Г.І. Власюк, І.П. Волков, В.І. Завацький, С.В. Шиккульський та ін.

На сьогодні актуальним є вивчення чинників, які впливають на формування здорових установок щодо ведення активного способу життя, а саме, у зрілому віці.

Аналіз літератури показав, що окремі аспекти активного способу життя необхідно розглядати на індивідуальному, груповому і суспільному рівнях [1]. Серед найважливіших аспектів на індивідуальному рівні прийнято виділяти активність людини, пропорційне співвідношення між видами праці та її різновидами, раціональне харчування, стосунки між людьми, дотримання гігієнічних норм у побуті й на роботі. Груповий аспект характеризується вмінням взаємодіяти, спілкуватися з іншими. В той час суспільний рівень - це зовнішня політика, яка спрямована на свідому підтримку власного здоров'я та здоров'я нації.

Багато видів фізичної активності можуть бути виконані в груповому середовищі, що сприяє соціальній взаємодії та відчуттю належності до спільноти. Це допомагає підтримувати психологічне благополуччя та покращує якість життя. Взаємодія з друзями, родиною та іншими членами спільноти сприяє підтримці емоційного та психологічного благополуччя, запобігає відчуттю самотності та ізоляції. Досягнення фізичних цілей та покращення фізичної форми сприяють підвищенню самоповаги та позитивному ставленню до себе.

Самооцінка та почуття впевненості у своїх здібностях може стимулювати людину до впровадження нових здорових звичок. Якщо людина відчуває, що вона може здійснити певні зміни, вона може бути більш схильною до них. До цього аспекту також належать визначення цілей та мотивація, прийняття активної ролі у власній родині чи суспільстві, менторська діяльність у професійному середовищі або вивчення нових навичок чи здобуття освіти.

Іншими факторами, які впливають на прийняття активного способу життя у старшому віці є фінансові можливості, доступність фізичної інфраструктури, рівень освіти та свідомість щодо важливості активного стилю життя для збереження здоров'я та благополуччя. Існує безліч стратегій та програм підтримки активного способу життя, які спрямовані на поширення здорових звичок та мотивацію до активного способу життя. Ці програми надають людям інформацію про користь фізичної активності та здорового способу життя. Вони можуть включати лекції, семінари, вебінари, брошури та інші матеріали, які розповідають про вплив різних видів активності на здоров'я. Мобільні додатки, фітнес-тренери та інші технології можуть служити інструментами для відстеження фізичної активності, мотивації та підтримки. Вони дозволяють користувачам встановлювати цілі, відстежувати прогрес та отримувати рекомендації для покращення здоров'я.

Перспективи подальших досліджень даної проблеми вбачаємо у детальному вивченні гендерних аспектів взаємозв'язку активного способу життя з суб'єктивним відчуттям психологічного благополуччя осіб старшого віку.

Список використаних джерел

- 1. Савчин М.В.** Здоров'я людини: духовний, особистісний і тілесний виміри: монографія. Мирослав Савчин / – Дрогобич: ПП «ПОСВІТ», 2019. – 232с.
- 2. Шиккульський С.В.** Сучасні дослідження проблеми здорового способу життя / Шиккульський С.В., Моначин І.Л. Актуальні задачі сучасних технологій /Збірник тез доповідей Том II IX Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів 25-26 листопада 2020 року. С.184-185.
- 3. Argyle M.** Happiness as a function of personality and social encounters / M. Argyle, M. Martin, J. Crossland // Recent advances in social psychology: An international perspective / M. Argyle, M. Martin, J. Crossland. – North-Holland: Elsevier, 1989. – P. 189–203.

МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОКТРИНИ «ПЛІД ОТРУЙНОГО ДЕРЕВА» В РОБОТІ З ВИПАДКАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Дорохов Олександр Сергійович,

1 курс, другий (магістерський) рівень вищої освіти,
спеціальність 231 «Соціальна робота» за освітньою програмою «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м.Лубни, Україна
carismus2@gmail.com

Науковий керівник – Ваховський Леонід Цезаревич,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна
vakhovsky81@gmail.com

Домашнє насильство є однією з глибоко вкорінених та найбільш складних проблем сучасності. Це соціальне явище, що виходить за межі приватного простору, і стає ключовою негативною рисою нашого часу. Сучасне суспільство постійно стикається з цією проблемою, яка має глибокі корені та серйозні наслідки для індивідів та суспільства в цілому. Проблема домашнього насильства вимагає все більшої уваги та досліджень всіх її аспектів, включаючи постійні механізми протидії. Проте, деякі її аспекти проблеми залишаються в тіні. Це стосується правових основ протидії та юридичних колізій, що виникають у роботі з випадками домашнього насильства.

Опис дослідження "Legal Responses to Domestic Violence: An International Perspective" відображає широкомасштабний аналіз реакції правових систем на домашнє насильство. Автори досліджують законодавство різних країн та його ефективність у боротьбі з цією проблемою. Детальний огляд правових підходів дозволяє зрозуміти різноманітність стратегій та політик, спрямованих на запобігання та контроль домашнього насильства [1]. "Domestic Violence and the Law in Colonial and Postcolonial Africa" розглядає юридичні аспекти домашнього насильства в контексті історичного та соціокультурного розвитку Африки. Дослідження підкреслює важливість контекстуального розуміння домашнього насильства і впливу історичних та соціокультурних факторів на правові підходи [2].

У "Training Resource Tool For Prosecutors and Judges in combating violence against women and domestic violence in Kosovo" досліджується вплив правової системи на створення гендерних ієрархій через аналіз ситуації з домашнім насильством в Косово. Дослідники вивчають, як закони та правові норми можуть змінювати гендерні відносини в суспільстві [3]. Нарешті, багатокраїневе дослідження "The Role of Law Enforcement in Responding to Domestic Violence: A Multi-Country Study" досліджує роль правоохоронних органів у реагуванні на домашнє насильство в різних країнах. Воно аналізує ефективність різних стратегій та програм, вживаних правоохоронними органами для запобігання та протидії цьому явищу [4]. Ці дослідження виявили ряд вразливостей у процесуальних нормах та сталих процедурах, які потребують вдосконалення, що свідчить про актуальність проблеми, яка постійно привертає увагу дослідників з різних країн світу.

Шляхом аналізу та вивчення різноманітних аспектів явища домашнього насильства і методів протидії йому, ми прагнемо з'ясувати його корені, виявити основні причини та фактори, які його породжують, а також визначити можливі шляхи запобігання та протидії, а також усунення недоліків у заходах, спрямованих на його подолання. Важливо зрозуміти, що ефективна боротьба з домашнім насильством потребує комплексного підходу, який охоплює всі сфери суспільства: від державних структур і правоохоронних органів до громадських організацій і індивідуальних дій громадян.

Сучасні підходи до розуміння домашнього насильства характеризуються комплексним усвідомленням цієї проблеми. Один з таких підходів полягає в усвідомленні того, що домашнє насильство є складною та многогранною проблемою, яка виходить за рамки лише фізичних проявів насильства. Відхід від традиційних концепцій передбачає урахування різних форм насильства, таких як емоційне, психологічне, економічне та сексуальне, а також визнання різноманітних способів його прояву та впливу на жертв.

Другий сучасний підхід полягає у переосмисленні ролі винуватця та постраждалої. У класичному тлумаченні домашнього насильства були визначені дві основні ролі: винуватець та постраждала сторона. Однак нові дослідження підкреслюють необхідність часткової переоцінки цих позицій. З'являється нова перспектива, згідно з якою обидві сторони конфлікту можуть стати потенційними постраждалими. Цей підхід відкриває можливість для комплексного розуміння та ефективної боротьби з домашнім насильством, що включає аналіз психосоціальних наслідків для винуватців та можливостей психосоціальної підтримки для них.

Третій сучасний підхід до розуміння домашнього насильства акцентує увагу на впливі соціокультурного та економічного контексту на виникнення та розвиток цієї проблеми. Він аналізує роль стереотипів, соціальної нерівності, економічної нестабільності та інших факторів у формуванні динаміки домашнього насильства. Розуміння цих контекстуальних аспектів допомагає краще розкрити причини та розробити стратегії подолання цієї проблеми в різних соціокультурних середовищах [5].

В площині права, термін «домашнє насильство» визначається відповідно до законів кожної конкретної країни. Міжнародні норми та стандарти, спрямовані на протидію домашньому насильству, є важливим елементом у правовій реакції на це явище. Одним з ключових міжнародних документів є Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством проти жінок та домашнього насильства (відома як Стамбульська конвенція) [6]. Цей документ визначає домашнє насильство та встановлює зобов'язання для держав-учасниць створювати ефективні заходи для його запобігання, припинення та покарання.

Генеральна Асамблея ООН ухвалила ряд резолюцій та декларацій, які закликають держави усіх регіонів світу приймати заходи проти домашнього насильства та захищати його жертв. Наприклад, Резолюція 48/104 Генеральної Асамблеї ООН [7] закликає держави-члени вдосконалювати законодавство та механізми захисту жертв домашнього насильства. Також важливими є міжнародні документи, прийняті в рамках Європейського Союзу, такі як Директива Європейського парламенту та Ради щодо боротьби з насильством щодо жінок та насильства в сім'ї [8] яка надає механізми захисту та підтримки для жертв домашнього насильства у країнах-членах ЄС.

Проте, незалежно від ситуації, у першу чергу важливо встановити істину та довести вину. У цьому контексті випадки, які мають ознаки кримінального або адміністративного порушення, зазвичай є більш прозорими. Згідно зі статтею 91 Кримінального процесуального кодексу України [9] у кримінальному процесі визначені обставини, що підлягають доказуванню, тоді як стаття 72 Кодексу адміністративного

судочинства України [10] визначає докази в адміністративному судочинстві як різноманітні інформаційні засоби, що допомагають суду встановити фактичні обставини, які підтверджують або спростовують вимоги та заперечення сторін у справі.

Таким чином, збір доказів вини особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального порушення, покладається на органи досудового розслідування і обвинувачення. Це забезпечує дотримання всіх прав підозрюваного і обвинуваченого, включаючи право на захист від неправомірних звинувачень, що є фундаментальними принципами демократії, міжнародного права та національного законодавства будь-якої країни.

Одним із додаткових засобів захисту прав обвинувачених, є так звана доктрина «Плоди отруйного дерева» (fruit of the poisonous tree), яка була сформульована Європейським судом з прав людини у справах, таких як «Гефген проти Німеччини», «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Шабельник проти України», «Балицький проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України», «Яременко проти України». Ця доктрина виникла ще у 1920 році за рішенням у справі Silverthorne Lumber Co. проти Сполучених Штатів, а фразу «плід отруйного дерева» вперше використав суддя Франкфуртер у своєму висновку 1939 року у справі Нардоні проти Сполучених Штатів [11].

Основна ідея цієї доктрини полягає в тому, що докази, отримані в результаті порушення прав людини або незаконних дій правоохоронних органів, можуть бути визнані недійсними або неприпустимими. Згідно з цією доктриною, якщо докази отримані шляхом порушення прав людини, таких як катування або незаконна затримка, вони не можуть бути використані у судовому розгляді. Такі докази розглядаються як «плоди отруйного дерева», а їх використання може підірвати справедливість судового процесу.

Доктрина «плодів отруйного дерева» відіграє ключову роль у захисті прав людини та забезпеченні справедливого судового процесу, оскільки вона допомагає уникнути використання незаконно здобутих доказів у судових справах. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) розглядає це питання у контексті загальної справедливості судового процесу, враховуючи, чи був процес у даній справі справедливим в цілому. Якщо суд визнає, що процес був справедливим, то докази, отримані незаконним чином, можуть вважатися прийнятними.

Концепція доктрини також відображена у національному законодавстві України. Наприклад, відповідно до статті 87 Кримінально процесуального кодексу України докази, які були отримані в результаті серйозного порушення прав та свобод людини, що гарантуються Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, прийнятими Верховною Радою України як обов'язкові для дотримання, є недійсними та неприпустимими для використання у судовому процесі. Також будь-які інші докази, отримані на основі інформації, отриманої внаслідок серйозного порушення прав та свобод людини, є неприпустимими.

Проте це стосується лише ситуацій, які мають ознаки кримінального правопорушення і підпадають під дію відповідних норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства. Значно складніше у випадках некримінального характеру домашнього насильства, які, на жаль, становлять значну більшість порівняно з тими, що розглядаються за вимогами кримінального законодавства. Сюди відносяться не лише ситуації домашнього насильства, які не підпадають під визначення кримінального кодексу, але й ті, у яких вину особи не було доведено відповідно до встановленого законом порядку.

Важливо зауважити, що навіть якщо такі ситуації не призводять до кримінальної або адміністративної відповідальності, вони все ж мають певні наслідки для осіб, які

порушують закон. Особливо це стосується випадків, які виявляються недержавними організаціями, що надають допомогу жертвам домашнього насильства. Ці організації можуть включати різноманітні фонди, громадські об'єднання, грантові проекти, програми, які фінансуються приватними донорами, групи психологічної підтримки та інші. Інформаційне поле активно рекламує ці ініціативи, що призводить до поширення їх кількості та доступності, а також підвищує увагу до цих проблем.

Починаючи роботу з потерпілою особою, такі організації не повинні відповідати вимогам законодавства і самостійно встановлюють критерії підтвердження факту домашнього насильства. Часто для цього достатньо лише заповнення анкети потерпілою особою, і факт вважається доведеним. Таке спрощене ставлення до необхідності доведення зумовлене не лише відсутністю відповідних повноважень для збору та оцінки доказів, а й основною метою цих організацій, яка, як правило, полягає у наданні допомоги або підтримки жертвам насильства. Іншими словами, ці організації існують і отримують фінансування тільки у разі наявності потерпілих від домашнього насильства, тому вони не зацікавлені в ускладненні якимось доведенням існування останніх.

Крім того, вони переважно не повинні відповідати вимогам законодавства та професійної етики. Тому, навіть не кримінальні випадки передбачуваного домашнього насильства можуть легко призвести до певних наслідків, таких як громадський осуд, оскільки суспільство все більше звертає увагу на проблему домашнього насильства та реагує на випадки цієї форми порушення прав людини. Окрім офіційної правової системи, громадська думка також має вплив на долю осіб, які підозрюються у випадках домашнього насильства, навіть якщо їхню вину не доведено у суді. Розглянемо деякі аспекти цього явища.

Отже, про застосування доктрини «Плоди отруйного дерева» тут навіть не йдеться, хоча вона безперечно вважається одним з найважливіших досягнень світової судової практики та найефективнішим засобом захисту прав і свобод людини, процесуальних норм та міжнародних гарантій, які надаються діючим законодавством та міжнародними договорами, які ратифікував парламент країни. Іншими словами, це явище виходить за рамки будь-якої правової регламентації, але може становити реальну загрозу суспільним інтересам, які захищені законом, і це суперечить не лише принципам конституційності, але й здоровому глузду взагалі.

Враховуючи зростання актуальності проблеми домашнього насильства та необхідність комплексного підходу до її вирішення, важливо взяти до уваги наступне. Неурядові організації, що надають допомогу жертвам домашнього насильства, грають важливу роль у цьому процесі. Однак однією зі значущих проблем, пов'язаних з їхньою діяльністю, є можливість витоку конфіденційної інформації, через відсутність чітких та ефективних механізмів контролю за її збереженням та обробкою в неурядових організаціях. Відсутність законодавчого регулювання в цій сфері створює прогалини, через які може просочитися конфіденційна інформація про жертв насильства. Без адекватних заходів захисту конфіденційності можливий витік інформації, що порушить права та свободи осіб, які звернулися за допомогою, та може спричинити серйозний стрес та психологічні травми.

Підводячи підсумок, хочу звернути увагу на таке. Моє дослідження ретельно аналізує проблему домашнього насильства і його правове врегулювання, використовуючи доктрину «Плоди отруйного дерева». Оглядаючи різні аспекти цієї проблеми, я досліджую значення правових принципів та механізмів захисту у справедливому розгляді випадків домашнього насильства. Виділяючи роль доктрини «Плоди отруйного дерева» у судових процесах, я вказую на її важливість для забезпечення прав людини та справедливості. Проте, я також виявляю складнощі у застосуванні цієї доктрини в некримінальних випадках домашнього насильства, що

підкреслює необхідність подальших досліджень та розробки нових підходів. Узагальнюючи, важливо підкреслити необхідність посилення заходів у боротьбі з цим явищем через поліпшення правових механізмів захисту та проведення додаткових досліджень.

Список використаної літератури

1. **Burton Mandy** Legal Responses to Domestic Violence: An International Perspective. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781134051984.A24932964/preview-9781134051984_A24932964.pdf (дата звернення: 17.04.2024).
2. **Domestic Violence and the Law in Colonial and Postcolonial Africa.** The International Journal of African Historical Studies. Vol. 44, № 2. URL : <https://www.jstor.org/stable/23046892> (дата звернення: 17.04.2024).
3. **Training Resource Tool For Prosecutors and Judges in combating violence against women and domestic violence in Kosovo.** URL: <https://rm.coe.int/tot-training-resource-tool-eng/1680a1ac57> (дата звернення: 17.04.2024).
4. **The Role of Law Enforcement in Responding to Domestic Violence: A Multi-Country Study.** URL : https://www.unodc.org/roseap/uploads/archive/documents/2011/09/domestic-violence/Research_English_version_final.pdf (дата звернення: 17.04.2024).
5. **Ковальчук В. П.** Типи домашнього насильства та їх вплив на психічне здоров'я постраждалих. *Вісник клінічної психології*. 2019. №4(37). С. 102–115.
6. **Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція).** URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 17.04.2024).
7. Резолюція 48/141 А Генеральної Асамблеї ООН "Верховний комісар щодо заохочення і захисту всіх прав людини". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_709#Text (дата звернення: 17.04.2024).
8. **Директива 2012/29/ЄС.** URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2023/09/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0-2012-92.pdf> (дата звернення: 17.04.2024).
9. **Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР).** 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. С. 88.
10. **Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України (ВВР).** 2005. № 35-36, № 37. С. 446.
11. **Doctrine "Fruit of the poisonous tree".** Legal Information Institute. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/fruit_of_the_poisonous_tree (дата звернення: 17.04.2024).

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЖЕРТВАМИ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА НА ОСНОВІ ГЕНДЕРНО-ЧУТЛИВОГО СПІЛКУВАННЯ

Іванова Вікторія Олександрівна,

1 курс, другий (магістерський) рівень вищої освіти,
спеціальність 231 «Соціальна робота», освітня програма «Соціальна робота..

Соціальна педагогіка. Практична психологія»
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»

м. Лубни, Україна

viktorijaivanova2013@gmail.com

Науковий керівник – Сьомкіна Інна Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки

Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»

м.Лубни, Україна

syomkinna21@gmail.com

Гендерно зумовлене насильство (далі – ГЗН) базується на нерівностях між чоловіками та жінками, уявленнях соціуму про роль обох полів у суспільстві, а також стереотипах про кожного з них та традиціях окремих громад, наслідках воєнних дій. Під гендерно-обумовленим насильством варто розуміти будь-який вид зловмисної шкоди, що завдається будь-якій особі або групі осіб в силу їхньої статі, гендеру, сексуальної орієнтації та/або гендерної ідентичності, або в силу сформованих стереотипів щодо гендерних ролей [3].

Найчастіше до випадків ГЗН відносили домашнє насилля. Але на фоні воєнних дій, внутрішнього переміщення осіб, проживання їх в місцях компактного поселення та в цілому нестабільної ситуації в країні, суттєво загострюються конфлікти. Окремо слід зазначити людей, які проживають близько до місць ведення воєнних дій, на деокупованих територіях, були взяті у полон – саме вони в більшості стають жертвами всіх форм насилля (психологічного, економічного, сексуального, фізичного). І якщо раніше (у 80% випадків) жертвами ГЗН ставали жінки, то зараз процент серед чоловіків суттєво зростає, хоча вони менше звертаються по допомогу, відмовляються говорити про пережите. Не варто забувати й про дітей, які страждають самі чи становляться свідками злочинів [1].

З ратифікацією Стамбульської конвенції Україною влітку 2022 року механізм притягнення до відповідальності кривдників став більш прозорим та зрозумілим. Це перший законодавчо закріплений інструмент, який чітко визначає підходи до протидії насильству, запобіганню його проявів, визначає захист постраждалих та об'єднує всі залучені органи влади, установи та громадські організації до співпраці щодо протидії та запобіганню ГЗН [2].

Тож роль соціального працівника у ланці між виявленням факту насилля, першим зверненням жертви та її подальшими діями важко недооцінити. Саме від нього буде залежати рівень довіри до системи правосуддя, від його поведінки – психологічний стан постраждалої особи, її готовність протистояти кривдникові та починати жити після травми. Саме через це можна виділити основні аспекти діяльності соціального працівника:

1. *Психологічна підтримка постраждалої особи.* Керуючись принципами гендерно-чутливого спілкування, планом кризового консультування, з великою

емпатією надавати жертвам ГЗН психологічну підтримку, тим самим даючи їм змогу пережити травму, виражати свої почуття, упередити важкі наслідки пережитого, як, наприклад, схильність до самогубства чи вживання шкідливих препаратів, замкненість, депресію та інші.

2. *Надання юридичної допомоги.* Підтримка під час відновлення документів, звернення до правоохоронних органів, інформування про права особи та безпосередньо процедуру захисту. Координація, у разі необхідності, з безкоштовними юристами, спеціальними підрозділами органів правосуддя.

3. *Профілактика та просвітлення.* Проведення навчальних та інформаційних тренінгів, підготовка брошур, плакатів, розміщення оголошень не лише з можливістю звернутися по допомогу, а й як елемент протидії насиллю, підвищення рівня свідомості у громаді незалежно від віку та статі, для просвітлення щодо гендерних стереотипів.

4. *Створення розвиненої мережі підтримки без кодонів.* Для цього важливо проводити очні та дистанційні консультації (через гарячу лінію, соціальні мережі, месенджери Viber, WhatsApp, Telegram), надавати телефони спеціалістів та найближчих закладів, куди можна звернутися по допомогу.

5. *Співпраця з іншими службами.* Координація та співпраця з таким органами, організаціями та службами, які надають безпосередньо прихисток жертвами насилля, з медичними установами, спеціальними підрозділами поліції та правозахисними організаціями як місцевих, так і обласних, міжнародних організацій [5].

Саме через соціального працівника жертва може відновити самоповагу, надію на майбутнє, отримати підтримку та захист. Тому його роль стає критично важливою на всіх етапах – від першого звернення і до виходу на біль-менш сприятливий спосіб життя після травми. Соціальний працівник під час роботи з постраждалою особою повинен враховувати такі аспекти діяльності:

1. Постійно проходити тренінги з підвищення кваліфікації, обізнаності щодо виявлення ознак ГЗН, вміння правильно реагувати на випадки, а також сприяти обізнаності працівників всіх дотичних сфер.

2. Створювати довірче середовище для жертви, щоб вона могла почувати себе в ньому безпечно і захищено, не мала страху перед зверненням. При цьому спеціаліст з соціальної роботи повинен керуватися правилом «Спостерігай-Слухай-Скеровуй», а також «Не нашкодь!». Для цього використовується протокол кризисного реагування, згідно якого працівник дає можливість жертві повернути право обирати (наприклад, відстань між працівником та постраждалою особою, стать працівника, з якою жертві легше буде контактувати, температуру в приміщенні – відкрити вікно чи, навпаки, дати ковдру, дати чаю чи води та ін.). При цьому працівник в жодному випадку не повинен розпитувати про ситуацію, він дає право жертві самій заговорити, навіть якщо це буде іншим разом. Важливий навіть погляд – він повинен бути легким, не оцінюючим [4].

При виявленні підозри на ГЗН або при безпосередньому зверненні потерпілої особи до соціального працівника, останній має повідомити її про те, що буде проведено конфіденційне інтерв'ю, яке можна буде перервати в будь-який момент та відмовитися від подальшої участі. Під час спілкування з потерпілою особою слід забезпечити їй почуття поваги та підтримки, уникати будь-якого тиску або осуду. Важливо провести обстеження для встановлення факту насильства, оцінити стан особи та документувати це для подальшого звернення до правоохоронних органів. Процедура здійснюється лише за згодою потерпілої особи, за винятком ситуацій, коли вона не може приймати рішення або існує пряма загроза для її життя через стан фізичного здоров'я. У випадках, коли соціальний працівник не має достатніх знань у психологічній чи медичній сферах, він повинен залучати фахівців з відповідною експертизою, таких як медичні працівники або психологи.

Підтримка та реабілітація є критичним етапом у процесі допомоги. Соціальний працівник має допомогти потерпілій особі знайти безпечне місце перебування на період реабілітації, будь то притулок чи безпечна квартира. Також він повинен надавати підтримку під час відновлення психічного стану та соціального відновлення нормального життя. Крім того, соціальний працівник має супроводжувати потерпілу особу на всіх етапах проведення слідчих дій, якщо це необхідно для неї.

Гендерно-чутливий підхід у роботі з жертвами ГЗН означає, що надання індивідуальної підтримки не залежить від віку, статі, сексуальних вподобань, раси та інших відмінностей. Він акцентує увагу на потребах та особливостях кожної особи. Соціальний працівник використовує гендерно-чутливий підхід для кращого розуміння гендерних стереотипів та ролей у соціумі, що впливають на досвід потерпілої особи та її взаємодію зі світом. Це допомагає знайти індивідуальний підхід до кожної особи та надати більш адекватну допомогу. Такий підхід сприяє підвищенню рівня довіри до працівника, підвищенню самоповаги жертви, зменшенню ризику подальшого насильства та повернення до насильника, а також підвищенню імовірності успішного подолання наслідків травм та соціалізації постраждалих. Гендерно-чутливий підхід спрямований на досягнення рівності та справедливості між жінками та чоловіками в суспільстві. Через цей підхід забезпечується гідність та відновлення прав людини для всіх.

Таким чином, лише гендерно-чутливе спілкування, етичний підхід та повага до жертв гендерно зумовленого насилля з боку соціальних працівників допоможуть їм впоратись з травмою, не соромитись звертатися по допомогу та відчувати підтримку у складних життєвих обставинах, а також у подальшому повернутися до нормального життя.

Список використаних джерел

1. Децюк Т. М., Самойленко Ю. Ю. Проблема гендерно зумовленого насильства в умовах воєнного стану. *Реалізація гендерної політики в умовах суспільних трансформацій* : матеріали Наук.-практ. конф., м. Черкаси, 27 квітня 2023 р., / Східноєвропейський університет ім. Р. Аблязова. Черкаси, 2023. С. 29–33.
2. Кириченко Т. С. До питання «проблеми гендерного насильства в Україні» в рамках підписання Стамбульської конвенції. *Свобода, безпека та незалежність : правовий вимір* : матеріали XIII Міжн. наук.-практ. конф., м. Київ, 24 лютого 2023 р. / Національний авіаційний університет. Київ, 2023. С. 462–465.
3. Костіна Т., Булах І. Гендерно зумовлене насильство та його види: домашнє насильство. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки»*. 2021. №11. С. 80–86.
4. Тренінг Гештальт спільноти України або Національної Асоціації Гештальт-терапевтів України (НАГТУ). *Робота з жертвами сексуального насилля*. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=NkiMIA18AyU&list=LL&index=8&t=7s> (дата звернення : 29.04.2024)
5. Швед О. Роль соціальних працівників у допомозі жертвам сексуального насильства, пов'язаного з війною. *Соціальна робота в громаді : сучасні виклики та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 24 березня 2023 р. / Дніпровський національний університет ім. О. Гончара. Дніпро, 2023. С. 53–60.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Івко Інесса Євгенівна,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
231 «Соціальна робота» за освітньою програмою
«Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м.Київ, Україна,
ivko.inessa02@gmail.com

Науковий керівник – Островська Наталія Олександрівна,

кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м.Лубни, Україна,
nata_ostrovska@ukr.net

Професійна реабілітація осіб з інвалідністю є комплексним і досить складним процесом, який має доволі розвинуте національне законодавче поле, що охоплює: Конституцію України, закони України, підзаконні акти, тощо.

Підставою для формування та розвитку національної нормативно-правової бази професійної реабілітації осіб з інвалідністю виступають міжнародно правові акти, які створюють правовий фундамент за наступними основними напрямками:

1) захист прав осіб з інвалідністю: це універсальні міжнародно-правові стандарти (Конвенції загального характеру) захисту прав людини, попередження дискримінації, тощо);

2) створення умов для реалізації заходів професійної реабілітації та повному інтегруванню осіб з інвалідністю в суспільство (Конвенції, рекомендації Міжнародної організації праці).

Одним з важливіших документів доцільно визначати Конвенцію про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року, яка формує підґрунтя національних гарантій нормативно-правового регулювання питань забезпечення прав осіб з інвалідністю щодо професійної реабілітації осіб з інвалідністю.

Нормативно-правове регулювання професійної реабілітації осіб з інвалідністю в Україні базується, насамперед, на гарантії доступу до праці. Згідно зі статтею 43 Конституції України, кожна людина має право на працю [2].

Значний напрямок законів України забезпечує правове поле функціонування системи надання соціальних послуг відповідно складових технологічного ланцюга професійної реабілітації осіб з інвалідністю. Серед основоположних Законів України даної спрямованості: «Про соціальні послуги», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про зайнятість населення». Вказаними законами регулюються як питання щодо забезпечення основних гарантій захисту осіб з інвалідністю, надання соціальних послуг з професійної реабілітації інвалідів, включаючи професійну орієнтацію, професійний відбір, надання професійної освіти, так і створення сприятливого середовища для працевлаштування осіб з інвалідністю.

Відповідно до визначення професійної реабілітації згідно статті 38 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [4] нормативно-правові документи можливо структурувати згідно технологічного ланцюгу та виокремити три основних взаємопов'язаних складових їх рівня.

Перший рівень – діагностичний. Акумулює нормативно-правові документи з експертизи потенційних професійних здібностей, професійного відбору, професійної орієнтації, які установлюють норми експертизи потенційних професійних здібностей з урахуванням медичних рекомендацій.

Другий рівень – професійно-підготовчий. Основні нормативно-правові компоненти другого рівня професійної реабілітації визначають вимоги та порядки застосування професійної освіти, професійної підготовки, перепідготовки, перекваліфікації.

Третій рівень – професійного впровадження. Містить нормативно-правові вимоги регулювання, надання підтримки і послуг для допомоги особам з інвалідністю щодо пошуку і збереження роботи, яка відповідає їх потребам, навичкам та інтересам; працевлаштуванню та адаптації на робочому місці.

Розмежування за рівнями нормативно-правових документів достатньо умовне, оскільки надання різноманітних соціальних послуг в ході професійної реабілітації, таких як надання індивідуальних консультацій та психологічної підтримки для допомоги у подоланні стресу, нездатності та впровадженні позитивних змін у житті або проходження програм, спрямованих на підтримку соціальної адаптації та інтеграції у суспільство, розвиток навичок у пошуку роботи мають наскрізний характер та можуть наповнювати соціальний супровід особи з інвалідністю та застосовуватись в ході різних етапів з реалізації заходів професійної реабілітації.

Законодавча база у сфері професійної реабілітації продовжує пристосовуватися до нових викликів. Значним кроком на цьому шляху стало ухвалення 21.09.2022 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці» [3].

Постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2023 р. №893 «Деякі питання надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю» шляхом фінансової підтримки роботодавців розширено можливості створення сприятливого середовища для інклюзивного працевлаштування [1].

Таким чином, в Україні створено законодавчо-нормативне підґрунтя професійної реабілітації осіб з інвалідністю. Позитивні зрушення в полі нормативного забезпечення питань реалізації прав осіб з інвалідністю щодо професійної реабілітації представлені в документах різної юридичної сили та підпорядкованості. Передбачено низку пільг та гарантій, втілення яких на практиці має на меті недопущення дискримінації осіб з інвалідністю. Існує законодавче визначення та регулювання забезпечення різних компонентів професійної реабілітації.

Разом з тим, перспективними напрямками досліджень нормативно-правових аспектів професійної реабілітації осіб з інвалідністю залишаються нормативне регулювання та впровадження механізмів:

– вдосконалення змісту професійної реабілітації та взаємодії різногалузевих установ, організації, реабілітаційних закладів щодо узгодженості системності процесу та процедур надання послуг з професійної реабілітації;

– застосування діагностичних методик професійної придатності для працевлаштування осіб з інвалідністю у динамічному перебігу обставин відновлення працездатності та інтеграції на ринок праці;

– визначення чітких і конкретних стандартів якості та параметрів ефективності послуг з професійної реабілітації для осіб з інвалідністю,

– навчання та підтримки персоналу, що надає послуги з професійної реабілітації, для забезпечення високої якості та безпеки надання послуг.

Список використаних джерел

1. Деякі питання надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серп. 2023 року №893. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення : 21.02.2024). **2 Конституція України** від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 12.02.2024). **3. Про внесення змін** до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці : Закон України від 21 вер. 2022 р. № 2622-IX: вебсайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2622-20#Text> (дата звернення : 14.02.2024). **4. Про реабілітацію** осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 6 жовт. 2005 р. № 2961-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення 15.12.2023).

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВО-СЛУЖБОВЦІВ ЗСУ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ В УМОВАХ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Караман Олена Леонідівна,

доктор педагогічних наук, професор, ректор,
Державний заклад «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»,
м.Полтава, Україна

karaman.olena.lnu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8541-9972>

Лабенок Олександр Іванович,

2 курс, освітньо-науковий рівень доктор філософії,
спеціальність 231 Соціальна робота
Державний заклад «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»,
м.Полтава, Україна

Науковий керівник – Караман Олена Леонідівна,

доктор педагогічних наук, професор, ректор,
Державний заклад «Луганський національний
імені Тараса Шевченка»,
м.Полтава, Україна

karaman.olena.lnu@gmail.com

Гібридна війна, яку розгорнула РФ на території України, починаючи з 2014 року, має два складники – збройне насилля та інформаційну агресію, що призвели до масової загибелі українських громадян, руйнування населених пунктів, трансформації масової й індивідуальної свідомості, державної зради і колабораціонізму серед частини населення, актуалізувала проблему соціально-психологічної підготовки військово-службовців ЗСУ до виконання завдань за призначенням.

Ключові характеристики гібридної війни, нові форми й методи її ведення досліджено у роботах Р. Безсмертного, М. Гетманчука, В. Горбуліна, Т. Гуржій, А. Дорошкевича, О. Караман, В. Курила, Є. Магди, Г. Почепцова, С. Савченка, М. Требіна, І. Феськова, Г. Яворської, А. Abbassi, R. Arcos & H. Smith, T. Braspenning, C. Chivvis, J. Clark, R. Glenn, F. Hoffman, J. McCuen, J. Wither та ін.

Питання професійної підготовки військовослужбовців Збройних сил України у нових умовах розкрито у дослідженнях Г. Артюшина, Д. Вітер та В. Оліферук, В. Воробйова, Н. Лозінської, Н. Мась, Л. Матохнюка, Ю. Приходька, О. Сафіна, А. Сиротенка та С. Богунова та ін.

Зарубіжний досвід використання програм з формування соціально-психологічної готовності військовослужбовців збройних сил країн НАТО до виконання завдань за призначенням проаналізовано працях Ю. Бриндікова, О. Макаревич, В. Невмержицького, С. Полторака, В. Наконечного, В. Клименка та Н. Копаниці, J. Cigrang, S. Todd & E. Carbone, A. King, B. Moore & G. Reger, P. Ramsberger, P. Legree & L. Mills, R. Walker та ін.

На основі міждисциплінарного аналізу наукових праць зазначених вище вчених було визначено базове поняття дослідження: **соціально-психологічна готовність** військовослужбовців до виконання завдань за призначенням в умовах війни – це здатність ефективно функціонувати на основі володіння соціально-психологічними

компетентностями в сукупності цінностей, знань, умінь, навичок, індивідуально-психологічних якостей з дотримання етичних стандартів військової діяльності.

Структурно-функційний аналіз поняття соціально-психологічної готовності військовослужбовців до виконання службових обов'язків з урахуванням визначених особливостей гібридної війни та її впливу на професійну діяльність військовослужбовців у нових умовах, а також зарубіжного досвіду формування досліджуваного явища у збройних силах країн НАТО, нами дозволив визначити **структуру** соціально-психологічної готовності військовослужбовців Збройних сил України до виконання завдань за призначенням:

1) *аксіологічний компонент* – сукупність цінностей, ціннісних орієнтацій, установок, мотивів, потреб, заснованих на патріотизмі, непримиримості з ворогом, бажанні максимально ефективно виконувати завдання за призначенням з метою перемоги над ворогом;

2) *інформаційно-когнітивний компонент* – ґрунтовні соціально-психологічні знання; розуміння соціально-психологічних аспектів професійної діяльності, здатність ефективно використовувати інформаційні ресурси та аналізувати отриману інформацію в умовах інформаційної агресії;

4) *індивідуально-психологічний компонент* – здатність керувати стресом та емоціями в надзвичайних умовах; володіти навичками рефлексії, саморегуляції, релаксації, адаптації до непередбачуваних ситуацій;

5) *поведінковий компонент* – здатність чітко виконувати завдання за призначенням на основі соціально-психологічного досвіду, аналізувати і оцінювати ситуації, приймати обґрунтовані рішення та діяти в умовах обмеженого часу, здійснювати ефективну комунікацію з командуванням, побратимами, партнерами, цивільним населенням.

На основі визначення сутності і структури досліджуваного явища, було розроблено **педагогічні умови формування соціально-психологічної готовності військово-службовців ЗСУ до виконання завдань за призначенням в умовах війни РФ проти України у процесі професійної підготовки в ЗВО:**

1) формування патріотизму як фундаменту системи цінностей, ціннісних орієнтацій, установок, мотивів, потреб, спрямованих на максимально ефективне виконання завдань за призначенням з метою перемоги над ворогом;

2) спрямування змісту фахової підготовки на формування медіакомпетентності у військовослужбовців як ефективного засобу протидії інформаційно-психологічному впливу супротивника на особовий склад ЗСУ і населення під час виконання завдань за призначенням;

3) соціально-психологічна спрямованість практичної підготовки військовослужбовців Збройних сил України як запоруки ефективного виконання завдань за призначенням на основі соціально-психологічного досвіду, знань, умінь і навичок.

Наукове обґрунтування, характеристика і впровадження педагогічних умов формування соціально-психологічної готовності військово-службовців ЗСУ до виконання завдань за призначенням в умовах війни РФ проти України у процесі професійної підготовки в ЗВО стане наступним кроком наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Кокун О. М., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження: метод. посіб. Київ : 7БЦ, 2021. 170 с. **2. Курило В. С., Савченко С. В., Караман О. Л.** Соціалізація особистості в умовах гібридної війни на сході України : монографія К.: Талком, 2018. 240 с. **3. Лабенок О. І.** Формування соціально-психологічної готовності

військовослужбовців Збройних сил України до виконання завдань за призначенням в умовах гібридної війни як наукова проблема. *Proceedings of the 10th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua"*. Kyiv, Ukraine. 2023. PP. 760 – 765. **4. Полторак С. Т.** Трансформація системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО. *Наука і оборона*, 2018. № 2, С. 3–10.

ПРИЧИНИ І ДЖЕРЕЛА ПСИХОЛОГІЧНОГО СТРЕСУ У НАШ ЧАС

Котенко Анна Серіївна

Здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «012. Дошкільна освіта»
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава Україна
aniasavina2511@gmail.com

Науковий керівник - Шевякова Інеса Петрівна
Асистентка кафедри психології
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
shevyakova.ip@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9535-9280>

Психологічний стрес є одним із найактуальніших питань сучасної психології. Він є невід'ємною частиною людського життя, але в сучасному суспільстві він набуває своєрідного забарвлення. Це пов'язано з низкою факторів, до яких належать:

- швидкі темпи життя та мінливість умов створює відчуття нестабільності та невизначеності;
- зростання вимог до особистості, що додатково створює відчуття тиску та відповідальності;
- швидкі зміни в соціальних нормах та цінностях, що може викликати відчуття розгубленості та неприйняття.

Залежно від джерела виникнення, стрес може мати різні види, але особливо актуальним та цікавим у наш час є психологічний стрес під час війни.

Цією темою активно займаються такі вітчизняні дослідники як М.С.Корольчук, О. М. Кокун, О. В. Тімченко та ін. За кордоном ця тема теж є актуальною, такі дослідники як Adler B, Carrie H. Kennedy та Eric A. Zillmer R. D. Marshall, R. Spitzer, M. R. Liebowitz зосереджуються на аналізі підстав, що лежать в основі стресового стану.

Метою цього дослідження є огляд факторів, що викликають стрес в наш час, можливих шляхів зменшення його негативного впливу на людину.

На думку О.М. Кокуна, психологічний стрес - це рівень загальної стресреакції організму, що виникає у відповідь на психологічне значення стресогенних зовнішніх та внутрішніх впливів [1, с. 26]. В. І. Розов визначає психологічний стресс, як опосередковування психологічними процесами оцінки передбачуваної погрози стресового стимулу і пошуком адекватної відповіді на цей стимул [4, с. 10]. Р. Лазарус і С. Фолкман вважають, що психологічний стрес – це значущі для благополуччя особистості відносини з середовищем, які піддають випробуванню наявні в розпорядженні ресурси організму і у ряді випадків можуть їх перевищувати [3, с. 30].

Розуміння природи психологічного стресу та способів його подолання є вкрай важливим, особливо під час глобальних змін та конфліктів, як-от у нинішній час російсько-української війни. Війна є каталізатором цього невимовного психологічного стресу. Її жахливі обставини - страх, втрати, невизначеність, – здатні глибоко травмувати і загрожувати психічному благополуччю людей. Враховуючи ці непрості умови, можна виділити такі наступні причини та джерела виникнення психологічного стресу.

1. На думку О.Ю. Овчаренко, причиною стресу може стати «кожна подія, що потребує від людини зміни звичного способу життя і додаткових витрат енергії, є потенційно стресовою. Найчастіше, стрес викликають події неприємні, особливо якщо вони непередбачені й перебувають поза зоною нашого контролю. Ми відчуваємо стрес, коли потрапляємо в сумнівні або двозначні ситуації, коли переживаємо міжособистісні конфлікти» [5, с. 9]

2. Психологічний стрес в умовах війни може відбуватись через злам цінностей. «Невизначеність ціннісних орієнтацій щодо сенсу життя змінює орієнтири й до бажаного способу його дотримання у професійній діяльності, ігноруючи духовність, альтруїзм, радість, доброту, щирість почуттів тощо. Зміна ціннісних орієнтацій, розчарування в економічних і соціальних реформах обумовлюють у суспільстві прояви агресії, стресу, фобій, що спричиняють девіації (невротичні розлади) тощо», – зазначає Барановська. А. В. [6, с. 46].

3. Причиною психологічного стресу постають також «стійкі негативні зміни у емоційному стані особистості, які можуть бути важливими чинниками етіології й патогенезу різноманітних соматичних захворювань, особливо за наявності зниження адаптивних можливостей організму або за умови надмірної сили чи тривалості емоційних змін». [2, с. 2].

4. Причиною стресу може бути будь-яка сильна емоція, на думку В.І. Розова. Найчастіше — страх, гнів, образа, або психофізіологічні стани, наприклад, втома, напруга, тривога і монотонність [4, с 11].

Таким чином, психологічний стрес у сучасному світі є невід'ємною частиною життя, зумовленої різними факторами, але в період військових подій джерел стресу стає набагато більше. Швидкі темпи життя, змінюваність умов, високі вимоги до особистості, тиск щодо прийняття важливих рішень, втрати, фізичні небезпеки, непередбачуваність бойових дій, соціальна нестабільність та невизначеність майбутнього спричиняють відчуття загальної нестабільності та тиску.

Війна може не тільки сприяти збільшенню та інтенсифікації стресогенних впливів, а й глибоко травмувати людину, загрожуючи їй подальшому психічному благополуччю. Тому сучасним українцям важливо не тільки бути обізнаним у причинах власних стресових станів, а й усвідомлювати необхідність відносно простих та доступних кроків, які допоможуть долати негативний вплив джерел стресу. Попри жорстокість обставин, важливими лишаються такі заходи самопомогі та допомоги іншим, як здоровий спосіб життя, емоційна чесність, сила спілкування, професійна допомога. Допомагаючи іншим у боротьбі зі стресом вислухайте без осуду, допоможіть людині знайти доступ до ресурсів внутрішніх та зовнішніх, просто будьте поруч.

Таким чином, на наш погляд, ефективним у подоланні сучасних стресових впливів є обізнаність людей у їх причинах та джерелах, особливо тих, що зумовлені військовими діями. Адже людина, яка розуміє їх вплив та зв'язок своїх реакцій на них здатна більш усвідомлено керувати надалі своєю поведінкою та станами. Окрім цього, важливим лишається привернення уваги до простих, зрозумілих та природних способів підтримки свого стану як способів попередження негативних наслідків сучасних стресів так і розвитку загальної стресостійкості.

Список використаних джерел

1. Коқун О. М., Агаев Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій : метод. посіб. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2015. - 170 с. **2.Крайнюк В. М.** Психологія стресостійкості особистості / В.М. Крайнюк. -- К.: Ніка - Центр, 2007. –5 с. **3.Наугольник Л. Б.** Психологія стресу : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. – 30ст. **4.Розов В. І.** Адаптивні антистресові психотехнології : навч. посібн. К. : Кондор, 2005. – 324с.

5. Овчаренко О. Ю. ПСИХОЛОГІЯ СТРЕСУ ТА СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ
Навчальний посібник 2023. - 267 с. **6. Данилевич Л. А.,** Шулдик Г. О., Андрусик О. О.
«Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни». Збірник. 2023. -182 с.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПІДЛІТКІВ У РОЗВ'ЯЗАННІ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Краснова Наталія Павлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна
krasnova.natulya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5308-3909>

Поведінка учнів підліткового віку неодноразово привертала увагу дослідників складністю та багатоманітням проявів. Досить сильно загострюються суперечності між нормою поведінки та її порушенням, між інтересами групи і особистими міркуваннями в підлітковий період. Цим і пояснюються труднощі, що виникають у вихованні підлітків.

Основні об'єктивні суперечності підліткового віку й породжують його конфліктність, оскільки на початку підліткового періоду складається ситуація, що сприяє виникненню суперечностей за умови, якщо у дорослих зберігається ставлення до підлітка як до дитини. Це ставлення, з одного боку, входить у суперечність із завданнями виховання і гальмує розвиток соціальної дорослості підлітка, з іншого – не відповідає уявленням підлітка щодо ступеня власної дорослості та його претензіям на нові права. Саме ця суперечність є джерелом більшості конфліктів і труднощів у стосунках підлітка з дорослими, однолітками, батьками.

Підвищена конфліктність учнів підліткового віку зумовлена тим, що в даному віці у багатьох дітей настає переломний момент, відомий під назвою «підліткової кризи». Існування цих протилежних тенденцій породжують зіткнення, за умови збереження ситуації, зміна попередніх стосунків може затягнутися на весь підлітковий період і набути форми хронічного конфлікту [1]. Як правило, спочатку це конфлікти вчинків, лише потім – конфлікти стосунків. Тому актуальність обраної теми визначається тією гостротою, якої в теперішній час набули питання регуляції міжособистісних взаємин в учнівських колективах, при цьому необхідно констатувати, що, незважаючи на значну актуальність проблеми конфліктів у життєдіяльності підлітків, сучасний підліток в умовах закладу загальної середньої освіти позбавлений можливості зрозуміти сутність конфлікту, побачити його витoki, зміст, хід розвитку, наслідки, можливі способи розв'язання та запобігання конфлікту, набути досвіду раціонального поводження у конфлікті.

Поняття «конфлікт» використовується майже в усіх суспільних науках і у кожній з них є однією з провідних категорій. Отож, слово «конфлікт» багатозначне, походить (від лат. *conflictus* – зіткнення) – зіткнення протилежно спрямованих, несумісних між собою тенденцій в свідомості окремо взятого індивіда, в міжособистісних відносинах індивідів або груп людей, що пов'язане з гострими негативними емоційними переживаннями [2].

Феноменології конфлікту як одному з головних видів спілкування присвячено роботи В. Дружиніна, Г. Кримської, А. Литовка, В. Панчука, М. Станкіна, В. Шейнова та ін. В педагогічних, соціально-педагогічних дослідженнях І. Зверєвої, О. Безпалько, А. Капської, М. Рібакової та ін. основна увага приділялась вивченню шкільних конфліктів. Ці вчені вважають, що попередження і вирішення конфліктних ситуацій в середовищі підлітків багато залежить від особистісних особливостей вчителя

(професіоналізму, педагогічного такту та ін.). Інші автори – М. Григор'євська, Т. Давиденко, Л. Рагозіна, В. Соснін вважають конфлікти серед підлітків закономірним явищем і навіть обґрунтовують їх необхідність. Хоча, усвідомлюючи можливість неприємних наслідків конфліктів у вигляді різного роду психічних травм у підлітків, вони одночасно вважають конфлікти неминучою умовою розвитку особистості дитини.

Проблема конфліктів була предметом дослідження багатьох учених. Нині з'ясовані основні закономірності, суть, динаміка, прогнозування та запобігання конфліктів. Попередження та розв'язання конфліктів вивчали А. Анцупов, Н. Волкова, В. Журавльов, А. Шкіль та ін.; аналіз конфлікту, як активного засобу виявлення та формування моральної зрілості, був предметом дослідження А. Балендра, Т. Драгунової, А. Зосимовського та ін.; особливості конфліктів у навчальних закладах аналізували Н. Ільїна, Г. Козирев, С. Пащенко, Г. Шевченко, та ін.; виникнення та вирішення конфліктів під час педагогічної взаємодії були в центрі уваги Н. Грішиної, М. Пірен, Н. Пов'якель та ін.; психолого-педагогічні технології управління конфліктами розглядали А. Гірник, І. Зязюн, Г. Ковальов, А. Макаренко, В. Пантюшин, В. Семиченко та ін.; конфліктологічна компетентність соціального педагога, як професіонала, була в центрі уваги наукових розвідок С. Калаур, А. Капської, І. Козич, В. Корнещук та ін.

Віддаючи належне теоретичній і практичній значущості праць науковців, констатуємо, що стан наукової розробленості сучасних проблем соціально-педагогічних технологій з розв'язання міжособистісних конфліктів підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти не можна вважати задовільним. Сьогодні існує чимало невирішених теоретичних і практичних проблем. Відтак виникають суперечності між: необхідністю впровадження практично-орієнтованих технологій зорієнтованих на розв'язання міжособистісних підліткових конфліктів в закладах загальної середньої освіти і неналежним рівнем їх теоретичних знань про конфлікт, несформованістю практичних умінь і навичок підлітків у розв'язанні конфліктів, недостатньою розробленістю в змістовому та методичному аспектах технології соціально-педагогічної роботи в цьому напрямку. Це й обумовило вибір теми нашого дослідження, *мета* якого – визначити технології соціально-педагогічного супроводу підлітків у розв'язанні міжособистісних конфліктів в умовах закладу загальної середньої освіти.

Сам термін супровід – це особлива форма здійснення пролонгованої соціальної і педагогічної допомоги в ситуації вибору нового способу життєдіяльності, що на відміну від корекції передбачає не виправлення недоліків і перебудову, а пошук прихованих резервів людини, покладання на власні можливості [4].

Соціально-педагогічний супровід за визначенням О. Коберника – процес, що містить комплекс цілеспрямованих, безперервних, послідовних соціально-педагогічних дій, які допомагають особистості усвідомити конкретну життєву ситуацію, сприяють розкриттю, активізації особистісного потенціалу, розширенню меж соціального досвіду [3].

Виходячи з проаналізованих нами досліджень, ми визначили комплекс соціально-виховних завдань, які дозволяють забезпечити досягнення мети соціально-педагогічного супроводу підлітків у розв'язанні міжособистісних конфліктів в умовах закладу загальної середньої освіти: - стимулювання розвитку у підлітків внутрішньої мотивації до конструктивного врегулювання й вирішення конфліктів; - поетапне засвоєння підлітками конфліктологічних знань і формування у них відповідних умінь і навичок: - збагачення змісту практичної підготовки педагогів спеціальними знаннями щодо сутності, структури, функцій і механізмів їх попередження і розв'язання: - створення сприятливого соціально-психологічного клімату для забезпечення формування досвіду конструктивного вирішення конфліктних ситуацій.

Для вирішення завдань з соціально-педагогічного супроводу підлітків у розв'язанні міжособистісних конфліктів в умовах закладу загальної середньої освіти робота може бути поділена на блоки:

I блок. «Діагностика готовності до розв'язання міжособистісних конфліктів», мета якого виявити рівень готовності підлітків до розв'язання міжособистісних конфліктів; з'ясувати готовність вчителів до роботи з учнями та проведення з ними заходів, спрямованих на розв'язання міжособистісних конфліктів. Засобами вирішення даної мети повинні бути: вивчення особистісних карт підлітків; діагностика ціннісних орієнтацій особистості (Тест Рокіча); діагностика когнітивного компонента особистісної готовності (Методика «Хто Я?» Куна та Мак-Портленда); дослідження, наскільки легко дитина піддається впливу оточуючих: анкета «Стиль поведінки» вимірювання рівня розвитку суб'єктно-особистісних показників: методики «Особистісний диференціал» і «Тест сенсожиттєвих орієнтацій» Д. Леонтєва; діагностика особистості на мотивацію до успіху(за методикою Т. Елерса); опитувальник А. Реана на визначення мотивації уникнення невдач; опитувальник емпатійних тенденцій; тест «Оцінка рівня індивідуальної конфліктності особистості».

II блок. Соціально-педагогічна робота з вчителями, метою якого є підготовка вчителів до соціально-педагогічного супроводу підлітків у розв'язанні міжособистісних конфліктів засобами: соціально-психолого-педагогічного тренінгу «Формування ефективних навичок подолання конфліктів»; індивідуального консультування, просвітницької роботи; надання методичних рекомендацій щодо роботи з учнями, які мають певні конфліктні проблеми з однолітками.

Таким чином, дана робота спрямована на стимулювання розвитку у підлітків внутрішньої мотивації до конструктивного врегулювання й вирішення конфліктів; поетапне засвоєння підлітками конфліктологічних знань і формування у них відповідних умінь і навичок; збагачення змісту практичної підготовки педагогів спеціальними знаннями щодо сутності, структури, функцій і механізмів конфліктів у підлітковому середовищі, їх попередження і розв'язання; створення сприятливого соціально-психологічного клімату для забезпечення формування досвіду конструктивного вирішення конфліктних ситуацій.

Список використаних джерел

- 1. Близнюкова О. М.** Психологічний аналіз чинників кризи підліткового віку. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, інститут психології ім. Г. Костюка АПН України. Вип. 8. Кам'янець-Подільський : «Аксіома», 2010. С. 66–75.
- 2. Дуткевич Т. В.** Конфліктологія з основами психології управління. Кам'янець-Подільський, 2004. 351 с.
- 3. Коберник О. М.** Теорія і методика психолого-педагогічного проектування виховного процесу в школі : навч.-метод. посіб. Київ : Науковий світ, 2001. 182 с.
- 4. Токарева Н. М.** Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу : монографія. Кривий Ріг, 2014. 312 с.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ОБДАРОВАНІСТЮ

Медведовська Наталія Григорівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 231 «Соціальна робота», освітня програма «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна,
natagrugorivna2018@gmail.com

Науковий керівник – Сьомкіна Інна Сергіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна,
syomkinna21@gmail.com

На сьогодні, у епоху динамічних змін однією з найактуальніших проблем сучасної освіти є виявлення, виховання та супровід обдарованих дітей, адже талант недостатньо знайти, його потрібно підтримувати та розвивати. Іншими словами, особистість, яка зростає, матиме змогу повністю реалізуватися, «відбутися» в майбутній діяльності та зробити значний внесок у розвиток української та світової науки, творчості, спорту, якщо її інтереси потраплять у правильне середовище, що дає можливості для розвитку [1].

Науковець Я. Кульчицька наголошує на тому, що виховання обдарованої особистості є нагальною потребою розвитку людства, від вирішення якої певною мірою залежить і подальший розвиток нашої цивілізації [2].

І хоча в Україні відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 р. № 635-р. створений Інститут обдарованої дитини НАПН [3], який здійснює фундаментальні та прикладні дослідження у цьому напрямкові, зміст роботи та коло завдань із обдарованими дітьми в умовах загальноосвітнього навчального закладу не втрачають своєї актуальності, адже до сучасної школи, як освітнього середовища, батьки пред'являють високі вимоги. Спочатку вони постають перед проблемою вибору «хорошої школи», потім переймаються виявом здібностей дитини та належним розвитком, підтримкою, супроводом її обдарованості. Їх турбує, аби дитина мала належні «комфортні» умови для реалізації свого потенціалу та головне, не втратила конкурентний азарт через певні особисті психологічні та соціальні проблеми, оскільки вирізняється серед інших учасників освітнього процесу.

Тобто середовище відіграє не менш важливу роль у розвитку таланту, ніж талант [4].

У наукознавствах існують різні пояснення феномену обдарованості – одного з найцікавіших соціально-педагогічних явищ і предмету досліджень педагогічних та психологічних наук. Сучасні словники містять понад сто визначень поняття «обдарованість». Нас цікавитиме діагностування саме інтелектуального її вияву. Успішно впоратися з цим має соціальний педагог, психолог, вчителі загальноосвітнього закладу, допомагають у цьому і спостереження батьків. Для виявлення інтелектуальної обдарованості застосовують спеціально розроблені для дітей тести та специфічні методики діагностики.

Зазначимо, що до середини ХХ століття інтелектуальну та академічну обдарованість визначали виключно за спеціальними тестами інтелекту (IQ).

Загальні риси інтелектуальної обдарованості: гострота мислення, спостережливість, виключна пам'ять, допитливість, легкість у навчанні, вміння добре викладати свої думки, демонстрація здібностей до практичного здобуття знань [5].

При цьому в нашому суспільстві існує певна дискредитація людей, які над чимось розмірковують, виявляють ерудованість, прагнуть задовольнити свій пізнавальний інтерес, це ж стосується й дітей із інтелектуальною обдарованістю. А нам важливо, щоб розумові зусилля дитини, її пізнавальна енергія зустрічали доброзичливе ставлення однолітків, підтримку з боку старших не тільки в школі, але і вдома.

Особистих проблем у дітей із інтелектуальною обдарованістю не менше, ніж у звичайних дітей, чи дітей з особливими потребами. Це констатує і Всесвітня організація охорони здоров'я, відповідно до рішення якої обдаровані діти входять до «групи ризику», адже більшість із них знаходяться в зоні ризику відчуження з боку однолітків, а відтак соціальної ізоляції. Така дитина шукає спілкування з дорослими, бо ті розуміють її краще, ніж діти одного з нею віку.

Науковці у своїх дослідженнях узагальнили особисті проблеми обдарованих дітей, склавши їх у список із більше, ніж 10-ти пунктів. Це, зокрема [6]:

- схильність до критичного ставлення до себе й оточуючих;
- агресивність внаслідок складних переживань через нерозуміння однолітків;
- неприязнь до школи, оскільки навчальний план не відповідає здібностям дитини;
- неохочість до конформізму – відхилення стандартних вимог, особливо, якщо ці стандарти йдуть всупереч їхнім або здаються безглуздими;
- занурення у філософські проблеми; невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком;
- потяг до досконалості (перфекціонізм), що є їх внутрішньою потребою;
- нереалістичні цілі;
- постійна потреба в підвищеній увазі з боку вчителя, батьків, інших дорослих;
- недостатня толерантність до дітей, які знаходяться нижче від них за інтелектуальним розвитком;
- відсутність емоційного балансу, часто нетерплячі та поривчасті.

Відтак, аби попередити, пом'якшити вище перераховані проблеми, для соціального педагога, психолога, вчителів-предметників постає завдання у створенні відповідних ефективних соціально-педагогічних умов роботи з дітьми із інтелектуальною обдарованістю.

Такі умови починаються, насамперед, із надання дитині можливостей навчання, які відповідають рівню її здібностей. Діти з інтелектуальною обдарованістю потребують особливого виховання, спеціальних, індивідуальних навчальних програм, відповідно навчених педагогів, адже їх пізнавальна мотивація виявляється у формі дослідницької, пошукової активності, знаходження нового у звичайному. Таких дітей необхідно інтелектуально стимулювати, даючи для вирішення нові цікаві завдання, інакше під загрозою опиниться головна рушійна сила їх інтелекту – інтерес.

Окрім того, соціально-педагогічна робота включає оптимізацію взаємодії дитини з найближчим оточенням. Особливої актуальності така діяльність набуває, коли соціальний педагог зустрічається з ситуацією, при якій обдарованість розглядається як проблема дитини і її оточення. У такому випадку робота соціального педагога здійснюється у двох напрямках: робота з дорослими (вчителі і батьки) і робота з дитиною (у т.ч. класним колективом) [1].

У роботі з обдарованими школярами фахівці виокремлюють такі пріоритетні завдання:

– спрямування консультативно-тренувальної роботи з обдарованими дітьми на виховання самосвідомості та глибокого розуміння власних унікальних здібностей;

– розвиток психосоціальних навичок та вмінь щодо підтримки стосунків з іншими та розв’язання конфліктних ситуацій;

– психосоціальна підготовка, поведінкова діагностика, організована індивідуальна та групова співпраця;

– допомога у подоланні комунікативних бар’єрів, сприяння розвитку здібностей, допомога у створенні гармонійного навчального процесу [7].

Психологічний супровід дитини з обдарованістю полягає у психодіагностичній роботі, консультативній роботі з батьками та педагогами, психокорекційних заняттях, розвитку інтелектуальної та емоційної сфери, формуванні поведінкової діяльності.

Основою роботи з дітьми із інтелектуальною обдарованістю у загальноосвітньому навчальному закладі має стати реальне знання їх потенційних можливостей, прогнозування потреб і моделей розвитку особистості завдяки створеній та постійно вдосконалюваній системі роботи.

З обдарованими дітьми працювати важко, однак така робота надзвичайно перспективно важлива, від неї залежатимуть прогресивні перетворення вже у завтрашньому майбутньому.

Список використаних джерел

- 1. Павлик Н. П.** Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей в умовах загальноосвітньої школи. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/4478/1/%D0%9E%D0%B1%D0%B4%D0%B0%D1%80.pdf>
- 2. Кульчицька Я.** Особливості виявлення інтелектуально обдарованих дітей у Канаді. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 28. С. 213–216.
- 3. Інститут обдарованої дитини НАПН України** : вебсайт. URL : <https://iod.gov.ua/ua> (дата звернення : 30.01.2024).
- 4. Ляшенко А.** Менше, швидше, складніше: як розвивати геніальність. *Українська правда* : вебсайт. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/09/4/232983/> (дата звернення : 30.01.2024).
- 5. Мішкулинець О. О.** Методичні рекомендації щодо соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми та їх батьками. Мукачево, 2019. 57 с.
- 6. Азаркіна О.** Особливості поведінки обдарованих дітей у процесі навчання і взаємодії з оточенням. *Наука і освіта*. 2018. № 11–12. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/6321> (дата звернення : 30.01.2024).
- 7. Турчина І., Тополь Є.** Дитяча обдарованість як психолого-педагогічна проблема. *Молодий вчений*. 2021. № 11(99). URL : <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2410/2395> (дата звернення : 30.01.2024).

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ДИТИНИ, ЯКА ОПИНИЛАСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Миропольська Наталія Вікторівна,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 231 «Соціальна робота», освітня програма «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Хмельницький, Україна
natalitali650@gmail.com

Науковий керівник – Сьомкіна Інна Сергіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
syomkinna21@gmail.com

При народженні у сім'ї дитина отримує перші уявлення про світ – правила поведінки у суспільстві, норми міжособистісних відносин, засвоює навички спілкування, будується світогляд та переконання дитини, формуються моральні цінності, ідеали, моделі поведінки. У гармонійній сім'ї є великий виховний потенціал, а в сім'ї, де відбуваються складні глибокі зміни, можуть виникнути порушення у вихованні, соціалізації та психічному розвитку дитини та можуть становити загрозу життю і здоров'ю дитини.

Шляхи вирішення ключових питань в соціальній політиці досліджували українські вчені: О. Афенкіна, М. Бондаренко, Н. Власенко, О. Власюк, В. Гошовська, М. Кравченко, І. Рудкевич, Л. Новікова, Н. Тимчишина, Ю. Юрченко та ін. Соціальне становлення, соціальний розвиток, виховання і навчання дітей із СЖО висвітлено у працях Г. Абрамової, А. Богуша, Л. Божович, О. Кононко, В. Кудрявцев, С. Козлова, Л. Коломійченко, А. Обухова, Д. Федельдештейн та ін. Проблема соціально-психологічної реабілітації та методами соціальної роботи з сім'ями які опинилися в складних життєвих обставинах розглядали вчені у своїх працях: А. Зінченко, Н. Комарова, Н. Романова, О. Сіра, М. Сидорчук, М. Солянік, А. Тарановська та ін.

У своєму теоретичному дослідженні ми ставимо за мету здійснити аналіз соціально-психологічного портрету дитини, що опинилася у складних життєвих обставинах, що дозволить виявити основні напрями соціально-педагогічної роботи з такими дітьми в закладах загальної середньої освіти.

Внаслідок війни та сучасних несприятливих соціальних умов у нашій країні з'являються багато сімей і дітей, що опинилися у складних життєвих обставинах.

Сім'я в складних життєвих обставинах(СЖО) – це сім'я, яка втратила свої виховні можливості, через виникнення складних життєвих обставин, що порушують нормальну життєдіяльність одного або кількох членів сім'ї, наслідки яких вони не можуть подолати самостійно.

До основних характеристик таких сімей, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 року №585 «Про забезпечення соціального захисту дітей які перебувають у складних життєвих обставинах» відносять [1]:

- інвалідність;
- тяжка хвороба;
- безпритульність;

- перебування у конфлікті із законом,
- залученням до найгірших форм дитячої праці,
- залежність від психотропних речовин, інші види залежності,
- жорстоке поводження, зокрема домашнє насильство, у тому числі у разі, коли кривдником є дитина,
- ухиляння батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків,
- обставини стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо.

Особливості соціалізації дітей, що знаходяться у складних життєвих обставинах негативно відображаються на психічному розвитку дитини, впливають на загальний стан дитини, призводять до погіршенню поведінки, недовірливих стосунків із дорослими, емоційної нестабільності, дезадаптації тощо. Вихована за таких несприятливих умов дитина відрізняється негативним ставленням до сім'ї та суспільства в цілому, небажанням спілкування з батьками, конфліктною поведінкою, замкненістю, неадекватною самооцінкою [2].

На думку спеціалістів у справах дітей є багато дитячих проблем, які виникають у результаті негативного впливу сім'ї:

1. Вплив СЖО на психологічний стан дитини викликає:

- емоційно нестійкий стан;
- прояв агресії;
- пригніченість, депресія, замкнутість;
- почуття небезпеки;
- затримку психічного розвитку;
- знижену самооцінку, нездатність себе захистити;
- відсутність поняття добра і зла, навиків довірливого ставлення до людей, нещирість у стосунках;
- схильність до суїциду.

2. Вплив СЖО на загальний розвиток дитини викликає:

- гальмування у фізичному розвитку;
- затримку інтелектуального розвитку;
- затримку мовного розвитку;
- гальмування пізнавальних процесів;
- нездатність до відчуття провини;
- нездатність дитини до самообслуговування.

3. Вплив СЖО на поведінку дитини:

- асоціальна поведінка;
- схильність до правопорушень та бродяжництва;
- схильність до порушень поведінки та пропуски занять без поважних причин у школі;
- вживання алкоголю, наркотиків та токсичних речовин;
- проблеми із стосунками з однолітками та особами протилежної статі [3]

У цьому разі потрібна соціально-педагогічно-психологічна допомога. Така ситуація вимагає від закладів освіти нових нестандартних підходів до вирішення у навчанні, вихованні, освітньої і соціальної реабілітації, оздоровлені та соціального захисту дітей, що опинилися у СЖО.

Основні напрями роботи соціально-психологічної служби в закладах мають бути націлені на діяльність в таких сферах:

- пізнавальна* (відчуття, сприйняття, мислення, мовлення, пам'ять),
- емоційно-вольова сфера* (почуття, емоційні реакції),

самоконтроль, саморегуляція, мотиваційна (спрямованість, самооцінка, характер, темперамент, здібності),
поведінкова (стосунки з однолітками і дорослими).

Необхідно проводити профілактичну та корегувальну роботу з використанням психотерапевтичних ігор, використовувати різні форми активізації пізнавальної форми дітей спрямовані на розвиток, сприйняття, пам'яті, уваги, мислення мовлення, що значно покращує рівень успішності. Для формування умінь і навичок екологічно розв'язувати конфлікти з однолітками та дорослими проводити бесіди, тренінги і вправи. Основною метою соціальної та психотерапевтичної роботи з дітьми із СЖО має бути переконання в тому, що її люблять і приймають її такою, якою вона є з усіма її недоліками і проблемами.

Отже, діти які опинилися в СЖО потребують соціально-психологічної допомоги. Важливими завданнями закладів освіти є надання корекційної та реабілітаційної допомоги та проведення профілактичної роботи для стимулювання їхнього соціального розвитку: активізації власного соціального потенціалу, самореалізації та самоствердженні, розкриті своїх здібностей, адекватності у спілкуванні та ін. Зміна ставлення до умов виховання дитини дає можливість здійснити позитивний психологічний вплив на індивідуальні особливості, здійснюючи змістові характеристики процесів соціалізації дітей, які опинилися в складних життєвих ситуаціях. Найважливішою задачею сьогодення для підтримки дітей із СЖО не полягає в ізоляції цих дітей від суспільства, а їхній інтеграції в соціальне середовище через ефективну соціально-психологічну підтримку дітей, що опинилися у СЖО.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. №585. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення :16.12.2023). **2. Калініна Т. С.** Вивчення та формування соціальної готовності дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах. *Габітус. Психологія особистості*. 2021 №21. С. 124–128. **3. Діти** у складних життєвих обставинах : програми і методики соціально-психологічної реабілітації та адаптації дітей які перебувають у центрі соціально-психологічної реабілітації / А. Г. Зінченко та ін. Київ, 2013. 284 с.

ЛЮДИ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК КАТЕГОРІЯ КЛЕНТІВ СОЦІАЛЬНОЇ РАБОТИ

Михайловська Наталія Костянтинівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 231 «Соціальна робота»,
освітня програма «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Вінниця, Україна,
nmfox@ukr.net

Науковий керівник – Сьомкіна Інна Сергіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна
syomkinna21@gmail.com

Підвищений інтерес до процесу старіння і осмислення його наслідків для політичних, економічних, соціальних, правових структур, інститутів суспільства та міжнародної спільноти в умовах глобалізації привернув увагу до зародження геронтології.

Геронтологи розглядають проблему старіння в чотирьох вимірах: в хронологічному, біологічному, психологічному і соціальному.

Термін «соціальна геронтологія» був вперше вжитий американським вченим Д. Стігліцем у кінці 40-х років минулого століття для вивчення такої області геронтології, яка пов'язана з впливом соціальних і соціально-культурних умов на процес старіння і з соціальними наслідками цього процесу. Соціальна геронтологія являє собою область знання, вивчає особливості людей похилого віку як певного соціально-демографічного шару, а саме: спосіб життя, способи соціальної адаптації до нових умов у зв'язку з виходом на пенсію, зміни в соціальному статусі і престижі, матеріальному і сімейний стан та соціальної ролі [1].

У соціальному аспекті геронтологія вивчає:

- індивідуальні переживання людей похилого віку;
- місце і становище їх у суспільстві;
- соціальну політику стосовно людей похилого віку.

Важливою частиною соціології старіння є аналіз соціально-психологічної специфіки періоду старості. Соціальна геронтологія характеризує старість переважно як період рессоціалізації, розриву основних соціальних зв'язків.

Так, за Д. Бромлей, невідворотність розриву між суспільством і особистістю пов'язана з залишенням роботи, відокремленням від батьків дорослих дітей, що нерідко супроводжується погіршенням здоров'я людей похилого віку, звуженням кола їх інтересів і зосередженням на своєму внутрішньому світі [2].

Головна причина зростаючого інтересу до геронтології, як науки, і до людей похилого віку, як до групи населення, полягає в тому, що збільшується відносно і пропорційно група людей, що старіше за 65 років, та слід відзначити, що люди старші за 75 років, як правило, потрапляють в зону підвищеного ризику і можуть стати інвалідами частіше, ніж будь-яка інша вікова група [2].

Аналіз становища громадян літнього віку вітчизняними та зарубіжними дослідниками свідчить про те, що вони є найбільш соціально незахищеними категоріями

населення серед тих, хто потребує особливої уваги й соціального захисту та соціального обслуговування з боку держави.

Отже, використовуючи термін «людина похилого віку», ми маємо на увазі віковий період в межах від 55 до 85 років у жінок і від 60 до 85 років у чоловіків. А також, на нашу думку, літня людина (людина похилого віку, стара людина) – це особистість, яка пройшла періоди розвитку та перебуває на завершальному етапі свого життя, коли відбуваються зміни на фізіологічному, психологічному та соціальному рівнях, що призводить до акцентуації певних рис характеру [3].

Старість як період життя людей вбирає в себе багато корінних проблем як біолого-медичної сфери, так і соціальної та побутової. Це пояснюється тим, що люди похилого віку відносяться до категорії «маломобільного» населення і є найменш захищеною, соціально вразливою частиною суспільства. Це пов'язано, насамперед, фізичним станом, із захворюваннями, зі зниженою руховою активністю. Крім цього, соціальна незахищеність людей похилого віку пов'язана з наявністю у багатьох із них психічних розладів, що відбивається на їхньому відношенні до суспільства, й ускладнює адекватний контакт з ним [2].

Психологічні проблеми виникають при зміні звичного способу життя й спілкування у зв'язку з виходом на пенсію, при настанні самотності в результаті втрати дружина або чоловіка, при загостренні характерологічних особливостей у результаті розвитку склеротичного процесу. Все це призводить до виникнення емоційно-вольових розладів, розвитку депресії, змін настрою. Зниження життєвого тону, що лежить в основі всіляких недуг, у значній мірі викликається психологічним фактором – песимістичною оцінкою майбутнього, безперспективним існуванням. Майбутнє уявляється в похмурому світлі, планів і намірів немає, а минуле, навпаки, ідеалізується, «забарвлюється» в рожевий колір [4].

Підвищена соціальна вразливість літніх громадян пов'язана також і з економічними факторами: невеликими розмірами одержуваних пенсій, низькою можливістю працевлаштування.

Розвиток соціального захисту населення спричинив активну нормотворчу діяльність у цій сфері. Уже прийнято багато законів та відповідних правових актів. Вивчення зарубіжного досвіду різних структур соціальної сфери з надання допомоги вразливим верствам населення дало змогу створити в Україні розгалужену мережу соціальних служб, перепрофілювати діяльність структурних підрозділів Міністерства соціальної політики України, розширити компетенції інших відомств цієї сфери, зокрема, органів Міністерства охорони здоров'я.

Органи охорони здоров'я надають людям похилого віку лікувально-профілактичну допомогу, забезпечують встановлення відповідних груп інвалідності, а також надання слухових апаратів та інших засобів медичної реабілітації, лікарських засобів.

Правове регулювання соціальної роботи є безпосереднім або опосередкованим, воно стосується як діяльності самих соціальних працівників, прав клієнтів на отримання різного роду послуг, так і дотичне до різних аспектів управління соціальною сферою.

Традиційно у вітчизняній науковій літературі основні форми соціальної роботи з людьми похилого віку зводять до реабілітації (медичної чи соціальної, яку часто надають у великих стаціонарних закладах) та соціальної допомоги. При цьому соціальна допомога людям похилого віку досить часто спрямована на задоволення потреб у самообслуговуванні, здійснення якого неможливе або ускладнене внаслідок втрати людиною чи обмеження тих або інших функцій.

Однак у світовій практиці існує думка, що загальні форми допомоги повинні орієнтуватися переважно на запобігання втрати здатності до самообслуговування або обмеження негативних наслідків цього.

Особливої уваги заслуговує і ставлення самих людей похилого віку до тієї допомоги, яку їм надають соціальні працівники.

Практичний досвід і спеціально проведені дослідження дозволяють виділити кілька визначених стереотипів поведінки з людьми похилого віку:

– часом неприйняття соціальної допомоги в повсякденному житті, недовіра до соціальних працівників, небажання бути залежними від чужих, сторонніх людей;

– явні установки, прагнення і наполегливість в одержанні як можна більшої кількості послуг з боку соціальних працівників, покладання на останніх виконання всіх побутових обов'язків;

– незадоволеність своїми життєвими умовами переноситься на соціальних працівників, з якими безпосередньо спілкуються;

– соціальний працівник сприймається як об'єкт, що несе відповідальність за їх фізичне здоров'я, моральний і матеріальний стан.

Робота людьми похилого віку у всіх країнах вважається однією з найважчих у всіх відносинах: велике розчарування осіб, що забезпечують догляд за ними; щоб його виконувати, необхідна висока професійна підготовка, розуміння і знання психологічних особливостей людей цієї вікової категорії.

Таким чином, розглядаючи особливості людей похилого віку як категорії клієнтів соціальної роботи, ми розглянули різні теоретичні концепції, що по-різному розглядають даний феномен, але в сукупності можуть бути покладені в основу розробки державної політики стосовно людей похилого віку.

Список використаних джерел

1. **Соціальна** робота на підприємстві : навч. посібник / уклад. : Н. М. Коляда. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. 84 с. 2. **Дзюбій Д. П.** Підвищення ефективності соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах геріатричних пансіонатів. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2010. № 2. С. 87–90. 3. **Іванова І. Б.** Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2023. 220 с. 4. **Подорожний В. Г.** Самотність як проблема людей похилого віку. Теорія і практика сучасної психології. 2018. №2. С. 65–69.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТАРШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Мінзак Валерія Костянтинівна,
здобувачка другого рівня вищої освіти,
спеціальності Психологія,

Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м.Лубни, Україна.

Науковий керівник – Дубчак Галина Милайлівна,
доктор психологічних наук, професор
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна

Одним з основних завдань особистісно-орієнтованого навчання та виховання, що є частиною оновленої парадигми освіти, є формування у дітей емоційної компетентності. Це забезпечує успішність спілкування та соціальної взаємодії, особливо враховуючи суспільні потреби, пов'язані зі збереженням психічного здоров'я. У цьому контексті ключову роль відіграє емоційний інтелект, розвиток якого сприяє емоційному благополуччю дітей. В той же час проблема розвитку емоційного інтелекту особистості залишається малодослідженою, особливо щодо дітей. Актуальність розробки та вирішення цієї проблеми визначається також тим, що вивчення та аналіз освітянської практики свідчать про наявність суперечностей між інтелектуальним та емоційним розвитком особистості, рівнем знань та емоційним сприйняттям дітей. Сучасна шкільна програма та освітні вимоги ставлять перед учнями завдання не лише засвоєння знань, але й розвиток емоційної компетентності. Зростання вимог до соціальної адаптації, спілкування та самопізнання вимагає вивчення психолого-педагогічних засобів, які сприяють ефективному формуванню емоційного інтелекту учнів.

Особливу актуальність надає той факт, що емоційний інтелект впливає на успішність навчання, соціальну взаємодію та психічне благополуччя старшокласників. Дослідження психолого-педагогічних методів і засобів сприятиме розробці ефективних педагогічних стратегій для підтримки емоційного розвитку учнів цього вікового періоду. Здобуті знання можуть служити основою для оптимізації навчально-виховного процесу та підвищення емоційної стійкості учнів у сучасному освітньому середовищі [2].

Проблема емоційного інтелекту активно розглядається в зарубіжній психології, де теорії емоційно-інтелектуальних здібностей від Дж. Маєра, П. Саловея, Д. Карузо, теорія емоційної компетентності від Д. Гоулмена та некогнітивна теорія емоційного інтелекту від Р. Бар-Она надають важливі висновки щодо теоретичних та практичних аспектів цієї проблеми. Науковці вказують на важливість розвитку емоційного інтелекту в контексті активізації когнітивних процесів, причинно-наслідкового зв'язку емоційних та інтелектуальних процесів, розвитку лідерсько-управлінських якостей, адаптаційного потенціалу та з емоційним самоконтролем. Українські вчені підкреслюють принципи єдиного інтелекту, який об'єднує вирішення завдань емоційного та пізнавального характеру. Дослідники також доводять можливість активного розвитку емоційного інтелекту під час навчання на різних етапах освітнього процесу, включаючи молодшу, середню та старшу школу, а також період студентського життя.

Психолого-педагогічні засоби формування емоційного інтелекту у старшому шкільному віці мають важливе значення. Однією з невирішених частин загальної проблеми є виявлення найефективніших методик і методів, спрямованих на підвищення

емоційної компетентності учнів. Також важливо вивчити вплив певних факторів, таких як сімейне середовище, освітня програма та педагогічний підхід, на формування емоційного інтелекту. Цілями даної роботи є розгляд питань про емоційний інтелект як предмет дослідження у психологічній науці, психологічний розвиток підлітка та розвиток емоційного інтелекту у старшокласників [1].

Емоційний інтелект, як предмет дослідження у психологічній науці, є важливим аспектом розуміння та підтримки психологічного розвитку підлітка. Психологи вивчають, як розвиток емоційного інтелекту впливає на соціальні взаємини, самопочуття та здатність підлітка адаптуватися до викликів під час перехідного періоду до дорослості. Наприклад, дослідження показують, що молоді люди з вищим рівнем емоційного інтелекту зазвичай краще справляються зі стресом та конфліктами, мають більш розвинені навички спілкування та емпатії. Це може сприяти покращенню їх соціальних відносин та академічних досягнень.

Одночасно, розуміння психологічного розвитку підлітка включає в себе більший контекст, ніж просто емоційний інтелект. Під час переходу від дитинства до дорослості підліток зазнає значних змін у своєму соціальному, емоційному, когнітивному та фізичному розвитку. Таким чином, розуміння впливу емоційного інтелекту на психологічний розвиток підлітка є важливим елементом для створення програм та підходів, які сприятимуть їхньому здоровому зростанню та добробуту. Психологічний розвиток – це складний і важливий процес, який включає в себе різноманітні аспекти, такі як емоційний, соціальний, когнітивний та поведінковий розвиток.

Підліток починає розуміти та виражати свої емоції більш свідомо. Вони можуть переживати інтенсивні емоції, такі як стрес, радість, сором, гнів тощо, і важливо вчитися керувати ними. Вони активно взаємодіють з оточуючими та розвивають навички соціальної комунікації, емпатії та співпраці, починають формувати свою ідентичність і шукати своє місце в соціальних групах. У них розвиваються когнітивні здібності, такі як мислення, уява, мова та пам'ять. Вони набувають здатність абстрагуватися від конкретних ситуацій і розвивати аналітичні та критичне мислення.

Психологічний розвиток в цьому віці є ключовим часом для формування емоційного інтелекту, особливо у старшокласників. На цьому етапі життя вони активно вивчають свої емоції, відносини з оточуючими та способи вирішення конфліктів. Старшокласники, які мають розвинутий емоційний інтелект, зазвичай легше справляються зі стресом та невпевненістю, які можуть виникати у зв'язку з навчанням, соціальними стосунками або вибором майбутньої кар'єри. Вони вміють керувати своїми емоціями, виявляти емпатію до інших та ефективно спілкуватися [4]. Розвиток емоційного інтелекту в підлітковому віці може мати різні передумови. Серед них важливе значення має соціальне середовище, з яким взаємодіє підліток. Ця взаємодія може включати спілкування з родиною, друзями та іншими членами спільноти. Також важливою є підтримка, яку отримує підліток від своєї оточуючої середовища. Така підтримка може сприяти розвитку його емоційної компетентності. Крім того, важливою передумовою є особистий досвід та внутрішня мотивація підлітка до саморозвитку та розуміння власних емоцій. Такі фактори, як самопізнання, рефлексія та вміння вирішувати конфлікти, також можуть впливати на розвиток емоційного інтелекту у підлітків.

У старшому шкільному віці розвиток емоційного інтелекту може бути спричинений декількома чинниками. По-перше, це освітня програма, яка включає в себе матеріали з розвитку емоційної компетентності та тренування навичок соціальної взаємодії. Другим фактором є наявність педагогів та керівників, які підтримують емоційний розвиток учнів та створюють безпечне середовище для вираження почуттів і думок. Крім того, важливою є роль сім'ї та підтримка, яку діти отримують від батьків у

розвитку емоційного інтелекту. Такі чинники сприяють формуванню емоційної стійкості, спритності в міжособистісних відносинах та здатності керувати своїми емоціями. Однак розвиток емоційного інтелекту у старшокласників може бути складним завданням. Вони можуть стикатися зі значними викликами, такими як переживання першої любові, стрес від випускних іспитів або невпевненість у майбутньому. Крім того, вони можуть відчувати натиск від батьків, вчителів та суспільства, що може впливати на їхні емоційний стан.

У старшому шкільному віці емоційний інтелект має складну структуру, яка включає як зовнішній аспект (розуміння емоцій), так і внутрішній аспект (емоційна саморегуляція). Це важливий період для формування емоційних навичок та розвитку здатності ефективно керувати своїми емоціями. Старшокласники також розвивають навички самоконтролю, стресостійкості та уміння знаходити засоби для заспокоєння та позитивного налаштування. Вони вчаться керувати своїми емоціями та реакціями на різні життєві ситуації. Крім того, старшокласники розширюють свою здатність сприймати та розуміти емоції інших людей, виражати свої почуття та потреби, виявляти емоційну врівноваженість в конфліктних ситуаціях та будувати здорові міжособистісні відносини [3]. Старшокласники стають більш чутливими до соціального оточення і починають усвідомлювати вплив зовнішніх факторів, таких як соціальні норми, медіа, поведінка однолітків та дорослих. Батьки та вчителі грають важливу роль у розвитку емоційного інтелекту старшокласників. Створення сприятливого середовища для формування емоційної зрілості, надання підтримки та навичок для емоційного самовираження є важливими аспектами цього процесу.

Отже, розвиток емоційного інтелекту у старшокласників є комплексним процесом, який включає в себе самоусвідомлення, саморегуляцію, спілкування та взаємодію з оточуючими. Відповідна увага до цього аспекту розвитку може сприяти формуванню емоційно збалансованої та соціально адаптованої особистості.

Перспективи подальших розробок психолого-педагогічних засобів для формування емоційного інтелекту у старшому шкільному віці включають дослідження нових методик і методів, що базуються на передових теоретичних знаннях з психології та педагогіки. Однією з перспектив може бути використання інтерактивних технологій, віртуальної реальності та комп'ютерних програм для стимулювання розвитку емоційного інтелекту. Інтеграція підходів у навчальний процес може сприяти покращенню якості освіти та психологічного благополуччя учнів.

Список використаних джерел

- 1. Буркало Н. І.** Психологічні особливості емоційного інтелекту. Психологічний часопис. 2019. Вип. 7. Т. 5. С. 34–49.
- 2. Гоулман Д.** Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2018. 512 с.
- 3. Загальна психологія:** навч. посібник. Київ: Центр учбов. літ., 2016. 291 с.
- 4. Карпенко Є. В.** Аксіологічний зміст емоційного інтелекту як запорука конгруентного життєздійснення особистості. Психологія і суспільство. 2019. Вип. 1. С. 67–73.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Мушкет Яна Василівна,

здобувачка 4-го курсу
спеціальності 053 «Психологія»

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

м. Вінниця, Україна

yanaruda01@gmail.com

Науковий керівник – Сидоренко Жанна Вячеславівна,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Донецького національного університету імені Василя Стуса,

м. Вінниця, Україна

zh.sydorenko@donnu.edu.ua

Психологічні особливості конфліктів у сім'ях військовослужбовців є досить актуальною темою в сучасних умовах. Усі військовослужбовці прямо чи опосередковано беруть участь у військових конфліктах і піддаються впливу суворих умов воєнного часу. Враховуючи особливості військової діяльності (постійні екстремальні умови, часті відрядження, постійне фізичне та психологічне навантаження, стресогенні фактори та загрози власному життю), можна стверджувати, що умови їхньої професійної діяльності призводять до значних психічних та емоційних порушень, психічного та фізичного виснаження. Як наслідок, тривале випробування негативно впливає на міжособистісну, соціальну комунікацію, а особливо на стосунки з родиною та близькими. Тому знання про особливості конфліктів в молодій сім'ї військовослужбовців є надзвичайно актуальним питанням і потребує всебічних та детальних науково- психологічних досліджень.

Мета роботи - дослідити психологічні особливості конфліктів у молодих сім'ях військовослужбовців за допомогою теоретичного дослідження.

Про сучасну сім'ю в науковій літературі є чимало досліджень, а щодо проблеми конфліктів в сім'ї військовослужбовця недостатньо. Проблему сімейних конфліктів досліджували П. Штопкин, П. Сорокіна, Н. Смелзера, Н. Лумана, З. Баумана і Ж-Ф. Ліотара.

Як відомо, сімейні конфлікти – це протиборство між членами сім'ї на основі зіткнення протилежно направлених мотивів і поглядів. Сімейні конфлікти мають свої особливості, врахування яких необхідне при попередженні і подоланні таких конфліктів.

Варто нагадати, що молода сім'я згідно із Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» – це молода сім'я - сім'я у значенні, наведеному в Сімейному кодексі України, вік кожного члена якої не перевищує 35 років; [2].

Сім'я військовослужбовця – це створена на основі шлюбу мала соціальна група суспільства, що характеризується накопиченням соціального досвіду в системі подружніх взаємин і яка має за мету створення умов для успішного виконання військовослужбовцем свого службового обов'язку щодо захисту Батьківщини [1].

Сім'я займає важливу роль в житті багатьох військових. Думка, що хтось чекає, в певних випадках може навіть рятувати життя. Чимало військовослужбовців хочуть розраховувати на свої родини як на «надійний тил». І добре, коли сім'я є опорним об'єктом, на який можна покластися, де є відчуття безпеки.

Нажаль так трапляється, що стосунки в родинях військових погіршуються. Близькі та рідні можуть відмічати певні зміни у військовослужбовців і засмучуватись

через: підвищену дратівливість, бурхливі реакції, відчуженість, зміну звичок і моделей поведінки.

Військові в свою чергу можуть відчувати:

- тривогу за те, що дружина/чоловік не дочекається і знайде іншого партнера;
- засмучення через те, що не можуть приймати активну участь у справах сім'ї (відчуття себе «поза родиною»);
- безпорадність через неможливість відповідати за безпеку родини там, де родина фактично мешкає;
- стурбованість через те, що втрачають актуальні спільні теми для розмов з близькими і рідними;
- роздратування, коли їх навантажують проблемами, які вони не можуть допомогти вирішити.

Все це в ситуації сьогодення часто стає причинами віддаленості і появи конфліктів у стосунках в родині військовослужбовців [3].

Дружня (гармонійна) сім'я військовослужбовця – це молоде подружжя, де інтереси чоловіка стають інтересами дружини та навпаки. В умовах військової діяльності ці молоді сім'ї відрізняються високою згуртованістю та міцністю. Часті переїзди через зміни місця служби й побутові проблеми, що виникають, не призводять у дружніх сім'ях до напруження стосунків. У такій родині військовослужбовець знаходить моральну підтримку, тепло й ніжність подружжя. Все це позитивно впливає на службові справи, поведінку військовослужбовця, на рівень бойової готовності підрозділу, в якому він служить. Гармонійні стосунки в сім'ї військовослужбовця стають для нього підтримуючим чинником під час служби і ресурсом у період відновлення.

Негармонійні сім'ї диференціюються на: «конфліктна сім'я» – це молоде подружжя, в якому існує психологічна напруженість, існують розбіжності в поглядах і потребах. Злагода в сім'ї базується на тимчасових компромісах; «кризова сім'я», в якій протиставлення інтересів і потреб набуває особливо різкого конфліктного характеру й охоплює важливі сфери життєдіяльності молодої сім'ї. До кризових молодих сімей варто віднести всі ті, які перебувають на шляху до розпаду; «формальна сім'я» – сімейні обов'язки виконуються формально, молоде подружжя часто перебуває на межі розлучення; «проблемна сім'я» – сім'я, перед якою виникли складні життєві обставини, здатні порушити стабільність шлюбу – відсутність житла і засобів на утримання молодої сім'ї, тяжка тривала хвороба одного з партнерів тощо; «сім'я з алкогольним побутом» – основні інтереси молодої сім'ї чи одного з її членів характеризуються частим вживанням алкогольних напоїв.

Виконання службових обов'язків військовослужбовцем часто пов'язане з тривалим відривом від сім'ї, а з початком повномасштабної російської агресії ця проблема надзвичайно загострилась. Зіткнувшись з господарсько-побутовими труднощами, які ще більше посилюються з народженням дитини, дружина іноді не витримує навантаження і від'їжджає до батьків. Як наслідок – члени подружжя живуть окремо та ще більше віддаляються. Така ситуація, здебільшого, призводить до розпаду молодої сім'ї. До соціальних труднощів службового становлення додаються також сімейні негаразди, що швидко позначаються як на настроях, так і на виконанні військовослужбовцем своїх службових обов'язків.

Соціологічні дослідження сімей військовослужбовців засвідчують, що багато сімей розпадається через подружню невірність.

Не всі молоді подружжя розуміють, що сімейне щастя в умовах військового життя потрібно здобувати спільними зусиллями, що проблеми в сім'ї військовослужбовця пов'язані зі специфікою його діяльності. Проте, іноді молоді сім'ї розпадаються раніше, ніж подружжя встигне це усвідомити. Ось і виходить, що багато молодих сімей

готуються до щастя, яке повинен принести шлюб. А про повсякденне сімейне життя замислюються недостатньо. Це і призводить до постійного зростання розлучень серед військовослужбовців.

Частота сімейних конфліктів є важливим показником стабільності шлюбу. У нестабільних подружніх стосунках виявляються систематичні зіткнення, сварки, емоційна напруга – явища, що є основою несприятливого прогнозу щодо перспектив збереження і розвитку сім'ї [1].

Лесков В. О. стверджує, що відсутність сімейних конфліктів у власних родинх допомагає істотно покращити афективні і регулятивні поведінкові тактики і стратегії воїнів [4].

Висновки: Вивчення психологічних особливостей конфліктів у молодих сім'ях військовослужбовців є важливим для розуміння та підтримки цієї групи. Підходи до вирішення конфліктів повинні бути адаптованими до умов військової служби та специфіки життя військових молодих сімей, так як, в більшості випадків - сім'ї військовослужбовців - це молоді сім'ї.

Подальші наукові дослідження вбачаємо в дослідженні глибинних причин конфліктів, їхніх динамічних змін у часі та вплив на різні аспекти життя сім'ї. Важливо дослідити методи психологічної підтримки для збереження сімейного благополуччя військовослужбовців.

Список використаної літератури

1. Профілактики та вирішення конфліктів у сім'ях військовослужбовців : методичний посібник. – К: НДЦ ГП ЗС України, 2023. – 115 с. **2. Про** основні засади молодіжної політики: Закон України № 1414-IX від 31.03.2023 р. Відомості Верховної Ради України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356> (дата звернення: 26.03.2024). **3. Стосунки** в родинх військових. Складнощі їх подолання. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/lesson/stosunki-v-rodinax-vijskovix-skladnoshhi-i-ix-podolannya> (дата звернення: 17.03.2024). **4. Лесков, В. О.** Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів. Автореф. дис. канд. психол. наук. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2020.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОУЧИНГУ У ФОРМУВАННІ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА

Островська Наталія Олександрівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна

nata_ostrovska@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7935-5469>

Сьомкіна Інна Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна

syomkinna21@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6620-2663>

Проблема усвідомленого батьківства є актуальною для сучасної України через існуючі протиріччя: з одного боку, демографічна криза у суспільстві, а з іншого – зростання кількості сиріт, соціальних сиріт та дітей, що живуть у сім'ях у складних життєвих обставинах. Це призводить до певної циклічності: недоліки в задоволенні базових потреб дитини в безумовній любові, безпеці, прийнятті та відсутності гармонійних дитячо-батьківських стосунків у межах сім'ї призводять до наслідування отриманих у дитинстві патернів поведінки в дорослому житті. Ці діти у майбутньому будують власні сім'ї, де демонструють неконструктивні зразки батьківської поведінки або компенсують невинуваті потреби дитинства безсвідомо. Проте, для порушення цієї послідовності і усвідомленого розуміння важливості ролі батьківства, а також психологічних особливостей батька та матері, необхідно засвоїти теоретичні знання та практичні навички [1].

У сучасному світі, де кожен день приносить нові виклики та можливості, усвідомлене батьківство стає мистецтвом, яке вимагає від батьків не тільки любові та терпіння, але й ґрунтовних знань, відповідних вмінь та глибокої мотивації до розвитку. Перед сучасними батьками постає питання щодо того, як побудувати відносини з дитиною, які будуть сприяти її гармонійному розвитку.

Одним з шляхів формування усвідомленого батьківства молоді сьогодні виступає коучингова технологія. Розглянемо її більш детально.

Перш ніж говорити про коучинговий підхід у формуванні батьківства, необхідно визначитися з термінологією, яку ми будемо застосовувати у своєму дослідженні.

Проведений нами дефінітивний аналіз дозволив визначити, що *формування усвідомленого батьківства молоді* – це системна діяльність, що спрямована на вироблення та удосконалення у молоді когнітивної, емоційної та операційної складових батьківства, а також визначення особистісної позиції щодо виконання соціальної ролі батьків та створення сприятливих умов гармонійного розвитку та виховання дитини в сім'ї [3, с. 41].

Коучинг – це «сучасна технологія, яку створили для розвитку потенціалу людей і команд, задля досягнення заздалегідь узгоджених цілей та докорінної зміни моделей поведінки, що призводить до розкриття внутрішнього потенціалу особистості» [2].

Згідно Т. Голві, коучинг – це методика розкриття потенціалу особистості для максимізації власної продуктивності та ефективності. Коучинг більше допомагає особистості навчатися, ніж вчить. Це не тільки техніка, яка застосовується в певних обставинах, а ще і метод управління, метод взаємодії з людьми, а також спосіб мислення [2].

Варто виокремити вітчизняних та іноземних науковців, які вивчали та досліджували усі тонкощі коучингової діяльності у своїх доробках. Серед експертів виділяють: А. Адлера, Д. Гоулмана, М. Дауні, А. Маслоу, М. Еріксона, О. Нежинську, В. Зеленіна, Дж. Флаерті, М. Нагару та ін., яка вважають коучинг процесом спрямованим на розвиток потрібних навичок, мобілізацію ресурсів, освоєння актуальних стратегій, зростання відповідальності за виконання справи, створення оптимальної атмосфери.

Виходячи з цього, в контексті формування батьківства, коучинг може виступати як ефективний інструмент для навчання батьків новим підходам у вихованні дітей та усвідомленні своєї батьківської ролі.

Ключ вирішення проблеми формування усвідомленого батьківства може бути у коучингу та його восьми основних компетенціях, які визначені Міжнародною федерацією коучингу (ICF). Знання та застосування цих компетенцій в батьків може значно сприяти розвитку усвідомленого батьківства.

Отже, розглянемо особливості *формування усвідомленого батьківства на основі 8 коучингових компетенцій МФК*:

1. Етичні норми та стандарти поведінки – основа довірливих відносин з дитиною. Батьки навчають дітей цінностям та моральним принципам через свій приклад і дії, демонструючи важливість етичних норм у житті. Родинна обізнаність відображається у здатності батьків сприймати та визначати власні границі, а також поважати границі своїх дітей.

2. Встановлення продуктивного співробітництва – гарантія відкритості та чесності у спілкуванні між батьками та дітьми. Розвиток співробітництва між батьками та дітьми стимулює взаємну підтримку та вирішення конфліктних ситуацій шляхом спільних зусиль. Батьки маю прагнути створити безпечне та підтримуюче середовище, в якому дитина буде відчувати любов, визнання та може бути щирою.

3. Присутність батька-коуча – бути «тут і зараз» зі своєю дитиною, розуміючи та відчуваючи її на глибинному рівні, виявляючи щирий інтерес до її думок і почуттів, підтримуючи відкрите спілкування.

4. Активне слухання – вміння почути батьками не лише слова, а й емоції, бажання та потреби дитини. Підтримка активного слухання допомагає батькам краще зрозуміти потреби та бажання своїх дітей. В усвідомленому батьківстві значна увага приділяється уважному та неупередженому слуханню дитини, що сприяє покращенню взаєморозуміння та підтримки.

5. Могутні запитання – спосіб ведення діалогу, який змушує замислитися, відкриваючи нові горизонти для дитини. Розуміння і використання емпатії допомагає батькам у спілкуванні з дітьми та відповідному реагуванні на їх потреби. Батьки повинні застосовувати відкриті та вдумливі запитання, щоб підтримати самостійне мислення дитини, сприяючи її самопізнанню та вирішенню проблем.

6. Пряме спілкування – чіткість та точність у висловленні власних думок та почуттів. Здатність до прямого спілкування сприяє відкритому діалогу в сім'ї, що розвиває довіру та взаєморозуміння між батьками та дітьми. В усвідомленому батьківстві важливим є щирий та чіткий обмін думками та почуттями між батьками та дітьми, дотримуючись при цьому доброзичливості та поваги одне до одного.

7. Сприяння обізнаності – допомога батьками дитині в осмисленні власних переживань та пошуку рішень. Сприйняття можливостей і здібностей дитини є важливим

аспектом коучингу, що допомагає батькам підтримувати та розвивати їх потенціал. Батьки допомагають дітям усвідомлювати їх внутрішні ресурси, сильні сторони та способи їх використання для досягнення цілей та подолання труднощів.

8. Планування та встановлення цілей – визначення батьками разом з дитиною її мрії та амбіцій, вміння розробляти реальні кроки до їх досягнення. Здатність бачити розвиток та досягнення дітей допомагає батькам створювати стимулююче середовище для їхнього зростання та самореалізації. Разом з дітьми батьки розробляють чіткі й досяжні цілі, плани дій, допомагаючи таким чином формувати у них навички самоорганізації та відповідальності за свої дії.

Взаємозв'язок між коучинговими компетенціями Міжнародної Федерації Коучинга (ICF) та усвідомленим батьківством дійсно може бути глибоким й багатогранним. Усвідомлене батьківство передбачає застосування інтуїтивного сприйняття, співчуття, встановлення меж та співпрацю для підтримки та розвитку дитини.

Таким чином, кожен з цих тез підкреслює важливість застосування коучингових компетенцій у батьківстві, що сприяє створенню умов для гармонійного розвитку дитини в сімейному середовищі. Це не лише сприяє формуванню у дитини позитивного ставлення до життя та впевненості в собі, але й зміцнює зв'язок між батьками й дітьми, створюючи фундамент для їх майбутнього успіху.

Усвідомлене батьківство через призму цих компетенцій пропонує не лише виховний підхід, але і шлях до розвитку міцних, здорових стосунків на все життя. Навчання коучингу не лише розширить розуміння подружжя про те, як бути батьками, але й збагатить їх особистий розвиток, подарувавши інструменти для самовдосконалення та досягнення гармонії.

Список використаних джерел

1. Кучманіч І. М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник. Миколаїв. 245 с. **2. Нежинська О. О.,** Тименко В. М. Основи коучингу : навчальний посібник. Київ ; Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. 220 с. **3. Островська Н. О.** Соціально-педагогічна діяльність територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді : монографія. Хмельницький : Університет «Україна», 2017. 183 с.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Щербак Тетяна Анатоліївна,
здобувачка другого рівня вищої освіти,
Спеціальності Психологія,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м.Лубни, Україна.
cardiologynurs003@ukr.net

Науковий керівник – Дубчак Галина Михайлівна,
доктор психологічних наук, професор
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м.Лубни, Україна

Процес розвитку особистості триває не тільки в дитячому чи юнацькому віці, а і в зрілому, і на пізньому етапі життя людини. Протиріччя й кризи, успіхи й невдачі, надії та розчарування, шляхи досягнення самопізнання і самовдосконалення, пошуки сенсу життя, оптимістична і песимістична життєва позиція – усе це властиво людям зрілого віку. Об'єктивні причини перебігу кризи середини життя зумовлюють перебудову особистості з урахуванням зміни статусу людини у житті.

Криза середнього віку – термін, яким сучасні науковці визначають психологічний стан невпевненості в житті людини, переважно у віці від 30 до 50 років, вперше описана Еліотом Жаком в 1965 році. Це одна з найбільш важливих криз, які ми проходимо протягом життя. За інтенсивністю переживань, впливом на людину її можна порівняти з підлітковою

Внутрішній стан людини у зрілому віці може бути досить суперечливим. Радіючи з приводу сімейного благополуччя, кар'єри чи творчих здібностей, вона все частіше замислюється над проблемами смерті, швидкоплинності часу. Кожна значна подія – смерть близьких, зміна роботи, розлучення – змушує подивитись на своє життя під новим кутом зору, задуматись над його минулістю. Цей перехід до середини життя є етапом помірної або навіть важкої кризи [4,с.311]. Її головною характеристикою є розходження між мріями і життєвими цілями людини та реальним станом речей. Оскільки людські мрії часто мають деякі нереалістичні риси, інколи навіть фантастичні, то оцінки їхньої розбіжності з дійсністю в цей період забарвлені, як правило, в емоційно-негативні тони. Людина раптово розуміє, що час невблаганно спливає, тому це розходження між мріями і дійсністю виявляється для неї жахаюче різко. Інколи вважають, що середній вік сприймається людиною як такий етап життя, коли руйнуються надії, бо багато можливостей здаються втраченими назавжди.

Кризою середнього віку є усвідомлення того, що людина досягла половини життєвого шляху, усвідомлення наближення старості. Найбільше схильні до усвідомлення свого стану важким, хворобливим або страшним з цієї причини чоловіки і жінки у віці 40-55 років. Розрив або протиріччя між очікуваннями та реальністю може стати причиною невротичної тривоги. Оскільки переживання постійного напруження від розриву нестерпне, людина удається до невротичного викривлення реальності. Якщо діяльність продуктивна, прагнення не суперечать дійсності, а служать засобом її творчої трансформації, тріщина між ними постійно затягується, тому що людина приводить очікування і реальність у все більшу відповідність, а це надійний спосіб подолання невротичної тривоги [2,с.146].

Актуальність цієї теми в сучасному світі дуже висока, адже одним з найбільш частих ознак кризи середнього віку є незадоволеність своєю роботою і кар'єрою. Також, багато в чому визначається й тим, що в зрілому віці внутрішньо-особистісний конфлікт, за уявленнями сучасної психології, вважається явищем закономірним, на яке значуще не впливають професійна й діяльнісна успішність, наявність сім'ї та дітей.

Навіть якщо людина обіймає високу посаду і має пристойну зарплату, то їй все одно здається, що цього недостатньо. Часто чоловіки порівнюють себе зі своїми однокласниками чи однокурсниками, які досягли в житті великих результатів. Від цього почуття незадоволеності собою тільки посилюється. Жінки, здебільшого, в середньому віці, мають родину, дітей та роботу. Багато з них досягли неабияких успіхів і побудували кар'єру. При цьому вони підтримували чоловіка на шляху до досягнення його цілей, займалися вихованням та навчанням дітей, облаштовували домівок, допомагали старіючим батькам. Тож не дивно, що часто, перетнувши життєвий екватор, жінки відчують певне особистісне вигорання, на яке, як стверджує суспільство, у них нема причин.

Першим на кризу середини життя вказав К. Юнг, чие трактування ґрунтувалося на психотерапевтичній практиці з людьми середнього віку. Спостерігаючи за пацієнтами, учений зробив висновок, що ближче до середини життєвого шляху особистість переживає кризу. В основному, як зауважив дослідник, причинами страждань було усвідомлення відсутності цілей і сенсу в житті (Юнг, 1994).

Американський психолог Е. Еріксон уважав закономірністю розвитку те, що особистість проходить через кризу. У життєвому шляху людини він виділив вісім вікових періодів, коли виникають кризи розвитку ідентичності. Нове дослідження провела міжнародна група вчених із США, Сінгапуру та Великобританії. Декілька десятиліть вони спостерігали за тисячами людей різного віку, достатку та соціального рівня, щоб зрозуміти, чи існує криза середнього віку насправді. На жаль, вона досить реальна.

Вчені з'ясували, що в середині життя настає такий момент, коли люди перебувають на піку стресу, безсоння, головного болю, занепокоєння і навіть депресії – і він настає у проміжку між 40 та 50 роками життя. Десятиліття спостережень за жителями Великобританії, США та Австралії показують, що після 40 років настає якийсь критичний момент, коли рівень стресу від роботи та життя загалом досягає свого піка. Низка вчених схильна пов'язувати цю кризу з тим, що людям не вдалося досягти якихось важливих ключових цілей. Що відомо, криза середнього віку ніяк не пов'язана з наявністю або відсутністю дітей. Аналіз даних показує, що "тривожний парадокс" настає у житті незалежно від наявності чи відсутності досвіду батьківства.

Отримані під час аналізу дані свідчать, що криза в середині життя настає на всіх напрямках:

- проблеми із психічним здоров'ям;
- проблеми зі сном;
- проблеми із фізичним здоров'ям;
- стрес на роботі;
- головний біль, що викликає інвалідність;
- алкогольна залежність;
- депресія;
- суїцидальні думки.

Отже, шляхом теоретичного аналізу проблеми з'ясовано, що криза середини життя – це етап, на якому відбувається переоцінка смислів, зіткнення й подолання внутрішньо-особистісних конфліктів; це перехід від однієї стадії розвитку до іншої,

залишення позаду прожитого життєвого відрізка. Переживання кризи середини життя призводить до змін в особистісній, емоційно-вольовій і міжособистісній сферах.

Основними ознаками кризи середнього віку є усвідомлення розбіжностей між мріями, прагненнями, планами та їх реалізацією; незадоволеність досягненнями в соціальній, професійній або сімейній сферах; переоцінка життєвих цінностей, пошук нового сенсу життя; зміна суб'єктивного сприйняття психологічного віку та поява страхів, пов'язаних із майбутнім.

У результаті проведених досліджень особливостей кризи середини життя, виявили нерівномірність її перебігу, що характеризується внутрішніми конфліктами, роздратованістю, сомато-вегетативними проявами та водночас поступовим формуванням незалежності, стійкості й упевненості в процесі переходу до нового етапу життя. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні ролі гендерного чинника в переживанні кризи середини життя.

Список використаних джерел

1. Ада Келгун «Чому ми не спимо? Жінки і криза середнього віку», Практична психологія, Вид-во BookChef, 2020 р., 304 с. **2. Джеймс** Холіс «Перевал у середині шляху. Як подолати кризу середнього віку та знайти новий сенс життя», Книги по психології, Вид-во Ростислава Бурлаки, 2023 р., 272 с. **3. Джудіт** Герман «Психологічна травма та шлях до видужання», Психологія особистості, Вид-во Старого Лева, 2021 р., 424 с. **4. Олена** Любченко «Переписати життя: як і що змінювати, щоб стати щасливою людиною», Книги з саморозвитку й мотивації, Вид-во #книголав 2020 р., 208 с. **5. Стівен** Гаес «Звільнений розум. Як стати психологічно гнучким і перемогти Внутрішнього Диктатора», Мотивація, Вид-во Yakaboo Publishing 2022 р., 496 с.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ АРТ-ТЕРАПІЇ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ РОБОТІ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Щукіна Наталія Іванівна,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 231 «Соціальна робота», освітня програма «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна
natasha260873@gmail.com

Науковий керівник – Островська Наталія Олександрівна,
кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна.
nata_ostrovska@ukr.net

Військове вторгнення РФ на територію України, початком якого була анексія Кримського півострова та окремих частин Донецької і Луганської областей у 2014 році і яке на сьогоднішній день триває у повномасштабному форматі, призвело до надзвичайних наслідків – мільйони українців втратили або змушені були покинути свої домівки, переселитися в інші, більш безпечні регіони нашої країни або ж виїхати закордон.

Люди, постраждалі від військової агресії, відчувають нагальну потребу в пристосуванні до нових життєвих обставин. Для подальшої адаптації найактуальнішими є відповіді на питання: як віднайти прихисток (нове житло), де знайти фінансові ресурси і яким чином налагодити нові соціальні зв'язки. Водночас, вкрай важливим аспектом соціально-психологічної роботи з людьми, які постраждали від військових дій, є психологічна допомога. При її наданні може застосовуватись широкий спектр інструментів: психологічне консультування, психологічна корекція, психологічна реабілітація, коучінг, психологічні тренінги, різні види психотерапії. Стан психіки людини залежить від власної, інстинктивної, неусвідомленої реакції на стресову ситуацію. Саме тому виявлення в безпечній формі (наприклад: образній, візуальній) у свідомість цих реакцій підсвідомості на подію, що відбулася, допомагає зрозуміти і прожити подавлені почуття та емоції, подолати стрес, запобігти травмуванню психіки, пропрацювати раніше отримані травми, трансформуючи їх в життєвий досвід [1].

Будь-який творчий процес сам по собі може бути терапевтичним, дозволяючи людям виражати емоції та думки, які вони, можливо, не можуть вербалізувати або усвідомити [2]. Ефективним для психологічного розвантаження і зняття стресу є застосування різних видів творчої діяльності, за допомогою яких людина, через посередництво образів, які вона використовує в арт-терапії, транслює своє сприйняття світу та ставлення до нього.

Як самостійна галузь теоретичних знань та практичної діяльності, арт-терапія стала формуватися на стику науки і мистецтва на початку ХХ століття [3].

Сам термін арт-терапія увійшов у вжиток у 1942 році, коли британський митець Адріан Гілл розпочав писати про позитивний вплив занять з мистецтва для хворих на туберкульоз (Гілл сам лікувався від нього наприкінці тридцятих). Арт-терапія, за його спостереженнями, допомагала пацієнтам зменшувати стрес і швидше одужувати (за

сприятливих інших умов). Ідеї Гілла набули популярності як у колі митців, так і серед лікарів, та використовуються досі [4].

Б. Карвасарський у «Психотерапевтичній енциклопедії» визначає арт-терапію як «використання мистецтва в якості терапевтичного чинника». Основне завдання арт-терапії полягає в тому, щоб посередництвом символів, образів, метафор, через які інформація кодується на несвідомому рівні психіки, «витягнути» певну проблему, що захована за ними, спроектувати її на свідомий рівень та пропрацювати пов'язані з нею емоції та переживання і звільнитися від застарілих чи витіснених емоцій [3].

До сучасних методів арт-терапії належать: ізотерапія, ліплення, пісочка терапія, колажування, кольоротерапія, мандалотерапія, відеотерапія; драматерапія, музикотерапія, бібліотерапія, маскотерапія, робота з метафоричними асоціативними картами, танцювальна терапія, казкотерапія, нейрографіка. Проте саме малювання є одним із найдоступніших і ефективних видів арт-терапії для зняття стресу. Малювання дозволяє людям виражати себе творчо, а також забезпечує відчуття контролю та зосередженості. Це може бути медитативна та розслаблююча діяльність, яка відволікає розум від стресових факторів і допомагає зменшити тривогу. Рекомендується створювати прості абстрактні малюнки, а не реалістичні або репрезентативні зображення. Мета малювання для зняття стресу полягає не в створенні художнього шедевру, а в отриманні позитивних емоцій від процесу незалежно від кінцевого результату. Крім того, мистецтво, створене під час сеансів терапії, може служити візуальним відображенням емоцій і прогресу людини, що може допомогти в терапевтичному процесі, це спосіб доторкнутись до внутрішнього світу безпечно і максимально ефективно. Ще одною корисною технікою для зняття стресу є малювання зображень, які представляють позитивні емоції, такі як радість, любов або мир. Ці позитивні емоції можуть протидіяти негативним емоціям, пов'язаним зі стресом і тривогою, допомагаючи сприяти відчуттю спокою та добробуту [2].

Також ізотерапію слід розглядати як спосіб орієнтування і розуміння власного емоційного стану, як ефективний інструмент самодопомоги, при цьому людина відчуває себе комфортно у безосудному просторі для дослідження та обробки своїх емоцій, що сприяє кращому розумінню себе та свого досвіду, працює як потужний інструмент для прискорення емоційного зцілення [3].

Стрес є невід'ємною складовою частиною нашого життя, викликом часу й особистою перешкодою, яку кожен із нас долає з надбанням або певними втратами внутрішніх ресурсів. Тому проблема психологічних особливостей управління стресом в умовах сьогоденних трансформацій потребує психологічного аналізу з урахуванням суспільних змін та перетворень [5].

Таким чином, людям, які мали досвід перебування в стресових умовах, пов'язаних насамперед з військовими діями в нашій країні, як і тим які продовжують в них знаходитися, необхідна психологічна підтримка. Важливим завданням соціально-психологічної допомоги постраждалим від військових дій є робота яка спрямована на зменшення і подолання негативних наслідків стресу, запобігання розвитку депресивних станів і створення умов для сприяння відновлення соціальної взаємодії і саморозвитку. При цьому, арт-терапія, як один з потужних і нескладних в реалізації інструментів психологічної роботи, дає можливість прожити і усвідомити власні емоції і почуття, трансформувати свої реакції на те що відбувається, або вже сталося у минулому, розкрити ресурси для адаптації, повернути впевненість в свої сили і визначитися з механізмами ефективної самореалізації [1]. Творче вираження свого внутрішнього світу допомагає людину розуміти і контролювати свій емоційний стан, виражати болісні почуття і самоцілюватися, зменшує рівень власної напруги та тривоги, підвищує самооцінку і самосвідомість.

Список використаних джерел

1. **Щукіна Н. І.** Арт-терапія як дієвий метод психологічної допомоги в роботі з сім'ями з дітьми постраждалими від військових дій. *Науковий пошук молодих дослідників : збірник наукових праць студентів.* № 4. 2024. С. 138–150. 2. **Арт-терапія** проти стресу. URL : <https://daytoday.ua/author/day-today> (дата звернення : 15.12.2023) 3. **Калька Н., Ковальчук З.** Практикум з арт-терапії : навч-метод. посібник. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с. 4. **Як** арттерапія допоможе впоратися зі стресом. Корисні вправи для дітей і дорослих. URL : <https://bit.ua/2020/03/art-therapy/> (дата звернення : 15.12.2023) 5. **Фурман В. В., Рева О. М.** Психологічні особливості управління стресом в умовах суспільних трансформацій. *Габітус.* 2021. Вип. 27. С. 151–155.

СОЦІАЛЬНО –ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Кутало Лариса Миколаївна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м.Дніпро Україна
larisa9405@gmail.com

Науковий керівник – Івченко Тетяна Володимирівна,
доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна

Вивчення соціально-психологічних проблем людей похилого віку та способів їх подолання - одна з важливих та актуальних проблем сучасного суспільства, оскільки в наш час спостерігається демографічне старіння нації, відбувається значне збільшення чисельності людей похилого віку і, як наслідок, різні порушення їх взаємодії з соціальним середовищем.

Ці порушення, як правило, призводять до розриву багатьох соціальних зв'язків і витіснення літніх людей з суспільного життя, тобто до соціальної дезадаптації. Соціальні й економічні реалії сьогодення також вказують на необхідність підтримки з боку держави такої категорії населення, як людей похилого віку, оскільки вони знаходяться на такому етапі свого життя, коли потребують особливої уваги, підтримки та захисту.

Вітчизняні та зарубіжні науковці досліджують тему адаптації у теоретичному плані, виявляючи основні ознаки процесу адаптації, розкривають та аналізують різні фактори, що впливають на процес адаптації особистості. Відбувається постійний пошук нових форм, методів та технологій соціальної роботи з людьми похилого віку з метою якомога більш ефективного вирішення проблеми.

За даними Державної служби статистики, кількість народжених в Україні в останні роки має стійку тенденцію до зниження. У 2019 р. в Україні народилося 308,8 тис. осіб, у 2020 р. – 293,4 тис., у 2021 р. – 272 тис. У той же час, стрімко зростають показники смертності. Зокрема, кількість померлих у 2019 р. склала 581,1 тис. осіб, у 2020 р. – 618,8 тис. , у 2021 р. – 714,3 тис. [4].

У зв'язку з повномасштабною війною у нашій країні ця тенденція не лише збереглася, а ще більше загострилася. У 2023 за місяць у середньому народжувалося біля 16100 дітей. Для порівняння – у попередні роки кількість немовлят коливалася в межах 21000 – 21300 на місяць. За півроку 2023 р. в Україні народилось 96 755 дітей. Це на 28% менше порівняно з відповідним періодом 2021р. [5].

Для соціально незахищених груп населення уряд створює спеціальні заклади соціального обслуговування ,в яких людина похилого віку здатна задовольнити власні потреби (психологічні, медичні та соціальні). Особливо відчутними з актуальних проблем, які вирішуються в цих закладах є ті, що пов'язані з процесом адаптації та інтеграції. Важливу роль у цьому контексті відіграє функціонування центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

Вітчизняні та зарубіжні науковці досліджують тему адаптації у теоретичному плані, виявляючи основні ознаки процесу адаптації, розкривають та аналізують різні фактори, що впливають на процес адаптації особистості. Відбувається постійний пошук нових форм, методів та технологій соціальної роботи з людьми похилого віку з метою якомога більш ефективного вирішення проблеми.

Проблеми людей похилого віку досліджувались соціологами (М. Александрова, А. Дмитрієв, З. Саралієва, В. Шапіро). Значний внесок у розвиток соціальної геронтології внесли: психолог Б. Ананьєв, який обґрунтував необхідність комплексного підходу до процесу старіння; сучасні геронтологи Г. Абрамова, В. Альперович, А. Лідерс, А. Козлов, Р. Яцемирська, а також зарубіжні автори – А. Адлер, Е.Берн, Е. Фромм, К. Хорнц, Т. Шибутані. Накопичено значний теоретичний матеріал та емпіричний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку (Р. Вебер, Н. Дементьєва, Е. Карюхін, О. Краснова, І. Лотова, Є. Холостова, Н. Щукіна та інші), питання організації соціальної підтримки людей похилого віку (Н. Басов, В. Фокін, Н. Шмельова та інші), технології соціальної роботи (Б. Алмазов, Н. Гарашкіна, Л. Мардахаєв, С. Харченко та ін.). Уваги заслуговують дослідження з соціальної психології та соціальної педагогіки, щодо соціальної адаптації людей похилого віку до нових умов життя в стаціонарних закладах соціального обслуговування. У зазначених роботах доведено ефективність соціально-психологічної підтримки літніх людей (Х. Порсева), розроблено концепцію підготовки соціальних педагогів до роботи з людьми похилого віку (Ю. Мацкевич). Особливості роботи і функціонування центрів соціального обслуговування досліджували Т. Голубенко, яка вивчала патронаж людей похилого віку, С. Шилова досліджувала педагогічний супровід соціалізації людей похилого віку в стаціонарних установах, Н. Кирилович, яка досліджувала технології соціально-педагогічної підтримки як засобу активізації людей похилого віку в закладах соціального обслуговування

Однією із форм соціальної роботи з людьми похилого віку є функціонування центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

Питання створення та діяльності центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) на сьогодні чітко врегульоване чинним законодавством.

Центр надання соціальних послуг є бюджетною установою, рішення щодо утворення, ліквідації або реорганізації якої приймає місцевий орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування. Такий заклад утворюється для надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги за місцем проживання, в умовах стаціонарного, тимчасового або денного перебування. Також зазначеною постановою Кабінету Міністрів України затверджено Типове положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

Центр соціального обслуговування у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, наказами Мінпраці, актами інших центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також положенням про територіальний центр, розробленим відповідно до цього Типового положення.[3]

Центр провадить свою діяльність на принципах адресності та індивідуального підходу, доступності та відкритості, добровільного вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг, гуманності, комплексності, максимальної ефективності використання бюджетних та позабюджетних коштів, законності, соціальної справедливості, забезпечення конфіденційності, дотримання стандартів якості, відповідальності за дотримання етичних і правових норм.

Комунальна установа «Дніпровський міський центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» надає цілий комплекс послуг, а працівники мають чи малий досвід роботи з людьми похилого віку. У зв'язку з цим виникла потреба теоретично обґрунтувати ефективність методів роботи, описати фактори, що впливають на процес соціально - психологічної адаптації людей похилого віку до нових умов та викликів сьогодення.

Відповідно до мети нами окреслено такі завдання дослідження:

1. визначити соціально – психологічну характеристику людей похилого віку, розкрити сутність та особливість процесу їх адаптації до нових умов.
2. розглянути методи й форми роботи територіально центру соціального обслуговування з людьми похилого віку.
3. виявити рівень адаптованості людей похилого віку до умов життя в сучасному суспільстві.
4. розробити та впровадити програму соціально – психологічної адаптації в умовах територіального центру соціального обслуговування.

З метою вирішення окреслених завдань використовуються такі методи дослідження:

- теоретичні методи- аналіз психологічної, соціологічної, філософської, педагогічної літератури з даного питання для виявлення та обґрунтування концепції адаптації людини похилого віку, що дає можливість цілісно поглянути на проблему адаптації особистості до нових умов життя, порівняння, узагальнення, систематизація.
- обсерваційні методи - пряме й опосередковане спостереження з метою виявлення особливостей адаптації людини похилого віку до нових умов
- діагностичні методи - бесіди, тестування, які сприятимуть пошуку й розробці шляхів допомоги людині похилого віку в адаптивному процесі
- статистичні – обробка даних з метою доведення ефективності впровадження форм роботи

Здійснення соціально – психологічної адаптації людей похилого віку базується на теоретичних та методичних підходах. Вивчення та розуміння цих питань дозволить соціальним працівникам створювати програми та послуги, що відповідають потребам та особливостям людей літнього віку, сприяючи їхній більш успішній соціально – психологічній адаптації та покращенню якості життя.

Список використаних джерел

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Коваленко О., Лук'янова Л., Помиткін Е., Московець Л. Психологія людей літнього віку. Навч. посібн. / Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ : Вид-во ТОВ «Геопринт». 2021 . 288 с .
3. Положення про Комунальну установу «Дніпровський міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» Дніпровської міської ради. Рішення міської ради від 23.01.2019 № 47/4
4. Державна служба статистики URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Міністерство охорони здоров'я URL: <https://moz.gov.ua>.

Тематичний напрям 9 ТОЧНІ НАУКИ

ЧОРНІ ДІРИ, ЇХ РІЗНОВИД, ОСОБЛИВОСТІ ТА СПОСОБИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Зінченко Андрій Сергійович,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Спеціальності Середня освіта (Математика Фізика)
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава Україна
nero3214az@gmail.com

Науковий керівник – Бондаренко Ліна Ігорівна
Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
математики та інформатики
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава Україна
lina.igorevna2014@gmail.com

Астрономія прагне зрозуміти Всесвіт. За останні кілька десятиліть відбулися швидкі зміни. Ми бачимо далеко в космос, відправляючи телескопи на орбіту. Та незважаючи на всі досягнення, все одно залишається багато питань.

Одними з найзагадковіших та найцікавіших об'єктів для дослідження залишаються чорні діри.

У своїй роботі Яцик Д.М, Долянівська О.В. розкривають історичні аспекти відкриття і дослідження чорних дір від перших робіт Дж. Мітчела та П.-С. Лапласа до робіт С. Хокінга у цьому напрямку. Робота Смірнова В.Р. присвячена відкриттю та класифікації чорних дір. Дослідження Ітана Каца-Бассетта та ін. висвітлює вивчення чорних дір в Інтернеті за допомогою Hubble.

Термін Чорна діра було запропоновано Дж.А. Віллером під яким розуміється астрономічний об'єкт з такою сильною гравітаційною силою, що ніщо, навіть світло, не може вирватися з неї.

Чорна діра являє собою кінцеву стадію еволюції зір, а поверхня такого космічного об'єкту носить назву горизонту подій.

Відкриття гравітаційних хвиль у 2015 році стало важливим поштовхом у дослідженні чорних дір.

У 2019 році астрономам вперше вдалось отримати зображення Чорної діри. Для цього було використано Телескоп горизонту подій (ЕНТ).

Космічні телескопи, такі як Hubble, Chandra, та інші вивчають ці космічні об'єкти.

Каталогізація нічного неба є важливою частиною астрономії. Перш ніж астрономи зможуть дослідити небесний об'єкт, вони треба знати, де його знайти. Без цього знання, астрономи блукали безпорадно в тому, що колись Галілей називають «темним лабіринтом». Місія ESA Gaia створює детальну карту цього лабіринту, пошук ключів до походження, структури та еволюції нашого рідної галактики Чумацький Шлях. Gaia перерахує приблизно тисячу мільйонів зірок 1% усіх зірок нашої Галактики. Під час картографування неба Гея значно перевершує Очікується, що інструменти виявлять величезну кількість раніше невідомих небесних об'єктів, а також вивчення нормальні зірки. Очікувана кількість астероїдів у нашій Сонячній Системі, крижані тіла в зовнішній частині Сонячної системи, невдалі зірки, дитячі зірки, планети навколо інших зірок, далекі зірки вибухи, чорні діри в процесі живлення та гігант чорні діри в центрах інших галактик.[1]

Gaia створює надзвичайно точну тривимірну карту понад тисячі мільйонів зірок у нашій галактиці Чумацький Шлях і за її межами, відображаючи їхній рух, світність, температуру та склад. Цей величезний зоряний перепис надасть дані, необхідні для вирішення величезного кола важливих питань, пов'язаних із походженням, структурою та еволюційною історією нашої галактики. [2].

З моменту свого запуску в 2013 році Gaia опублікувала чотири пакети даних, дедалі точніші вимірювання та нові типи інформації про вік, масу, рівні яскравості та хімічний склад зірок у галактиці [3].

У роботах Chirag Chawla Jenny E. Greene представлено опис як дані місії Gaia можуть бути використані для пошуку блукаючих чорних дір може використовуватися ранній випуск даних 3 місії Gaia. Для початкового пошуку зоряних перевищень щільності на масштабах $\sim 15''$, шукаючи зірки з аномально великою кількістю сусідів на цьому масштабі. Для цього використовується каталог, спеціально створений S. Korosov¹² на основі EDR3, який записує кількість сусідів, які має кожне джерело з кутовою відстанню менше x дугової секунд для 10 варіантів діафрагми x . Діафрагми варіюються від $0''25$ до $128''$, при цьому кожна діафрагма збільшується вдвічі. Зручно працювати з підрахунками в межах "кілець" (тобто кількість сусідів між u та x відсекунд), оскільки кожне кільце можна моделювати незалежно. Шукаючи гіперкомпактні зоряні скупчення, що містять 500–5000 зірок у межах ~ 1 шт. Ці скупчення, ймовірно, знаходяться в межах 50 кпк (КПК у контексті астрономії означає кілопарсек. Парсек — це одиниця вимірювання відстані у космосі, яка дорівнює приблизно 3.26 світлових років. Отже, 50 кілопарсеків буде еквівалентно приблизно 163 світловим рокам. Це використовується для визначення великих відстаней у Всесвіті, наприклад, відстані між зірками або галактиками) від центру Галактики»[4]. «Під час пошуку підтвердження концепції, який ми тут представляємо, ми вирішили поєднати просторову роздільну здатність Gaia з глибиною DECaLS (Dark Energy Camera Legacy Survey (DECaLS)) — це один із проектів, який використовує Dark Energy Camera (DECam). DECam знаходиться на телескопі Blanco 4 метри, розташованому в Cerro Tololo Inter-American Observatory. DECaLS надає оптичне зображення для 2/3 площі Dark Energy Spectroscopic Instrument (DESI). Воно охоплює північний галактичний кап при $\text{Dec} \leq 32^\circ$ та південний галактичний кап при $\text{Dec} \leq 34^\circ$. DECam ефективно отримує фотометрію в g , r та z діапазонах, досягаючи необхідних глибин за помірний час експозиції. Цей проект включає 14 000 квадратних градусів екстрагалактичного неба в оптичних діапазонах. DECaLS співпрацює з іншими даними, такими як Dark Energy Survey (DES), що охоплює 5000 квадратних градусів в Південному галактичному капі) для ефективного пошуку можливих кластерів. Поперше, ми використовуємо каталог Gaia EDR3 для пошуку кластерів $N > 4$ зірки в межах $\sim 15''$, як і очікувалося для цих гіперкомпактних зоряних скупчень. Переваги Gaia включають високу просторову роздільну здатність і можливість фільтрації правильних рухів.»[5]

Список використаної літератури

1. Gaia ESA'S GALACTIC CENSUS Електронний ресурс: <https://www.gaia.ac.uk/>.
2. Gaia (б.д.) https://www.esa.int/Science_Exploration/Space_Science/Gaia .
3. Published, T. P. from E. H. (2022, Червень 13). *Gaia: Mapping a billion stars*. Space.Com. <https://www.space.com/41312-gaia-mission.html> .
4. Chawla, Chirag & Chatterjee, Sourav & Breivik, Katelyn & Moorthy, Chaithanya & Andrews, Jeff & Sanderson, Robyn. (2022). Gaia May Detect Hundreds of Well-characterized Stellar Black Holes. *The Astrophysical Journal*. 931. 107. 10.3847/1538-4357/ac60a5.
5. Jenny E. Greene , Lachlan Lancaster¹ , Yuan-Sen Ting^{1,2,3,4} , Sergey E. Koposov^{5,6} , Shany Danieli^{2,10} , Song Huang , Fangzhou Jiang , Johnny P. Greco, and Jay Strader. A Search for Wandering Black Holes in the Milky Way with Gaia and DECaLS *The Astrophysical Journal*, 931:107 (19pp), 2022 June 1

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ІНТЕРФЕЙСУ ГРАВЦЕМ

Крутько Олександр Олександрович,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Спеціальність Комп'ютерні науки
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна
aleksandrkrutko95@gmail.com

Науковий керівник – Смагіна Ольга Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри математики та інформатики
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Миргород, Україна
smagina1804@gmail.com

У відеоігровому світі інтерфейс відіграє важливу роль, супроводжуючи нас від однієї до іншої гри. Досить часто на нього не звертають увагу, недооцінюють його вплив ігровий досвід користувача. Проте інтерфейс відображає набагато більше, ніж просто інформацію – він допомагає перенести почуття героїв, просуває сюжет та викликає емоції у гравців [1, 2].

Виділяють чотири типи інтерфейсів: дієгетичні, недієгетичні, просторові та мета-інтерфейси. Кожен з них має свої унікальні особливості, які варто розглянути детальніше.

Дієгетичний інтерфейс вписується у світ гри та пояснюється нарративом, що дозволяє персонажам взаємодіяти з ним. Наприклад, у грі "Dead Space" всі елементи інтерфейсу інтегруються в костюм головного героя: смужка здоров'я відображається на його спині, а вікно інвентарю виходить із нагрудного проектора. Це підвищує поглиблення, але може ускладнити користування, оскільки вимагає додаткових зусиль від дизайнерів [3].

Недієгетичні елементи інтерфейсу не мають пояснень у контексті історії і зазвичай не існують в ігровому світі, бачить їх лише гравець. Ці елементи відстежують шкоду, бали, час, ресурси, дозволяють вибирати зброю та стежити за міні-картою. Хоча вони можуть порушувати іммерсію, вони широко застосовуються в іграх.

Просторовий інтерфейс знаходиться в межах ігрового світу, але не є видимим для персонажів ігрового світу. Він часто використовується для підказок щодо певних об'єктів або подання пояснень саме гравцеві. Це можуть бути стрілки напрямку в перегонах, світлові аури навколо інтерактивних предметів або текстові підписи об'єктів.

Мета-інтерфейс існує у межах гри, не є видимим в ігровому світі, але іноді персонажі бачать його. Зазвичай це використовується для відображення стану персонажа, за якого грає (аватара) чи його відчуттів, наприклад, червоний фільтр при сильних пошкодженнях, бруд чи краплі дощу, які потрапляють на обличчя героя.

Розглянемо різні типи інтерфейсів в контексті трьох важливих критеріїв: простоти, зрозумілості та ієрархічності.

1. Простота: інтерфейс повинен бути простим і не завантажувати гравця надмірними деталями, але водночас доповнювати геймплей, не привертаючи увагу.

2. Зрозумілість: Інтерфейс має бути інформативним та легко зчитуватись. Для досягнення цього можна використовувати різні методи, зокрема повторення елементів, що легко запам'ятовуються, і виділення найважливішої інформації.

3. Ієрархічність: Компоненти інтерфейсу мають бути розташовані так, щоб найважливіші завжди були у полі зору гравця. Це можна досягти шляхом впорядкування елементів в порядку їх важливості.

Для прикладу, розглянемо шкали здоров'я та витривалості в іграх. Ці елементи інтерфейсу повинні бути простими, але ефективними. Зазвичай шкали відображаються яскравими кольорами та відзначаються у видному місці екрана. Крім того, їх візуальне оформлення в різних іграх може бути схожим для легкості сприйняття.

Щодо ієрархічності, то найважливіші елементи, такі як шкала здоров'я, можуть розташовуватися у верхній частині екрана, тоді як менш важливі елементи, наприклад, інвентар, можуть бути розташовані у нижній частині. Згадані принципи дозволяють розробникам створити зручний інтерфейс, який ефективно виконує свої функції, не заважаючи гравцю зануритися в гру. Такий підхід дозволяє інформувати гравця швидко і зрозуміло, зберігаючи при цьому потрібний рівень комфорту і ненав'язливості.

Дизайнери виділяють чотири рівні залученості гравця до ігрового процесу, від більш залученого до меншого. Це важливий аспект при розробці інтерфейсу, оскільки він впливає на спосіб сприйняття ігрою та рішень, які гравець приймає [4].

У грі "Horizon Zero Dawn", реалізовано сповільнення часу під час виклику колеса зброї, але гра не припиняється повністю. Це дозволяє гравцеві швидко ухвалити важливе рішення, не втрачаючи темпу гри. У таких ситуаціях збільшується залученість гравця до ігрового процесу.

Натомість, у рольових іграх гравець часто бачить інтерфейс, який взаємодіє з персонажами чи іншими елементами гри, але час у грі не зупиняється. Це дозволяє підтримувати рівень залученості, одночасно включаючи багато додаткової інформації, у яку гравцеві потрібно заглибитися. Такий підхід може призвести до зниження рівня залученості, оскільки гравець втрачає контроль над персонажем. Нарешті, екрани завантаження можуть бути моментами, коли залученість гравця до гри практично відсутня. Тому в цей час можна навантажити гравця інформацією без збою.

Гра "Metro Exodus" служить прикладом того, як створити мінімалістичний та строго утилітарний інтерфейс. Вона передає гравцю тільки найважливішу інформацію, не завантажуючи гравця надмірними деталями, що допомагає зберегти залученість гравця до гри [5].

Інтерфейс гри Persona 5 служить відмінним прикладом того, як можна порушити стандартні принципи дизайну і створити вражаючі ефекти. Яскраві кольори та великі символи притягують увагу гравця навіть більше, ніж персонажі під час покрокових битв. Принципи простоти та ієрархічності ігноруються частково, адже елементи інтерфейсу в бою розташовані в хаотичному порядку. У сучасних іграх спостерігається тенденція до мінімалізму в дизайні інтерфейсу, коли його намагаються приховати, якщо він не потрібен гравцеві в конкретний момент. Однак у Persona 5 інтерфейс завжди залишається на видному місці, підкреслюючи важливість цього елемента для гри. Користувацький інтерфейс навіть може стати головною гордістю гри. У випадку з Persona 5, дизайнери відмовилися від будь-яких додаткових кольорів, використовуючи тільки червоний, чорний і білий, щоб передати бунтарський дух гри. Хаотичне розташування елементів інтерфейсу слугує додатковим способом підкреслити цю атмосферу.

Ці приклади показують, що інтерфейс в іграх може бути не лише технічним інструментом, але й художнім елементом. Він може створювати настрій, підкреслювати емоційний стан героїв та навіть передавати сюжет через своє оформлення. Прикладом інтерфейсного дизайну, що взаємодіє з гравцем, є гра Doki Doki Literature Club! Її інтерфейс відтворює діалог між гравцем і грою, створюючи ілюзію нереальності, яка пронизує реальний світ гравця [6].

Отже, можна зробити висновок, що дизайн інтерфейсу в іграх є не лише технічним елементом, але й важливим аспектом взаємодії гравця з грою. Він може викликати у користувача різноманітні емоції, будучи носієм ностальгії або створюючи унікальну атмосферу. При цьому дизайн інтерфейсу значно впливає на ігровий досвід, впливаючи на задоволення та захоплення гравців. Повністю інтегрований інтерфейс може підвищити поглиблення та занурення гравців у гру, створюючи відчуття, що вони частина ігрового світу. Мінімалістичний же підхід дозволяє зосередитися на грі, зменшуючи відволікання від основного геймплею. Також, важливо враховувати очікувані елементи відповідно до жанру гри, щоб задовольнити очікування гравців. Врахування впливу дизайну інтерфейсу на ігровий досвід може допомогти розробникам створити більш захоплюючий та задовільний геймплей, що підвищує їх задоволення від гри.

Список використаних джерел

- 1. Як** створити інтерфейс гри: основні принципи та типові помилки. URL: <https://vokigames.com/ua/yak-stvoryty-interfejs-gry-osnovni-pryncypy-ta-typovi-pomylky/>
- 2. Про** навігацію та інтерфейси в іграх. URL: <https://ux.pub/lazyman/pro-navighatsiiu-ta-intierfieisi-v-ighrakh-2am9>
- 3. Dead Space.** URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Dead_Space
- 4. Про** графічний інтерфейс користувача GUI. URL: <https://foxminded.ua/gui-tse/>
- 5. Metro Exodus** — огляд (No spoilers). URL: <https://nachasi.com/videogames/2023/02/20/metro-exodus-oglyad/>
- 6. Як** розробляють ігри? URL: <https://lemon.school/blog/yak-rozroblyayut-igry>

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ. УВЧ-ТЕРАПІЯ

Горбатюк Вікторія Андріївна,

учениця 10-А класу
Науковий ліцей № 3 Полтавської міської ради,
м. Полтава, Україна
gorbatukviktorija71@gmail.com

Науковий керівник – Зуй Валентина Іванівна,
учитель фізики
Науковий ліцей № 3 Полтавської міської ради,
м. Полтава, Україна

В наш час електромагнітне випромінювання використовується в медицині, особливо в фізіотерапії. Ультрафіолетова, видима та інфрачервона терапія (УВЧ) є одним із методів, який набуває популярності. Цей метод використовується для лікування широкого спектру патологій і захворювань. Проте, разом зі зростанням використання УВЧ-терапії, визначення її впливу на здоров'я людини є досить актуальним. У зв'язку з цим, наше наукове дослідження зосереджене на впливі електромагнітного випромінювання на тіло людини, з особливим акцентом на лікуванні ультрафіолетового випромінювання (УВЧ).

Формулювання цілей тез. Розглянути основні принципи та потенціал ультрависокочастотної терапії (УВЧ) для лікування та профілактики різних захворювань. Провести аналіз теоретичних і фізичних принципів УВЧ-терапії, дослідити дані про те, як УВЧ-терапія впливає на клітини та організм на різних рівнях, особливо щодо її впливу на запальні процеси, імунну систему та інші фізіологічні процеси. робити висновки щодо ефективності УВЧ-терапії та перспектив розвитку в медичній практиці.

Виклад основного матеріалу. Ультрависокочастотна терапія (УВЧ-терапія) – це лікування та профілактика певних частин тіла безперервним або імпульсним електричним полем ультрависокої частоти (далі – ЕП УВЧ), яке створюється конденсаторними пластинами шляхом перетворення енергії електромагнітних хвиль. У цьому випадку магнітна складова значно зменшується. Імпульсне ЕП УВЧ активно використовується у вітчизняній медицині

Діючий чинник УВЧ-терапії – постійне або імпульсне електричне поле з частотою 40,68 або 27,12 МГц, високої напруги – понад 20 кВ. При імпульсному ЕП у переривистому режимі тривалість імпульсів становить 2 і 8 мкс, а частота – 500 і 125 Гц.

Розглянемо методику проведення УВЧ-терапії (табл. 1).

Таблиця 1. Основні етапи проведення УВЧ-терапії

№ п/п	Назва етапу
1.	Процедури проводять у зручному для хворого положенні (на дерев'яній кушетці або сидячи у кріслі).
2.	Процедуру проводять на вільні від одягу поверхні (за потреби можна впливати через легкий одяг, сухі марлеві та гіпсові пов'язки).
3.	Для дії потрібну область тіла поміщають між двома конденсаторними електродами. З сфери впливу видаляють металеві предмети.
4.	Для створення рівномірного поля в тканинах конденсаторні електроди мають паралельно тілу пацієнта і на деякій відстані від його поверхні, тобто. з повітряним зазором (для забезпечення більш рівномірного нагрівання тканин, оскільки в міру віддалення від електродів нагрівання тканин різко послаблюється). Повітряний проміжок необхідно зберігати протягом всієї

процедури. УВЧ-терапію дозують за відчуттям пацієнтом тепла в дію, а також за основними показами приладу на апараті.
--

Джерело: сформовано авторами на основі [1]

У результаті змін онкотичного тиску крові рідина витікає з патологічного вогнища в кров. Це є причиною протинабряклої дії УВЧ. Завдяки цьому, електричне поле УВЧ зменшує запальний процес за допомогою активації фагоцитів і фібробластів, посиленням колагеногенезу, розростанням з'єднувальної тканини (гіперпластичний ефект), активацією процесів регенерації периферичних нервів і зростанням грануляції. У ранній фазі інфільтрація зменшується при низьких температурах, а при високих температурах епітелізація прискорюється [2]. За допомогою бактеріостатичного впливу, активації фагоцитів і розпаду токсинів УВЧ має детоксикаційний ефект. З метою зупинення вільнорадикальних процесів, мембрани ендотелію судин стабілізуються, що зменшує ексудацію та еміграцію лейкоцитів. ЕП УВЧ зменшує вироблення антигенів і активацію В-лімфоцитів, стимулюючи гемопоез і імуногенез.

Вплив імпульсного поля УВЧ викликає наступні зміни. У результаті збільшення амплітуди орієнтаційних коливальних зміщень білкових молекул частотновибірно поглинання електромагнітної енергії білковими молекулами збільшується, що призводить до теплового перетворення [3]. У цьому випадку питома потужність теплопродукції значно перевищує метаболічну, і існуючі механізми тепловіддачі не можуть компенсувати теплопродукцію.

Таким чином, в зоні впливу тканини, що опромінюються, нагріваються до 1°C (теплова дія УВЧ). Нервові, судинні та ретикулоендотеліальні системи дуже чутливі до електричного поля УВЧ, оскільки в тканинах, збіднених водою, утворюється найменше тепла. Тепло, що виділяється, викликає глибоку, постійну та стійку гіперемію тканин. Дегідратація та розсмоктування запальної ділянки, а також зменшення больових відчуттів, викликаних набряком, досягаються за допомогою поширення регіонарного кровотоку та лімфоток, підвищення проникності тканинних бар'єрів, збільшення кількості лейкоцитів і збільшення їх фагоцитарної активності [2].

Проліферативно-регенеративні процеси в з'єднувальній тканині навколо запального вогнища стимулюються активацією стромальних елементів, збільшенням дисперсності білків плазми крові, локальним ацидозом, підвищенням концентрації іонів кальцію та активацією метаболізму в ділянці вогнища ураження. Це дозволяє використовувати терапію ультрафіолетом (УВЧ) на різних стадіях запального процесу.

Збільшуючи судинну сітку, ЕП УВЧ покращує кровопостачання кісток. Це призводить до проліферативних процесів надкiсничі. З цієї причини, зрощення кісткових переломів під час УВЧ-терапії інтенсифікується, але недостатність спостерігається через перевагу періостального репаративного остеогенезу над ендостальним. Саме тому, магнітні поля мають перевагу при переломах.

Основні лікувальні ефекти УВЧ-терапії (рис. 1).

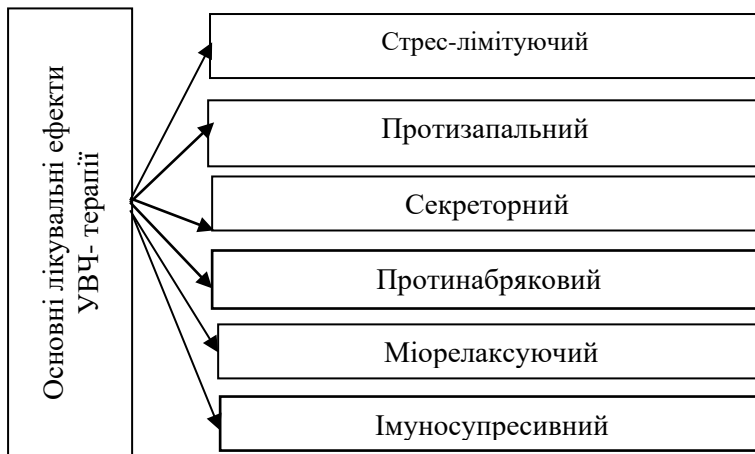

Рис. 1. Основні лікувальні ефекти УВЧ-терапії

Окрім цього, УВЧ має гіпосенсибілізуючу дію, стимулює захисні імуннобіологічні процеси; має антиспастичну дію на гладку мускулатуру органів грудної і черевної порожнини, стимулює жовчовиділення, зменшує секрецію бронхіальних залоз [1]. Під його впливом змінюються метаболічні процеси, а саме: посилюється вуглеводний, білковий обмін, збільшується споживання кисню, прискорюються окислювально-відновлювальні процеси в тканинах. УВЧ прискорює регенерацію нервових елементів при запально-дегенеративних і травматичних ушкодженнях.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Ультрависокочастотна терапія (УВЧ-терапія) являється одним з фізіотерапевтичних методів лікування та реабілітації після перенесених травм та хвороб. Під впливом поля УВЧ поліпшується кровообіг, розширюються капіляри, артеріоли, прискорюється кровоток, знижується артеріальний тиск, нерідко виникає брадикардія, зрідка тахікардія. Електричне поле УВЧ є активним протизапальним чинником, завдяки якому посилюється місцевий крово- і лімфоток, підвищується фагоцитарна активність лейкоцитів та інші природні механізми захисту. УВЧ має бактеріостатичну дію на мікроорганізми, тому його можна призначати при гнійних процесах. Найкраще поле діє в ексудативній стадії запального процесу (ЕП УВЧ зменшує гідратацію, тобто «підсушує»).

Список використаних джерел

1. УВЧ-терапія. Ваш лікар. URL: <https://vashvrach.com.ua/uvch-terapiya-uk/> (дата звернення: 24.04.2024). **2. Сучасні** оздоровчо-реабілітаційні технології: *збірник наукових праць*, Луцьк: Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна», 2010. № 5. 140 с. URL: <https://uu.edu.ua/upload/Nauka/> (дата звернення: 24.04.2024). **3. Латенко С.Б.,** Копчинська Ю.В. Методологія використання сучасних технологій фізіотерапії з метою відновлення фізичної працездатності спортсменів. URL: <https://ela.kpi.ua/items/918231a3-8985-4f15-9502-523f3a4900ca> (дата звернення: 25.04.2024).

Тематичний напрям 10 ФІЛОЛОГІЧНІ НАПРЯМИ

НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНІ АСПЕКТИ РОМАНУ ЛЮ ЦИ СІНЯ «ПРОБЛЕМА ТРЬОХ ТІЛ»

Белік Марина Олегівна,

викладач кафедри східної філології і перекладу
Державний заклад «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

bielikmaryna.13@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5243-3081>

Китайська наукова фантастика має багатий спадок, який охоплює як класичні, так і сучасні твори. Класичні твори, такі як «Подорож в Західні країни» - класична китайська повість 16 століття або «Сон Місяця» Лю Тунга, відображають віру в пригоди та світ таємниць. Сучасні автори, такі як Лю Цисінь або Ся Цзя створюють науково-фантастичні твори, які поєднують сучасні наукові теорії з уявними сценаріями та технологічними можливостями. Китайська наукова фантастика відображає культурні та соціальні аспекти Китаю, досліджуючи як сучасні проблеми, так і традиційні цінності через призму майбутнього та технологічного розвитку. Науково-фантастична література завжди була популярною формою мистецтва, яка дозволяє авторам та читачам досліджувати можливості майбутнього та розглядати складні наукові та філософські питання. В цьому контексті роман Лю Ци Сіня «Проблема трьох тіл» є особливо цікавим, оскільки він поєднує наукову точність та фантастичні елементи, а також пропонує глибокі роздуми про природу всесвіту та місце людини в ньому.

Сам термін «наукова фантастика» має такі трактовки у китайських дослідників. Наприклад, в великій китайській бібліотеці зазначено так: «科学的幻想，即根据有限的科学假设（某些东西的存在，某些事件的发生），在不与人类最大的可知信息量（如现有的科学理论，有据可考的事件记录）冲突的前提下，虚构可能发生的事件。」 [1].- Наукова фантастика, тобто заснована на обмежених наукових припущеннях (існування певних речей, виникнення певних подій), якщо вона не суперечить максимальному об'єму відомої інформації для людства (такій як існуючі наукові теорії, задокументовані записи подій) Виходячи з передумови, можуть відбуватися вигадані події.

Наукова фантастика завжди привертає увагу до таємниць Всесвіту, і роман «Проблема трьох тіл» Лю Цисіня не виключення. У цій книзі ми відчуваємо пульс сучасної науки, оскільки автор вміло вплітає фізичні теорії та наукові концепції у свою уявну реальність. Ця теза спробує порівняти описані у романі наукові аспекти з фактичними науковими відкриттями, щоб розкрити, наскільки вірогідними чи фантастичними є ці концепції.

Лю Цисінь (刘慈欣) — відомий китайський письменник, народився в 1963 році в Китайській Народній Республіці. Він отримав ступінь бакалавра у області комп'ютерних наук в університеті Нанкінга та докторську ступінь в тому ж самому університеті в галузі теоретичної фізики. Лю Цисінь відомий як автор науково-фантастичних творів, зокрема за свій роман «Проблема трьох тіл», який здобув велику популярність в Китаї та отримав багато нагород. Цей роман звертається до складних тем фізики, космосу та взаємодії між цивілізаціями. Він також був викладачем наукового письменства в Сун Ятсенському університеті та активним членом китайської громадськості, який просуває читання та науку серед молоді. Його твори стали важливою частиною сучасної китайської літератури та відзначаються своєю науковою основою, яка сплітається з цікавим сюжетом.

«Проблема трьох тіл» Лю Цзінья виникла під впливом багатьох факторів. Автор почав писати цей роман у 2006 році, ідея виникла у нього ще у 90-х. Цзінь був зацікавлений науковими концепціями, такими як хаос у фізиці та астрономії, та відчував бажання створити науково-фантастичний твір, який поєднував би ці ідеї зі складним сюжетом та глибокими персонажами.

У процесі написання він провів багато часу на дослідженнях, вивчаючи наукові концепції та взаємодію між різними цивілізаціями. Робота над романом виявилася складною і вимагала великої уваги до деталей, оскільки він прагнув зробити наукові концепції доступними та цікавими для широкої аудиторії, поєднуючи їх з захоплюючою сюжетною лінією.

«Проблема трьох тіл» побачила світ у 2008 році та стала одним із найвизначніших творів китайської науково-фантастичної літератури, отримавши численні нагороди та величезну популярність як в Китаї, так і в світі. Одним із ключових аспектів роману є представлення концепцій та теорій, пов'язаних із космічними явищами та міжзоряними подіями. Наприклад, автор використовує ідеї, що стосуються динаміки систем, зіткнення галактик, та понять про взаємодію планет, для створення складних сценаріїв у своєму творі.

У романі використовуються різні наукові теорії, особливо з фізики та астрономії, щоб побудувати основу для фантастичного сюжету. Ось деякі з них:

Один з ключових елементів роману — використання теорії хаосу. Це дозволяє передбачати нестабільність системи та непередбачувані наслідки, що відіграє важливу роль у розвитку подій. Теорія хаосу в науці вивчає системи, які, хоч і мають деякі закони чи правила, проте вони можуть бути чутливі до початкових умов, тобто мінімальних змін, які можуть викликати великі зміни у поведінці системи. Ця теорія виникла у фізиці та математиці як спроба розуміти і передбачати складні, нелінійні системи, такі як погода, фізичні процеси, економіка чи біологічні системи. Вона допомагає пояснити, чому деякі системи здаються випадковими, але при цьому мають деякі закономірності. В контексті літератури або науково-фантастичних творів, теорія хаосу може бути використана для створення сюжетів, де малі зміни можуть мати значущий вплив на подальший розвиток подій або навіть призвести до неочікуваних результатів.

Концепції гравітації та взаємодії між небесними тілами використовуються для створення складних сценаріїв та подій у романі. Гравітаційні закони — це закони, які описують притягання мас між собою. Саме вони визначають силу притягання між об'єктами з масою. Зокрема, закони Ньютона про гравітацію дозволяють розраховувати силу притягання між двома тілами на основі їх маси та відстані між ними. Небесні тіла включають у себе об'єкти, що існують у космосі, такі як планети, зірки, комети, астероїди та інші об'єкти, які перебувають у просторі поза Землею. Вони взаємодіють одне з одним через гравітаційні сили. Ці закони та тіла є основою для розуміння та моделювання руху об'єктів у космосі, вивчення планет, зір та інших астрономічних явищ. У науково-фантастичних творах вони часто використовуються для створення сюжетів, пов'язаних із космічними подорожами, взаємодією між планетами та іншими астрономічними явищами.

Елементи квантової фізики можуть також відігравати роль у створенні фантастичних сюжетів, дозволяючи автору відтворювати неймовірні події та явища. Квантова фізика — це галузь фізики, яка вивчає мікроскопічні частинки, їх поведінку та взаємодію на дуже малих масштабах, таких як атоми, елементарні частинки та поля. Вона описує природу та властивості матерії та енергії на найдрібніших рівнях. Одним із ключових принципів квантової фізики є квантування, що означає, що певні величини, такі як енергія чи момент імпульсу, можуть приймати дискретні (квантовані) значення, а не будь-які значення в межах континууму. У літературі та науково-фантастичних

творах, квантова фізика може використовуватися для створення сюжетів, пов'язаних із паралельними універсумами, квантовими тунелями, телепортацією та іншими унікальними явищами, які відображають особливості квантового світу.

Для порівняння з сучасними науковими відкриттями, важливо взяти до уваги те, що деякі з цих концепцій знаходять відображення в реальних дослідженнях сучасної астрофізики та космології. Але важливо зазначити, що попри фантастичний контекст роману, багато з цих концепцій залишаються в межах уявлення, не маючи наукового обґрунтування чи експериментальної підтримки. Одним із таких елементів є концепція «Розумні Трисоларис» (Trisolarans), яка представлена у романі. В рамках сюжету, Розумні Трисоларис - це інопланетяни, які мають три сонячних системи, а не одну, як Земля. Така система була створена письменником для створення унікального інтересного сценарію. Проте, науці такі системи не відомі. Такі елементи наукової фантастики, як с, є характерною рисою жанру, оскільки вони дозволяють авторам експериментувати зі світом і можливостями, які перевищують наші поточні знання і обмеження.

У цій тезі були розглянуті науково-фантастичні аспекти роману Лю Ци Сіня «Проблема трьох тіл». Роман, написаний китайським письменником, здобув велику популярність в усьому світі завдяки своїй унікальній комбінації наукової фантастики, філософських роздумів та суспільних коментарів. Один з ключових науково-фантастичних елементів роману - це концепція «проблеми трьох тіл». Автор створює уявний світ, де існує глобальна криза, що загрожує людському цивілізованому існуванню. Він вдало поєднує наукові концепції, такі як астрофізика, квантова механіка та теорія хаосу, щоб створити непередбачуване і захоплююче сценарій.

Однак, окрім наукових аспектів, роман також пропонує глибокі філософські роздуми. Автор досліджує такі поняття, як віра, свобода вибору, доля та існування. Він ставить перед читачем складні питання про межі нашого розуміння Всесвіту та нашого місця в ньому. Окрім того, роман містить важливі суспільні коментарі. Лю Ци Сінь звертається до проблем, з якими стикається сучасне суспільство, такі як політичні репресії, соціальна несправедливість та екологічні кризи. Ці коментарі надають роману глибини та стимулюють читачів до роздумів над сутністю наших сучасних проблем.

В цілому, роман Лю Ци Сіня є вражаючим твором наукової фантастики, який поєднує в собі наукові, філософські та суспільні аспекти. Він ставить перед нами складні питання, над якими варто задуматися, і залишає в читачеві глибокі сліди своїм контентом. Роман перетинає межі жанру та надає новітні погляди на наукову фантастику, роблячи його незабутнім твором сучасної літератури.

Загалом, роман Лю Ци Сіня «Проблема трьох тіл» є захоплюючим науково-фантастичним твором, який поєднує в собі наукові концепції, філософські роздуми та суспільні коментарі. Це викликаюче читання, яке стимулює читачів до роздумів над складними питаннями та виходу за межі відомого, а також нагадує нам про важливі проблеми, з якими стикається сучасне суспільство. Загалом, роман Лю Ци Сіня «Проблема трьох тіл» пропонує читачам не лише захопливий сюжет, але й викликає думки щодо того, наскільки науковою може бути фантастика та які віддзеркалення сучасних відкриттів ми можемо побачити в уявному світі автора.

Список використаних джерел

1. 科学幻想 URL:<https://baike.baidu.com> 2. Лю Цисінь Пам'ять про минуле Землі: трилогія. Книга 1. Проблема трьох тіл. Переклад з китайської Ширіноса Єген. Київ, 2021. 432 с. 3. Джим Аль-Халілі, Світ очима фізика. Цікаво та зрозуміло про матерію, енергію, час і простір. Київ, 192с. 4. Leonard Susskind, Art Friedman Penguin UK, . - 384 стор. 'Quantum mechanics for real. This is the good stuff, the most mysterious aspects of how reality

works, set out with crystalline clarity. The place to start' Sean Carroll, physicist, California Institute of Technology, author of *The Particle at the End of the Universe*. 2014 p

FEATURES OF POLITICAL DISCOURSE AND THE SPECIFICS OF ITS TRANSLATION

Kostiantyn Valente

Bachelor's Degree Student
Romance & Germanic Philology Department
Educational and Research Institute
of Philology & Journalism
State Institution "Luhansk Taras Shevchenko
National University"
Poltava, Ukraine
konstantinevalente@gmail.com

Scientific Supervisor – Nailia Khairulina

Ph.D. in Philology,
Head of the Romance & Germanic Philology Department
State Institution "Luhansk Taras Shevchenko
National University"
Poltava, Ukraine
nailiakhairulina@gmail.com

Researching the features of political discourse is crucial for improving communication in the political arena and never stops being relevant. In general, discourse is the use of language to exchange thoughts, ideas, and information. In the context of linguistics, discourse is a unit of language that goes beyond a single sentence. Its etymology goes back to the roots of the Latin language, where the prefix "dis-" means "distribution", and "expansion", and the root "currere" means "to run". Thus, discourse can be interpreted as "the flow of thoughts on a certain topic", "distribution of thought", "flow of thought on a topic" or briefly as "running back-and-forth", emphasizing the dynamic and fluid nature of speech.

Discourse can refer to a specific context of language use, and in this sense, it becomes similar to concepts such as genre or type of text (political discourse, as language used in a political context; or media discourse, meaning language used in mass media) [1, p. 31].

Political discourse has its own features and specifics. Political discourse has existed as long as there has been politics, but the concept appeared only in the 20th century. Political discourse is one of the types of discourse used in the political field to achieve certain political goals, such as persuasion of political discourse participants, formation of political opinion, and mobilization for certain actions. Participants of Political Discourse can be ordinary citizens, politicians, journalists, and initiators of political discourse. Political discourse is not separate, unconnected, units of language, but rather a full-fledged process of communication with a clear practical purpose and content.

The concept of "political discourse" has different meanings. The interpretation depends on the context or field in which this concept is interpreted. Political discourse can be considered in different contexts (media studies, philosophy, linguistics, political science, sociology, psychology, history, etc.)

Political discourse is an interdisciplinary subject of research at the intersection of language, media, and politics [2].

S. Kryvenko singles out the following elements of political discourse:

- a sender (the one who speaks);
- a message (what is said);
- an addressee (one who listens);
- the context in which the totality of communicative practice is included [3. p. 1].

Pragmatics is a branch of linguistics that deals with the study of how discourse participants attach meaning to received communicative messages, taking into account the situational context of the discourse, which includes the mental state of the discourse participants, their socio-cultural status, environment, sense of comfort or discomfort, their nationality, previous interaction with other people before a given communicative situation, intentions, expectations and goals of participants in the discourse, etc.

Pragmatics dates back to ancient times when rhetoric was one of the three liberal arts. The term "liberal arts" covers a wide range of subjects: exact sciences, humanities, and social sciences, which were considered important for a well-rounded, full-fledged education. Modern pragmatics arose at the end of the 18th and the beginning of the 19th century. In Great Britain, France and Germany. The popularity of pragmatism grew in the late 19th and early 20th centuries, when linguists who studied the philosophy of language agreed with the point of view that language should be studied in the context of dialogue and life, and that language itself has a human character [4].

Pragmatics also examines political discourse. Research from a pragmatic perspective on political discourse helps us understand how politicians use language to convey their messages, how context influences the interpretation of policy statements, and how implicature, presuppositions, and speech acts shape political communication. A presupposition is a semantic component that is assumed in advance of discourse and is semantically expressed in a speech act, while an implicature is an implied meaning of a message that goes beyond the literal meaning of what is directly stated in the communicative message.

Phraseologisms, or idioms, are often used in political discourse, due to their imagery and expressiveness, and are much more capable of influencing the reader than neutrally colored lexical units, and therefore such linguistic means are actively involved in political discourse and used in journalistic headlines.

Participants in political discourse can be both passive recipients of information and active participants. Political discourse can have oral, written, and mixed forms.

Oral political discourse, which mostly occurs in real-time, can include (asynchronously and synchronously): politically oriented conversations in the family circle, political conversations between colleagues or acquaintances, speeches and their recordings, debates, interviews, press conferences, political conventions (or party conferences), discussion of the adoption of laws in legislative bodies, televised addresses of presidents (presidents of countries, presidents of organizations, mayors, citizens), discussion of politically oriented books during autograph conventions, phone calls, protests, rallies, pickets, audiobooks, etc.

Written political discourse includes essays on political issues, appeal letters, chat discussions, journalistic and research articles, reviews of political articles, campaign posters, booklets with brochures, billboards, reports (with the results of the work of political institutions or political programs), laws, manifestos, decrees, resolutions, etc.

We consider it necessary to single out grey eminences of political discourse — speechwriters, hidden authors of texts behind many of the most influential political addresses and speeches. They prepare the texts of the speeches of a large number of politicians for various situations of political discourse: rallies, debates, and even informal events. Their role in political discourse is significant, although they usually remain behind the scenes. Speechwriters make sure that the language is clear and concise. They often use storytelling, humor, and various rhetorical techniques to make the speech overcome communicative barriers so that the politician's communicative message (his ideas, views, goals) resonates with the audience. Speechwriters compose the texts of speeches, highlighting the most attractive aspects of a political figure, such as wisdom, strength, trust, empathy, and others. Thus, speechwriters play an important role in shaping the image of a politician.

Political research articles have a clear structure, which is characteristic of scientific works. They are also characterized by an academic style of presenting information using terms often incomprehensible to amateurs.

The structure of journalistic articles, on the contrary, is freer and subordinated to the goal of influencing the reader's opinion. Her language is more emotional and full of figurative expressions, examples, and quotes. The author of a journalistic article can express his own opinion, give subjective assessments of political events, use rhetorical questions, and appeal to the reader.

The target audience of the genres of both oral and written political discourse can be both narrow and broad, and the goal can be simply informative and propagandistic of political ideology.

S.B. Shilo distinguishes the following types of political discourse:

- informative: it includes texts that inform about the political situation and do not give it positive or negative characteristics;
- agitational: it includes texts aimed at clarifying the policy of any party or organization and intended to influence public consciousness;
- communicative: it includes texts aimed at direct communication with politicians to solve pressing problems [5, p. 130].

The Dutch linguist T. A. van Dijk calls political discourse a class of genres defined by the social field, namely the field of politics [6]. T. A. van Dijk believes that political discourse refers to the texts and conversations of politicians or political institutions, such as presidents and prime ministers, other members of government, members of parliament, or political parties, whether at local, national, or international levels [7]. He also emphasizes that ideologies significantly shape political discourse. He defines ideology as the basis of social representation (beliefs) of groups [8, p. 208].

In the context of using idioms in political discourse, idioms can resonate with their fundamental beliefs (ideologies). Phraseologisms can also be used by political discourse participants to negatively portray opposing points of view. Politicians often develop their own set of idioms specific to their ideology, which resonates with the beliefs of their party and the values of the political force's electorate.

T. A. van Dijk also emphasizes the interaction of several types of ideology that shape politicians as participants in political discourse:

- professional ideologies (these are the principles by which politicians are guided in their daily work. They focus on how a politician should perform his role, emphasizing such values as efficiency, responsiveness to the public, and accountability);
- socio-political ideologies (these are broader political and social beliefs held by politicians. This is related to affiliation with political parties, social groups, or personal beliefs. They cover a wider range of ideas than professional ideologies, such as positions on economic policy, social justice, or international relations [8, p. 208].

Essentially, professional ideologies are about how politicians behave based on their belief systems, while socio-political ideologies are about what they believe in.

Ideology, according to van Dijk, covers not only the content of beliefs but also their form and interaction. The fundamental beliefs shared by group members play a crucial role in shaping how political discourse unfolds. When analyzing political discourse, it is important to take into account both overt and hidden ideological dimensions. Parliamentary debates are indeed a rich source for understanding the interaction of different ideologies, as they reveal the social cognitions of political parties and their members [8].

Political discourse refers to communication and debate within the political system, in which participants use words and arguments to achieve political goals. A revolution is an attempt to completely overthrow the political system. This often involves violence rather than reasoned debate. Therefore, the revolution is not a form of discourse, but a complete disconnection between the participants of the political discourse with the use of force against them.

Translators of political discourse are specialists who possess a complex knowledge and skills necessary for high-quality translation of both oral and written political texts. Their competence includes a thorough knowledge of languages, an understanding of the political context, the ability to adapt the text to censorship, knowledge of the culture of the countries of origin and translation, as well as responsibility and impartiality. In addition, translators of political discourse must possess the skills of analytical thinking, research work, time management, and knowledge of the peculiarities of communication in politics.

Translators of political discourse play an indispensable role in today's globalized world. Their activities go far beyond the simple translation of words because they act as mediators between different cultures, political systems, and ideologies, so they have. However, their work is associated with many challenges, such as the complexity of political discourse, the responsibility for the accuracy and impartiality of translations, and as well as the risk of spreading misinformation. There is always a risk that a translator's malicious intentions can lead to propaganda and manipulation, undermining the trust of an individual or a group of people, and revealing confidential (for example, diplomatic) information for their own benefit or the benefit of others.

Political correctness is an important part of political discourse, which is political politeness, a respectful attitude towards both participants in political discourse and other groups of people who can be distinguished by certain characteristics: race, sex, gender identity, sexual orientation, wealth level, social status, health problems, age, religion, etc. It is important to note that political correctness can be both linguistic and extralinguistic.

A characteristic feature of political correctness, which distinguishes this phenomenon from ordinary politeness, is the avoidance of discriminatory speech by replacing negatively charged units with neutral ones. Of course, political correctness often has an imposed character. The use of extralinguistic means, both paralinguistic (tone of voice, pace of speech, intonation) and kinesics (gestures, facial expressions, body language), which imitate representatives of a certain group of people and carry disgust or contempt for them, can cause indignation. Other negative consequences for non-politically correct rhetoricians may be attempts to bring them to justice, criticism of them, loss of authority, boycotts, and isolation. Such isolation can destroy a political career. Often, this is called canceling, cancel culture, or call-out culture. Canceling is widespread in democratic countries and is not a phenomenon of political discourse only. The objects of cancellation can be either one politician or an entire political party. However, the attitude towards political correctness is not unequivocally positive. There are differing opinions on whether political correctness actually makes society justice just or restricts freedom of speech. Political correctness, as an important phenomenon of political discourse, is also studied by pragmatics.

To summarize, the use of language in a political context called political discourse and the ideologies of politicians have a strong influence on the choice of language units and political discourse as a whole. It is important to avoid offensive and discriminatory language that will help participants in political discourse to unite and achieve their political goals. Pragmatism is the study of how addressees attach meaning to what is said, taking into account the context. The impartiality of translators in political discourse is crucial for adequate translation.

References

- 1. Baker, P., & Sibonile, E.** Key terms in discourse analysis (1st ed.). Bloomsbury

Academic, 2013. **2. Pragmatics** in Linguistics: Definition and Examples. MasterClass. 2021. URL: <https://www.masterclass.com/articles/pragmatics-in-linguistics-guide> (Retrieved: 18.03.2024) **3. Кривенко, С.** Семантика політичного дискурсу. Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право., 1(13). 2012. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/9e7553bd-cbe5-41f3-b520-4fd006d9e63b/content> (дата звернення: 25.03.2024) **4. Bagga-Gupta, S., & Rao, A.** Language, Media and Politics: The Pragmatics of Political Discourse. Bandung: Journal of the Global South, 5(3), 24-37. / Pan, J. (Janice) Hong Kong Baptist University, 2018. **5. Шило, С. Б.** Жанрова диференціація політичного дискурсу. Мовознавчий вісник, 2017. № 22-23, С. 125-132. **6. Van Dijk, T. A.** What is political discourse analysis? In: Jan Blommaert & Chris Bulcaen (Eds.), Political linguistics. (pp. 11-52). Amsterdam: Benjamins, 1998. **7. Van Dijk, T. A.** What is political discourse analysis? Belgian Journal of Linguistics, 11(1), 11-52. 1997. **8. Van Dijk, T. A.** Political discourse and ideology. Doxa Comunicación: revista interdisciplinar de estudios de comunicación y ciencias sociales, 1(1), 207-225. Universidad San Pablo-CEU, 2003.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ КОМПОНЕНТОМ-АНТРОПОНІМОМ У ЛЕКСИЧНІЙ СИСТЕМІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Гузиченко Олена Сергіївна

бакалавр, спеціальність: 035.041 Германські мови і літератури (переклад включно). Мова і література (англійська)

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

domovoy4772ar@gmail.com

Науковий керівник – Корінська Ольга Олегівна,

викладач кафедри східної філології і перекладу

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

olgaburbonova@gmail.com

У сучасних лінгвістичних дослідженнях спостерігається виразна тенденція до виявлення мовних явищ, що пов'язані з національною самобутністю певного народу, та їх всебічного аналізу. Об'єктом таких досліджень є фразеологія, зокрема та її частина, що містить етномаркований компонент – власну назву.

Власні імена є найсприйнятливішими мовними одиницями, оскільки вони реагують на всі історичні та культурні події швидше, ніж будь-які інші мовні одиниці. Кожна епоха збагачує систему імен своїм власним соціологічним та ідеологічним багажем.

Фразеологічний фонд мови неодноразово ставав об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та закордонних лінгвістів, зокрема А. Грищенко, І. Дяченко, Н. Шкурятини, С. Шевчука, І. Юшук та ін. Проте, на нашу думку, питання щодо функціонування англійських фразеологізмів із компонентом-антропонімом висвітлені недостатньо повно, що і зумовлює актуальність цього дослідження.

Тож метою написання публікації є аналіз функціонування фразеологізмів із компонентом-антропонімом у лексичній системі англійської мови.

Методами, що застосовувалися задля досягнення мети дослідження, були такі: пошук та аналіз джерел із проблеми дослідження, а також метод суцільної вибірки із фразеологічних словників.

Як зазначає І. Юшук, термін «фразеологія» має два значення:

1. Розділ мовознавства, що вивчає стійкі сполучення слів, їхній склад, будову та значення.

2. Сукупність стійких сполучень слів – фразеологічних одиниць певної мови [6, с. 228].

Натомість Н. Шкурятяна і С. Шевчук вважають, що фразеологія – це розділ мовознавства, у якому вивчають фразеологічний склад мови – фразеологічні одиниці, їхні ознаки, закономірності функціонування у мовленні та процес утворення [5, с. 252]. М. Плющ подає дещо інше визначення: фразеологія – це розділ мовознавства, в якому вивчають лексично неподільні поєднання слів [4, с. 137].

У свою чергу, фразеологізмом називається стійке сполучення двох і більше слів, яке в процесі мовлення відтворюється як готова словесна формула і зазвичай являє собою семантичну цілість [6, с. 229].

На думку Н. Шкурятяної та С. Шевчука, фразеологізмом вважається лексико-граматична єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично

організованих за моделлю словосполучення чи речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мовленні за традицією, автоматично [5, с. 252].

А. Грищенко під фразеологізмом розуміє семантичне пов'язане сполучення слів, яке, на відміну від подібних до нього за формою синтаксичних структур (словосполучень чи речень), не створюється в процесі мовлення відповідно до загальних граматичних і значеннєвих закономірностей поєднання слів, а відтворюється у вигляді фіксованої конструкції з властивим їй лексичним складом і значенням [2, с. 226].

Дещо іншої думки щодо фразеологізмів дотримується І. Дяченко, яка вважає, що це поняття охоплює не лише фразеологічні єдності та сполучення, але й прислів'я, приказки, крилаті вирази, тобто широке різноманіття словесних комплексів (окрім термінологічних) [3].

Антропоніміка – це галузь ономастики, яка вивчає власні імена людей та їх складові, а також їх походження, еволюцію та закономірності функціонування. Антропоніми ж являють собою власні імена, які присвоюються кожній людині як її розпізнавальний знак. Основна роль антропонімів полягає в тому, що ім'я, прізвище та по батькові фактично і юридично слугують засобом ідентифікації особи в суспільстві. Вони є унікальними, мають єдине значення, котре у громадській практиці набуває оцінювальної функції [1, с. 5 – 6].

Антропоніми формують ядро національно-культурної семантики у структурі фразеологічних одиниць англійської мови, сприяючи метафоричному переосмисленню історичного досвіду англійського та американського народів. Окрім того, фразеологічні одиниці, які включають антропонімічний компонент, є одним із засобів мовної гри та ігрової стратегії. Інтерпретація різних смислів цих одиниць залежить від культурної компетентності адресата і його культурного досвіду, що має передбачати миттєве розуміння фразеологічного змісту.

Крім того, англійські фразеологізми з антропонімічним компонентом виступають як культурно марковані мовні конструкції, що мають особливе значення у формуванні національної мовної картини та уявлення про світ. Вони також сприяють реалізації культурних кодів, що передають національно-культурну інформацію.

Усю сукупність фразеологічних одиниць із компонентом-антропонімом в англійській мові ми поділили на 4 групи [7; 8; 9]:

1. Фразеологізми, що беруть початок із Біблії та інших релігійних писань: «*Adam's wine*» («вино Адама», вода), *patient as Job* («терплячий як Іов», людина, що має ангельське терпіння), *the brand of Cain* («каїновий друк»; у переносному значенні – «тавро злочину»).

2. Фразеологічні одиниці, до складу яких входять власні імені, пов'язані з античною міфологією, наприклад: *a Herculean labour* («Геркулесова праця» – героїчний подвиг, пов'язаний із надзвичайними зусиллями), *Penelope's web* («тканина Пенелопи» – навмисне затягування вирішення того чи іншого важливого питання), *a banquet of Lucullus* («Лукуллів банкет» – достаток та вишуканість столу, різноманіття страв).

3. Фразеологізми із власними іменами, взятими з літературних творів, статей, публічних виступів, фільмів чи театральних постановок: *Hamlet with Hamlet left out* («Гамлет без принца Данського» – щось чи хтось, позбавлений найважливішого), *John Barleycorn* («Джон Ячмінне Зерно» – уособлення віскі, пива та інших спиртних і солодових напоїв), *John Bull* («Джон Буль» – збірний образ типового англійця, насмішквате прізвище, що набуло широкого значення).

4. Фразеологічні одиниці, що містять антропоніміку, яка пов'язана з іменами реально існуючих людей (державних діячів, вчених, спортсменів, військових, письменників тощо): *Admirable Crichton* («незрівнянний Крайтон», дуже розумна

людина), *Annie Oakley* (американська жінка-стрілець, чие ім'я означає нині «запрошення, або безоплатний пропуск»), *Homeric laughter* («регит Гомера», нестримний сміх).

Таким чином, можемо зробити висновки, що фразеологізми, які містять антропоніми, відображають культурно значущі аспекти людського життя. Фразеологічні одиниці з антропним компонентом в англійській мові можуть вказувати на конкретну особистість або об'єкт, викликаючи у представника певної культури асоціації та стереотипні уявлення, пов'язані з історичними подіями, традиціями та реальними носіями імені. Подальші перспективи дослідження ми вбачаємо в аналізі структурно-семантичних особливостей англійських фразеологізмів з компонентом-антропонімом, а також специфіки їх перекладу українською мовою.

Список використаних джерел

1. Величко Я. А. Антропонімія в англійській мові: структурно-семантичний та функціональний аспекти. Перекладацькі інновації: матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, Суми, 25 – 27 листопада 2010 р. Суми: СумДУ, 2010. С. 5 – 7. **2. Грищенко А. П.,** Мацько Л. І. Сучасна українська літературна мова. Київ: Вища школа. 1997. С. 98 – 253. **3. Дяченко О. І.,** Дзюбенко О. М. Фразеологічні одиниці з антропонічним компонентом в іспанській мові: структурно-семантичний аспект. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/300405056.pdf>. **4. Плющ М. Я.** Українська мова. Фонетика. Орфографія. Морфологія: підручник. Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, 1995. 153 с. **5. Шкуратяна Н. Г.,** Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова: модульний курс. Київ: Вища школа, 2007. 822 с. **6. Юшук І. М.** Українська мова. Київ: Либідь, 2008. 639 с. **7. Long T.** Longman Dictionary of English Idioms. London: Longman, 1979. 387 p. **8. Sieftring J.** Oxford Dictionary of Idioms. Oxford: Oxford University Press, 2004. 340 p. **9. Spears R.** McGraw-Hill's Essential American Idioms Dictionary. New York: The McGraw-Hill Companies, Inc., 2007. 276 p.

КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД: РОЛЬ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО КОНТЕКСТУ

Єсакова Світлана Сергіївна,

здобувач 4 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно), перша - англійська. Переклад (англійська, китайська)»

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

svitlanayesakova@gmail.com

Науковий керівник – Корінська Ольга Олегівна,

викладач кафедри теорії та практики перекладу,

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

olgaburbonova@gmail.com

Проблема перекладу китайських текстів українською мовою стає все більш актуальною в теперішній період зростання економічних й політичних зв'язків між Україною й Китаєм. Переклад - це спосіб міжнародного й міжкультурного спілкування. Кожна країна має свої власні, автентичні традиції, етичні норми та менталітет. І для перекладача є надважливим завданням правильно передати ці одиниці національно-забарвленої лексики для іноземного читача, не втративши при цьому культурний колорит оригінального тексту [1, с 89].

Проблематику перекладу національно-забарвленої лексики досліджувало багато філологів. До них відносяться: українська дослідниця Р. Зорівчак, болгарські теоретики С. Влахов та С. Флорін, лінгвісти К.Ф. Хокетт, Хейл, Л.С. Бархударов та китайські вчені Гі Джон, Го Сяоцзюнь, Фу Жуйхуа й Сі Айсянь. Вони пропонували різні визначення національно-забарвленої лексики – лакунів та реалій, їхню класифікацію та способи перекладу.

Проте, незважаючи на численну кількість досліджень лінгвокультурного та національно-культурного аспектів в контексті перекладу, класифікація національно-забарвленої лексики та способи її передачі з китайської мови українською ще досі залишаються актуальною проблемою для науковців.

Основними завданнями даної роботи були – визначення основних лінгвокультурних та національно-культурних особливостей китайського суспільства, поняття лакунів й реалій, їх класифікація в китайській мові та аналіз способів перекладу китайських національно-забарвлених лексичних одиниць українською мовою.

Під час опрацювання матеріалу було використано загальні методи роботи з текстом - узагальнення, класифікація та порівняння.

Проаналізувавши праці дослідників, зазначених вище, ми змогли виділити чотири основні культурні особливості китайського суспільства.

1. Пріоритет духовних цінностей над матеріальними. Три головні релігії Китаю - це конфуціанство, буддизм та даосизм. Саме їхні вчення підкреслюють важливість духовного вдосконалення, а не економічного розвитку. За декілька тисячоліть вони стали особливістю менталітету нинішнього китайського суспільства.

2. Акцент на інтеграційну політику замість інноваційних процесів. Китайське населення охоплює в собі безліч етнічних груп. І сильна інтеграційна політика за часів історичного розвитку Китаю допомогла поглинути багато іноземних традицій й звичаїв.

Проте в наш час така консервативна політика гальмує зміни в державному устрої країни, бо без підтримки більшості кожна реформа або переворот зазнають невдачі.

3. Колективний розум китайського суспільства. В китайському суспільстві існує чіткий ієрархічний порядок, де сім'я підкоряється батькам, а самі китайці - монарху. Головна причина полягає в патріархальному устрої країни, який розвинувся за тисячоліття китайської державності. Це й спричинило розвиток колективізму.

4. Релятивізм та монізм як основні філософії Китаю. Головні релігії країни побудовані на цих двох філософіях, які в подальшому стали основними філософіями всього суспільства. Релятивізм стверджує, що всі речі й живі істоти на світі пов'язані. А монізм в свою чергу - це єдність природи і людини, тіла і розуму [2].

Всі ці культурні особливості відображаються і в державній мові країни, зокрема як поняття лакуни та реалії. Це унікальні слова та словосполучення, що називають особливі для певної культури об'єкти та явища.

Більшість дослідників виділили саме матеріальні, духовні та поведінкові лакуни як основні види національно-забарвленої лексики. Матеріальні - це слова позначення побуту, а саме одягу, їжі, флори, фауни. Духовні включають в себе релігійні й фізіологічні лексичні одиниці, слова пов'язані з літературою та мистецтвом в цілому. В свою чергу поведінкові це традиції, звичаї певного суспільства.

Щодо особливостей лакунів китайської мови, Чжой Юйчжуй виділив роздвоєння слів, слова, що складаються з двох ієрогліфів, сехоуюї, гру слів та каламбури як основні лінгвістичні явища, що властиві саме цій мові [3].

Переклад реалій та лакунів з китайської мови українською є складним завданням через відмінності в культурі, менталітеті та побуті цих двох країн. Перекладач має враховувати контекст, жанр, стиль твору, цільову аудиторію, а також роль реалії в тексті оригіналу. На основі аналізу праць дослідників щодо перекладу національно-забарвленої лексики було виділено сім основних способів їх перекладу: інтерпретація, транслітерація, транскрипція, дослівний переклад, створення неологізмів, вільний переклад та адаптація. Вибір методу залежить від конкретної ситуації, але найголовніше – зберегти національний колорит оригіналу та донести його зміст іноземним читачам для забезпечення ефективної міжкультурної комунікації. Лише за цієї умови переклад буде вдалим [4].

Отже, переклад національно-забарвленої лексики з китайської мови українською є складним завданням через значні культурні відмінності між цими двома країнами. Для адекватної передачі даної лексики перекладач може використовувати інтерпретацію, транслітерацію, транскрипцію, дослівний переклад, створення неологізмів, вільний переклад чи адаптацію. Вибір оптимального способу перекладу залежить від контексту, жанру, цільової аудиторії, проте найголовніше - зберегти національний колорит оригіналу та зрозуміло донести його засобами іншої мови для іноземного читача. Перспективними напрямками подальших досліджень цієї теми є вивчення особливостей перекладу реалій та лакунів з урахуванням жанрових та стилістичних відмінностей текстів, аналіз ефективності застосування машинного перекладу, створення словника реалій та лакунів китайської мови з перекладом для українських читачів.

Список використаної літератури

1. Матузкова О. П. Лінгвокультура та переклад : моногр. Вид. Букаєв Вадим Вікторович. Одеса, 2022. 226 с. 2. 中国文化的原始特征. URL: <http://www.sky.yn.gov.cn/ztzl/yq30zn/zgwj/mkszyyjs/238371612053992230> (дата звернення: 01.05.2024) 3. 中国传统文化的基本特点及其现代价值. URL: http://dfz.shaanxi.gov.cn/sqzlk/dqcs/dacswz/aks_16206/akwh201403/201610/t20161028_812238.html (дата звернення: 01.05.2024) 4. 关于翻译中的词汇空缺现象及翻译对策. URL: http://www.zsfy.org/News_Show.asp?id=1513&Nclass=27 (дата звернення: 01.05.2024)

ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ ТВОРІВ НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНОГО ЖАНРУ

Копач Ілля Олегович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність: 035.041 Германські мови
і літератури (переклад включно). Мова і література (англійська)
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
illia.i.dg84@gmail.com

Науковий керівник – Корінська Ольга Олегівна,
викладач кафедри східної філології і перекладу
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
olgaburbonova@gmail.com

Художній переклад як один з його видів виступає особливим засобом міжкультурної комунікації, завдяки якому ми маємо можливість читати твори світової літератури рідною мовою. Кожен художній твір, художній напрям, література будь-якої історичної доби породжують специфічні проблеми для перекладача.

Особливе місце в цьому питанні посідає переклад художніх творів жанру наукової фантастики, що є відносно новим літературним жанром і не є повністю вивченим.

В науково-фантастичних творах зображаються речі принципово можливі в рамках сучасної науки, засновані на теоріях або припущеннях. У більшості випадків головною складовою твору постає фантастична ідея: винахід або відкриття, вигадане місце дії, уявна соціально-політична система, жива істота або речовина з незвичайними властивостями, незвичайна ситуація, пов'язана з наукою і технікою.

Науково-технічний переклад відзначає кілька типів перекладу: наукової літератури, науково-технічної літератури та науково-популярної літератури.

При перекладі художнього тексту перекладач не в змозі і не має права змінювати емоційно-смыслову доміную, задану автором тексту, але певні її трансформації і модифікації можуть спостерігатися в перекладацьких працях.

Основні типи перекладацьких прийомів, які застосовуються в процесі перекладу наступні: транскрибування і транслітерація, калькування та лексико-семантичні заміни, синтаксичне уподібнення, граматичні заміни, антонімічний і описовий переклад, компенсація.

Кількість видів перекладацьких трансформацій в науково-технічних текстах достатньо велика. Вони є особливим видом перефразування з однієї мови на іншу і їх використання мотивовано передачею змісту тексту оригіналу і основної думки автора. Лексика цих текстів складна для сприйняття пересічною людиною, оскільки в повсякденному житті вона не зустрічається.

Таким чином, для досягнення адекватності в перекладі перекладач має володіти умінням грамотно ідентифікувати перекладацьку проблему і здійснювати необхідні перекладацькі трансформації.

Список використаних джерел

1. Наукова фантастика. Електронний ресурс URL:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 16.04.2024)

ПЕРЕГЛЯД АНГЛОМОВНИХ ФІЛЬМІВ ТА СЕРІАЛІВ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Жалдакова Юлія Володимирівна,

викладач іноземної філології,

Відокремлений структурний підрозділ

Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»

м. Лубни, Україна,

jaldakova@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-7970-5624>

Реалії сьогодення диктують нам нові умови до яких ми маємо пристосовуватись, викладачі ЗВО та фахових коледжах не виняток. Однією з найважливіших проблем, які постають перед закладом освіти, є підвищення якості підготовки майбутнього фахівця. Здобувачі освіти мають отримувати не тільки знання з освітніх компонентів, опанувувати вміння та навички використання цих знань, методи дослідницької роботи, а й вміти самостійно набувати нових наукових знань. Тому, зараз все більшого значення набуває самостійна робота студентів. Для успішного виконання завдань, самостійна робота має бути цікавою для здобувачів освіти. З власного досвіду можна зробити висновок, що другокурсники тією чи іншою мірою здатні опанувати навички, які необхідні для різноманітних видів та форм самостійної роботи. Варто зазначити, що самостійна робота студента розвиває таку рису особистості, як самостійність, але й не варто забувати, що ефективність самостійної роботи у процесі навчання багато в чому залежить від умов її організації, змісту та характеру завдань, логіки їх побудови, джерела знань. Активна самостійна робота студентів можлива лише за наявності серйозної та стійкої мотивації. Найсильніший мотивуючий чинник – підготовка до подальшої професійної діяльності [2].

Звернемо увагу на те, що перегляд відеоматеріалів є ефективним засобом навчання іноземної мови та сприяє розвитку комунікативної компетенції. Наразі існує широкий спектр відеоматеріалів, програм, підручників, які розраховані на студентів з різним володінням мови. Фільми та серіали є додатковим інструментом навчання, який широко застосовується на заняттях з англійської мови, так як саме такий вид роботи сприяє підвищенню мотивації, оскільки наявність стійкої мотивації дуже важлива для організації самостійної роботи здобувачів освіти.

Тож, розглянемо головні переваги використання відеоматеріалів у самостійній роботі з англійської. Серед аудіовізуальних джерел поширеним інструментом вважається перегляд фільмів або серіалів із субтитрами. Не викликає сумніву той факт, що діалоги з англійських фільмів є найвдалішими зразками англійської розмовної мови, які тільки можна застосовувати для практичного вивчення мови. Основною перевагою діалогів з фільмів, як навчальних матеріалів, полягають у тому, що тематика діалогів дуже різноманітна. Вони дозволять ознайомитися практично з усіма розмовними конструкціями та виразами, які необхідні для вільного сприйняття англійської мови. Саме у діалогах із фільмів та серіалів використовується природний побутовий темп мовлення, що дозволяє натренуватися у сприйнятті цього темпу та навчитися сприймати таку мову на рівні рідної мови. Як правило діалоги до серіалів та фільмів пишуться талановитими авторами і їх дуже цікаво вивчати, що важливо для мотивації подальших занять англійською мовою. Крім того, діалоги озвучують талановиті актори, які передають у своєму голосі цінну невербальну інформацію, якої немає безпосередньо у тексті [1]. Не для кого не секрет, що вивчення нової лексики відіграє значну роль у навчанні іноземної мови, особливо у процесі вдосконалення комунікативних навичок

студентів. Оскільки більшість студентів, які вивчають мову, прагнуть розвинути успішні комунікативні навички, їм необхідно вивчити достатньо слів та виразів, а також знати, як правильно їх використовувати. Крім того, розмір словникового запасу у більшості випадків визначає їх мовну майстерність і дозволяє вільно спілкуватися та розуміти автентичні тексти. Перегляд серіалів та фільмів англійською не стільки допомагають вивчити мову, скільки зміцнити її знання та правильність вимови слів чи фраз [3]. Під час перегляду відеоматеріалів іноземною мовою студентська молодь поринає у розмовну мову, а не у вивчення стандартних фрази, які застосовуються у спеціальних відеоуроках. При перегляді фільмів або серіалів працює слухова, зорова та емоційна види пам'яті, а промовляючи текст за акторами, працює також моторна пам'ять. Перегляд фільмів у процесі навчання дає великі можливості для розвитку умінь та навичок у всіх видах мовної діяльності, відеофільми надають навчальному процесу максимальну комунікативну спрямованість, крім того, це один із найприємніших способів вивчення англійської мови та тренування сприйняття мови на слух.

Самостійне навчання аудіюванню передбачає регулярну активну самостійну роботу студентів. Крім перегляду серіалів та фільмів також доречно використовувати перегляд новин англійською мовою та слухати англійські пісні. Для відпрацювання навички сприйняття іноземної мови, необхідно прослуховувати фрагменти кілька разів, виписувати незрозумілі слова та висловлювання, працювати зі словником. Справа в тому, що вільне сприйняття мови на слух полягає не в умінні розчути кожне слово в почутій пропозиції, а в умінні автоматично здогадуватися про те, що чуєш, і сприймати це так, начебто почув це чітко. Таке сприйняття мови розвивається за рахунок тривалої практики, що полягає у прослуховуванні великої кількості різноманітних текстів. При цьому в пам'яті формується велика база фраз і виразів з готовим усвідомленим змістом, і надалі це дозволяє впізнавати такі фрази в мові навіть у тому випадку, коли вони звучать невиразно, автоматично усвідомлювати їхній зміст, і підсвідомо сприймати їх так, ніби вони прозвучали. Таким чином, один із плюсів удосконалення англійської мови за допомогою відеоматеріалів – це звикання автоматично розуміти англійську мову, при необхідності, читаючи субтитри.

Під час організації самостійної роботи студентів можна зіткнутися з такими труднощами: по-перше, це вибір відповідного серіалу. Наразі є спеціальні серіали, які націлені на тих, хто вивчає іноземну мову, де вимова акторів достатньо чітка і не складна, а швидкість мови стримана. У мережі інтернет у вільному доступі представлений великий вибір серіалів на професійну тематику (лікарі, юристи, політики та ін.), що позитивно впливає на вивчення нової лексики у професійній галузі. Обираючи серіал необхідно також звернути увагу на мовні особливості. Обирати такі варіанти як, британська англійська, американська англійська та вивчити їх фонетичні, лексичні та граматичні відмінності. Систематичний перегляд робить мову персонажів серіалу легшою для розуміння, ніж мову персонажа окремого та маленького відеоролика. Оскільки персонажі вже знайомі студентській молоді та їм стає легше зрозуміти те що відбувається.

Не варто забувати, що самостійна робота з англійської мови здобувачів освіти має заключатись не лише у перегляді відеоматеріалів англійською мовою, а й у обов'язковому виконанні завдань: *pre-viewing tasks*, *while-viewing tasks*, *post-viewing tasks*. Наприклад, складання переліку незнайомої лексики, мовних кліше; виконання інтерактивних вправ; вивчення нових лексичних одиниць; створення проєктів.

Отже, суть самостійної роботи здобувачів освіти полягає не в тому, що студенти мають виконувати завдання без допомоги викладача, а в тому, що студентська молодь має вміти самостійно керувати власною позааудиторною діяльністю, використовувати свої знання, застосовувати їх на практиці. Використання цього виду самостійної роботи

сприяє позитивному формуванню міжкультурної, соціологічної та комунікативної компетенції. Таким чином, перегляд відеоматеріалів англійською мовою з субтитрами та без є важливим освітнім компонентом, який робить великий внесок у процес збільшення словникового запасу студентів.

Список використаних джерел

1. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009. 307 с. **2. Рідель Т. М.** Підвищення мотивації студентів до вивчення іноземної мови у нелінгвістичному ВНЗ. Іноземна мова у професійній підготовці спеціалістів: проблеми та стратегії: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2019. 250 с. **3. Ягельська Н.В.** Методика організації самостійної роботи студентів з англійської мови з використанням професійного мовного портфеля: Автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2005. 420 с.

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ У
ВИКЛАДАННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ТА МАТЕМАТИКИ.
МАТЕМАТИКА ПОДОРОЖЕЙ.**

Калініченко Валентина Василівна,
вчитель німецької мови
Наукового ліцею №3 Полтавської міської ради
м. Полтава, Україна
vkalinicenko9@gmail.com

Впровадження CLIL (Content and Language Integrated Learning) на уроках німецької як іноземної мови може бути обґрунтоване розширенням освітніх можливостей учнів, оскільки вони одночасно вивчають мову і предметний матеріал. Матеріали CLIL дозволяють створити інтегроване середовище для розвитку не лише мовних, а й предметних навичок учнів. Це забезпечує їм можливість застосовувати мову в конкретних контекстах, роблячи навчання більш практичним та ефективним.

Термін CLIL (Content and Language Integrated Learning) був запропонований дослідником у галузі багатомовної освіти Девідом Маршем у 1994 році для позначення методики викладання і вивчення загальноосвітніх предметів (або окремих розділів) іноземною мовою. В українській мові аббревіатура CLIL розшифровується як предметно-мовне інтегроване навчання (або за Л.Г. Мовчан: контекстно-мовне інтегроване навчання [1, с. 217]).

Д. Марш продовжив свої дослідження, і вже у 2001 році сутність цієї методики тлумачилась таким чином: CLIL розглядає вивчення іноземної мови як засобу оволодіння іншими предметами, що в свою чергу забезпечує формування у того, хто навчається потреби в навчанні, що дозволяє йому переосмислити і розвинути власні здібності у комунікації, в тому числі і рідною мовою. Найбільш розповсюдженим на сьогодні є наступне визначення CLIL: дидактична методика, що дозволяє формувати у тих, хто навчається іншомовну лінгвістичну і комунікативну компетенції у тому ж навчальному контексті, у якому у них відбувається формування загальних знань та умінь. Таким чином, використання методики CLIL передбачає вивчення немовних предметів (математики, географії тощо, залежно від етапу навчання) іноземними мовами, зазвичай, англійською.

Серед позитивних сторін вищезазначеної методики слід відзначити підвищення мотивації до вивчення іноземної мови, цілеспрямованість до оволодіння іноземною мовою для вирішення конкретних комунікативних задач, пріоритетність надбання умінь для спілкування іноземною мовою у професіональному контексті, занурення у штучно створене мовне середовище, засвоєння специфічних термінів, певних мовних конструкцій і розширення словникового запасу.

Один з основних принципів CLIL – це використання інтеграції мови та предмету. На прикладі вивчення теми "Подорож" можна обговорювати математичні терміни, зокрема різні види діаграм та графіки функцій, вдосконалюючи при цьому мовні навички стосовно цієї теми.

Вибір тем має бути обґрунтованим з погляду відповідності мовним та предметним цілям. Обираючи матеріали до певної теми, ми можемо вивчати не лише відповідну лексику, але й обговорювати країнознавчий матеріал, проблеми політичного життя Німеччини, привабливість її з точки зору життя та туризму, що допомагає учням розширити свій словник та зрозуміти важливі аспекти у цій проблематиці.

Матеріали та спосіб інтеграції їх не мають обмежень (аудіоподкасти, відео, газетні статті та пости в соціальних мережах) і залежать лише від мовного рівня учнів,

видів уроку та теми. CLIL-матеріали можуть бути застосовані в проєктних роботах, тестах, під час групової роботи або в екзаменаційній підготовці.

При цьому оцінювання роботи із застосуванням CLIL-матеріалів враховує не лише відповідний словниковий запас та знання граматики, але й розуміння предмета та ефективність комунікації.

Інтегруючи математичну складову та мовну, можна сформулювати тему “Математика подорожей” (Reisemathematik), для вивчення якої використовуються статистичні дані про подорожі німців, їх уподобання у виборі цілей для мандрівок, а також залучити країнознавчий матеріал, що розширює кругозір учнів та підсилює інтерес до країни, мову якої вони вивчають. Залучення математики сприяє вивченню видів діаграм, учні вчаться будувати їх та графіки функцій, а також використовувати їх як інфографіку для опису та практики мовлення із заданої теми.

Для вивчення видів діаграм можна використати матеріали з інтернет-ресурсу <https://www.ardalpha.de/lernen/grips/faecher/grips-deutsch/31-diagramme-ueben102.html>, який містить тренувальні вправи, що дозволять ознайомитися з математичними термінами та попрактикувати їх вживання у мовленні.

Для опису різних видів діаграм можна використати мовні зразки.

Redemittel zur Beschreibung von Schaubildern, Diagrammen und Statistiken.

Thema

Thema des Schaubildes / der Grafik ist ...

Die Tabelle / das Schaubild / die Statistik / die Grafik / das Diagramm gibt Auskunft über ...

Das Schaubild gibt Auskunft (darüber) , wie viele / was ...

Die Statistik / Das Diagramm gibt / liefert Informationen über ...

Das Schaubild stellt ... dar.

Die Grafik / Die Tabelle / Das Schaubild zeigt ...

Die Grafik / Die Tabelle / Die Statistik zeigt, dass / wie ...

Quelle

Die Daten stammen vom / von der ...

Das Schaubild wurde vom ... erstellt / herausgegeben.

Die Grafik wurde dem / der ... entnommen.

Erhebungszeitraum/Datenbasis

Die Daten stammen aus dem Jahr ...

Die Angaben basieren auf einer repräsentativen Umfrage unter ..., die in der Zeit vom ... bis zum ... durchgeführt wurde.

Als Basis für den Index wurde das Jahr .... (=100 %) gewählt / festgesetzt.

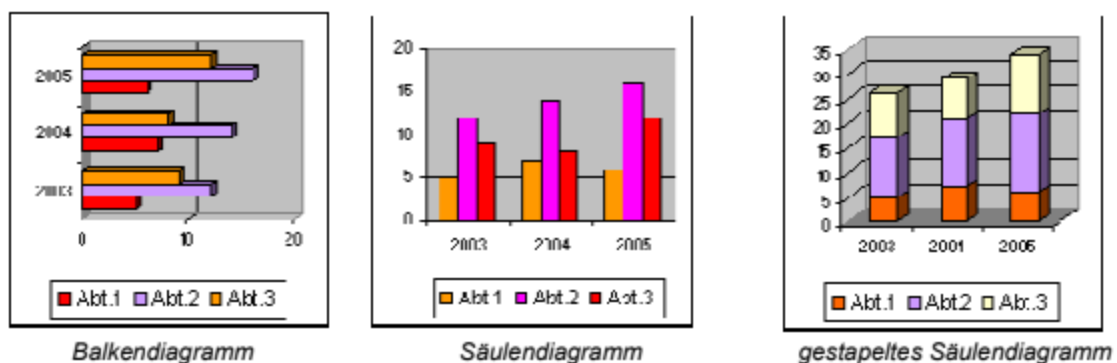

Рисунок 1 - Види діаграм

Allgemeiner Aufbau

Alle Angaben werden in Prozent gemacht / sind in Prozent.

Die Werte sind in ... angegeben.

Die Zahl der ... ist in Tausend angegeben.

Die Tabelle gibt Auskunft über folgende Aspekte: ...

In der linken / rechten Spalte sieht man die Angaben für ...

Für die Darstellung wurde die Form des Säulen- / Balken- / Kreis- / Kurvendiagramms gewählt.

Die gelben Säulen geben ..., die roten geben ... wieder.

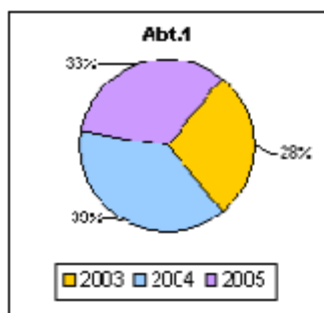
Die Legende gibt Auskunft über ...

In der Legende wird die Bedeutung der im Schaubild verwendeten Farben / Abkürzungen erklärt.

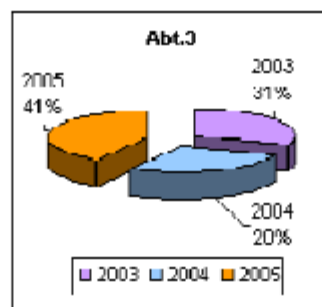
Kommentar/Fazit

Es ist festzustellen, dass ... in den letzten Jahren tendenziell steigt / sinkt.

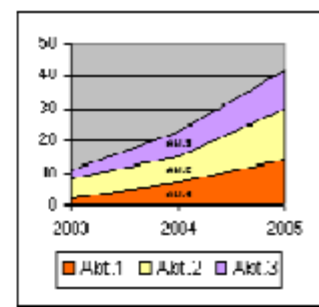
Рисунок 2 - Види діаграм

Kreisdiagramm

Kuchendiagramm

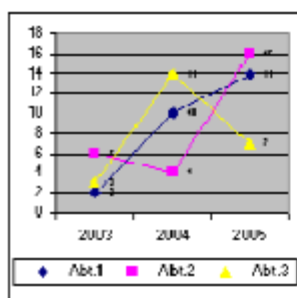
gestapeltes Flächendiagramm

Das Schaubild zeigt deutlich den kontinuierlichen Rückgang / Anstieg des / der ...

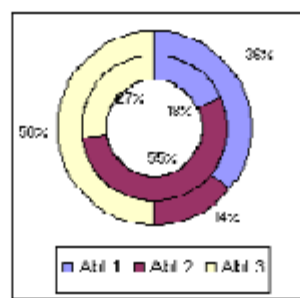
Bezüglich des erfassten Zeitraum kann gesagt werden, dass ...

Es fällt auf / Es ist unverkennbar / Überraschend ist, dass ...

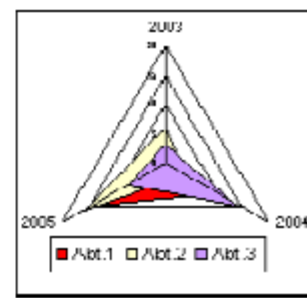
Рисунок 3 - Види діаграм

Liniendiagramm

Ringdiagramm

Netzdiagramm

CLIL надає можливість інтегрувати навчання мови та предмету, створюючи комплексний підхід до навчання, що допомагає учням розвиватися як мовцям і експертам у вибраній предметній області.

Таким чином, використання методики CLIL відповідає функціональному підходу до викладання іноземної мови і дозволяє досягнути ще більшої ефективності у її оволодінні за рахунок створення штучного мовного середовища, значеннєвого контексту та сприяє підвищенню мотивації тих, хто навчається. Перспективою подальших досліджень вважаємо дослідження питання можливості впровадження методики CLIL або її елементів у школах в Україні.

Список використаної літератури

1. Мовчан, Л. Г. Використання досвіду Швеції у вітчизняній практиці навчання іноземних мов [Електронний ресурс] / Л. Г. Мовчан // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2011. – Спец. вип. 7, ч. 2. – С. 214-220. **2. Content and Language Integrated Learning (CLIL) at School in Europe** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/languages/documents/studies/clil-at-school-ineurope_en.pdf – Назва з екрану. **3. Harrop E.** Content and Language Integrated Learning (CLIL): Limitations and possibilities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.uah.es/dspace/bitstream/handle/10017/14641/Harrop_Content.pdf?sequence=1 – Назва з екрану.

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ САТИРИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Калтишев Кирило Олександрович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність: 035.041 Германські мови
і літератури (переклад включно). Мова і література (англійська)
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
kkaltyshev@gmail.com

Науковий керівник – Корінська Ольга Олегівна,
викладач кафедри східної філології і перекладу
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
olgaburbonova@gmail.com

У контексті лінгвістичного аналізу сатири як жанру комічного постає потреба фундаментального та всебічного дослідження прийомів її вираження. Категорія комічного здавна існує у свідомості людей, вона проявляється в усній та письмовій комунікації, а також часто використовується у художній літературі, публіцистиці, мас-медіа та кіноіндустрії.

Цій проблематиці присвячено роботи українських мовознавців та публіцистів, таких як З. Коваль, О. Мельничук, І. Плавуцька, Д. Соша та ін., проте питання мовних засобів вираження сатири й досі не розкриті у повній мірі, що й зумовлює актуальність теми дослідження.

Метою написання публікації є аналіз мовних засобів вираження сатири в англійській художній літературі. Задля досягнення поставленої мети, нами були застосовані такі методи: метод систематизації, що дозволив виокремити та проаналізувати визначення поняття «сатира», лінгвістичний аналіз та класифікація.

Сатира – це різко викривальний комедійний жанр, що використовує сміх як засіб колективної критики, гострого сприйняття проблем суспільства, держави, війни тощо [2, с. 46]. У словнику іномовних слів за редакцією О. Мельничука сатира (від латинського – *satira (satura)*), що у буквальному розумінні означає «суміш, усяка всячина») визначається як специфічна форма художнього відображення дійсності, що полягає у різкому осудливому висміюванні негативного [6, с. 601]. Натомість Тлумачний словник сучасної української мови характеризує сатиру як викриття, розвінчування чогось або когось [8, с. 406].

В Академічному тлумачному словнику української мови знаходимо таке визначення: сатира – це художній прийом, що заснований на різкому висміюванні людських недоліків, вад, негативних рис; різка, уїдлива насмішка [5].

У свою чергу, І. Плавуцька вважає, що сатира – це певний принцип художньої творчості, що відбиває особливості авторського ставлення до явищ дійсності, а також специфічний спосіб їх відображення у художньому творі [4].

Ключовим у сатирі є те, що це критика, яка підводить читача або ж глядача до заперечення певного явища через порівняння його з ідеалом. Сатира, на відміну від гумору, ніколи не буває доброзичливою, вона завжди репрезентує різке та негативне ставлення до певної особистості чи явища [7].

Основними формами сатири є:

- іронія, яка приховане кепкування та використання слів в оберненому значенні;
- сарказм, як форма глузування над людиною, організацією або державою;
- гротеск, що полягає у свідомому перебільшенні;
- комізм, як сміх-заперечення, сміх-осуд, сміх-покарання;
- пародія;
- сатиричні малюнки, карикатури тощо [2, с. 46].

Сатира, як жанр комічного, різко й осудливо викриває людські пороки й активно впливає на формування суспільної свідомості, підвищуючи або понижуючи її психологічну стійкість. Вона виражає неприязнь, грубість та образливість, та активно використовується не лише у політиці та публіцистиці, але й у художній літературі.

Сатиричний ефект у художній літературі досягається завдяки різноманітним мовностилістичним засобам: епітети, порівняння, антитези, метафори, метонімія, гіпербола тощо. Деякі дослідники вважають, що найбільш розповсюдженим засобом реалізації сатири є антифразис – вживання слів у протилежному сенсі. Наприклад: *I was a little upset, or rather, it happened to me a little hysterical, because I (fortunately) have never been in such situations.*

О. Калита у своїй публікації «Синтактико-стилістичні прийоми формування іронічного смислу» називає наступні засоби вираження комічного:

- Риторичні питання (комічне виражається одночасною реалізацією прямого значення (структурного питального) та переносного (контекстуального стверджувального), що призводить до виникнення підтекстової суб'єктивно-оцінної іронічної модальності). Наприклад: *Sometimes I wish I was a lesbian... Did I say that out loud?*

- Парцельовані конструкції (стилістичний прийом, сутність якого полягає у вилученні частини висловлення з метою акцентування змісту парцельованого компоненту, підвищення експресивності викладу). Наведемо приклад: *I saw that gipsy woman... Somebody told me as she'd said nasty things to the poor American young lady. Threatened her.*

- Вставні слова та речення (за допомогою вставних конструкцій виникає двоплановість смислу, що є основою для створення сатиричного ефекту): *By the way, you are a frightening, frightening man.*

- Синтаксична конвергенція (синтаксична конструкція, яка складається із двох чи більше однопорядкових елементів, що перебувають у відношеннях підпорядкування до головного слова. Конвергенції, які вживаються для передачі сатири, поділяються на два типи: структурні конвергенції, що ґрунтуються на використанні ефекту складання, додавання та експресії (завдяки здатності розширюватися за рахунок приєднання, вводиться додаткова інформація про денотат, за допомогою якої підкреслюється ставлення автора до певної події чи явища); структурно-семантичні конвергенції, що ґрунтуються на використанні ефекту невиправданого сподівання, на семантичній неоднорідності синтаксично однорідних членів, що сприяє яскравій реалізації вияву іронічного в тексті) [1, с. 70 – 73].

Натомість О. Линтвар наводить нам такі засоби сатиричного ефекту:

- Порівняння – зіставлення різноманітних предметів чи явищ: *That's so funny, 'cause I was thinking you look more like Joey Tribbiani, man slash woman.*
- Зевгма – вживання різних конструкцій з паралельними значеннями: *He had two false teeth and a good heart.*

- Оксиморон – троп, який полягає у зведенні слів або словосполучень, значення яких взаємовиключає одне одного, створюючи ефект смислового парадоксу. Наприклад: *This guy says hello, I wanna kill myself.*

- Вульгаризми – лексеми, котрі мають знижене (грубе) забарвлення та перебувають за межами літературної норми: *Welcome to the real world! It sucks. You're gonna love it!*

- Варваризми – лексеми іншомовного походження, що не стали загальноновживаними та не засвоєні мовою (варваризми часто називають екзотичною лексикою): *A perfect day in Cisternino would start at a **pasticceria** called Cremeria History Vignola for a glass of **prosecco** and a plate of **mandorle atterrate**, or “landed almonds”, a local treat of almonds flavored with sugar, lemon and anis.*

- Метафора – це вид тропу, який полягає у вживанні слова у переносному значенні. Наприклад: *She flew past me on her bicycle.*

- Метонімія – це переносний вираз, у якому предмет замінюється іншим, але не за подібністю, а за існуючими між ними зв'язками: *These wheels will drive you at your pleasure.*

- Гіпербола – це образне перебільшення (за розміром, силою, значенням тощо). Наприклад: *a walking dictionary, swim like a stone.*

- Вставні слова – це слова та словосполучення, які вводяться в речення, проте синтаксично із ним не пов'язані, інтонаційно відокремлені та вносять додаткові повідомлення, уточнення чи пояснення змісту: *Well, the turkey's burnt.*

- Риторичні питання – стилістична фігура, за допомогою якої мовець звертається до слухача з метою безпосереднього адресування змісту. Наведемо приклад: *I mean God, by my sixth date with Paolo, I mean he had already named both my breasts! ... Ooh. Did I just share too much?*

- Антитеза – стилістична фігура, яка характеризується різким протиставленням понять, образів чи думок: *They speak like saints, and act like devils.*

- Епітет – це образне означення, переважно метафоричного характеру: *Oh, oh, but y'know, you always see these **really beautiful** women with these **really nothing** guys, you could be one of those guys*

- Гра слів – вживання одного значення слова замість іншого для досягнення комічного ефекту. Наприклад: *You can never bank on a bank to look after your money.*

- Парадокс – це судження, яке розходиться із загальноприйнятою традиційною думкою. Наприклад: *It is only in the English language that people recite at a play and play at a recital.*

- Повтор – потужний засіб для досягнення комічного ефекту, у якому кожне нове згадування слова може набувати ще більшої виразності та додаткового значення. Наприклад: *Oh, god, I'm gonna look like a big marshmallow peep. What am I doing? What am I doing?*

- Цитати: *Now, do you think his 'love stick can be liberated from its denim prison'?* [3, с. 71].

На рівні морфології, як доводять дослідники, для вираження сатири використовують елементи мовної гри із опущенням частин слова, його розчленуванням, розширенням парадигми, вживанням неіснуючих особових займенників, особових дієслів, форм часу тощо. На синтаксичному рівні відбувається парцеляція, обігравання номінативних, предикативних та автономних вживань мовних одиниць; також спостерігається складний зв'язок між подіями, порушення моделі управління словами, нагромадження синтаксичних конструкцій.

На словотвірному рівні відбувається переосмислення частин мови, префіксація, утворення нових слів та контамінація. Особливе зацікавлення у вираженні сатири репрезентують жартівливі похідні слова, складні слова, слова-злитки, аббревіатури і акроніми та ін. [1].

Таким чином, із представлених класифікацій мовних засобів вираження сатири можемо зробити висновок про їх надзвичайне різноманіття. При цьому варто зауважити, що мовні засоби вираження сатиричного не відокремлені один від одного, а тісно взаємодіють у межах певного контексту. Перспективою подальших досліджень є аналіз основних способів перекладу англomовної сатири українською.

Список використаних джерел

- 1. Калита О. М.** Синтактико-стилістичні прийоми формування іронічного смислу. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки. 2013. Книга 2. С. 70 – 74.
- 2. Коваль З.** Гумор та сатира як механізми стійкого інформаційно-психологічного впливу. Механізми державного управління. Актуальні проблеми державного управління. 2020. № 1(81). С. 45 – 49.
- 3. Линтвар О. М.** Вираження елементів комічного в художньому тексті. Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. 2013. № 14(273). С. 69 – 73.
- 4. Плавуцька І.** До питання визначення сатири як літературознавчої проблеми. 2010. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/12024/2/Conf_2010v3_Plavutska_I-Do_pytannia_vyznachennia_satyry_54.pdf.
- 5. Сатира.** Академічний тлумачний словник української мови (1970 – 1980). URL: <http://sum.in.ua/s/satyra>.
- 6. Словник іншомовних слів;** за редакцією член-кореспондента АН УРСР О. С. Мельничука. Київ, 1975. 865 с.
- 7. Соша Д.** Висвітлення актуальних проблем українського суспільства в сатиричній публіцистиці на зламі століть. Полтава: ОЦЕВУМ, 2019. 36 с.
- 8. Тлумачний словник сучасної української мови;** уклад. І. М. Забіяка. Київ: Арій, 2007. 512 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ КВАЗІРЕАЛІЙ

Крисало Ольга Вікторівна,

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри східної філології і перекладу
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
olga.krysal@gmail.com

У всі часи з лінгвістичними викликами стикалися перекладачі художніх творів, зокрема у вирішенні завдання перекладу термінів, що не мали відповідників у словниках. Літературний світ багатий на авторські новотвори, зокрема квазіреалії, тобто терміни, що описують уявлені об'єкти та явища. Сучасні літературні жанри, такі як наукова фантастика та фентезі, відомі великою кількістю квазіреалій, що ускладнює завдання перекладача. Дослідженням феномену квазіреалій у перекладі присвячені роботи таких учених, як Т. Данкевич, А. Красуля, О. Ребрій, Дж. Ліч, Ю. Найда, Дж. Ханта та інші.

Метою цього дослідження є виявлення особливостей та складнощів перекладу квазіреалій, які є важливими знаннями для сучасного перекладача з метою їх компетентного відтворення.

Цікаво зазначити, що поняття квазіреалій відрізняється від псевдореалій. У своїх дослідженнях науковці підкреслюють, що префікс «псевдо-» має значення «неправдивий» «фальшивий», тоді як «квазі-» інтерпретується як «несправжній», «як би», означаючи, що псевдореалії – це реалії, що створені за прикладом відомих об'єктів та явищ, тоді як квазіреалії – це реалії, які виникають уявою автора. За своєю сутністю квазіреалії є унікальною лексикою та переважно є вигаданими назвами, такими як квазіантропоніми, квазітопоніми, фіктивні прізвища, назви книг, установ, історичних подій та епох, а також інші концепти, такі як квазіетноніми, квазімови, вигадані титули, посади, органи влади, звертання, живі істоти тощо.

Щоб адекватно відтворити квазіреалії перекладачеві необхідно знати їх види та розуміти, якими способами перекладу взаємодіяти з ними:

1) Ксеноніми – найлегші для перекладу. Ці квазіреалії походять від вигаданих мов та не мають коренів реальних мов. Відтворюються за допомогою засобів транскодування.

2) Поліоніми з експліцитною внутрішньою формою – складаються із слів реальної мови, які легко розрізнити. Зазвичай перекладаються засобами калькування, контекстуального перекладу, застосуванням аналогу.

3) Поліоніми з імпліцитною внутрішньою формою – містять співзвуччя, складніші для перекладу, зазвичай відтворюються контекстуальним перекладом.

4) Ідіоніми – квазіреалії, які з'являються безпосередньо у перекладі та відсутні у оригінальному тексті. Зустрічаються зрідка та є результатом вільного перекладу.

Беручи до уваги класифікацію реалій творів жанру фентезі, зазначимо, що для передачі безеквівалентних одиниць найдоцільнішою для застосування є, на нашу думку, теорія болгарських учених С. Влахова та С. Флоріна, якими виділено такі способи перекладу, як: I) транскодування; II) заміни, які у свою чергу поділяються на: 1) створення неологізму шляхом використання: а) кальки; б) напівкальки; в) освоєння; г) семантичного неологізму; 2) наближений переклад (використовується частіше, ніж будь-який інший спосіб перекладу й дозволяє відтворити предметний зміст реалії); 3) контекстуальний переклад – прийом, за якого зміст передається завдяки трансформації контексту.

Багато перекладачів у процесі перекладу квазіреалій віддають перевагу транскодуванню, використовуючи анотації та перекладацькі коментарі, щоб зберегти оригінальний термін та передати його зміст читачеві. Основними викликами є виявлення їх походження, збереження мовної приналежності, передача семантичного змісту та створення відповідного еквівалента в перекладі, а також можливість передати художні тропи. Перекладачеві важливо правильно трактувати ідею автора та уникати помилок у визначенні походження, значення та емоційного відтінку слова. Таким чином, квазіреалії перекладаються як шляхом транскодування, так і відтворенням їх змісту, вибираючи належні відповідники та аналоги, залежно від їхньої форми та типу. Перекладач повинен мати уважність та широкий кругозір, щоб правильно розуміти авторську ідею та передати її аудиторії, оскільки квазіреалії є унікальною лексикою, не представленою у жодних словниках.

Список використаної літератури

- 1.Тупиця О.** Специфіка перекладу безеквівалентних лексичних одиниць поетичного тексту. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. № 3. 2017. С. 353-361.
- 2. Зорівчак Р. П.** Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів: Вид-во при Львів, ун-ті, 1989. 216 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ КИТАЙСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ

Перепада Дар'я Олександрівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри східної філології і перекладу
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
dariaperepadia@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9133-7244>

Крисало Ольга Вікторівна,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри східної філології і перекладу
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
olga.krysalo@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8777-7039>

Діяльність перекладача передбачає поєднання знань з іноземної мови та історії, культури, літератури, традицій тощо. Вивчення фразеології будь-якої мови – важливий крок до розуміння національно-культурних особливостей нації. Вживання фразеологічних одиниць робить мову яскравою, створює глибокий стилістичний ефект та надає емоційно-оцінного забарвлення висловлюванню. У китайській та англійській мовах вживання фразеологізмів є вельми розповсюдженим, вони широко використовуються не тільки у художній літературі, а й у розмовній мові, публіцистиці, рекламі та оголошеннях, публічних виступах тощо. Оскільки кожен фразеологізм пов'язаний з культурою (зокрема, реаліями) народу, який розмовляє цією мовою, його світобаченням, то переклад фразеологізмів іншою мовою становить особливу складність, адже якщо фразеологізм містить образи, відсутні в культурі іншого народу, то його переклад потребує особливих підходів, які б дозволили найбільш адекватно відтворити зміст цього фразеологізму іншомовному читачеві та передати глибокий зміст, емоційне та образне навантаження, закладене у нього народною мудрістю.

Дослідженню фразеологізмів китайської та англійської мов присвячено низку робіт як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, зокрема Г. Артеменко, Ван Ланьчунь, С. Денисенко, С. Цимбал тощо.

Розуміння та правильне використання ідіом може допомогти покращити процес спілкування. Розуміння і вільне вживання фразеологічних одиниць можна розглядати як показник рівня мовних навичок. Вивчення особливостей вживання та перекладу фразеологізмів китайської та англійської мов може стати ефективним способом допомогти здобувачам освіти, які вивчають ці дві іноземні мови, розвивати їх навички спілкування та інструментом розвитку перекладацької компетентності. Ідіоми часто використовуються в типових ситуаціях. Загальновідомо, що носії китайської та англійської мов використовують фразеологічні вислови щодня, і це стає викликом для перекладачів і мовців, для яких ці мови не є рідними. Нашим головним завданням є порівняння фразеологічної системи цих двох іноземних мов та репрезентація проблем, з якими перекладач може стикатися при вивченні та перекладі фразеологічних одиниць.

Мова – це комунікативна семіотична система, чия функція полягає у вираженні конкретних або абстрактних значень і концепцій [8, с. 140-147]. Фразеологізм — це той

аспект мови, котрий формує унікальні й стійкі вислови у процесі мовленнєвої діяльності. Як мовна форма, вони мають свої власні особливості та закономірності. Фразеологічні одиниці використовуються дуже часто як у письмовому, так і в усному мовленні, оскільки ідіоми можуть передати безліч мовної та культурної інформації у процесі спілкування. Маємо підстави стверджувати, що фразеологізми є своєрідним відображенням середовища, побуту, історичної культури носіїв мови і тісно пов'язані з їх національною ідентичністю і світосприйняттям [9, с. 1691-1697].

В процесі перекладу українською мовою з китайської або англійської, через різницю у мовних звичках спілкування та способі мислення, національних звичаях, історії та культури абсолютно різні вислови китайської, англійської і української мов можуть мати те саме значення. Подібним чином, той самий фразеологізм може не мати тотожної семантики. Наприклад, якщо прийшов той, про кого щойно згадували в бесіді, в Україні кажуть «згадай чорта» або «про вовка промовка», у китайській використовується ідіома «说曹操, 曹操到 shuō cáo cāo, cáo cāo dào», тоді як відповідна ідіома англійською мовою - це «speak of devil, and devil comes» [8, с. 140-147]. Як бачимо, образна основа цих фразеологізмів не співпадає, за виключенням англійського «devil» і українського «чорт», а у китайській мові тим, кого згадують, є Цао Цао — історична постать, китайський полководець, автор творів у галузі військової справи та поет часів династії Хань [10].

Зосереджуючи увагу на аналізі сучасної китайської фразеологічної картини світу, слід зазначити, що вона сповнена різноманітними типами фразеологічних одиниць, такими як чен'юй (成语), недововки-іншомовки (歇后语), прислів'я (谚语), приказки (俗语), звичні вирази (惯用语) тощо. Однак у китайській мові особливу увагу привертають ідіоми чен'юй. Фразеологізми цього типу характеризуються чіткістю і стійкістю структури, вони насичені метафоричним змістом. Загальновідомо, що ідіоми є втіленням культурного досвіду китайської нації, закарбованого у старовинних трактатах, класичних творах, цитатах видатних діячів тощо [6, с. 15-21]. Що стосується англійських ідіом, то значна частина найдавніших з них була запозичена з Біблії та міфів, а також із кельтської, латинської, скандинавської, французької, німецької та культур інших країн. У сучасній англійській мові налічують близько 24 000 ідіом, їх часто використовують у фільмах, телепрограмах, газетах, художній літературі й у повсякденному житті. Американські лінгвісти також відносять до складу ідіом афоризми, прислів'я, приказки і навіть сленг [3, с. 27-39].

Лінгвістична традиція окреслює кілька способів перекладу фразеологічних одиниць, зокрема метод підбору повного еквіваленту, що передбачає абсолютну відповідність вислову у мові оригіналу і мові перекладу, хоча такі випадки трапляються вкрай рідко; відносний фразеологічний еквівалент є аналогом вихідної одиниці за наявності відмінностей у формі, тобто існують зміни синонімічних компонентів, синтаксичної побудови або морфологічної складової. Нефразеологічний переклад дає можливість передати значення фразеологізму нефразеологічними засобами і до нього звертаються лише тоді, коли неможливо використати жоден із фразеологічних еквівалентів мови перекладу. Щодо описового перекладу, то він покликаний не лише перекласти певну фразеологічну одиницю, а й розтлумачити її сутність за відсутності повного чи часткового еквіваленту у фразеологічному фонді цільової мови. Спосіб калькування можна обрати у випадку, коли інші способи не здатні передати експресивно-емоційне, семантичне або стилістичне значення фразеологізму [2, с. 126-127].

Фактично, китайські й англійські фразеологізми мають деякі подібності або спільні риси, на які перекладач має звертати увагу у процесі роботи над текстом. Як китайські, так і англійські ідіоми мають дві основні характеристики: однією з ознак є єдність або цілісність значення, тобто компоненти ідіоми у поєднанні виражають

загальне значення, тобто іноді майже не можливо зрозуміти значення окремо взятих компонентів. Значення кожної фразеологічної одиниці полягає не лише в простому додаванні значень слів, а й у творчому задумі та репрезентативному значенні [11]. Наприклад, розібравши на окремі компоненти китайський фразеологізм «班门弄斧 bānmén nòngfǔ», де «班 bān» - Бань (прізвище), «门 mén» - двері, ворота, «弄 nòng» - пускати у хід (за призначенням), «斧 fǔ» - сокира, отримуємо дослівний переклад «ворота Баня пускати в хід сокиру». Очевидно, що за значення окремо взятих компонентів суть висловлювання не можливо відтворити чи зрозуміти.

Насправді, зазначений фразеологізм означає «розмахувати сокирою біля воріт Лу Баня». Лу Бань — історична постать періоду Воюючих царств (战国时期 476/403 – 221 рр. до н.е.), китайський ремісник, інженер, філософ, винахідник, мислитель та державний діяч. Китайські перекази приписують йому винайдення деревообробних інструментів. Історія виникнення цього китайського 成语 розповідає про Лу Баня, який був умілим майстром-теслею. У той час жив ще один майстер на ім'я Ши, люди називали його Цзян Ши (Майстер Ши), здібності якого можна було порівняти зі здібностями Лу Баня. У Майстра Ши був близький друг, і вони разом часто влаштовували вистави. Цей друг наносив на кінчик носа тонкий шар білого попелу, а Майстер Ши робив помах сокирою і змітав його так, щоб не пошкодити навіть шкіру, що свідчило про високий рівень його майстерності. Згодом китайський філософ Лю Цзун'юань сказав, що якщо хтось схоче взяти сокиру і помахати нею перед воротами Лу Баня і Цзян Ши, то вони дуже переоцінюють свої здібності [10].

Отже, не знаючи історії створення китайських фразеологізмів чен'юй майже не можливо встановити значення фразеологізму і адекватно його перекласти. Спираючись на значення, закладене у фразеологізмі «班门弄斧», та історію його виникнення, у фразеологічному фонді української мови можна підібрати вислів з подібним значенням: «далеко купому до зайця» або «стукотить, гуркотить — комар з дуба летить!» [5].

Серед фразеологізмів англійської мови також є багато ідіом, значення яких не можливо встановити за їх складовими, наприклад: «It's raining cats and dogs». Значення компонентів зазначеної ідіоми не дають інформації щодо її семантики, адже при дослівному перекладі ми отримуємо вислів «дощ з котів і собак». Насправді, зазначений фразеологізм означає сильну зливу. Досі не відомо звідки з'явився цей вислів, втім існує кілька теорій: ця фраза може сягати корінням скандинавської міфології і бути заснованою на середньовічних забобонах, архаїзмі «catadupe» (водоспад) або зображати мертвих тварин на вулицях Британії, яких підхоплює зливова вода [7].

Отже, при перекладі як китайських, так і англійських фразеологізмів перекладач має в першу чергу звертати увагу не на окремі компоненти фразеологічної одиниці, а на загальне значення і контекст її вживання. Китайські фразеологізми чен'юй засновані на історіях, сюжет яких розкриває сутність закладеного у нього змісту. Що стосується англійських фразеологізмів, то необхідною умовою є визначення їх походження та контексту вживання.

Список використаної літератури

1. Артеменко Г. С. Логіко-когнітивний аспект дослідження фразеологізмів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми філології», (Івано-Франківськ, 8–9 лист. 2013 р.). Херсон, 2013. С. 85–88. **2. Гаврилова І.** Особливості перекладу фразеологізмів та ідіом. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2021. Вип 41, том 1. С. 124–130 **3. Герцовська Н., Шпеник Т.** Підходи до класифікації англійських ідіом: тематичний аспект. *Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць*. Ужгород: Видавничий дім “Гельветика”, 2021. Вип. 1 (19). С. 27–39 **4. Денисенко С. Н.** Концепт мовної картини світу і сучасні дослідження фразеології.

Вісн. ЖДУ ім. І. Франка, 2010. № 51. С. 3–6. **5. Приказки.** Прислів'я. Афоризми. URL: <https://vislovi.in.ua/> (дата звернення: 12.04.2024). **6. Цимбал С. В.** Особливості процесу нумералізації сучасної китайської фразеологічної картини світу. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*, Вип. 4, 2022. С. 15-21 **7. Library of Congress.** URL: <https://www.loc.gov/> (дата звернення: 12.04.2024). **8. You Wang.** A Contrastive Study on Chinese and English Idioms and the Teaching Methods of Their Translation. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 2021. Vol. 559. P. 140-147 **9. Wang Lanchun, Wang Shuo.** A Study of Idiom Translation Strategies between English and Chinese. *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 3, No. 9. PP. 1691-1697 **10. 百度。** URL: <https://baike.baidu.com/#home> (дата звернення: 12.04.2024). **11. 英汉成语的异同与翻译,** 2008. URL: https://language.chinadaily.com.cn/trans/2008-06/24/content_6781708.htm (дата звернення: 12.04.2024).

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТЕКСТИ: ОСОБЛИВОСТІ І ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

Саконова Поліна Сергіївна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Філологія. Східні мови та література.
Мова і література (китайська, англійська)
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна

Науковий керівник – Корінська Ольга Олегівна,
викладач кафедри східної філології і перекладу
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
olgaburbonova@gmail.com

Життя суспільства представлене широким рядом взаємопов'язаних між собою сфер. Найважливішими вважаються політична і соціальна, кожна з яких складається з системи, моделі управління, закону розвитку та традиції.

Особлива увага суспільства сьогодні приділена новим геополітичним реаліям і війнам, що зумовлює основне місце політичної сфери, задачею якої є здійснення державного управління суспільства. Граючи важливу роль у житті суспільства, вона приваблює представників різноманітних суспільних наук, зокрема і фахівців з перекладу.

Взаємовідносини мови й політики привертають все більше уваги із боку перекладачів. Глобальні соціально-економічні й геополітичні зміни, процес діджиталізації, політизація та ідеологізація сучасних суспільств здійснюється завдяки сучасним ІКТ, які в свою чергу реалізують агітаційну пропаганду ідей і установок ЗМІ.

Суспільно-політичний переклад, особливо враховуючі останні політичні події у світі, користується чи не найбільшим попитом серед інших видів перекладу. Так його головною метою є забезпечення населення інформацією про події у світі та політику інших держав, політичних діячів та пересічних громадян.

Особливостями суспільно-політичних текстів є великий обсяг інформації із зазначенням великої кількості термінів, понять, скорочень, власних назв тощо. Як, наприклад: deauthorisation (відмова від попередньої офіційної згоди на певний документ), YIMBY (Yes In My Back Yard) (особа, яка не проти того, щоб поруч із її помешканням було побудовано щось небезпечне), genocidaire (прихильник політики геноциду), imperial-overstretch (розширення повноважень верховної влади незалежно від її можливості підтримувати або розвивати свої військові та економічні обов'язки) [1]. При цьому перекладач повинен адекватно доносити отриману інформацію і зберігати у своєму тексті точність змісту, емоційності та смислового наповнення.

Для професійного оволодіння майстерністю перекладу, в тому числі і суспільно-політичних текстів, перекладачу потрібно працювати по певному алгоритму, чітко розуміючи аспекти жанру перекладу, зокрема його лексичні та граматичні особливості. Працюючи із вихідним текстом фахівець має вміти визначити його жанр, проблемні ділянки і стильові особливості, критично аналізувати й інтерпретувати інформацію для здійснення найбільш адекватного перекладу.

Суспільно-політичний переклад охоплює переклад офіційних, газетних і публіцистичних текстів, а також текстів виступів, промов й заяв політичних діячів, документів. Враховуючи це можна дати визначення перекладу як інформативного -

головною функцією якого є донесення до реципієнта формальної інформації, а не художньо забарвленої.

Якщо мова текстів науково-технічного стилю досить нейтральна, то мова статей газет або журналів часто емоційно насичена, що наближає її до мови художньої літератури і може містити в собі. порівняння, метафори, ідіоми тощо. Наприклад, *currency famine* (валютний голод), *king's ransom* (велика сума грошей, великий куш), *stool pigeon* (підсадна качка (про людину); інформатор), *empty suit* (неважлива людина, на яку не слід витратити час), *black book* (чорний список), *red carpet* (прийом на високому рівні), *blue-collar worker* (робочий клас, робітник середнього або нижчого класу), *rotten apple* (погана, ненадійна людина), *social butterfly* (світська людина), *blind alley* (глухий кут у справі), *raw deal* (нечесні переговори), *loan shark* (лихвар), *monkey business* (дурниці), *bare necessities* (елементарна потреба), *glass ceiling* («скляна стеля» перешкода для просування по службі у вищих ешелонах управління) [2]. Саме тому важливо передати читачу всі емоційні частини так само як і соціальну спрямованість, якою володіють суспільно-політичні тексти, однак не зловживаючи цим.

У синтаксичному відношенні газетний текст значно простіший. Він характеризується прагненням до стислості й лаконічного викладу, до того ж ця риса особливо яскраво проявляється саме в газетних заголовках, які мають також яскравий стилістичний відбиток.

Як і для будь-якого тексту переклад суспільно-політичного тексту здійснюється на декількох рівнях: на рівні слова, словосполучення, пропозиції й на рівні над фразових одиниць. Кожен рівень характеризується різними перекладацькими завданнями різної складності.

Отже, для майстерного володіння перекладу суспільно-політичних текстів фахівець із перекладу має бути компетентним: мати необхідні знання загальних принципів, лінгвістичних і жанрово-стилістичних особливостей перекладених матеріалів.

Список використаних джерел

1. Dictionary of Politics and Government. Collin P.H. Third edition, Bloomsbury Publishing, 2004. 289 p. **2. Гнатюк Н.Г.** Ономастичні реалії в міжкультурному аспекті перекладу англійських текстів // Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових праць / Відп. ред. Н.М. Корбозерова. – 2003 – Вип. 9

РОЛЬ ПРИЙОМІВ МНЕМОТЕХНІКИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Свіріденко Дар'я Олександрівна,

3 курс, фаховий молодший бакалавр,

Спеціальність «Початкова освіта»,

Відокремлений структурний підрозділ

«Лисичанський педагогічний фаховий коледж

Державний заклад «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка»

м. Лубни, Україна,

2021_1bpo_sviridenko@lispk.ukr.education

Жалдакова Юлія Володимирівна,

викладач іноземної філології,

Відокремлений структурний підрозділ

«Лисичанський педагогічний фаховий коледж

Державний заклад «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка»

м. Лубни, Україна,

jaldakova@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-7970-5624>

У сучасному світі, особливо в умовах глобалізації та інтернаціоналізації, володіння іноземними мовами стає важливою складовою успішної освіти та кар'єрного зростання. З ростом популярності англійської мови як мови міжнародного спілкування, попит на якісні методи навчання цієї зростає. Однак, для багатьох учнів процес вивчення англійської мови може бути викликом, особливо коли йдеться про запам'ятовування великої кількості лексичного та граматичного матеріалу. Тож, перед вчителем іноземної мови постає питання вибору підходів та методик навчання англійської мови. Однак, серед них особливе місце займають прийоми мнемотехніки, що ґрунтуються на використанні пам'яті та асоціацій для полегшення процесу запам'ятовування та розуміння матеріалу.

Мнемотехніка (від грец. $\mu\eta\acute{\nu}\eta\mu\eta$ – пам'ять і $\tau\acute{\epsilon}\chi\eta\eta$ – мистецтво) – це технологія покращення засвоєння нової інформації через свідоме утворення асоціативних зв'язків за допомогою спеціальних методів та прийомів [1]. Дослідження в галузі педагогіки та психології показують, що використання методів мнемотехніки на уроках англійської мови може значно підвищити ефективність процесу навчання. Застосування мнемотехніки під час викладання англійської мови розглядається як допоміжний засіб. Учні розвивають здатність мислити, свою креативність і бажання ретельно вивчати матеріал. Основними принципами мнемотехніки є асоціації та формування образів. Образ – завжди реакція мозку на слова, які потрібно розуміти. Зокрема, спосіб «паліндром», коли слово або фраза читається однаково з обох боків, може допомогти учням запам'ятати нові слова чи фрази, зокрема англійські словосполучення. Проте, питання про ефективність та оптимальність використання прийомів мнемотехніки на уроках англійської мови залишається предметом дискусії серед фахівців. Деякі дослідження вказують на те, що використання мнемотехніки може бути корисним для одних учнів, але не ефективним для інших через індивідуальні особливості пам'яті та сприйняття інформації. У процесі вивчення англійської мови однією з ключових проблем є необхідність запам'ятовування великої кількості лексичного та граматичного матеріалу. Дослідження показують, що традиційні методи навчання можуть бути не

ефективними для всіх учнів, особливо для тих, у кого виникають труднощі з запам'ятовуванням.

Мнемотехніка базується на використанні пам'яті та асоціацій для полегшення запам'ятовування інформації. Ці прийоми можуть включати в себе використання рим, асоціативних карт, паліндромів та інших технік. Дослідження в галузі педагогіки та психології навчання підтверджують корисність прийомів мнемотехніки під час процесу вивчення іноземних мов. Наприклад, дослідження, проведене Кафедрою педагогіки та психології управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка, показало, що використання мнемотехніки підвищує результативність навчання англійської мови серед студентів. Проте, існує ряд питань, щодо ефективності та оптимальності використання прийомів мнемотехніки на уроках англійської мови. Деякі дослідження вказують на те, що ефективність цих методів може залежати від індивідуальних особливостей учнів, таких як тип пам'яті та особливості сприйняття інформації [3].

Під час викладання англійської мови у школі, зокрема, у початкових класах доречним є використання наступних мнемонічних методів:

1. Картки – ідеальний спосіб привернути увагу дітей, адже на них можуть бути не лише переклади та значення, а й картинки (стосується не лише побутових слів і предметів., а й під час вивчення абстрактних понять та термінів)
2. Mind maps підходять дигиталам, оскільки побудова зв'язку відіграє велику роль для того, хто їх створив (дитина знатиме, що розташувала інформацію в помірному логічному порядку).
3. Фонетичні асоціації є важливими для аудіалів. Якщо вам простіше запам'ятати інформацію на слух, не варто нехтувати цим методом.
4. Метод Цицерона. Сенс у тому, щоб обмежити знайомі місця в повороті по порядку та вивчати слова у кожній локації по черзі. Для дітей можна використати метод уповільнення. Дитина добре знає розташування кімнат у квартирі, тому в кожному приміщенні називайте разом із нею меблі або інші предмети. Зайшовши до кімнати, вона розумітиме, що на кухні є fork та spoon, у спальні bad та desk.
5. Асоціації за допомогою рим: не дарма всі вчать вірші у школі, адже це відмінний спосіб розвинути пам'ять. В мережі інтернет розміщений онлайн-словник рим.
6. Стікери – добре відомий засіб запам'ятати слова у видимому вигляді. Починаючи вивчати будь-яку тему англійською, школярі клеять ярлики на прилади та предмети для запам'ятовування слів та фраз [2].

Варто зазначити, що одним із найпопулярніших методів мнемоніки це асоціограми. Їх перевага в тому, що вони працюють для всіх дітей, головне знайти відповідне зображення. Комуś допомагає власний малюнок, декому краще знайти малюнок в інтернеті, а іншому взагалі потрібна сцена з конкретного мультфільму. Практичне застосування цього способу безмежна. Наприклад: непряма мова, фразові дієслова, все це буде легше запам'ятовуватись з візуальним підкріпленням.

Наприклад: a football, foot – нога + ball – м'яч; gum схоже на слово «жим», і це вправа виконується в спортзалі; light – легкий, кока-кола «лайт» легка, тому що без калорій; a heel – п'ятка (асоціація з Ахілесовою п'ятою); a puddle – калюжа (падати у багнюку або у калюжу) та інші.

Отже, прийоми мнемотехніки відіграють велику роль під час викладання англійської мови, тому що допомагають покращити запам'ятовування фраз та виразів. Даний прийом не новинка, він давно використовуються у різних галузях: актори користуються методом кімнат, щоб запам'ятати великий обсяг тексту; співаки несвідомо працюють із технікою римізації. Пошук правильного підходу у викладанні англійської мови школярам це не тортур, а задоволення. Однак, для досягнення найкращих

результатів вчителю необхідно ураховувати індивідуальні особливості учнів, зокрема пам'яті, та використовувати різноманітні методики та підходи під час викладання англійської мови.

Список використаних джерел

1. Зиганов М., Козаренко В. Мнемотехніка. Запам'ятовування на основі візуального мислення.– К. : Школа раціонального читання, 2007. 304 с. **2. Мисечко О.Є.** Поняття стратегічної компетенції у змісті сучасної професійної підготовки вчителя іноземної мови у ВНЗ / Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – № 19. – 2004. 190 с. **3. Чепурний Г.А.** Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти: навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 208 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ МЕДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Кудря Владислав Юрійович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність: 035.041 Германські мови
і літератури (переклад включно). Мова і література (англійська)
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
mapc965@gmail.com

Науковий керівник – Корінська Ольга Олегівна,
викладач кафедри східної філології і перекладу
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
olgaburbonova@gmail.com

У наш час переклад текстів у медичній та науковій сферах стає важливим не лише для вчених в Україні, а й для сучасного ринку перекладачів. Зростає попит на переклади не лише медичної та наукової літератури, а й наукових публікацій, довідників, інструкцій до обладнання чи медичних препаратів та іншої документації, необхідної для інтеграції України у Європейський простір. При перекладі таких текстів перекладачі несуть відповідальність за кожне слово, оскільки точність перекладу має вирішальне значення для розуміння наукових досліджень.

Сучасний розвиток англійської літературної мови активно супроводжується розширенням лексичного складу новими термінами та концепціями у різних сферах. Це здійснюється як за рахунок створення нових слів, так і шляхом запозичень з інших мов. Необхідним аспектом для будь-якої мови є постійне оновлення новими словами. Ці еволюційні процеси особливо відображаються на рівні слів та їх значень, оскільки словниковий склад мови безпосередньо відтворює реальність та процеси її сприйняття людиною. Тому дослідження динаміки словникового складу є важливою складовою сучасного мовознавства.

Сукупність медичних термінів разом із термінами, якими користуються доктори суміжних наук (біології, хімії, фізики, мікробіології, радіології, генетики, психології, інженерії та ін.), становить велику макросистему, що включає кілька сотень тисяч назв, синонімів і лікарських засобів. імена.

Медична термінологія в матеріальному аспекті представлена такими поняттями:

- становлення та процеси в організмі людини та різноманітні зміни в його розвитку;
- назви хвороб і патологічних станів людини, форми лікування та ознаки (симптоми, синдроми), збудників і переносників хвороб;
- чинники зовнішнього середовища, що впливають на організм людини;
- методи діагностики та лікування захворювань;
- назви оперативних втручань;
- найменування приладів, приладів, інструментів та інших технічних пристроїв, приладів, меблів медичного призначення;
- ліки, лікарські рослини тощо, упорядковані за властивостями. [1, с.19]

Для медичних термінів характерні такі ознаки, як наявність дефініції, максимальна абстрактність, однозначність, відсутність експресії та емоційного

забарвлення, стилістична нейтральність, зв'язок зі спеціальними термінами та суворі логічність. [2, с.9]

Ураховуючи те, що сучасна медична термінологія є складною та розширеною системою, варто відзначити, що останнім часом кількість медичних термінів зростає, і щорічно з'являється багато нових термінів. Це означає, що вивчення та переклад медичної термінології завжди будуть фахівців в галузі перекладу.

Список використаної літератури

1. Ключник О., Грицик Г. Труднощі науково-технічного перекладу. Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття в Україні СНД»: збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2012р. С.187–189. **2. Громошенко В. В.** Особливості словотворення неологізмів в англійському політичному дискурсі. Молодий вчений. 2016. №4. С. 358– 361.

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ВАРІАТИВНОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Тернієвська Євгенія Йосипівна
викладач кафедри східної філології і перекладу,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
yevgenia.ter@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0629-4516>

У свідомості пересічних осіб побутує думка, що мова є однорідним утворенням і що всі носії мови використовують її однаково. Однак кожна мова у структурному відношенні є досить складним і різноманітним явищем, вона обов'язково містить кілька різновидів, тому її лише умовно можна вважати цілісною системою.

Лінгвістичні дослідження свідчать, що тільки 2-3 % мешканців Великої Британії послуговується стандартним варіантом англійської мови. Решта населення використовують велику кількість мовних варіантів та діалектів. У зв'язку з цим логічним є те, що діалектне різноманіття Великої Британії протягом тривалого часу виступає предметом численних наукових розвідок (Б. Гріффітс [1; 2], Х. Ортон [3], О. Присяжнюк [4], А. Хьюз [5], Дж. Чамберз [6] та інші). Активне використання британцями у мовленні деяких діалектів спричинило появу наукового інтересу мовознавців саме до діалектів та мовних варіантів.

Звідси **метою статті** є аналіз чинників регіональної варіативності англійської мови.

Розвиток мови — це об'єктивний процес, який зумовлений як призначенням мови бути засобом спілкування, так і існуванням мови у вигляді системи знаків. У зв'язку з цим виокремлюють дві головні групи чинників, що впливають на розвиток мови — зовнішні та внутрішні. Оскільки розвиток мови реалізується через зміни, ці чинники є і тими причинами, які зумовлюють варіювання системи, структури й одиниць мови [7].

Науковці, аналізуючи зовнішні чинники варіювання, виокремлюють серед них лінгвістичні й екстралінгвістичні [7]:

1) Лінгвістичні чинники описуються як такі, що замкнуті в мові, проте знаходяться поза структурою мови, тобто є позаструктурними. До них входять типи контактування мов, що перебувають під впливом рівня історичного розвитку носіїв мови та деяких інших соціальних умов.

2) Екстралінгвістичні чинники знаходяться за межами мови, тобто є позамовними, наприклад, розпад людських колективів, ріст суспільної та виробничої сили тощо.

Отже, не слід недооцінювати роль соціальних змін, які часто є стимулом для мовних перетворень або ж підтримують традиції варіативності, що має причинами еволюцію мови та актуальні потреби комунікації.

Дослідник Д. Крістал аналізує соціальну спрямованість зовнішнього чинника з декількох сторін [8, с. 290]:

а) просторовий, або ж географічний аспект (роль територіальних діалектів та наявність місцевих варіантів літературної мови);

б) аспект міжмовних контактів (запозичення одного й того ж самого слова із різних мов, вплив мови-посередника, білінгвізм);

в) стратифікаційний аспект (вік, стать, професія, соціально-економічний статус тощо);

г) функціонально-стилістичний аспект (сфера спілкування, комунікативна ситуація, тема спілкування).

На особливості варіативності впливають деякі чинники соціальної ситуації. На думку Д. Уелза, соціолінгвістичні ознаки включають регіональну й соціальну варіативність мови, а також ситуативну обмеженість використання мови [9].

Водночас Д. Крістал прослідкував схожість діалектів із територіями їхнього поширення у давньо- і середньоанглійський періоди [10, с. 326]. Вона полягає у тому, що кордон між північними районами та рештою Англії дещо співпадає з межею між англосаксонськими королівствами Нортумбрією та Мерсією. Другорядна межа відокремлює район Мідленда від більш південних регіонів країни. Крім того, у північних та південних зонах можна виділити більш специфічні підзони, якщо брати до уваги різні ареали.

Подібну ідею обґрунтовує П. Традгіл, виокремивши у цих зонах конкретні регіони та запропонувавши точнішу та повнішу ієрархічну картину сучасних регіональних діалектів Англії [11].

Ще одним критерієм, який необхідно розглянути при територіальному дослідженні мовних варіантів та діалектів, є тип місцевості, оскільки на початку вивчення діалектів англійської мови учені здебільшого аналізували характерні риси мови сільських жителів [12; 13]. Згодом науковці помітили те, що мова мешканців міст таке відрізняється від стандартного варіанта англійської мови. Так, поділ на міські та сільські діалекти (*urban and rural dialects*) зустрічається у роботах Д. Крістала [14], П. Традгіла [15], А. Хьюза [5] та ін.

Самі поняття «сільський діалект» і «міський діалект», а також аналіз їхнього вимовного аспекту увів Дж. О'Коннор [16, с. 299-300]. Автор доводив, що дослідження регіональної вимови може ґрунтуватися на вивченні специфіки мовлення на великих та малих територіях. При цьому не слід нехтувати аналізом акцентів конкретної місцевості, що властиві незначній групі людей, зазвичай похилого віку, які прагнуть зберегти дещо старішу форму різновиду мови.

Крім того, П. Традгіл [11] вважає за необхідне виділяти серед регіональних діалектів традиційні і переважаючі діалекти (*traditional and mainstream dialects*). Традиційні діалекти включають ті, що поширені здебільшого в сільській місцевості, проте вони зустрічаються переважно на території Шотландії. Ця група діалектів максимально підтримують швидше ознаки, успадковані від попередніх поколінь сталого населення країни, ніж риси, властиві наддіалектній літературній формі мови. Традиційні діалекти вважають складними для розуміння через свою специфічність (лексику, вимову, граматичну структуру). Тому використання їх у реальному житті дуже обмежене, хоча вони нерідко зустрічаються у діалектній літературі, фольклорних збірниках тощо [15, с. 32-34].

Переважаючі, або функціонуючі, діалекти активно застосовують у побутовому спілкуванні конкретного регіону, на відміну від традиційних діалектів. Діалекти, що входять до цієї групи відрізняються незначно і одне від одного, і від англійської літературної мови [15].

Проте аналіз діалектів виключно з точки зору територіальних ознак є недостатнім. Тут найповнішим видається концепція П. Традгіла та Дж.К. Чемберса [6, с. 54], які доводять, що усі діалекти є і регіональними, і соціальними водночас, адже усім мовцям поряд із соціальними властиві й регіональні особливості.

Вивчаючи соціальну специфіку діалектів, науковці зазвичай зосереджуються на таких чинниках, як вік, стать, освіта, соціальний статус тощо. Так, Г. Курат у рамках роботи над лінгвістичним атласом Нової Англії зосереджувався на таких соціальних чинниках, як вік та освіта, групуючи учасників у три групи [12]:

1) за ступенем освіченості: високий рівень (університетська освіта), середній рівень (рівень середньої школи), низький рівень (базові навички грамотності);

2) за віком: люди старшого віку, люди середнього віку та діти.

На думку Л. Блумфілда, на відмінності, що мають місце у мові, впливає інтенсивність спілкування: вікові розбіжності, відмінні економічні класи, різний рівень освіти, розбіжності у професіях та хобі тощо. Водночас автор додає, що найстійкішими й найбільш суттєвими відмінностями є географічні, оскільки, незважаючи на територію проживання, мовлення людей високого соціокультурного рівня, що говорять нелітературною мовою, наближене до стандарту [цит. за 17].

Подібної точки зору дотримувались і П. Традгіл та А. Хьюз, які стверджували, що між соціальним класом та діалектом існує зв'язок, аналогічний до зв'язку між соціальним класом та акцентом. Мається на увазі, що чим вищий соціальний статус особи у суспільстві, тим менш регіонально маркованою є її мова [5, с. 10].

Водночас Д. Болінджер відстоює думку, що причини змін у мовленні знаходяться поміж двох класичних протилежностей — біології та соціалізації. Вік знаходиться ближче до крайньої біологічної точки. Соціальний клас і місцевість походження натомість демонструють вплив суспільства, оскільки немає генетичної програми, що примушувала би мовця звучати як жителя півдня чи представника аристократії. А от критерій професії не лише розташований у самому кінці соціального вимірювання, але й деякою мірою належить до іншого рівня [18, с. 21-23].

Отже, проведений аналіз засвідчив, що у наукових розвідках представлені численні критерії, що визначають соціальні ознаки діалекту, а саме освіта, професія, дохід, тип житла, вік, стать, соціально-економічний клас мовців тощо. У зв'язку з цим найбільш доцільним видається розмежовувати актуалізацію будь-якого діалекту англійської мови за критерієм соціокультурного рівня її носіїв: високий, середній та низький. Кожен варіант англійської мови можна ідентифікувати, ґрунтуючись на притаманних йому визначених особливостях. Основними критеріями для виокремлення мовних варіантів та діалектів зокрема є регіон, тип місцевості, соціокультурний рівень носіїв мови та ступінь уживаності.

Список використаних джерел

1. Griffiths B. A Dictionary of North East Dialect. Newcastle: Northumbria university press, 2005. 204 p. **2. Griffiths B.** Pitmatic: Fishing and Folk: Life and Dialect on the North Sea Coast. Newcastle : Northumbria university press, 2008. 266 p. **3. Orton H., Sanderson S., Widdowson J.D.A** The Linguistic Atlas of England. London: Croom Helm, 1978. 228 p. **4. Присяжнюк О.Я.** Просодичні особливості територіальних типів британської вимови (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі шести територіальних типів британської вимови): автореф. дис ... канд. філол. наук. Одеса, 2004. 20 с. **5. Hughes A., Trudgill P.** English accents and dialects: introduction to social and regional varieties of British English. London: Arnold, 1993. 98 p. **6. Chambers J.K., Trudgill P.** Dialectology. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 218 p. **7. Saussure de F.** Cours de linguistique générale. Paris: Payot. 523 p. **8. Crystal D.** The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. 489 p. **9. Wells J.C.** Longman Pronunciation Dictionary. Harlow: Longman, 1995. 802 p. **10. Crystal D.** The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 489 p. **11. Trudgill P.** The Dialects of England URL: <http://geoffbarton.co.uk/files/studentresources/A%20Level/Accent%20Dialect/Trudgill%20Dialect:Accent%20Notes.doc> (дата звернення: 30.03.2023 p.). **12. Kurath H.** Linguistic atlas of New England. Rhode Island: Brown University Providence, 1939-1943. 733 p. **13. Wright J.** The English Dialect Grammar, Comprising the Dialects of England, of the Shetland and Orkney Islands, and of Those Parts of Scotland, Ireland & Wales where English is Habitually Spoken.

Oxford: H. Frowde, 1905. 696 p. **14. Crystal D.** The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 475 p. **15. Trudgill P.** Dialects. London: Routledge, 1994. 80 p. **16. O'Connor J.D.** Phonetics. London: Penguin Books, 1991. 320 p. **17. Бичко З.** Перспективи взаємостосунків української літературної мови та діалектів. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна.* Випуск 34. Частина 2. Львів, 2004. С. 116-119. **18. Bolinger D.L.** Accent is Predictable (If you're a Mind-reader). *Language.* 1979. № 48. P. 633-644.

СЛЕНГ ЯК ЛІНГВІСТИЧНЕ ЯВИЩЕ

Шаповалова Марія Вікторівна

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Філологія. Східні мови та література.

Мова і література (китайська, англійська)

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

Науковий керівник – Корінська Ольга Олегівна,

викладач кафедри східної філології і перекладу

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

olgaburbonova@gmail.com

Одним із жанрів мови є сленг. За словами Еріка Партріджа, відомого лінгвіста та упорядника цього виду лексики, «сленг існує з давніх часів, тому що люди завжди намагаються урізноманітнити мову більш яскравими, цікавішими словами, щоб замінити незрозумілі наукові терміни словами, більш доступними для широкого кола людей» [1].

Сленг – мовний засіб, джерелом якого є літературна мова, що має ряд стилістичних цілей: створення ефекту унікальності; створення ефекту новизни; створення ефекту відмінності; повідомлення про настрій комунікатора; конкретизація; жвавість; виразність; точність; уникнення штамтів і кліше [2].

Сленг відіграє важливу роль в мові. Визначає розвиток мови в цілому та її відмінність від інших мов. Крім того, сленг дозволяє створювати нові комунікації без використання стандартних структур і граматичних основ. В результаті люди можуть спілкуватися в більш невимушеній атмосфері, використовуючи менше мовних одиниць та бути «на одній хвилі». Простими словами, сленг – це слова певного прошарку населення, що мають загальні відмінності.

Кожне покоління має власний сленг. Наприклад, раніше слова кльово, чувак, аватарка, няша, бро, го, двіж, пруф та інші були нормою, та широко використовувались молоддю. Сьогодні їх замінили слова донатити, крінж, краш, токсік. Ймовірно, протягом наступних декількох років люди будуть використовувати зовсім інші слова або навіть говорити зовсім іншою мовою, що полегшить спілкування або, навпаки, ускладнить. Так чи інакше, зміни неминучі.

Існує багато способів спілкування в Інтернеті, в основному: електронна пошта, соціальні мережі, застосунки, онлайн платформи, месенджери, блоги, форуми тощо. Спілкуючись в Інтернеті, люди не можуть бачити один одного, тому для повноцінного спілкування необхідно вибрати найбільш виразні мовні засоби [3]. Окрім стандартних слів, до цих мовних засобів відносяться і емодзі – графічні символи, що мають значення.

Інтернет-сленг є найбільш динамічною частиною мовної системи словникового запасу, яка відображає соціальні та культурні зміни суспільства. Основним критерієм класифікації мовних лексичних одиниць у мережевих суспільствах є спільні інтереси тих, хто займається ненормативним спілкуванням.

Сленгові слова та емодзі можна роздивлятися як окремі та спільні явища. Так, емодзі (емодзі, емоджі, від яп. 絵 – картинка і кит. 文字 – знак, символ; яп. вимова [emodzi]) – особлива мова ідеограм і смайлів, які широко використовують в електронних повідомленнях та на сторінках сайтів.

Наприклад: 😊 – означає, що людині щось сподобалось або щось зворушливе відбулося і ти наче “таєш” від цього; 😂 – означає, що співрозмовнику по ту сторону екрану від чогось дуже смішно, наче він зараз «впаде від реготу».

Сленг так само особлива мова, проте вона поширена серед молоді переважно від 13 до 25-30 років здебільшого; відрізняється від загальноприйнятих термінів та понять; використовується в неофіційних кругах. Так в молодіжній мові є таке розповсюджене слово, як чилити, що у перекладі на нормальну мову означає «розслабитись, відпочити»: «чилити в когось на хаті» або «я зараз на чилі».

Також улюбленим молодіжним словом є крінж, що в перекладі означає “здригатися” або “зіщулитися”. Використовують його для того щоб виразити відчуття дискомфорту чи неприязні. Наприклад, це “виглядає кринжово” - так що аж здригнутись хочеться. Воно схоже на “іспанський сором” - відчуття коли тобі соромно за поведінку чи дію іншої людини, тобто зробив наче хтось інший, а соромно тобі.

Ще одне часто вживаним словом є “жиза”, що означає “життєвий випадок”. Наприклад, вдаритись мізинцем об ніжку ліжка це жиза, розповсюджений життєвий випадок.

Найбільше вчених цікавить соціальний діалект молоді, найдинамічнішої частини суспільства. Мовленнєва поведінка підлітка визначає напрямок розвитку мовної норми. Сучасний молодіжний сленг унікальний і специфічний, оскільки його носії прагнуть до стислості, виразності через що іноді формуються сленгові одиниці як протест проти консервативного чи довгого слова, чи як бажання дати власну назву предмету чи явищу, або ж «відокремитися» від світу дорослих, приховати свою мову або освіжити свіжу мову яскравими та емоційними фарбами.

Яскравими прикладами такого явища є скіл (skill) - навичка, вміння, навик, управність; дедлайн (deadline) - кінцевий термін; тимбілдінг (team building) – гуртування; тьютор (tutor) – наставник; хайп (hype) – галас; мастрид (must-read) – варточит; булінг (bullying) – цькування; фідбек (feedback) – відгук, зворотній зв’язок; хейтер (hater) – ненависник; інфлуенсер (influencer) – впливовець. [4]

Окрім запозичених з англійської мови слів в українській є власні сленгові слова:

- шари, моргала, баньки – очі (куди ти свої шари викотив – нащо ти витріщаєшся);
- лимон (лям) – мільйон грошових одиниць (він заробив 2 лимони (лями) доларів на цьому – він заробив 2 мільйони доларів на цьому);
- поїхати – збожеволіти (в мене зараз дах поїде – я зараз збожеволію);
- наїхати – накричати (він наїхав на мене через цю ситуацію – він накричав на мене через цю ситуацію);
- стріляти – просити (він ходить і стріляє цигарки – він ходить і просить сигарети);
- зарулити – прийти до когось (він проходив повз і зарулив до мене – він проходив повз і завітав до мене);
- грузитись – думати про щось негативне, накручувати себе думками (він прийшов і пригрузив мене свої проблемами - він прийшов і став напружати мене своїми проблемами);
- морозитись – робити вигляд, що не помічаєш, не знаєш або бути байдужим (він пройшов біля мене “на морозі” – він пройшов біля мене і зробив вигляд, що не помітив).

Ми маємо розуміти і брати до уваги, що через свою швидкоплинність слова та фрази, як і означення емодзі, можуть втрачати свою новизну і повинні одразу бути замінені іншим словом. Сленг не може існувати в минулому, він постійно модернізується.

Підсумовуючи усе вище зазначене, можна зробити висновок, що сленг є відображенням літературної мови через її чітке емоційне забарвлення та порушення загальноприйнятих правил, як в усному, писемному, так і в інтернет спілкуванні.

Список використаних джерел

1. Пасічник А. В. Сучасні англійські неологізми та способи їх перекладу на українську мову: електронний ресурс. URL: http://confcontact.com/2013_02_20/16

2. American Slang Dictionary. URL:

<https://grammar.yourdictionary.com/slang/american-slang-dictionary.html>

3. Молодіжний сленг: комунікативний аспект. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць, II, 2016, с. 199–202

4. Словотвір. URL <https://slovotvir.org.ua/words/kheiter>

ДЕЯКІ ТРУДНОЩІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АНГЛІЙСЬКУ

Сухина Анастасія Олександрівна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «035 Філологія. Переклад (англійська мова та друга іноземна мова (китайська))»

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м.Полтава, Україна

Науковий керівник – Демченко Надія Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна

Проблема модальності привертає увагу дослідників, оскільки може бути віднесена до однієї з найважчих проблем із якою стикаються філологи, перекладачі, науковці і навіть ті, хто цікавиться англійською мовою. Варто зазначити, що коли ми вивчаємо англійську мову, ми аналізуємо різні явища граматичних, лексичних, стилістичних засобів перекладу з української мови на англійську.

Розглядаючи проблему модальності, необхідно звернути увагу на той факт, що «українська та англійська мови мають схожі засоби висловлення модальності у тексті, але ці засоби не повністю резонно співпадають. До них відносяться відмінності у їх використанні та пріоритетності при вираженні модальності, тому українсько-англійський переклад модальності не може бути зведеним до дослівного копіювання. Модальне дієслово в контексті одного тексту може виконувати різні функції» [1, с.41].

Як зазначають дослідники, що «модальні дієслова в англійській мові мають більшу палітру відтінків значень, яких не має український словник, що вимагає при перекладі речень з модальними дієсловами замінювати відсутні слова найближчими за значенням. До них відносяться заміна граматичних категорій часу, відсутня в українській граматиці: маємо на увазі перфектні та подовжені часи. Це не є єдиним випадком граматичних заміні. В цих трансформаціях беруть участь всі частини мови, всі члени речення і всі синтаксичні конструкції, що пояснює їх численність і різноманітність» [2, с.27].

Модальні дієслова завжди викликали багато труднощів не тільки з англійської на українську, а й з української на англійську. Як відомо, модальні дієслова можуть вказувати на: ймовірність, можливість, здатність, дозвіл, запит, пропозицію або пораду, наказ, обов'язок чи необхідність, а також звички.

Розглянемо кілька прикладів модальних дієслів, які ілюструють раніше зазначені явища.

1. Модальне дієслово *can / could*, що виражає фізичну чи ментальну спроможність, зазвичай перекладається на українську за допомогою модальних дієслів “могти”, “вміти” чи за допомогою їхніх еквівалентів “мати змогу” / “можливість”, “бути в змозі” / “мати силу”.

Виражаючи сумнів, підозру, невпевненість (в основному в запитальних та заперечних реченнях), значення *can / could* реалізується в українській мові за допомогою часток “невже”, “хіба” або прислівника “навряд”:

“Can he have meant it?” – “Невже він мав це на увазі?”

Коли ми виражаємо докір, здивування чи дозвіл, лексичним еквівалентом модального дієслова *can* в українській мові буде модальне дієслово “можна”: “Payment can be made in stages until the property is complete” - “Можна оплатити вартість квартири частинами, але обов'язково вкластися у термін будівництва.”

2. Модальні дієслова *may / might*. Коли модальні дієслова *may / might* виражають дозвіл, вони зазвичай перекладаються на українську мову словом “можна” або “дозволяти”, “не заперечувати”: “May I speak now?” - “Тепер дозволяєте мені говорити?”

Докір: “You might be more attentive.” - “Ви повинні бути більш уважними.”

Ввічливе прохання: “Might I Have a cup of tea?” - “Можна мені чашечку чаю?”

Виражаючи суворе попередження, часто *may* перекладається на українську мову словами “може”, “може бути”: “Electric shocks may result” - “Це може призвести до ураження електричним струмом.”

Модальні дієслова *may / might* виражають припущення, бажання, невпевненість, можливість виконання якоїсь дії і перекладаються як “можливо”: “She may have done it.” - “Можливо, вона це зробила.”

3. Дієслово *must* має особливі риси. Воно має значення повинності й сильного припущення - “мусити”/“повинен”/“має”: “He must be an engineer.” - “Він має бути інженером.”

Обов'язок, необхідність, наказ: “She must do it.” - “Вона мусить це зробити.”

Порада: “You must consult the doctor.”. “Ви повинні проконсультуватися з лікарем.”

4. Модальне дієслово *have to* необхідність під впливом обставин і перекладається словами “треба”, “потрібно”, “необхідно”, “належить”: “I have to get up at 6 a.m.” - “Мені потрібно вставати о 6 ранку.”

“And we will have to invite workers from other countries” - “Нам доведеться запрошувати іммігрантів з інших країн.”

В англійській мові є синонім модального дієслова *have to* - *to be to*. Це модальне дієслово може виражати обов'язок чи необхідність виконання якоїсь дії за планом, або за розкладом. Українські еквіваленти цих значень модального дієслова *to be to* - модальні дієслова “мати”, “повинен”, “мусити”, “збиратися”: “I am about to be married.” - “Я збираюся одружитись.”

5. Модальне дієслово *need* виражає необхідність виконання чогось і перекладається в основному на українську мову модальними словами “треба”, “потрібно”, “необхідно”, “належить”:

“And a great deal needs to be done.” - “І нам ще належить багато чого досягти.”

Якщо це дієслово виражає негативне ставлення до якоїсь дії або докір, воно перекладається за допомогою семантичної трансформації: “Who needs an office?” - “Навіщо сидіти в офісі?”

6. Модальне дієслово *shall*. Це модальне дієслово може виражати обов'язок чи повинність, яке в українській мові не має чіткого вираження: “Shall I turn on the light?” - “Вимкнути світло?”

Часто модальне дієслово *shall* використовується в текстах різноманітних регламентів, декларацій, документів, договорів, контрактів та ін. і виражає примушування та обов'язок.

7. Модальне дієслово *will* може виражати різні значення, найголовніші серед яких “воління” (бажання), “наполегливу вимогу”, “рішучість”, “намір”. У певних випадках модальні значення *will* можуть співставлятися зі значеннями, що має модальне дієслово *would*. *Will* може перекладатися на українську - “буду”, “буде”, “будеш”, “будуть”, “будете”: “We will help you.” - “Ми вам допоможемо.”

8. Модальне дієслово *would*. За допомогою цього модального дієслова можна виразити в англійській мові припущення: “It would be better to quietly start the election campaign in a provincial district.” - “Напевне, краще спокійно балотуватися у провінційному окрузі.”

За допомогою *would* можна виразити ввічливість, а в українській мові це значення можна виразити за допомогою дієслів у формі минулого часу та частки “би”, “б”: “Would you like some coffee?” - “Чи не хотіли б ви кави?”

9. *Should, ought to* – виражають різноманітні значення. Найзагальніше пряме значення цього модального дієслова в українській мові співвідноситься із безособовим присудком “слід”, “треба”, “повинно” чи модальним словом, або фразою “потрібно”/“є потреба”.

Так, модальне дієслово *should/ ought to* виражають обов'язок, повинність, моральний обов'язок та певну необхідність: “You should visit her.” - “Тобі слід її провідати.”

“Every man ought to be married.” - “Кожен чоловік повинен бути одружений.”

За допомогою модального дієслова *should* можна виразити пораду/рекомендацію, застереження (іноді наказовим способом): “You shouldn't worry, Watson” - “Не хвилюйтесь, Ватсоне”.

Припущення: “They should be a happy family.” – “Вони напевно щаслива сім'я.”
[Електронний ресурс]

Отже, як ми бачимо, переклад модальних дієслів є доволі складними завданням, яке потребує ретельної роботи та знання обох мов. В українській мові модальні дієслова можуть мати різноманітну кількість значень, а в англійській мові є всього-на-всього один еквівалент перекладу речення через модальне дієслово. Також слід враховувати, що англійські модальні дієслова мають свої відтінки значень та вживаються в різних контекстах, які важко відтворити українською мовою. Крім того, в англійській мові є багато виразів та конструкцій, де використовуються модальні дієслова, які можуть не мати прямого еквіваленту в українській мові, що ускладнює переклад. В результаті, вищезазначені рекомендації зможуть допомогти покращити точність й природність перекладу, забезпечуючи емоційне забарвлення й глибину сенсу оригіналу.

Список використаних джерел

1. Гришина О. Д., Статкевич Л. П. «Способи вираження модальності в англійській та українській мовах» URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/4_2020/part_2/9.pdf
2. Девіцька А.І., Курах Н.П., Сідун Л.Ю. Конспект лекцій До дисципліни «теорія та практика перекладу». URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46083/3/>
3. 22. Способи передачі модальності у перекладі. [Електронний ресурс] – URL: <https://studfile.net/preview/9142500/page:16/>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СТАЛИХ ВИРАЗІВ У АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Андріянов Денис Дмитрович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність: 035.041 Германські мови
і літератури (переклад включно). Мова і література (англійська)
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
ffnetu@gmail.com

Науковий керівник – Корінська Ольга Олегівна,
викладач кафедри східної філології і перекладу
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
olgaburbonova@gmail.com

Переклад був і залишається складним процесом, що потребує від фахівця оволодіння не лише фаховими навичками, а й достатнім рівнем світогляду. Щоб глибше зрозуміти та вивчити словниковий запас мови, необхідно додатково вивчати етнос, культуру та менталітет носіїв цієї мови. І саме ці аспекти чітко відображуються у перекладі фразеологізмів, оскільки їх інтерпретація потребує знань історичного та культурологічного аспектів.

Під час вивчення іноземної мови багато людей стикаються з ситуацією, коли вони розуміють значення окремих слів у реченні, але не можуть зрозуміти загальний зміст через перешкоди в тлумаченні. Ця нездатність до перекладу або неоднозначність може виникати через використання мовою ідіоматичних виразів або фразеологізмів.

Фразеологія (грец. *phrasis* - "вираз", *logos* - "вчення") – розділ мовознавства, що вивчає стійкі поєднання у мові. Вони називаються фразеологічними одиницями чи фразеологізмами. Фразеологізм – це готові поєднання слів. [1]

Порівняно недавнє становлення фразеології як розділу мовознавства є однією з причин недостатньої розробки багатьох проблем у цій галузі, зокрема й визначення найбільш оптимальних шляхів перекладу фразеологічних одиниць. Вибір того чи іншого виду перекладу залежить від особливостей їх значення, яскравості і виразності. Для правильного інтерпретування фразеологізмів існують різні способи їх перекладу:

- Відносний еквівалент;
- Контекстуальний переклад;
- Описовий переклад;
- Частковий лексичний еквівалент;
- Антонімічний переклад;
- Вибірковий еквівалент;
- Калькування;
- Повний еквівалент;
- Індивідуальний еквівалент;
- Частковий граматичний еквівалент. [2]

Як частина тексту фразеологізм тісно пов'язаний із контекстом, і проводити його аналіз без контексту є не ефективним. У процесі перекладу часто виникають проблеми відмінності мови оригіналу і мови перекладу, особливо у явищах, пов'язаних із соціальними, політичними та культурними особливостями.

Без сумніву, найкращими способами передати фразеологізм при перекладі є передати його фразеологізмом, або ж знайти схожий за змістом фразеологізм у мові перекладу. Однак, при неможливості цієї умови він має вдатись до інших, вказаних вище, способів.

Список використаний джерел

1. **Що** таке фразеологізм коротко та зрозуміло? URL: <https://vacation.woodstar.com.ua/shho-take-frazeologizm-kоротko-ta-zrozumilo/> (дата звернення 16.03.2024) 2. **Коваленко А. В.** Переклад фразеологічних одиниць у художньому тексті. ВЧЕНІ ЗАПИСКИ, 2021

Тематичний напрям 11 ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАУКИ

ПІДРИВНІ СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ: СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА

Журба Ігор Вячеславович,
асистент кафедри філософії та соціології
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3067-2380>

У сучасному світі, де інформаційні потоки стають все більш заплутаними і доступними, підривні соціальні технології стають набагато складнішими та впливовими. Це не лише засіб маніпуляції громадською думкою, але й важливий інструмент у політичних та економічних боротьбах. Щоб краще зрозуміти сутність та специфіку цих технологій, важливо розглянути деякі ключові аспекти.

Важливу роль в гібридній війні відіграють підривні технології. На думку українського вченого І. Руценка, «підривні соціальні технології (або ПСТ) можна розглядати як специфічний різновид соціальних технологій» [1]. Соціальна технологія – це, насамперед, розробка методів і методик результативного, раціонального і цілеспрямованого соціального впливу.

Теорія соціальних технологій є різновидом спеціальних соціологічних теорій, яка розроблялася на благо людства. Ідея полягала в тому, аби ефективно використовувати соціологічне експертне знання для управління соціальними процесами. Надії були доволі «світлими», принаймні ніхто не вважав можливим обернути ідею технології проти соціального порядку та людства.

Соціальні технології трактують з двох точок зору. По-перше, вони розглядаються як способи застосування теоретичних висновків тієї або іншої науки у вирішенні практичних завдань. по-друге, як сукупність прийомів, методів і дій які застосовуються для досягнення поставленої мети в процесі соціального розвитку, рішення тих або інших соціальних проблем.

Особливості ПСТ є утаємничений характер структурних компонентів, що стосуються замислу, розробки, управління. Можна собі уявити, що заздалегідь було поставлене завдання перед групою розробників розпочати проектування ПСТ. До цієї роботи могли долучатися політтехнологи, військові соціологи, соціальні психологи, спеціалісти з ведення психологічної, а також такі «відомі» люди зі сторони країни-агресора, як Дугін, Курягін, Бородай, Сурков та інші. Для того щоб, технологія «запрацювала», потрібні дві речі: 1) центр спеціальних операцій, де приймаються поточні рішення, аналізується ситуація, вносяться корективи. 2) ресурси, які виділяє «центр спеціальних операцій»: натомість розпорядження ресурсами покладається на спеціальних агентів.

Розгортання ПТС потребує трьох типів ресурсів:

1) соціальні ресурси, корпоративні й індивідуальні суб'єкти, які стануть фігурантами масових акцій і соціальних процесів; 2) фінансування, гроші, частіше за все у вигляді готівки, хоча на сьогодні використовуються банківські платіжні картки та інші засоби безготівкових розрахунків; 3) організаційні ресурси: наявність «менеджерів», заготовлені соціальні мережі, бази даних осіб, яких можна оперативно використати при плануванні акцій, схеми оперативного зв'язку та сповіщення тощо. Управління, очевидно, розпадається на два контури: 1) буквально на місці подій; 2) в центрі спецоперацій, який за умов сучасних інформаційних технологій може розташовуватися віддалено.

Розробка ПСТ і їх використання - це злочин проти людства. Неприпустимо їх використання, але країнам-жертвам (або іншим країнам) потрібно їх вивчати, але жодного разу їх не використовувати, а навпаки перебудувати їх на благо людства і з підривних технологій робити «відновлюючи соціальні технології», як протидію ПСТ. На даний момент правила гібридної війни нікому не відомі, і вони змінюються по ходу агресії і ми повинні в будь-який момент їм протистояти.

Технології керованого хаосу – це новий неконтрольований в даний час міжнародними організаціями вид зброї масового ураження для встановлення світового порядку в інтересах країни, яка його застосовує. Технології керованого хаосу – це інструмент в гібридній боротьбі.

Їх призначення в тому, щоб зруйнувати національні економіки і соціальні сфери ззовні. В державах, що піддаються агресії, порушується керованість і створюється хаос. Класична військова наука ставила і вирішувала завдання створення хаосу саме в такому «лобовому», лінійному ключі. Тим часом, вже з 70-х років ХХ століття в оборот військового стратегування починають входити ідеї нелінійної теорії складних систем. Ці ідеї, висунуті нелінійною термодинамікою, теорією катастроф, синергетикою, теорією фракталів, теорією нерівноважної самоорганізації тощо, іноді об'єднують під загальною шапкою «науки про нелінійної складності», або «науки про хаос».

Не викладаючи ідеї цієї науки в цілому, наведу лише найбільш важливі для нас висновки. Перший – існують складні відкриті (тобто взаємодіють із зовнішнім середовищем) системи.

Другий – такі системи можуть перебувати не тільки в станах порядку і хаосу. Вони можуть перебувати також у стані «нестійкового порядку» (який при слабких впливах здатний перейти в хаос) і в стані «детермінованого хаосу» (який при слабких впливах може самоорганізуватися у відносно стійкий порядок).

Третій – обидва ці процеси можливі лише за умови, що в системі існують (або в неї привносяться) специфічні «зародки» хаосу або порядку, звані аттракторами. Причому перехід порядку в хаос і навпаки в таких системах, як правило, відбувається дуже швидко, що визначають виразом «падіння системи на аттрактор».

Аттракторами можуть стати деякі властивості системі середовища, умови на кордонах системи, зовнішні імпульси тощо. Важлива властивість стрибків «порядок-хаос-порядок» в таких системах - те, що аттракторів може бути кілька, і на який з них «впаде» система - передбачити дуже складно або майже неможливо [3].

Розгортання підривних соціальних технологій (ПСТ) становить серйозну загрозу для суспільства, оскільки вони можуть бути використані для маніпулювання громадською думкою, спровокування соціальної нестабільності та порушення прав людини. Для реалізації ПСТ потрібні різні ресурси, включаючи соціальні, фінансові та організаційні, які можуть бути залучені корпоративними структурами та індивідуальними акторами.

Управління процесом розгортання ПСТ може здійснюватися як на місці подій, так і в центрі спецоперацій, що може знаходитися віддалено завдяки сучасним інформаційним технологіям. Однак важливо зрозуміти, що розробка та використання ПСТ є злочином проти людства і не може бути виправдана ніякими обставинами.

З метою протидії ПСТ країни-жертви або інші держави повинні досліджувати ці технології, але ніколи не використовувати їх. Замість цього, важливо перебудувати їх на благо людства та використовувати їх як інструмент для відновлення соціального порядку та захисту прав і свобод людини. На сьогоднішній день правила гібридної війни можуть змінюватися динамічно, тому важливо бути готовими протистояти їм у будь-який момент часу.

Список використаної літератури

1. **Рущенко І.П.** Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія. Х.: ФОП Павленко О.Г. 2015. 268 с.
2. **Солонько О.** Смысловая, або семантична війна. Електронний ресурс: <https://lb.ua/society/>.
3. **Feenberg A.** Subversive Rationalization: Technology, Power, and Democracy. *Inquiry*, 35, 301-22. <https://www.sfu.ca/~andrewf/books/> .

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СТАНОВЛЕННЯ ДЕЛІБЕРАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Медведська Вікторія Юріївна,

доктор філософії зі спеціальності 052 Політологія,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна

viktoriiia.medvedsk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6817-155X>

Роль інформаційно-комунікаційних технологій в епоху цифровізації перебуває у центрі уваги на шляху побудови та розвитку демократичних суспільств та сталих дієвих інститутів. За допомогою інформаційних технологій сьогодні визначають масштаби та силу впливу на світове співтовариство. Зокрема, особливості та ефективність впливу інформаційно-комунікаційних технологій на становлення деліберативної демократії як нової моделі демократії, яка змогла б подолати кризу представницької демократії, що спричинена відсутністю механізмів взаємодії між державною владою та інститутами громадянського суспільства, низьким рівнем політичної комунікації, заслуговують особливої уваги. У цьому контексті дослідження даної проблематики виступає актуальним для України на її шляху до розбудови якісної деліберативної демократії.

Дослідженням деліберативної демократії займаються українські вчені, такі як М. Захарченко, Т. Андрійчук, І. Бартагарієва, О. Дем'яненко, А. Ковальов, А. Колодій, О. Третяк та інші. Водночас, проблематиці віртуалізації та цифровізації деліберативної демократії присвячені дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, зокрема Д. Гальперн, Д. Гіббс, К. Н. Хемптон, К. Страндберг, К. Гренлунд, Ю. Трача, Б. Дзюндзюк, С. Ковальчука тощо. Однак малорозробленою та недослідженою є проблема ролі інформаційно-комунікаційних технологій у становленні деліберативних демократичних інститутів в Україні.

Метою дослідження є аналіз основних тенденцій впливу інформаційно-комунікаційних технологій на становлення деліберативної демократії України.

У ході досягнення поставленої мети застосовувались загальнонаукові і спеціальні методи дослідження, зокрема описовий, системний, структурно-функціональний, інституціональний, історичний, порівняльний. За допомогою екстраполярного методу було проаналізовано особливості впливу інформаційних технологій на подальше становлення та розвиток деліберативної демократії в Україні.

Сьогодні спостерігається підвищена увага до феномену деліберативної демократії в світі. Оскільки дана модель демократії ґрунтується на перманентному взаємозв'язку та діалозі між органами державної влади та громадянським суспільством, є підстави вважати, що інформаційно-комунікаційні технології відіграють інтегративну роль у налагодженні структурованого діалогу та сталих паритетних взаємовідносин між суб'єктами демократичного процесу.

Законодавством України передбачені різноманітні можливості для розбудови якісної деліберативної демократії. Свідченням цьому є закріплені нормативно-правові норми організації та звернення до механізмів деліберативних процесів, які знаходять своє відображення у таких формах безпосереднього волевиявлення громадян як загальні збори, місцеві ініціативи та громадські слухання. Проте відсутність механізмів контролю за процесами ухвалення рішень щодо актуальних питань у громадах демонструє низьку

ефективність механізмів деліберації у демократичних процесах в Україні. Сьогодні ми дотичні спостерігати чималу кількість прогалин для укріплення деліберативної демократії в Україні, вирішення яких дозволить вибудувати раціональний та системний діалог між органами державної влади та громадянського суспільства.

Серед засадничих імперативів деліберативної демократії особливої уваги заслуговують інформаційно-комунікаційні технології, які, між іншим, виступають формотворчим чинником зрілого інформаційного суспільства. Що ми розуміємо під інформаційним суспільством? Згідно з Політологічним енциклопедичним словником «інформаційне суспільство – це суспільство постіндустріального типу з характерно вираженою роллю в його функціонуванні інформації, інформаційних структур і технологій як управлінні механізмів» [1, с. 240]. Треба враховувати, що інформація та комунікація є принциповими елементами у ході колективного обговорення суспільно важливих питань та гарантією успішної деліберації.

У цьому контексті важливо проаналізувати тенденції та визначальний вплив інформаційно-комунікаційній технологій на становлення деліберативної демократії в українській політичній культурі. Сьогодні активно ведеться діяльність із продукування та зміцнення стійких деліберативних практик. Початок тенденції покладено в рамках проекту Ради Європи «Зміцнення стійкості демократичних процесів через громадську участь під час війни та в післявоєнний період» [2]. У рамках проекту у березні 2024 року в Україні Радою Європи було проведено конференцію «Інноваційні методи залучення громадян: майбутнє деліберативної демократії в Україні», на якій розглядалися перспективи і виклики дорадчої демократії під час війни та в повоєнний період в цілому та запровадження громадських асамблей як інструменту деліберативної демократії зокрема [3].

Такий механізм як громадські асамблеї широко розповсюджений та застосовується на практиці такими країнами як: США, Німеччина, Франція, Італія тощо. Зокрема, у Новій Англії, багатьох швейцарських комунах, де застосовується практика асамблей громадян, механізм міських зборів виступає невід'ємною частиною політичної культури.

Однією з тенденцій, яка заслуговує уваги, є ініціативи впроваджені урядом України у формі загальнонаціональних опитувань через мобільний застосунок та вебпортал «Дія». Це унікальний інструмент цифрової демократії із елементами деліберації, оскільки за допомогою додатку у декілька кліків можна отримати зворотній зв'язок від громадян щодо певного питання. Зважаючи на те, що одним із базових принципів деліберативної демократії є відкритість, рівноцінна участь, публічне обговорення, то можемо ствердно говорити про перспективи розвитку ефективної деліберації за допомогою вебпорталу «Дія» [4].

З іншого боку, релевантною є думка української вченої Тетяни Андрійчук, що практика організації громадських опитувань на державній платформі електронних послуг «поки що не має деліберативного потенціалу, а подекуди бачиться маніпулятивною», оскільки «під час голосувань не надається належна інформація, роз'яснення щодо варіантів рішень, їх сильних і слабких сторін» [5].

Ще однією з актуальних тенденцій, якій варто приділити особливу увагу є зростання ролі соціальних мереж та суспільних обговорень й реакцій на таких платформах як фейсбук, твітер, телеграм тощо. Маємо підкреслити, що це мас-медійні платформи для обміну інформацією, дискусій, обговорень суспільно значущих питань. Унікального значення дані платформи в українському інфосередовищі набули з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Відтоді соціальні площадки виступають основним ресурсом для громадян з метою висловлення власних позицій, очікувань та закликів. Варто зазначити про існування офіційних каналів Президента України,

Головнокомандувача Збройних сил України, урядових чиновників, депутатів Верховної Ради, які транслюють інформацію громадянам України з різних аспектів. Однак, говорячи про ефективність деліберативної демократії, варто пам'ятати, що базисом існування такої виступає не просто поширення інформації, а якісна взаємодія та налагоджений двосторонній діалог.

Крім того, соціальні мережі несуть неабияку небезпеку на шляху становлення деліберативної демократії, оскільки користувачі часто переходять межі у власних висловлюваннях, що створює відповідні ризики у контексті раціонального та толерантного діалогу. А взаємоповага виступає ключовою цінністю деліберативних процедур. Зокрема, існує велика кількість розслідувань щодо створення фейкових телеграм-каналів, які розповсюджують провокативну та маніпулятивну інформацію. У зв'язку з цим свідоме та відповідальне громадянське суспільство має усвідомлювати небезпеку, яку можуть нести соціальні мережі, та критично аналізувати інформацію з метою захисту власних користувацьких прав. Водночас, держава має розробити та імплементувати відповідні механізми у сфері регулювання користування соціальними платформами з метою захисту прав своїх громадян та утвердження цифрової безпеки для українців.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що в Україні існує підґрунтя для впровадження якісних деліберативних практик. Проте не можемо нівелювати той факт, що ефективність функціонування інститутів деліберативної демократії залежить не тільки від нормативно-правових норм та законодавчих актів, але і від практичного їх застосування та закріплення.

Сьогодні одним із ключових завдань для розбудови дієвої деліберативної демократії виступає комплексне освоєння інформаційно-комунікаційних технологій та адаптація людини до життя в цифровому інформаційному середовищі. Освоївши сучасні інформаційно-комунікаційні технології, взаємодія держави та громадянського суспільства дозволить відкрити нові перспективи внутрішньої та зовнішньої політики, розвинути політичну свідомість усіх верств населення, створить прозорі умови для співпраці демократичних інститутів, сприятиме налагодженню нових форми демократичних процесів.

Список використаних джерел

- 1. Проект** Ради Європи «Зміцнення стійкості демократичних процесів через громадську участь під час війни та в післявоєнний період». URL:<https://www.coe.int/uk/web/kyiv/promoting-civil-participation> (дата звернення: 24.04.2024)
- 2. Політологічний** енциклопедичний словник / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; за ред.: Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
- 3. Деліберативна** демократія: проект Ради Європи готується до пілотування інструменту громадських асамблей в двох українських громадах. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/> (дата звернення: 25.04.2024)
- 4. Цифрова** держава «Дія». URL:<https://diia.gov.ua/news/elektronna-demokratiya> (дата звернення: 25.04.2024)
- 5. Андрійчук Т.** Інструменти деліберативної демократії: можливості застосування у воєнний та повоєнний час в Україні. *Political Studies*. 2023. №1 (5). С. 48-67.

РОЛЬ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СОЦІАЛЬНИХ ЗМІНАХ І ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Ювсечко Ярослав Володимирович,
кандидат філософських наук, доцент
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна
yuvix@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4831-8096>

Сучасна роль релігії у суспільстві доводить, що у світоглядному та інституційному прояві вона може виконувати й успішно виконує функції соціальної і політичної консолідації. Церковні інституції вже давно не лише присутні у громадському житті, але й нерідко прямо впливають на діяльність владних структур країни. Релігійні організації беруть безпосередню участь у політичному житті, широко залучають своїм впливом до виконання соціально-політичних завдань різноманітні світські організації та навіть створюють їх.

Релігія є одним із найдавніших соціальних феноменів. Принаймні, вона, вочевидь, давніша за інститути економічні, політичні та освітні, і, як мінімум, давністю не поступається інституту сім'ї. Слід зазначити, що релігія як важливий соціальний інститут здатна підтримувати певну систему суспільних цінностей, що об'єднують її віруючих, бо забезпечує світогляд своїх прихильників метафізичним фундаментом, ступінь потреби у якому може значною мірою варіюватися залежно від культури чи індивіда.

Хоча громадянське суспільство не є політичним феноменом, але разом із тим воно є передумовою становлення політичної демократії. В його рамках діють політичні утворення: політичні партії, об'єднання, клуби, спілки, засоби масової інформації, механізми виборчого процесу, політичне представництво. Громадянське суспільство у такому своєму вияві є соціально організованою структурою, що складається поза кордонами суто політичних структур, але огортає їх, оскільки вони також є його сегментом, складається з громадян й утворено громадянами [2, с. 9].

Релігійні організації мають як внутрішні, так і зовнішні виміри своєї діяльності. Будь-яке розвинуте віровчення не може абстрагуватися від реального навколишнього життя, тому церкви мають своє соціальне вчення або соціальну доктрину. Ці, обґрунтовані не наукою, а власними віросповідними догматами, соціальні концепції безпосередньо формують соціальну культуру віруючих, їх соціальну етику, впливають на процес їх соціалізації. У взаємодії чи у боротьбі з іншими соціальними ученнями, філософіями, концепціями вони формують суспільну свідомість, впливають на суспільні настрої та суспільне життя. Суспільно-політична історія дає багато прикладів використання релігійних спільнот в інтересах окремих політичних чи інших груп, зловживання ними для досягнення певних політичних цілей. З іншого боку, політичні процеси й події часто набувають релігійної форми у вигляді освячення церковними ієрархами політичних чи суспільно-політичних революцій, рухів, подій чи освячення діяльності певних політичних лідерів.

Таким чином, впливаючи на форми й зміст діяльності, що має своєю метою регулювання взаємин між людьми для забезпечення певного стану суспільної одиниці, формуючи спосіб усвідомлення групових потреб, інтересів та засобів їх задоволення, релігія (релігійні організації) впливає на суспільно-політичну свідомість людей. Наявність потужних релігійних інституцій може позначатися на політичній системі суспільства, на формуванні й функціонуванні державної влади. За релігійною ознакою

можуть утворюватися й функціонувати партії та громадські об'єднання. Вони створюються на суто релігійній приналежності або з людей різних політичних поглядів, це можуть бути так звані “традиційні віруючі” чи зовсім невіруючі, але такі, що поділяють певні релігійні (конфесійні) цінності та вважають їх об'єднуючим чинником. Що стосується участі церкви у суспільно-політичному житті певної країни, її форм і способів взаємодії з громадянським суспільством, то у кожному релігійному середовищі існує власне ставлення до земної долі не лише своїх adeptів, але й усього соціуму. Кожне релігійне об'єднання на теоретичному рівні обґрунтовує чи на емпіричному рівні усвідомлює приналежність своїх вірних до різних соціальних груп, їх політичні, економічні та культурні орієнтації [2, с. 9-10].

Важливим завданням взаємодії релігії та політики є осмислення з релігійної точки зору процесу формування громадянського суспільства. Знаковими точками цього процесу стали два українські Майдани – 2004 та 2014 року. Революція гідності 2014 року, як і раніше Помаранчева революція, дали потужний поштовх для формування громадянського суспільства в нашій країні.

У більшості європейських країн формування громадянського суспільства відбувалося без участі церков, а то й навіть всупереч церквам. Україна в цьому сенсі стала виключенням – тут церкви активно підтримали Майдан і тим самим долучилися до процесу становлення громадянського суспільства. Як виявилось, Церкви здатні і повинні продовжувати відігравати активну роль у цьому процесі. Вони, як приклад, могли б суттєво посприяти формуванню нових засад соціальної етики України.

Згідно з результатами соціологічних досліджень, переважна більшість (74%) українських громадян упевнені в тому, що “Церква завжди має ставати на бік людей і боронити їх від свавілля влади”. Загалом, за показником довіри Церква продовжує утримувати першу позицію серед суспільних і політичних інститутів. Більшість громадян регулярно засвідчують ту чи іншу міру довіри до Церкви. Наразі її висловили в середньому 66% опитаних: від 88% жителів Заходу до 53% жителів Сходу України [3].

На сьогоднішній день до гострого суспільно-політичного протистояння всередині країни додалося зовнішнє втручання: Російська Федерація, яка з початку 2000-х років докладала значних зусиль до організації і підтримки проросійських рухів в Україні, перейшла до відкритої агресії. У цій ситуації релігійні організації (мова про ті, які не асоціюються з країною-агресором) залишаються найбільш усталеним, структурованим, впливовим і розповсюдженим інститутом громадянського суспільства з усіх, що зараз діють. Очевидно, що такі інститути, як політичні партії чи громадські організації, мають значно менше поширення, впливу і довіри в суспільстві.

Україна вже демонструвала, що релігія і Церква можуть бути не гальмом, а каталізатором процесу формування громадянського суспільства. Отже, громадянське суспільство, побудоване на релігійних цінностях, теж можливе. Але воно не відбудеться автоматично. Потрібне радикальне переосмислення стану Церкви у суспільстві та розвиток нових парадигм співпраці між ними. Зокрема, Україна своїм прикладом може запропонувати нову модель стосунків Церкви з державою, а саме перейти до трьохвимірного трикутника “Церква-суспільство-держава”.

Наразі релігійні організації значною мірою налаштовані на партнерство з державою і громадянським суспільством України. Вони готові допомагати “в новому відродженні української держави”. Для реалізації цих можливостей необхідно найперше усунути загрозу зовнішнього військового втручання, а також розв'язати внутрішній суспільно-політичний конфлікт. І розв'язати його можливо через стратегічне партнерство релігійних організацій, громадянського суспільства і держави. Роль релігії для майбутнього України майже напевне буде надважливою.

Список використаної літератури:

1. Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка. / За ред. Филипович Л., Горкуші О. – К. 2014. **2. Рибачук М.** Громадянське суспільство і церква. // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Випуск 5. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАНУ, 2004. С. 8-27. **3. Особливості** релігійного і церковно-релігійного самовизначення громадян України: тенденції 2000-2021 рр. – К.: Центр Разумкова, 2021.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО
II МІЖНАРОДНУ МІЖДИСЦИПЛІНАРНУ НАУКОВО-ПРАКТИЧНУ
КОНФЕРЕНЦІЮ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ
25-27 КВІТНЯ 2024 РОКУ

КОНФЕРЕНЦІЯ ПРАЦЮВАЛА ЗА ТАКИМИ ТЕМАТИЧНИМИ НАПРЯМАМИ:

1. Аграрні науки.
2. Держава та право.
3. Дизайн та інформаційні технології.
4. Економіка, маркетинг, менеджмент і фінанси.
5. Підприємництво та торгівля.
6. Історія, мистецтво та культура.
7. Міжнародні відносини та публічне управління.
8. Освіта і педагогіка.
9. Охорона здоров'я та спорт.
10. Природничі науки.
11. Психологія та соціальна робота.
12. Точні науки.
13. Туризм та готельно-ресторанна справа.
14. Філологічні напрями.
15. Філософські та соціальні науки.

Електронний варіант збірника матеріалів конференції розміщений у
цифровому репозиторії Державного закладу «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка» за посиланням:
<http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/>

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ II МІЖНАРОДНОЇ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Українською та англійською мовами

Відповідальна за випуск **Ольга КОРІНСЬКА**
Оригінал-макет **Ольга КОРІНСЬКА**
Дизайн обкладинки **Олена ОВЧАРЕНКО**

Адреса оргкомітету та редакційної колегії:
вул. Івана Банка, 3, ауд.419а, м. Полтава, Україна
E-mail: radalnuconference@gmail.com

